OSNOVNA ANALIZA - DODATAK 2

SADRŽAJ

1.	**OSNOVNA ANALIZA**	**7**
1.1.	Prostorna obilježja	**8**
1.1.1.	Površina i teritorijalno ustrojstvo	**8**
1.1.2.	Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije	**9**
1.1.3.	Reljefna i hidrološka obilježja prostora	**10**
1.1.4.	Klimatska obilježja Zadarske županije	**12**
1.2.	Stanovništvo: sociodemografska obilježja stanovništva na području Zadarske županije	**14**
1.2.1.	Analiza broja, gustoće naseljenosti i etničkog sastava	**14**
1.2.2.	Osnovne značajke prirodnog kretanja stanovništva na području Zadarske županije	**16**
1.2.3.	Migracijska kretanja na području Zadarske županije	**17**
1.2.4.	Dobna struktura	**18**
1.2.5.	Obrazovna struktura	**19**
2.	**PAMETAN RAST**	**23**
2.1.	Gospodarstvo	**24**
2.1.1.	Institucionalno i strateško upravljanje sektorom gospodarstva	**24**
2.1.2.	Pregled gospodarske situacije	**26**
2.1.3.	Vanjskotrgovinska razmjena	**35**
2.1.4.	Malo i srednje poduzetništvo	**38**
2.1.5.	Radna snaga i zaposlenost	**41**
2.1.6.	Konkurentnost regionalnog gospodarstva	**47**
2.2.	Istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije	**54**
2.2.1.	Institucionalni i strateški okvir upravljanja sektorom istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija	**54**
2.2.2.	Primjena znanja i razvoja inovacija u gospodarstvu	**55**
2.3.	Turizam	**60**
2.3.1.	Institucionalni i strateški okvir upravljanja turizmom	**60**
2.3.2.	Analiza turističkih pokazatelja Zadarske županije	**62**
2.3.3.	Ugostiteljski objekti u Zadarskoj županiji	**65**
2.3.4.	Atrakcijska osnova turizma u Zadarskoj županiji	**67**
2.3.5.	Javna turistička infrastruktura i prioritetni turistički projekti Zadarske županije	**71**
2.3.6.	Profil i stavovi turista Zadarske županije	**76**
2.3.7.	Utjecaj turističke aktivnosti na Zadarsku županiju	**80**
2.4.	Poljoprivreda	**82**
2.4.1.	Institucionalni i strateški okvir upravljanja poljoprivredom	**82**
2.4.2.	Struktura poljoprivrednih površina u ARKOD sustavu	**84**

2.4.3.	Struktura poljoprivrednih gospodarstava	**85**
2.4.4.	Struktura državnog poljoprivrednog zemljišta na području Zadarske županije	**87**
2.4.5.	Biljna proizvodnja	**88**
2.4.6.	Ekološka i integrirana poljoprivreda	**92**
2.4.7.	Stočarstvo	**93**
2.4.8.	Šumarstvo	**94**
2.4.9.	Lovstvo	**95**
2.4.10.	Poljoprivredne zadruge	**97**
2.4.11.	Zaštita autohtonih proizvoda Zadarske županije	**98**
2.4.12.	Gospodarska analiza sektora poljoprivrede	**99**
2.5.	Ribarstvo	**100**
2.5.1.	Institucionalni i strateški okvir upravljanja ribarstvom	**101**
2.5.2.	Ribolovno područje Zadarske županije	**102**
2.5.3.	Karakteristike ribolovne flote i statistika morskog ulova Zadarske županije	**103**
2.5.4.	Akvakultura	**105**
2.5.5.	Prerada	**107**
2.5.6.	Ribarska infrastruktura	**107**
2.5.7.	Ribarske zadruge	**108**
2.5.8.	Gospodarska analiza sektora ribarstva	**110**
3.	**ODRŽIV RAST**	**113**
3.1.	Zaštita okoliša	**114**
3.1.1.	Prirodna baština	**114**
3.1.2.	Vode	**115**
3.1.3.	Tlo	**118**
3.1.4.	Zrak	**120**
3.1.5.	Biološka raznolikost	**121**
3.1.6.	Zaštićena područja i Natura 2000	**124**
3.1.7.	Buka	**125**
3.1.8.	Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća	**125**
3.2.	Komunalna infrastruktura	**137**
3.2.1.	Vodno gospodarstvo	**137**
3.2.2.	Odvodnja otpadnih voda	**140**
3.2.3.	Gospodarenje otpadom	**141**
3.2.4.	Pošta	**142**
3.2.5.	Elektroničke komunikacije	**143**

3.2.6.	Digitalna zemaljska televizija	143
3.3.	Energetska učinkovitost	145
3.3.1.	Plinofikacija	147
3.3.2.	Obnovljivi izvori energije	147
3.4.	Prometna infrastruktura	152
3.4.1.	Cestovni prometni sustav	152
3.4.2.	Zračni promet	155
3.4.3.	Željeznički promet	156
3.4.4.	Pomorski promet	157
3.4.5.	Luka Gaženica	158
4.	**UKLJUČIV RAST**	163
4.1.	Obrazovanje	164
4.1.1.	Predškolski odgoj	164
4.1.2.	Osnovnoškolsko obrazovanje	166
4.1.3.	Srednjoškolsko obrazovanje	168
4.1.4.	Visoko obrazovanje	171
4.1.5.	Cjeloživotno učenje	176
4.2.	Kultura i sport	179
4.2.1.	Kulturna baština	185
4.2.2.	Muzejska djelatnost	188
4.2.3.	Kazališna djelatnost	190
4.2.4.	Knjižnična i arhivska djelatnost	192
4.2.5.	Audiovizualne djelatnosti i novi mediji	193
4.2.6.	Kulturne i kreativne industrije	194
4.2.7.	Civilni sektor	195
4.2.8.	Sportske djelatnosti	196
4.3.	Zdravlje i zdravstvena zaštita	198
4.3.1.	Strukturna obilježja sustava zdravstvene zaštite	204
4.3.2.	Stanje zdravlja	208
4.4.	Socijalno blagostanje i socijalna skrb	209
4.4.1.	Stanje socijalne zaštite	211
4.4.2.	Strukturna obilježja sustava socijalne skrbi	216
5.	**UPRAVLJANJE RAZVOJEM**	221
5.1.	Struktura državne administracije	222
5.2.	Ured državne uprave u Zadarskoj županiji	223
5.3.	Zadarska županija	224
5.4.	Agencije za razvoj Zadarske županije	229
5.5.	Lokalne akcijske grupe Zadarske županije	231

5.6.	Gradovi i općine	231
5.7.	Privatni sektor	236
5.8.	Civilni sektor	236
5.9.	Institucije javnog sektora i ostali subjekti	236

1. OSNOVNA ANALIZA

1.1. PROSTORNA OBILJEŽJA

Važnost kvalitetne analize prostornog obilježja je u tome što povoljan geografski položaj predstavlja preduvjet gospodarskog razvoja. Stoga se u ovom poglavlju detaljno analiziraju položaj i osnovne karakteristike Zadarske županije, površina i teritorijalno ustrojstvo, prostorno – razvojne cjeline, reljefna i hidrološka obilježja prostora te klimatska obilježja.

1.1.1. POLOŽAJ I OSNOVNE KARAKTERISTIKE ZADARSKE ŽUPANIJE

Zadarska županija ima veliki značaj i ulogu u prometnom povezivanju sjevera i juga Hrvatske.

Zadarska županija proteže se na prostoru ukupne površine 7.276,23 km^2, a smještena je na središnjem dijelu hrvatske obale Jadrana. Najvećim se dijelom prostire u Južnoj Hrvatskoj (Dalmacija), a manjim u Gorskoj Hrvatskoj, gdje obuhvaća istočni dio ličko-krbavskog prostora s Pounjem. Geografski, županiju okružuju cresko-lošinjska, kornatska, žutsko-sitska, te murterska otočna skupina. S kopnene strane okružena je planinskim lancem Dinarida, odnosno masivom Velebita, Ličkim sredogorjem, Plješivicom, Ujilicom (BiH) te sjeverno-dalmatinskom zaravni. Administrativno, graniči sa Šibensko-kninskom i Ličko-senjskom županijom, a na sjeverozapadu ima morsku granicu sa Primorsko – goranskom županijom. Na istoku graniči s Bosnom i Hercegovinom, dužina granice je 24 km, a međunarodna morska granica s Italijom, prema zapadu, iznosi 83,43 km.

Slika 1: Položaj, gradovi i općine Zadarske županije

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Zadarska županija po svom geoprometnom položaju zauzima veoma značajno mjesto u Republici Hrvatskoj. Određena svojim središnjim prirodnim položajem, Zadarska županija ima veliki značaj i ulogu u prometnom povezivanju sjevera i juga Hrvatske, kako u cestovnom, tako i u željezničkom prometu. Prometna

povezanost odlikuje se povezanošću državnim cestama i autocestom A1 Zagreb - Split - Dubrovnik (tzv. Dalmatina), zračnim linijama (Zračna luka Zadar), trajektnim vezama s Anconom u Italiji (iz grada Zadra), te željezničkim pravcem kojim su preko Knina povezani Zadar- Šibenik- Split sa središnjom Hrvatskom (tzv. Lička željeznička pruga).

1.1.2. POVRŠINA I TERITORIJALNO USTROJSTVO

Ukupna površina Zadarske županije iznosi 7.276,23 km² (8,3% ukupne površine Hrvatske) od čega kopneni dio zauzima 3.643,33 km² (6,4% površine RH), a morski dio 3.632,9 km² (11,6% teritorijalnih voda Hrvatske). Prema površini kopnenog dijela, Zadarska županija je 5. županija po veličini u Republici Hrvatskoj.

Zadarska županija ima najduže obalno području u RH.

Zadarska županija teritorijalno je ustrojena u 34 jedinice lokalne samouprave, od čega je 28 općina (Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kolan, Kukljica, Lišane Ostrovičke, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Polača, Poličnik, Posedarje, Povljana, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Škabrnja, Tkon, Vir, Vrsi i Zemunik Donji) i 6 gradova (Zadar, Benkovac, Biograd na Moru, Obrovac, Pag i Nin). Administrativno središte Zadarske županije je grad Zadar, peti grad po veličini u Hrvatskoj. Listu površinom najvećih gradova u županiji predvodi Benkovac sa 514 km², zatim Obrovac sa 352,73 km² i Zadar sa 191,71 km². Od ukupno 28 općina u Zadarskoj županiji površinom je najveća općina Gračac (955,45 km²) koja je ujedno i površinom najveća općina u Republici Hrvatskoj. Prema Prostornom planu Zadarske županije 70% površine Zadarske županije spada u kontinentalno područje, dok obalno područje i otoci zauzimaju 30% površine županije , što je prikazano na Grafu 1. S ukupno 1.300 km morske obale (22,3% RH) Zadarska županija smjestila se na prvo mjesto po duljini obalnog područja.

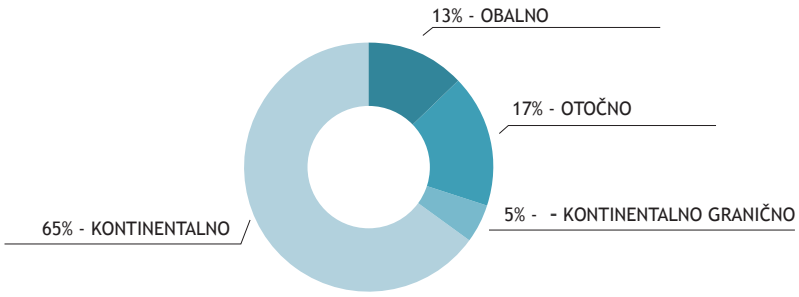

Graf 1: Udio kontinentalnog, obalnog i otočnog područja Zadarske županije

Izvor: Prostorni plan Zadarske županije

Ograničavajući čimbenik razvoja Zadarske županije još uvijek predstavljaju minski sumnjiva područja. Minski sumnjivo područje u Zadarskoj županiji na dan 28. lipnja 2016. godine[1] zauzima 39,4 km², tj. 1,08% kopnenog teritorija, a zahvaća područja gradova Benkovca i Obrovca te općina Gračac, Jasenice, Novigrad, Pakoštane, Polača, Posedarje, Stankovci, Sukošan, Škabrnja i Zemunik Donji. Najveće područje zagađeno minama nalazi se na području grada Benkovca (11,35 km²) te općina Stankovci (8,71 km²), Jasenice (7,68 km²) i Pakoštane

1/ Hrvatski centar za razminiranje- podružnica jug

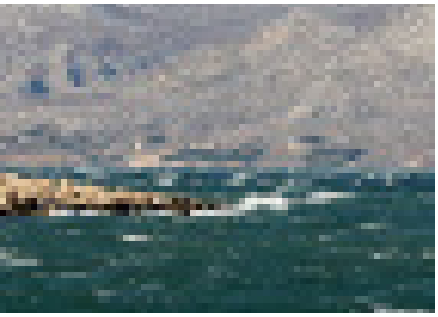

(5,69 km^2). Krajnji rok za razminiravanje minski sumnjivog teritorija je 2019. godine, a do tada će minirana područja i dalje predstavljati ograničavajući faktor razvoja Zadarske županije, kako gospodarskog tako i društvenog, zbog smanjenja kvalitete života stanovništva koje živi u neposrednoj blizini.

1.1.3. PROSTORNO-RAZVOJNE CJELINE ZADARSKE ŽUPANIJE

S obzirom na osnovna prirodno-geografska obilježja, Prostornim planom Zadarske županije izvršena je podjela prostora na sedam geomorfoloških i prostorno-razvojnih cjelina, a to su:

ZADARSKA URBANA REGIJA

Obuhvaća obalni prostor od općine Pakoštane na jugoistoku do općine Vir na sjeverozapadu uključujući i relativno uski zaobalni pojas Zadarske županije. To je prostor koji gravitira regionalnim centrima Zadru i Biogradu na Moru te predstavlja urbano najjače eksploatiran prostor. Površina ove regije je 526,63 km^2 sa 110.739 stanovnika, što iznosi 14,45% površine, odnosno 66,11% stanovništva Županije. Gustoća naseljenosti ovog područja je 210 st./ km^2.

ZADARSKI OTOCI

U prostorno-razvojnom i demografskom kontekstu otočni prostor Zadarske županije jedan je od najosjetljivijih i najugroženijih dijelova županije kojeg karakteriziraju kontinuirano raseljavanje, starenje stanovništva i odumiranje gospodarskih aktivnosti. Iznimku predstavljaju otoci Ugljan i Pašman koji se razvijaju kao prigradske zone obalnih gradova Zadra i Biograda na Moru. Gustoća naseljenosti ovog područja je 27 st./ km^2.

RAVNOKOTARSKI ZAOBALNI PROSTOR

Ravnokotarski zaobalni prostor obuhvaća 6 općina i broji 18.385 stanovnika. Na hrvatskom primorju malo je tako prostranih i plodnih krajeva kao što su Ravni kotari koji zbog svojih geomorfoloških obilježja i klimatskih uvjeta predstavljaju izniman razvojni resurs Zadarske županije. Područje Ravnih kotara koje graniči s Bukovicom, točnije šire benkovačko područje, poznato je i po eksploataciji pločastog vapnenca koji se koristi u graditeljstvu i iznimno je cijenjen. Gustoća naseljenosti je 31 st./km^2.

PROSTOR PODVELEBITSKOG KANALA

Ovu regiju Zadarske županije čini pet općina smještenih sa sjeverne i južne strane Podvelebitskog kanala te uz Novigradsko more i Karinsko more. Glavni razvojni resurs ovog područja je turizam koji se prije svega naslanja na značajnu prirodnu baštinu ovog kraja - Nacionalni park Paklenica, Park prirode Velebit, zaštićeni kanjon rijeke Zrmanje i druge prirodne znamenitosti od najšireg

značenja. Gustoća stanovništva ovoga područja je 24 st./km^2.

BUKOVICA

Bukovica zauzima prostor triju jedinica lokalne samouprave smještenih na području južnog velebitskog pobrđa. To je kraj s oskudnim površinama oljoprivrednog zemljišta, tradicionalno orijentiran na stočarstvo. Bukovica je ujedno i među najslabije nastanjenim područjima Zadarske županije s gustoćom naseljenosti koja je tek 10 st./km^2.

LIČKO-POUNSKI PROSTOR

Ovu regiju Zadarske županije čini tek jedna općina (općina Gračac) koja geografski predstavlja sastavni dio Like sa svim problemima i razvojnim teškoćama tog dijela države. No, iako geografski pripada Lici, Zadar je uvijek bio i dugoročno će ostati gravitacijsko središte ovog područja kao lokalni gospodarski, administrativni i kulturni centar. Ovaj prostor je najslabije nastanjeno područje Zadarske županije s tek 5 st./km^2.

OTOK PAG (dio)

Otok Pag je jedini hrvatski otok koji je podijeljen između dvije županije. Sjeverni dio otoka (Grad Novalja) nalazi se u Ličko-senjskoj, a južni (Grad Pag, općina Kolan i općina Povljana) u Zadarskoj županiji. U granicama Zadarske županije je 70% površine otoka i pripadajući otoci (Maun, Škrda). Otok Pag obilježava izrazita dinarska morfostrktura koja odgovara morfostruktiuri Ravnih kotara. Površina Otoka Paga u Zadarskoj županiji je 200,17 km^2.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ OPISANIH PROSTORNO-RAZVOJNIH CJELINA PRIKAZAN JE NA SLICI 2.

Slika 2: Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije

Izvor: ZADRA NOVA

1.1.4. RELJEFNA I HIDROLOŠKA OBILJEŽJA PROSTORA

Prostor Zadarske županije karakterizira kontrast različitih geomorfoloških cjelina: niskih ravnokotarskih udolina i ličkih polja s brežuljkastim, brdovitim, gorskim i planinskim krajevima Bukovice, Velebita i Like. Obala je vrlo razvedena s ukupno 200 otoka od kojih je Dugi otok najveći. Izražen paralelizam formiranih reljefnih cjelina, u dinarskom pravcu, znakovito je obilježje ovog prostora koje ponajviše dolazi do izražaja u horizontalnoj razvedenosti zbog koje je ušao u sve svjetske oceanografske i geografske radove pod pojmom dalmatinski tip obale. Velika različitost prostora Zadarske županije predstavlja, prvenstveno, značajnu resursnu osnovu za razvoj mediteransko-planinske poljoprivrede, ribarstva i marikulture, a posebno je značajna za razvoj selektivnih oblika turizma koji se temelje na ruralnom i aktivnom turizmu.

Vodno bogatstvo Zadarske županije čine dvije glavne sastavnice, more te nadzemne i podzemne vode:

■ Nema značajnih razlika oceanoloških svojstava zadarskog akvatorija i preostalog dijela jadranske obale. Kakvoća mora je visoka, prosječni salinitet je 38‰, a morska voda je prozirna. Zimi temperatura morske vode iznosi približno 11°C, dok je ljeti temperatura oko 26°C. Visoka kakvoća i ugodna temperatura morske vode svakako pogoduje razvoju kupališnog turizma u Zadarskoj županiji.

■ Najistaknutije tekućice u Zadarskoj županiji su: Zrmanja, Una, Otuča, Ričica, Miljašić Jaruga, Bašćica i Kotarka, a od jezera najistaknutije je Vransko jezero površine oko 30 km2. Zbog svojih atraktivnih izvora i slapišta turistički vrlo atraktivne su Zrmanja i Una. Osobitu pozornost potrebno je posvetiti zaštiti ovih prirodnih znamenitosti od daljnjega onečišćenja.

1.1.5. KLIMATSKA OBILJEŽJA ZADARSKE ŽUPANIJE

Klimatska obilježja u pojedinim dijelovima Zadarske županije značajno se razlikuju što je posljedica velike reljefne raznolikosti te morskog utjecaja modificiranog brdsko-planinskim barijerama. Primorje karakterizira sredozemna (mediteranska) klima s pretežno toplim i suhim ljetima te blagim i kišovitim zimama. Unutrašnjost županije, tj. područje Ravnih kotara, Bukovice i Podvelebitskog kanala karakteriziraju oštrije zime s nešto većim dnevnim i godišnjim kolebanjima temperatura nego na otocima i obali, što je karakteristično za submediteranske klimatske zone. Ličko-krbavsko područje s Pounjem, dijelove Bukovice te Velebitsko područje obilježava umjerena toplo vlažna klima s toplim ljetom. U višim planinskim predjelima nailazimo na vlažnu borealnu klimu za koju su karakteristična ugodna ljeta s toplim danima i svježim noćima te hladne i snježne zime. Tipični vjetrovi u Zadarskoj županiji

su bura (osobito na području otoka Paga i Velebitskog kanala) i jugo (vlažan vjetar popraćen velikim valovima na obalnom području) koji su karakteristični u zimskim mjesecima. Za ljeto je karakterističan vjetar maestral (sjeverozapadni vjetar koji ublažava ljetne vrućine).

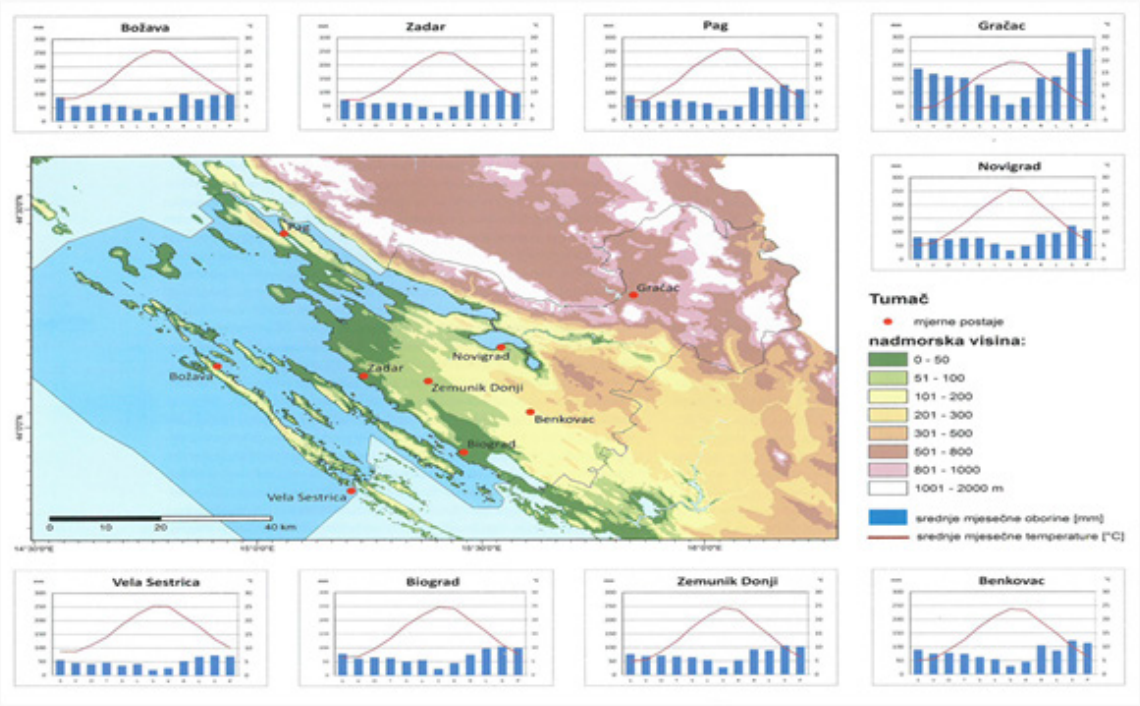

Slika 3:
Klimatski dijagrami za odabrane meteorološke postaje u Zadarskoj županiji (1981. - 2011.)

Izvor: Faričić J., Marelić T.: Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Prirodno geografske osnove razvitka Zadarske županije, str. 56.

Na temelju 30-godišnjeg niza podataka (1981.-2011.) o ukupnim mjesečnim i godišnjim količinama oborina meteorološke postaje Zadar, prosječna godišnja količina oborina je iznosila 915 mm, pri čemu je u prosjeku 107 dana s kišom (≥0,1 mm) te jedan dan sa snijegom (≥1 cm). Najmanja količina oborina javljala se u srpnju (27,5 mm). Srednja godišnja temperatura na meteorološkoj postaji Zadar za navedeni period iznosila je 15,3°C. Najhladniji mjeseci su bili siječanj i veljača s prosječnom temperaturom od 7,3°C. Prema toplinskim oznakama riječ je o umjereno toploj klimi.

Prema prosječnoj vrijednosti relativne vlage zraka od 72% tijekom 30-godišnjeg razdoblja, ali isto tako i prema mjesečnim vrijednostima, područje Zadarske županije spada u kategoriju sa suhim zrakom. Prosječni godišnji broj sunčanih sati za područje Zadra je iznosio ukupno 2.475 sati godišnje što je iznad prosjeka Hrvatske. Najveći broj sunčanih sati u prosjeku je imao mjesec srpanj (356 sati), dok je mjesec s najmanje sunčanih sati bio prosinac (109 sati).

ZAKLJUČAK

Geografski raznoliko područje kao i središnji položaj koji Zadarska županija ima u Republici Hrvatskoj preduvjeti su za dugoročan gospodarski razvitak. Ograničavajući faktor razvoja predstavljaju minski sumnjiva područja koja, uz ograničavanje daljnjeg gospodarskog razvitka ugroženih područja te samim time i cijele Zadarske županije, predstavljaju i prijetnju odvijanju regularnog društvenog života. Stoga je prioritet lokalne zajednice što skorije razminiranje preostalih sumnjivih područja kako bi se smanjio rizik od stradavanja i stvorili preduvjeti za gospodarski prosperitet bilo kroz razvoj turizma ili nekih drugih djelatnosti.

Upravo u svrhu uravnoteženog i komplementarnog razvoja prostora Faričić (2014) ukazuje na potrebu uravnoteženog razvoja među susjednim županijama te upozorava na potrebu funkcionalnoga bližeg povezivanja sjevernodalmatinskoga i ličkog prostora, naglašavajući pritom poštivanje značenja i posebnosti drugih gradskih, ali i drugih manjih, središta te mogućnosti raspršivanja ili realokacije pojedinih funkcija.

Ruralni dijelovi Županije, prema Erstiću i sur. (2011), zaostaju u socioekonomskom smislu za urbanim dijelovima te bi upravo oni mogli biti mjesta obogaćena dodatnim turističkim sadržajima temeljenim na domaćim poljoprivrednim proizvodima i tradiciji.

1.2. STANOVNIŠTVO: SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA

Stanovništvo je nezamjenjivi faktor u planiranju društvenog, gospodarskog i kulturnog razvoja svake društvene zajednice. Temelj je napretka svake zajednice te pokretač društvenih, kulturnih i gospodarskih promjena. Analiza ovog sektora obuhvaća sljedeća područja i pokazatelje: analiza broja, gustoće naseljenost i etničkog sastava stanovništva na području Zadarske županije, osnovne značajke prirodnog kretanja stanovništva na području Zadarske županije, migracijska kretanja na području Zadarske županije, dobna struktura te obrazovna struktura stanovništva Zadarske županije.

1.2.1. ANALIZA BROJA, GUSTOĆE NASELJENOSTI I ETNIČKOG SASTAVA STANOVNIŠTVA NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine Zadarska županija imala je 170.017 stanovnika, od toga u većem broju sudjeluje ženska populacija sa 86.513 stanovnica, dok je muškaraca 83.504. U odnosu na Popis 2001. godine, stanovništvo se povećalo za 7.972 stanovnika ili 4,92%.

Prema procjeni broja stanovnika, izračunatoj na temelju podataka Popisa 2011., prirodnoga kretanja i migracijskog salda, u 2014. godini na području

Zadarske županije živjele su 171.462 osobe. U Grafu 2 uočava se porast broja stanovnika od 2011. godine, s laganim padom u 2014.

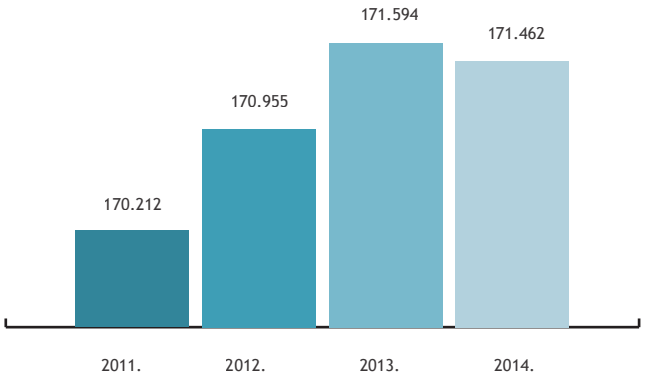

Graf 2: Procjena broja stanovnika Zadarske županije od 2011. do 2014. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku; Procjene stanovništva RH u 2014. godini[2]

2/ Procjene broja stanovnika sredinom 2011., 2012., 2013. i 2014. godine izračunate su na temelju Popisa 2011.

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine uočeno je kako većina gradova Zadarske županije bilježi porast broja stanovnika, što je vidljivo u Grafu 3. Grad Zadar bilježi rast od 3,12% u desetogodišnjem razdoblju, dok manji gradovi bilježe rast u većem postotku - Benkovac (11,25%), Biograd na Moru (5,57%) i Obrovac (21,65%). Grad Pag također ima porast broja stanovnika u odnosu na Popis stanovništva 2001., ali to nije vidljivo iz razloga što su se općina Povljana i općina Kolan odvojile od grada Paga te u Popisu stanovništva 2011. čine zasebne jedinice lokalne samouprave.

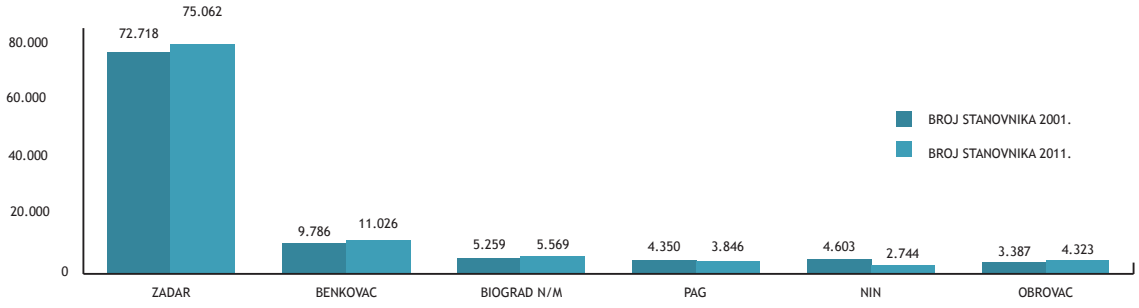

Graf 3: Među-popisno kretanje broja stanovnika (2001.- 2011.) u gradovima na području Zadarske županije

Izvor: Državni zavod za statistiku

Porast broja stanovnika bilježi se i u Gradu Ninu, iako u Grafu 3 to nije uočeno i dovodi do krive slike o rastu stanovništva. Naime, slično kao i u navedenoj situaciji grada Paga, i od Grada Nina su se u međupopisnom razdoblju odvojila naselja Vrsi i Poljica, koja su osnovala samostalnu općinu Vrsi. Općina Vrsi je prema popisu iz 2011. godine brojila 2.053 stanovnika, što je uz druge faktore uzrokovalo smanjenje broja stanovnika grada Nina za 40% u odnosu na popis stanovništva 2001. godine.

Od 28 općina Zadarske županije utvrđeno je kako 4 općine imaju manje od 1.000 stanovnika (Kolan, Kukljica, Tkon i Lišane Oštrovičke), dok 7 općina ima manje od 2.000 stanovnika. Međutim, 17 općina broji više od 2.000 stanovnika što predstavlja porast u odnosu na Popis stanovništva iz 2001. godine. Prema

Popisu stanovništva iz 2011. godine, od ukupnog broja stanovnika Zadarske županije njih 92,6% se izjasnilo Hrvatima, što znači da je Zadarska županija po svom nacionalnom sastavu vrlo homogena iako su u nacionalom sastavu Zadarske županije zastupljene i 22 nacionalne manjine. Najbrojnija je srpska nacionalna manjina koja čini 4,81% stanovništva Županije, zatim slijede albanska 0,53%, i bošnjačka manjina 0,32%, dok slovenska manjina participira u ukupnom broju stanovništva Županije s 0,16%.

60,3% stanovništva Zadarske županije živi u njenim gradovima. Gustoća naseljenosti u gradu Zadru, središtu Županije, je 387 stanovnika po km^2. Gustoća naseljenosti u Zadarskoj županiji je 46,66 stanovnika/km^2, što je ispod prosjeka Republike Hrvatske (75,71 stanovnika/km^2). Prema kriteriju OECD[3]-a na regionalnoj razini, Zadarska županija spada u značajno ruralne regije[4] s 15-50% stanovništva koje živi u lokalnim ruralnim područjima.

3/ Kriterij prema gustoći naseljenosti odnosno definicija OECD-a - najčešći je međunarodno priznat i korišten kriterij za razlikovanje ruralnih i urbanih područja. Na lokalnoj razini područja se klasificiraju kao ruralna ili urbana temeljem praga od 150 stanovnika po km^2.

4/ Program ruralnog razvoja Zadarske županije 2012.-2014.

1.2.2. OSNOVNE ZNAČAJKE PRIRODNOG KRETANJA STANOVNIŠTVA NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE

Prirodno kretanje stanovništva podrazumijeva omjer broja rođenih i umrlih u nekom razdoblju, a dinamika tog omjera u nekom razdoblju predstavlja prirodno kretanje stanovništva. Kad se promatra prirodno kretanje stanovništva, obično se analizira vitalni indeks te stope nataliteta i mortaliteta.

Tablica 1: Prirodno kretanje stanovništva u Zadarskoj županiji od 2004.- 2015. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku; Zavod za javno zdravstvo Zadar - Zdravstveno-statistički ljetopis za 2014.

	ROĐENI ŽŽ			UMRLI ŽŽ					
GOD	UKUPNO	ŽIVOROĐENI	MRTVOROĐENI	UKUPNO	OD TOGA DOJENČADI	PRIRODNI PRIRAST ŽŽ	VITALNI INDEKS	PRIRODNI PRIRAST RH	VITALNI INDEKS RH
2004.	1.550	1.543	7	1.594	5	-51	96,8	-9.449	81,0
2005.	1.798	1.791	7	1.714	4	77	104,5	-9.298	82,0
2006.	1.676	1.672	4	1.641	13	31	101,9	-8.932	82,3
2007.	1.683	1.676	7	1.794	8	-118	93,4	-10.457	80,0
2008.	1.789	1.784	5	1.784	4	0	100	-8.393	83,9
2009.	1.836	1.828	8	1.867	6	-39	97,9	-7.837	85,0
2010.	1.784	1.776	8	1.751	8	25	101,4	-8.735	83,2
2011.	1.681	1.676	5	1.704	9	-28	98,4	-9.822	80,7
2012.	1.775	1.766	9	1.889	5	-123	93,5	-9.939	80,8
2013.	1.694	1.688	6	1.787	5	-99	94,5	-10.447	79,3
2014.	1.642	1.635	7	1.933	5	-298	84,6	-11.273	77,8
2015.	1.573	1.568	5	2.072	7	-504	75,7	-16.702	69,2

Zadarska županija prati trend negativnog nacionalnog prirodnog prirasta broja stanovnika, međutim znatno manjim intenzitetom od razine RH. Vitalni indeks Zadarske županije u razdoblju od 2004. do 2015. godine bolji je u odnosu na vitalni indeks Republike Hrvatske i to u prosjeku za 14,8% godišnje, što je vidljivo u Tablici 2. Stopa nataliteta u Zadarskoj županiji u 2011. godini iznosila je 9,9% te bila veća u odnosu na 9,4% u Republici Hrvatskoj. U istoj godini stopa mortaliteta u Zadarskoj županiji bila je nešto veća od stope nataliteta i iznosila je 10,1%, dok je u Republici Hrvatskoj bila 11,6%.

Gradovi u Zadarskoj županiji, prema podacima Državnog zavoda za statistiku za 2015. godinu, imaju negativan prirodni prirast, s time da najmanji ima Biograd na Moru (-1), a najveći Benkovac (-66). Od općina najveći prirodni prirast ima općina Sukošan (21), a najveći negativni Sali (-40).

Zadarska županija nastoji proaktivno djelovati na području populacijske politike, pa je tako od 2014. godini uvela pravo na naknadu od 400 Kn za novorođenčad čiji su roditelji (ili roditelj) trajno nastanjeni u Zadarskoj županiji[5].

5/ Službeni glasnik Zadarske županije; Broj 2, 10. veljače 2016. godine

1.2.3. MIGRACIJSKA KRETANJA NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE

Zadarska županija je od 2006. do 2013. godine imala pozitivan migracijski saldo, što se vidi u Tablici 2. Zbog primjene novog Zakona o prebivalištu (NN 144/12 i 158/13) podaci od 2013. uključuju osobe koje su napustile prebivalište u trajanju duljem od godinu dana radi privremenog odlaska izvan Republike Hrvatske i svoj privremeni odlazak prijavile Ministarstvu unutarnjih poslova. Stoga, a izbog pristupanja Hrvatske Europskoj Uniji, što je olakšalo ekonomsku migraciju, u 2014. godini dolazi do velike negativne promjene u migracijskom saldu. On se u 2015. godini smanjuje za 12,2%, što je naznaka pozitivnog trenda.

Tablica 2: Migracijska kretanja u Zadarskoj županiji 2006. - 2015. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku

GODINE	DOSELJENI		ODSELJENI		SALDO UKUPNE MIGRACIJE
	IZ DRUGE ŽUPANIJE	IZ INOZEMSTVA	U DRUGE ŽUPANIJE	U INOZEMSTVO	
2006.	1.896	1.526	1.022	330	2.070
2007.	1.790	1.376	1.134	404	1.628
2008.	1.611	1.368	1.019	504	1.456
2009.	1.480	669	923	477	749
2010.	1.460	373	796	368	669
2011.	1.643	563	931	533	742
2012.	1.749	473	949	546	727
2013.	1.577	561	1.059	718	361
2014.	1.600	534	1.255	1.248	-369
2015.	1.571	612	1.259	1.542	-324

1.2.4. DOBNA STRUKTURA

Stanovništvo Zadarske županije u posljednjih 20 godina doživljava značajne promjene u smislu starenja stanovništva te povećanja broja stanovnika starijeg od 65 godina i smanjenja broja mladog stanovništva. Obilježje cjelokupnog stanovništva Zadarske županije jest zastupljenost starijih od 85 godina koji u skupini 65+ u Zadarskoj županiji čine oko 8,56% stanovnika. Zadarska županija je u skupini sedam županija s najvišim udjelom ovog stanovništva (Dubrovačko-neretvanska s 9,68%, Splitsko-dalmatinska s 8,85%, Grad Zagreb s 8,83%, Istarska s 8,78% te Primorsko-goranska s 8.67%). U usporedbi sa svim drugim županijama Zadarska županija je jedina uz Grad Zagreb (1,4%), Zagrebačku županiju (2,6%) i Istarsku županiju (0,8%) imala pozitivnu međupopisnu razliku (2001. – 2011.) i ima najveće povećanje od 4,92% u porastu broja stanovnika.

TIP NASELJA	SPOL	UKUPNO	STAROST										
			0-4	5-9	10-14	15-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	95 +
UKUPNO	sv.	170.017	8.736	8.342	9.759	111.652	8.392	8.836	7.297	4.305	2.050	543	105
	m.	83.504	4.474	4.224	5.040	56.272	3.961	4.037	3.102	1.615	608	142	29
	ž.	86.513	4.262	4.118	4.719	55.380	4.431	4.799	4.195	2.690	1.442	401	76
U GRADSKIM NASELJIMA	sv.	98.198	5.404	4.965	5.807	66.177	4.454	4.467	3.590	2.022	1.005	249	58
	m	47.184	2.790	2.519	2.956	32.233	2.003	2.020	1.517	757	292	79	18
	ž	51.014	2.614	2.446	2.851	33.944	2.451	2.447	2.073	1.265	713	170	40
U OSTALIM NASELJIMA	sv.	71.819	3.332	3.377	3.952	45.475	3.938	4.369	3.707	2.283	1.045	294	47
	m	36.320	1.684	1.705	2.084	24.039	1.958	2.017	1.585	858	316	63	11
	ž	35.499	1.648	1.672	1.868	21.436	1.980	2.352	2.122	1.425	729	231	36

Tablica 3: Stanovništvo prema starosti, spolu i tipu naselja na području Zadarske županije u 2011. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011.

Prosječna starost stanovništva u Zadarskoj županiji, prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, bila je 41,9 godina te malo veća od državnog prosjeka koja je bila 41,7 godina. Od Popisa stanovništva iz 2001. godine došlo je do negativnih promjena te je prema tadašnjim podacima prosječna starost u Zadarskoj županiji bila 38,9 godina te ujedno manja od državnog prosjeka (39,3). Od gradova, Grad Pag bilježi najveću prosječnu starost u Zadarskoj županiji sa 45,9 godina. Od općina, općine Sali sa 52,5 i Preko sa 50,4 godina bilježe najveću prosječnu starost što je posljedica iseljavanja mladih ljudi sa otočnih područja. Analizirajući dobne skupine prema spolu, iz Grafa 4 vidljivo je da je veći udio žena u starijim dobnim skupinama, dok je veći udio muškaraca u mlađim dobnim skupinama, isto kao i na nacionalnoj razini.

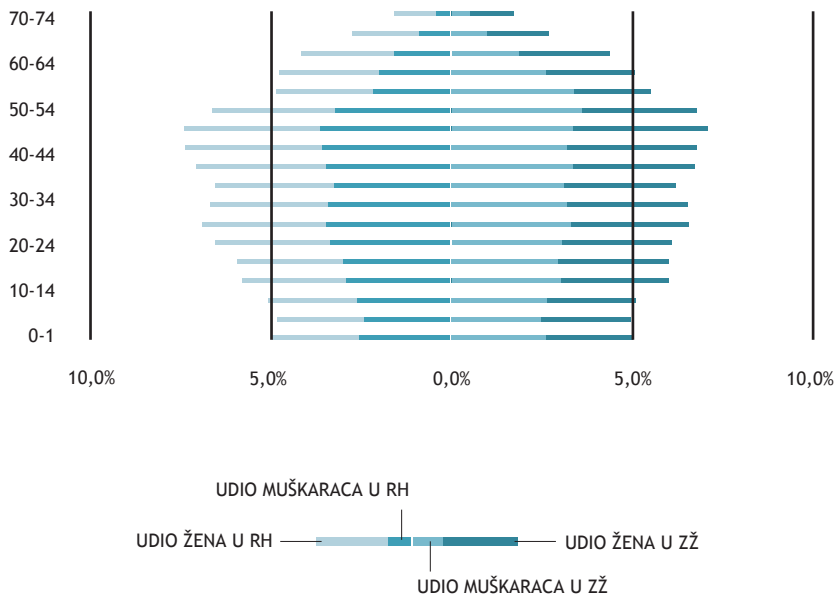

Graf 4: Dobno spolna struktura Zadarske županije u RH u 2013. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku

1.2.5. OBRAZOVNA STRUKTURA

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, 53,15% radno sposobnog stanovništva Zadarske županije ima završeno srednjoškolsko obrazovanje, 19,37% radno sposobnog stanovništva ima završeno osnovnoškolsko obrazovanje i 7,87% radno sposobnog stanovništva ima završene razrede osnovne škole od 4.-7. razreda, što je vidljivo u Tablici 4.

SPOL	UKUPNO	BEZ ŠKOLE	1.-3. RAZRED	4.-7. RAZRED	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	UKUPNO	VISOKO OBRAZOVANJE		
								STRUČNI STUDIJ[2]	SVEUČILIŠNI STUDIJ[3]	DOKTOR ZNANOSTI
sv.	143.180	4.153	2.145	11.266	27.742	76.097	21.179	8.102	12.854	223
m	69.766	770	441	3.727	12.110	42.067	10.258	4.260	5.854	144
ž	73.414	3.383	1.704	7.539	15.632	34.030	10.921	3.842	7.000	79

Tablica 4: Obrazovna struktura radno sposobnog stanovništva u Zadarskoj županiji 2011. godine

Usporedbom obrazovne strukture radno sposobnog stanovništva Zadarske županije s Republikom Hrvatskom iz 2011. godine u odnosu na 2001. godinu, vidljiv je kontinuirani porast visoko obrazovanog stanovništva na području Zadarske županije i Republike Hrvatske, što je vidljivo iz statističkih podataka prikazanih u Tablici 5.

	BEZ ŠKOLE	1.-3. RAZRED	4.-7. RAZRED	OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA	STRUČNI STUDIJ	SVEUČILIŠNI STUDIJ	DOKTOR ZNANOSTI	NEPOZNATO
2001. GODINA									
REPUBLIKA HRVATSKA	2.86%	4.51%	11.24%	21.75%	47.06%	4.07%	7.27%	0.20%	0.67%
ZADARSKA ŽUPANIJA	5.12%	6.62%	9.07%	19.69%	47.90%	3.98%	6.38%	0.08%	1.08%
2011. GODINA									
REPUBLIKA HRVATSKA	1.70%	0.95%	6.85%	21.29%	52.63%	5.83%	10.22%	0.32%	0.16%
ZADARSKA ŽUPANIJA	2.90%	1.49%	7.86%	19.37%	52.65%	5.65%	8.97%	0.15%	0.41%

Tablica 5:
Udio radno sposobnog stanovništva prema stupnju obrazovanja Zadarske županije i RH, 2011./2001. godina

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2001. godine, Popis stanovništva 2011. godine, obrada ZADRA NOVA

Udio stečenog tercijarnog obrazovanja u Jadranskoj Hrvatskoj kod osoba od 25 do 64 godine starosti u 2015. godini iznosio je 24,5%, dok je u kontinentalnoj Hrvatskoj bio nešto niži 21,8%[6]. Promatrajući 2002. godinu, udjeli su kontinuirano rasli kad su bili 17,2% u Jadranskoj te 15,2% u Kontinentalnoj Hrvatskoj. Uspoređujući se s drugim regijama u Europi, Jadranska i Kontinentalna Hrvatska nalaze se negdje u sredini, obzirom da najveći udio ima regija Prov. Brabant Wallon u Belgiji sa 54,1%, a najmanji regija Severozapad u Češkoj sa 13,4%.

Promatrajući i uspoređujući udio stečenog tercijarnog obrazovanja osoba od 30 do 34 godine u Hrvatskoj i EU, dolazi se do zaključka da se ti udjeli kontinuirano povečavaju kroz godine te je ostvaren ogroman napredak. U Hrvatskoj u 2015. godini navedeni udio iznosio je 30,9%, što je veliko poboljšanje u odnosu na 2002. godinu kad je iznosio 16,2%. U EU-28[7] isti udio također raste te je sa 23,6 % u 2002. godini narastao na 38,7% u 2015. godini. Obzirom na ostvareno, pretpostavka je da će se ostvariti glavni cilj strategije Europa 2020. koji iznosi 40%.

Na području Zadarske županije 60%[8] osoba s invaliditetom nema završenu osnovnu školu ili ima samo osnovnoškolsko obrazovanje, 33% ima srednju stručnu spremu dok je 3% osoba s visokom ili višom stručnom spremom. Specijalno obrazovanje je zastupljeno kod 4% osoba s invaliditetom. U Registar osoba s invaliditetom s područja Zadarske županije, 2014. godine pristigla su rješenja o primjerenom obliku školovanja za 931 osobu, uglavnom za veći broj muških osoba (69%).

Poremećaji kao što su poteškoće u govorno-glasovnoj komunikaciji te specifične poteškoće u učenju najčešći su specificirani uzroci koji određuju potrebu primjerenog oblika školovanja, a potpuna odgojno obrazovna integracija redovnim nastavnim postupcima uz individualizirani pristup najčešći oblik njezinog specificiranog provođenja.

6/ http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00109&plugin=1, (01.09.2016)

7/-EU-28 (od 1.srpnja 2013): EU-27 + Croatia (HR)

8/-Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj , ožujak 2015. godina

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Starenje stanovništva
U ukupnom broju stanovnika u Zadarskoj županiji udio starijih od 65 godina viši je od nacionalnog prosjeka
Neravnomjerna raspoređenost stanovništva na području Županije; velika koncentracija stanovništva u gradovima
Iseljavanje mladih ljudi s otočnih područja
Gustoća naseljenosti Županije je ispod prosjeka Republike Hrvatske
Po udjelu visoko obrazovanog stanovništva Županija zaostaje za nacionalnim prosjekom
60% osoba s invaliditetom na području Zadarske županije nema završenu osnovnu školu ili ima samo osnovnoškolsko obrazovanje

RAZVOJNE POTREBE
Kreirati proaktivan sustav pronatalitetne politike temeljen na povećanju životnog standarda stanovnika Županije
Unaprijediti socio-ekonomske uvjete na područjima Zadarske županije koja su slabije ekonomski razvijena radi ravnomjernijeg i uravnoteženog razvoja Županije
Unaprijediti obrazovne infrastrukture i poticati mlađe populacije na visokoškolsko obrazovanje
Strukturirati obrazovne programe kojima će se poboljšati obrazovna struktura osoba s invaliditetom

Tablica 6: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe u vezi sa stanovništvom

Izvor: ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Analiza statističkih podataka sociodemografskih obilježja stanovništva Zadarske županije prati demografske procese kroz dva obilježja općeg kretanja stanovništva; pozitivnog i negativnog prirodnog prirasta te pozitivnog migracijskog salda u periodu od 2006. do 2013. godine. Prirodni prirast Zadarske županije bio je pozitivan 2006. i 2010. godine, a 2008. je iznosio 0. Negativan prirodni prirast pojavio se 2007. i 2009. godine i kontinuirano nastavio od 2011. na dalje. Migracijski saldo je u razdoblju 2006. do 2013. godine bio pozitivan, ali sve manji iz godine u godinu. U 2014. godini došlo je do negativnog migracijskog salda, koji se u 2015. godini ipak smanjio. Starenje stanovništva, iseljavanje mladih ljudi te smanjenje rodnosti tijekom zadnjeg desetljeća u konačnici je dovelo do negativnih demografskih procesa.

Kako je aktivno stanovništvo osnovni preduvjet gospodarskog rasta, jasno je da ovakva kretanja mogu imati itekako nepovoljne gospodarske i društvene učinke te da odgovarajuće prognoze ne mogu biti dobre. Uz to, u kontekstu ekonomske migracije, županiju napušta uglavnom mlado, radno sposobno i visokoobrazovno stanovništvo. Stoga smanjivanje broja stanovnika i negativne trendove u tom kretanju najviše treba promatrati u kontekstu kretanja broja i kvalitete radne snage. S time se slažu i stručnjaci. Nastavak ovako negativnog demografskog trenda, smatraju Graovac Matassi i Bacalja (2014), vodi u društveno-gospodarsko nazadovanje, posebice demografski ugroženih područja Zadarske županije, odnosno otočnog dijela te pojedinih dijelova zaobalja, udaljenih od obale i regionalnog središta (dio Bukovice, Ravnih kotara i ličko-

pounskog prostora).

Stav o kretanju stanovništva Zadarske županije, kroz razmatranje odnosa prirodne promjene i migracijskog salda u periodu od 2001. do 2011. godine, iznose Klempić Bogadi i Lajić (2014). Županije na području Republike Hrvatske dijele u tri grupe: prvu grupu karakterizira negativno prirodno i migracijsko kretanje; drugu negativna prirodna promjena, ali pozitivan migracijski saldo, a treću pozitivno prirodno kretanje, ali negativan migracijski saldo. Uzimajući u obzir ove kriterije, Zadarska županija uvrštena je u prvu grupu, što znači da se moraju implementirati odgovarajuće mjere za suočavanje s nepovoljnim demografskim trendovima. Opasnost prije svega prijeti demografski ugroženim područjima gdje će, dugoročno gledano, stagnacija prijeći u ukupnu depopulaciju. Demografski razvoj ovisit će o snazi i učinkovitosti pronatalitetne populacijske politike županije te selektivna imigracijska politika na županijskoj i nacionalnoj razini.

Zadarska županija mora poraditi i na obrazovnoj infrastrukturi, mjerama kojima će se unaprijediti visoko obrazovanje te kojima će poticati mladu populaciju na visokoškolsko obrazovanje. Udio tercijarnog obrazovanja u regiji Jadranska Hrvatska kod osoba u dobi od 25 do 64 godine veći je od udjela u Kontinentalnoj Hrvatskoj, ali se ipak još uvijek zaostaje za najboljim europskim regijama.

2. PAMETAN RAST

2.1. GOSPODARSTVO

Svrha analize je odrediti osnovne gospodarske karakteristike Zadarske županije i kroz usporedbu s drugim županijama te nacionalnom razinom odrediti problemska područja na koje je potrebno usmjeriti pažnju u planskom razdoblju provedbe Strategije. Za potrebe izrade analize sektora gospodarstva Zadarske županije u nastavku se razmatraju gospodarska pitanja koja uključuju pregled institucionalnog i strateškog okvira, pregled gospodarske situacije, radne snage i zaposlenosti, stanja vanjskotrgovinske razmjene, malog i srednjeg poduzetništva te konkurentnosti regionalnog gospodarstva u pogledu razvijenosti poslovnog okruženja i razvijenosti poslovnog sektora.

2.1.1. INSTITUCIONALNO I STRATEŠKO UPRAVLJANJE SEKTOROM GOSPODARSTVA

Institucionalni okvir za upravljanje sektorom gospodarstva na nacionalnoj razini čine Vlada Republike Hrvatske te više razine središnjih tijela državne uprave, od kojih je najvažnije Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta (MINGPO) te agencije u njegovoj nadležnosti. MINGPO obavlja upravne i druge poslove koji se odnose na razvoj i unapređenje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva, instrumente i mjere gospodarske politike, industrijsku politiku, politiku primjene inovacija i novih tehnologija te strategiju olakšavanja i poticanja ulaganja i izvoza. Također obavlja poslove koji se odnose na rudarstvo, osim istraživanja i eksploatacije ugljikovodika i geotermalnih voda za energetske svrhe. MINGPO je središnje koordinativno tijelo za primjenu pravila postupanja i kontrolu kvalitete primjene SCM metodologije. U suradnji s Agencijom za investicije i konkurentnost radi na privlačenju i realizaciji investicijskih projekata velikih poduzetnika te unaprjeđenju konkurentnosti hrvatskog gospodarstva na globalnoj razini. MINGPO je odgovorno za malo gospodarstvo u smislu osiguravanja odgovarajućega zakonodavnog okvira te oblikovanja politika radi pružanja potpore malog gospodarstvu. U njegovoj nadležnosti je i Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije HAMAG BICRO, agencija odgovorna za provedbu politika te investicija u malo gospodarstvo. Potporu gospodarskim subjektima na nacionalnoj i regionalnoj razini pružaju tijela i pravne osobe s javnim ovlastima i njihove podružnice, kao što su Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora te druge institucije, poput Hrvatske udruge poslodavaca, Hrvatskog saveza zadruga te Hrvatske banke za obnovu i razvitak. MINGPO sudjeluje s ministarstvom nadležnim za upravljanje državnom imovinom u poslovima upravljanja i raspolaganja dionicama i poslovnim udjelima trgovačkih društava koji čine državnu imovinu u vlasništvu Republike Hrvatske te u pogledu trgovačkih društava koja se pretežno bave djelatnostima iz područja propisane nadležnosti ovog Ministarstva.

Na županijskoj razini Odjel za gospodarstvo Zadarske županije poduzima niz aktivnosti u cilju konkurentnog i održivog razvoja gospodarstva Zadarske županije. Osim Odjela za gospodarstvo, na županijskoj razini djeluje javna ustanova

Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA kao glavna potporna institucija za razvoj malog i srednjeg poduzetništva. Ujedno, na županijskoj razini djeluju specijalizirane razvojne agencije, i to Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije AGRRA sa ciljem podrške poduzetničkim aktivnostima u poljoprivredi i Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija koja potiče inovacije i inovativnost poslovnog sektora.

Javna ustanova Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA osnovana je 2013. godine sporazumom Zadarske županije i Grada Zadra. ZADRA NOVA je pravni slijednik Razvojne agencije Zadarske županije ZADRE d.o.o. koja je djelovala u razdoblju od 2006. do 2013. godine. Temeljna uloga ZADRE NOVE je uloga regionalnog koordinatora sa svrhom učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja. Kao potporna institucija malog i srednjeg poduzetništva, doprinosi unapređenju poduzetničkog okruženja u Zadarskoj županiji putem podrške pokretanju i daljnjem razvoju poduzeća, kroz ključne aktivnosti:

■ **Podrška u provođenju kreditnih i jamstvenih programa:** ZADRA NOVA pruža savjetodavnu podršku o mogućnostima korištenja kreditnih i jamstvenih programa lokalne, regionalne i nacionalne razine (Hrvatska banka za obnovu i razvitak, HAMAG BICRO, nadležna ministarstva i institucije). Posrednik je u provođenju kreditne linije Grada Zadra „Gradski projekti razvoja“ za poduzetnike koji ulažu na području Grada Zadra te potporna institucija za provedbu jamstvenih programa za prerađivačku industriju i inovacije u prerađivačkoj industriji u nadležnosti Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta.

■ **Podrška malim i srednjim poduzetnicima u pripremi projekata za prijavu na EU i nacionalne izvore financiranja:** ZADRA NOVA kontinuirano pruža usluge informiranja poduzetnika, pronalaženja adekvatnog izvora financiranja za poduzetničke projekte te pruža podršku u procesu prijave projekata malih i srednjih poduzetnika na nacionalne i EU izvore financiranja sa ciljem učinkovite apsorpcije EU sredstava od strane privatnog sektora s područja Zadarske županije

■ **Poduzetničko savjetovanje i organizacija edukativnih aktivnosti:** Uloga ZADRE NOVE je pružati savjetodavne usluge poduzetnicima početnicima te malim i srednjih poduzetnicima u razvoju vezano uz osnivačke aktivnosti, razvoj poslovanja, aktivnostima umrežavanja te povezivanja s drugim poduzetnicima radi zajedničkog nastupa na tržištu. U okviru poduzetničkog savjetovanja organiziraju se edukativne aktivnosti za male i srednje poduzetnike s područja Zadarske županije, u skladu s njihovim potrebama, a sve u funkciji razvoja poduzetništva i poduzetničkih vještina.

Sa ciljem poboljšanja investicijske klime, porasta investicija i zaposlenosti u Zadarskoj županiji ZADRA NOVA kroz rad „One stop service“ centra obavlja aktivnosti privlačenja investitora te pruža podršku investitorima u bržoj realizaciji projekata u Zadarskoj županiji. „One stop service“ centar osnovan je 2011. godine u okviru projekta „Razvoj investicijskog okruženja“. Riječ je o proaktivnoj usluzi sa ciljem podrške investitorima u razvoju poslovanja uz što manje birokratskih prepreka, problema i kašnjenja. Ujedno, ZADRA NOVA u suradnji s jedinicama

lokalne samouprave provodi aktivnosti promocije poduzetničkih zona i pružanje informacija potencijalnim investitorima o postojećim poduzetničkim zonama na području Zadarske županije.

Zadarska županija, u području svog djelovanja, donosi i strateško plansko programske dokumente za učinkovitije i uspješnije upravljanje razvojem gospodarstva Zadarske županije. Planski dokumenti koji sadrže strateške smjernice te realno ostvarive i mjerljive ciljeve, prioritete i mjere za razvoj gospodarstva Zadarske županije su sljedeći:

- Županijska razvojna strategija Zadarske županije 2011. – 2013.
- Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014. – 2020.

Strateški dokumenti nacionalne razine koji imaju utjecaj na pojedine aspekte gospodarskog razvoja Zadarske županije su:

- Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014. - 2020.
- Strategija pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje 2016. - 2020.
- Strategija razvoja klastera u Republici Hrvatskoj 2011.- 2020.
- Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013. - 2020.
- Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014. - 2020.
- Nove boje znanja - Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije
- Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2015. - 2020.

te **strateški dokumenti Europske unije,** kao što su Strategija Europa 2020, EU Akt o malom gospodarstvu, Akcijski plan 2020 za razvoj poduzetništva, EU smjernice za zapošljavanje za razdoblje 2010. - 2020.

2.1.2. PREGLED GOSPODARSKE SITUACIJE

Za karakterizaciju općih gospodarskih kretanja u Zadarskoj županiji analizirano je kretanje bruto domaćeg proizvoda (BDP) – ukupnog BDP-a jedinica lokalne samouprave kao i BDP-a po stanovniku. BDP je najčešći makroekonomski pokazatelj gospodarskog stanja i kretanja koji se koristi za usporedbu među različitim prostornim jedinicama. On predstavlja mjeru ukupne proizvodnje dobara i usluga neke prostorne jedinice, a najčešće se mjeri kao vrijednost kupljenih finalnih proizvoda. Radi usporedbe prostornih jedinica različite demografske veličine koristi se BDP per capita ili BDP po stanovniku (BDP pc) kao relativni, usporedivi pokazatelj gospodarskog stanja. Za analizu je značajniji pokazatelj BDP-a po glavi stanovnika od ukupnog BDP-a za županiju jer pokazuje jačinu županijskog gospodarstva. S obzirom da podaci o BDP-u u Hrvatskoj nisu raspoloživi za lokalnu razinu, korišteni su podaci na razini županija. Treba napomenuti da su navedeni podaci dostupni do 2013. godine dok će podaci za 2014. biti dostupni tek početkom 2017., a za 2015. godinu dana kasnije stoga analize nisu obuhvatile podatke nakon 2013. godine.

Zadarska županija je osma hrvatska županija po iznosu bruto društvenog proizvoda (BDP). U 2013. godini BDP Zadarske županije iznosio je 1,402 mil. EUR, što predstavlja **3,22% ukupnog BDP-a Hrvatske, te 10% BDP-a Jadranske Hrvatske.** Prema podacima DZS-a (Kiš i Krunić, 2015) Zadarska županija je prije 2008. godine kad je nastupila gospodarska kriza bilježila najveći rast među županijama Jadranske Hrvatske, s prosječnom godišnjom stopom rasta od 10,3% (SRGZ, 2013). Promatrano u prethodnom razdoblju, uočava se pozitivan rast nacionalnog BDP-a u razdoblju od 2002. do 2008. godine, kada je BDP porastao za 60,85%. Isti trend rasta BDP-a zabilježen je i na regionalnoj razini, te se u promatranom razdoblju BDP Zadarske županije povećao za 52,47%. Ulaskom Hrvatske 2009. godine u gospodarsku krizu bilježe se negativni gospodarski trendovi, te stagnacija BDP-a na nacionalnoj i regionalnoj razini. U razdoblju od 2009. do 2013. godine BDP Zadarske županije smanjen je za 2,81%, prikazano u Grafu 5.

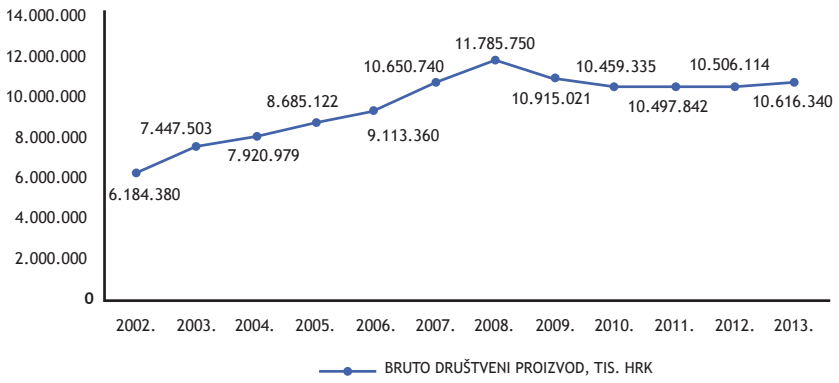

Graf 5: Kretanje bruto domaćeg proizvoda Zadarske županije u razdoblju 2002. do 2013. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku

Usporedno s BDP-om po stanovniku u Hrvatskoj, koji iznosi 77.465 kn u 2013. godini, Zadarska županija bilježi ispodprosječnu razinu BDP-a po stanovniku (indeks 79,91). U odnosu na ostale županije u Jadranskoj Hrvatskoj, Zadarska županija se u 2013. godini prema razini BDP-a po stanovniku nalazi na četvrtom mjestu, iza Primorsko-goranske, Istarske i Dubrovačko-neretvanske županije.

	BDP tis. HRK	BDP po stanovniku, HRK	INDEKS (HRV=100)
Republika Hrvatska	329.571.343	77.465	100
Kontinentalna Hrvatska	224.407.280	78.805	101,73
Grad Zagreb	109.236.357	137.321	177,27
Zagrebačka županija	18.780.296	58.930	76,07
Krapinsko-zagorska županija	6.327.640	48.321	62,38
Varaždinska županija	11.116.029	63.734	82,27
Koprivničko-križevačka županija	7.592.282	66.404	85,72
Međimurska županija	7.284.756	64.231	82,92
Bjelovarsko-bilogorska županija	6.050.257	51.785	66,85
Virovitičko-podravska županija	3.799.519	45.764	59,08
Požeško-slavonska županija	3.503.369	46.214	59,66
Brodsko-posavska županija	6.913.660	44.366	57,27
Osječko-baranjska županija	18.502.323	61.503	79,39

Tablica 7: BDP po stanovniku u RH i po županijama, 2013. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku

Vukovarsko-srijemska županija	8.018.742	45.629	58,9
Karlovačka županija	7.381.857	58.792	75,89
Sisačko-moslavačka županija	9.900.192	59.390	76,67
Jadranska Hrvatska	105.164.063	74.751	96,5
Primorsko-goranska županija	28.856.434	97.924	126,41
Ličko-senjska županija	2.924.101	59.384	76,66
Zadarska županija	10.616.340	61.899	79,91
Šibensko-kninska županija	6.485.586	60.975	78,71
Splitsko-dalmatinska županija	27.044.330	59.444	76,74
Istarska županija	19.999.706	96.268	124,27
Dubrovačko-neretvanska županija	9.237.566	75.501	97,46

Razdoblje od 2009. do 2013. godine obilježeno je negativnim gospodarskim kretanjima na nacionalnoj razini što je rezultiralo prelijevanjem negativnih kretanja na lokalna gospodarstva. Zadarska županija u tom je razdoblju zabilježila negativne rezultate BDP-a po stanovniku, s padom od 4,2% (2009: 64.632 kn; 2013: 61.899 kn). Kretanje ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije karakterizira pad i stagnacija u razdoblju od 2008. do 2012. godine. Najveći pad prihoda zabilježen je u 2009. godini kada su se ukupni prihodi smanjili za 11,9% u odnosu na prethodnu 2008. godinu. Hrvatska je tada osjetila najveći udar gospodarske krize. Od 2013. godine ukupne prihode gospodarstva karakterizira pozitivan trend i približavanje vrijednostima iz pretkriznog razdoblja, prikazano iz Grafa 6. U prostornom pregledu uočljiva je polarizacija između Istarske, Primorsko-goranske i Splitsko-dalmatinske županije s jedne te Dubrovačko-neretvanske, Šibensko-kninske, Zadarske i Ličko-senjske županije s druge strane. Relativno jači središnji položaj i gravitacijsko značenje Zadra kao regionalnog centra u odnosu na ostale regionalne centre Jadranske Hrvatske nije se odrazio u značajno većem udjelu u nacionalnom BDP-u. Razlog velikog odstupanja triju županija s velikim udjelom BDP-a je njihovo snažnije gospodarstvo uslijed veličine i snage svojih urbanih središta (Rijeke i Splita) te policentričnog društveno-gospodarskog razvoja u kojem posebnu ulogu imaju turizam, poljoprivreda i industrija (Istarska županija).

Graf 6: Kretanje ukupnih prihoda i rashoda gospodarstva Zadarske županije od 2003. do 2015. godine (mil. kn)

Izvor: HGK – Županijska komora Zadar

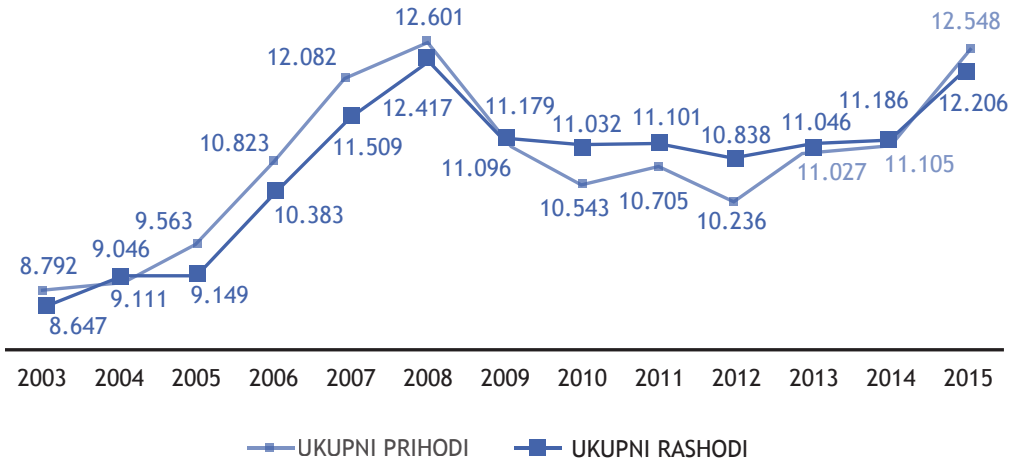

Daljnja analiza poslovanja gospodarstva Zadarske županije dana je na temelju podataka iz godišnjih financijskih izvještaja predanih FINA-i. Obuhvaćeno je poslovanje poduzetnika, obveznika poreza na dobit, čije je sjedište na području Zadarske županije.

U 2015. godini došlo je do zaokreta višegodišnjih uglavnom negativnih trendova gospodarstva Zadarske županije. Pravne osobe ostvarile su ukupne prihode u iznosu od 12.547,9 mil. kn, što je za 13% više nego u prethodnoj 2014. godini, te je najveći rast prihoda ostvaren kod velikih poduzetnika. Ukupni rashodi su iznosili 12.206,2 mil. kn. te su rasli sporije od ukupnih prihoda, tj. veći su za 9,1% u odnosu na 2014. godini. Time je prvi put nakon šest godina gospodarstvo Zadarske županije ostvarilo agregiranu dobit prije oporezivanja i to u iznosu od 341,7 mil.kn. Tvrtke koje su iskazale dobit (agregirana dobit prije oporezivanja iznosila je 928,4 mil. kn) imale su povećanje dobiti za 45% u odnosu na ukupnu dobit tvrtki koje su u 2014. godini iskazale dobit poslovanja. I u 2015. godini bilo je poduzetnika koji su ostvarili gubitak te ukupni gubitak iznosi 586,7 mil. kn. i bio je za 18,7% manji od cjelokupnog gubitka poduzetnika iskazanog u 2014. godini. U 2015. godini porastom gospodarske aktivnosti rasli su prihodi od prodaje u zemlji za 8,5%, prihodi od prodaje u inozemstvu za 23,2,%, vrijednost aktivne za 5,9% a vrijednost kapitala i rezervi za 8,4% u odnosu na prethodnu 2014. godinu. Najveći skok zabilježen je u iznosu ostvarenih investicija, koje su porasle za 115,5% u usporedbi s 2014. Godinom, kao što je vidljivo u Grafu 7. Gore navedeni podaci govore kako se gospodarstvo Zadarske županije počelo oporavljati u 2014. godini nakon pet godina negativnih gospodarskih kretanja, međutim, trebat će još neko vrijeme da se gospodarstvo vrati na predrecesijsko razdoblje.

Po navedenim pokazateljima, gospodarstvo Zadarske županije je prvi put u 2015. godini nakon kriznih godina ostvarilo bolje rezultate od nacionalnog gospodarstva, gdje su u 2015. godini u odnosu na prethodnu 2014. godinu prihodi povećani za 5,2%, prihodi od prodaje u inozemstvu povećani su za 10,2%, aktiva je povećana za 3,9%, kapital i rezerve za 8,7% te rast vrijednosti investicija za 14,3%.

U 2015. godini došlo je do zaokreta višegodišnjih uglavnom negativnih trendova gospodarstva Zadarske županije.

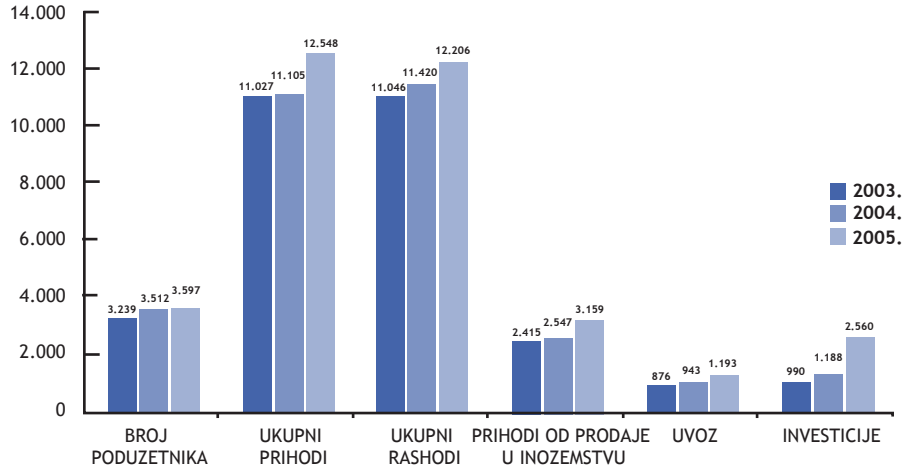

Graf 7: Pokazatelji razvijenosti županijskog gospodarstva 2015. u usporedbi s prethodnim godinama (mil. kn)

Izvor: HGK - Županijska komora Zadar

Tradicionalno, u sektorskoj strukturi Zadarskog gospodarstva u 2015. najveći udio u prihodima i rashodima pripada djelatnosti trgovine (22,5% ukupnih prihoda i 22,6% ukupnih rashoda) i prerađivačkoj industriji (22,4% ukupnih prihoda i 22,9% ukupnih rashoda) koje zajedno sudjeluju u gotovo polovici svih ukupnih prihoda i rashoda Zadarske županije. Na trećem mjestu nalazi se djelatnost prijevoza i skladištenja s 13% u ukupnim prihodima i 12,9% u ukupnim rashodima, kao što je vidljivo u Grafu 8. Ostala područja djelatnosti koja zauzimaju značajan udjel u strukturi prihoda gospodarstva Zadarske županije su pružanje smještaja te pripreme i usluživanja hrane, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo te građevinarstvo. Potrebno je napomenuti kako je povećanje ukupnih prihoda ostvareno u gotovo svim područjima djelatnosti, dok su negativan omjer ukupnih prihoda i ukupnih rashoda ostvarila područja djelatnosti Građevinarstva, Financijskih djelatnosti i djelatnosti osiguranja, Poslovanja nekretninama, Rudarstva i vađenja, kao i neki odjeljci Prerađivačke industrije.

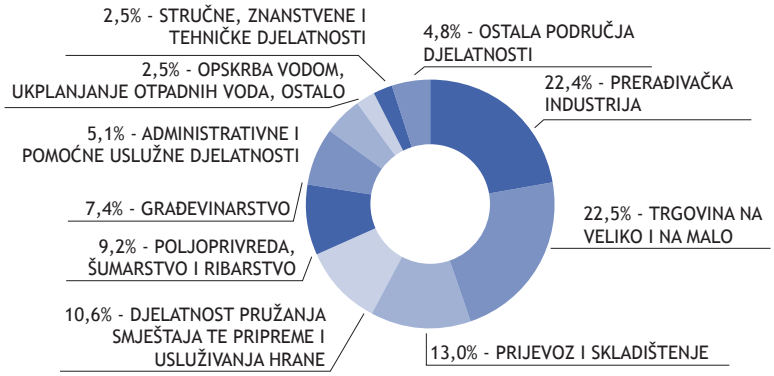

Graf 8:
Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije u 2015. po područjima djelatnosti

Izvor: FINA, Obrada: ZADRA NOVA

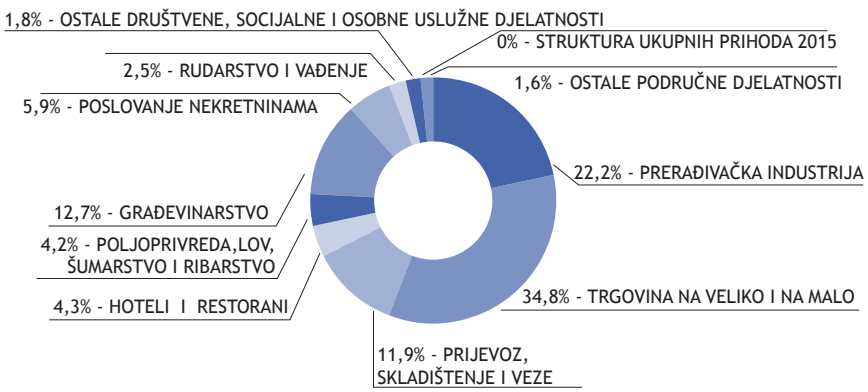

Graf 9:
Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije u 2007. po područjima djelatnosti*

**djelatnosti su u 2007. godini bile razvrstane prema NKD-u 2002*

Izvor: FINA, Obrada: ZADRA NOVA

Višegodišnje poslovanje u razdoblju gospodarske krize u Hrvatskoj utjecalo je i na prilagodbu gospodarstva Zadarske županije, što se može vidjeti iz Grafa 8 i Grafa 9 u usporedbi strukture ukupnih prihoda prerađivačke industrije po područjima djelatnosti u 2007. i 2015. Godini. Osobito je značajna stabilizacija i blagi rast prerađivačke industrije, većinom radi veće orijentacije

na inozemna tržišta. U strukturi ukupnih prihoda 2015. godini prerađivačka industrija dostigla je udjel Trgovine na veliko i malo, koja je kontinuirano kroz krizne godine smanjivala obujam poslovanja, sa 34,8% u strukturi 2007. pala je na 22,5% u 2015. godini. Posljedica je to i otvaranja trgovačkih centara čije sjedište nije u Zadarskoj županiji i povećanja njihovih prihoda na štetu domicilnih privatnih subjekata u sektoru trgovine na veliko i malo. Relativno najveći gubici su u djelatnosti Građevinarstvo (sa 12,7% u 2007. na 7,4% u 2015.) te Poslovanje nekretninama (sa 5,9% u 2007. na 1,1 % u 2015.). Najveći rast zabilježila je turistička industrija, sa 4,3% udjela u 2007. na 10,6% udjela u 2015. godini.

Prerađivačka industrija je najvažniji segment sektora industrije, te je dugi niz godina po ostvarenim prihodima i broju zaposlenih na drugom mjestu, iza sektora Trgovine, u gospodarstvu Zadarske županije. Smanjenje obujma industrijske proizvodnje, smanjenje financijskih rezultata i nedostatak kapitalnih investicija kroz pet kriznih godina (2009.-2013.) dovelo je do blagog pada prihoda poduzetnika u području prerađivačke industrije. Krizne godine ograničile su potražnju, poglavito na domaćem tržištu. Međutim, u 2014. godini započinje, a u 2015. godini se nastavlja trend ostvarenja pozitivnih poslovnih rezultata. U 2015. godini prerađivačka industrija je u odnosu na 2014. godinu povećala broj zaposlenih za 2,5%, aktivu za 1,5%, ukupne prihode za 16,1% (uz ostvarenje agregirane dobiti, što prethodne godine niti u ovom području djelatnosti nije bio slučaj), investicije u novu dugotrajnu imovinu za 8,9% te prihode od prodaje u inozemstvu za 17,3%.

Gospodarstvo Zadarske županije temelji se na sektorima trgovine, prerađivačke industrije, turizma, pomorskog prometa, građevinarstva, ribarstva i poljoprivrede, te obrtništva.

U 2015. godini bilježi se oporavak prerađivačke industrije, gdje prednjači odsjek Proizvodnje metala.

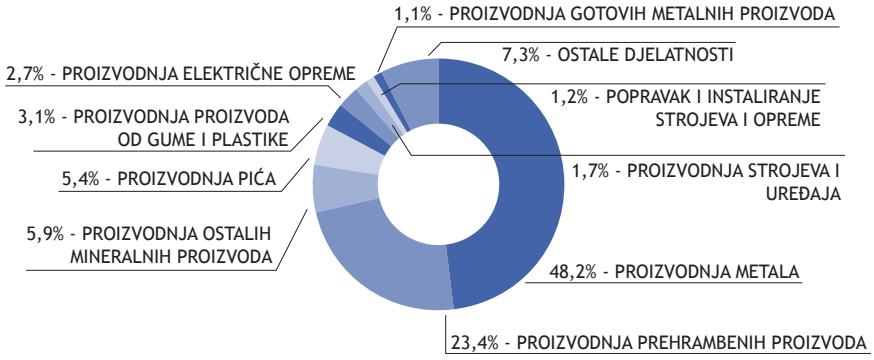

Graf 10: Struktura ukupnih prihoda prerađivačke djelatnosti gospodarstva Zadarske županije u 2015. godini – po odsjecima djelatnosti

Izvor: FINA, Obrada: ZADRA NOVA

U apsolutnim iznosima najveći rast ukupnih prihoda pojedinih sektora gospodarstva Zadarske županije zabilježen je u području Prijevoza i skladištenja i to u iznosu od 472,8 mil. kn, najviše zbog poslovnih rezultata tvrtke Tankerska Next Generation d.d. te Prerađivačke industrije u iznosu od 390,9 mil. kn, gdje prednjači odsjek Proizvodnje metala s rastom prihoda od 306,8 mil. kn, prvenstveno radi povećanja izvoza, s najznačajnijim predstavnicima Aluflexpack novi d.o.o. Murvica i LTH Metalni lijev d.o.o. Ako se promatra visina ukupnih prihoda po odsjecima djelatnosti prerađivačke industrije najveći udio zauzima Proizvodnja metala, koja je ostvarila 1.356,6 mil. kn ukupnih prihoda te zauzima 48,2% ukupnih prihoda Zadarske županije. Također, odsjek proizvodnje metala

je najznačajniji investitor u 2015. godini, s obzirom da je u novu dugotrajnu imovinu uloženo 115,1 mil. kn što je 34,9% više nego prethodne 2014. godine. To predstavlja čak 76,7% svih ulaganja Industrijskog sektora u 2015. godini. Potrebno je napomenuti kako unatoč oporavku ukupnog prerađivačkog sektora, određeni odjeljci sektora bilježe negativne rezultate, kao što su proizvodnja ostalih nemetalnih proizvoda, proizvodnja pića, proizvodnja strojeva i uređaja, proizvodnja namještaja, proizvodnja papira i proizvoda od papira.

Proizvodnja prehrambenih proizvoda druga je tradicionalno važna industrijska grana u Zadarskoj županiji, te zauzima udjel od 23,4% ostvarenih prihoda u ukupno ostvarenim prihodima prerađivačke industrije. U 2015. godini ukupni prihodi povećani su za 10,8% u odnosu na 2014. godinu, ostvaren je značajan rast dobiti prije oporezivanja (porast od 298%) ali je primjetno smanjenje investicija u novu dugotrajnu imovinu (za 40,2%) te povećanje kratkoročnih obveza (za 11,5%). Glavni predstavnici ovog odjeljka vezani su uz preradu sirovina iz mora (Ostrea d.o.o. Stankovci, Mardešić d.o.o. Sali), proizvodnju pekarskih proizvoda (Tvornica kruha Zadar d.d. Zadar), proizvodnju sira (Sirana Gligora d.o.o Kolan), proizvodnju soli (Pag 91 d.o.o. Pag). Druge značajne grane prerađivačke industrije su Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda s 5,9% te Proizvodnja pića sa 5,4% ostvarenih prihoda u ukupnim prihodima prerađivačke industrije, međutim tvrtke u ovim odjeljcima su ostvarile slabije rezultate u 2015. u odnosu na 2014. godinu. Najznačajniji predstavnici odjeljka Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda su Maraš d.o.o. Vrsi, Lignum d.o.o. Poličnik, Mineral IGM d.o.o. Zapužane i Kamen Benkovac d.o.o. Benkovac. Proizvodnja pića s najznačajnijim predstavnikom Maraska d.d. Zadar ostvarila je 7,2% manje prihode u 2015. u odnosu na 2014., investicija praktički nije ni bilo, te je odsjek poslovao negativno u 2015. godini, s 8,8 mil. kn gubitka.

Posljednjih godina bilježi se pozitivan trend u otvaranju novih pravnih subjekata te izrazito negativan trend u obrtništvu - 14,03% manje obrta u 2015. u odnosu na 2010.

Posljedice gospodarske krize vidljive su još uvijek u nepovoljnoj strukturi izvora sredstava ukupnog gospodarstva Zadarske županije, a da bi se moglo govoriti o definitivnom oporavku gospodarstva, dobri poslovni rezultati moraju se ponoviti i u narednim godinama. U 2015. godini omjer vlastitih i tuđih izvora sredstava je nepovoljan u velikoj skupini značajnih područja djelatnosti, kao što su ugostiteljstvo, prerađivačka industrija, turizam, graditeljstvo i trgovina, dok je struktura izvora sredstava najbolja u sektoru Prijevoz i skladištenje. Udjel tuđih izvora sredstava u gospodarstvu Zadarske županije se značajno povećao prethodnih godina, osobito kratkoročne obveze. Na kraju 2015. godine dugoročne obveze zauzimaju 31,5% te kratkoročne obveze čak 40,7% u strukturi pasive. I u prerađivačkoj industriji zabilježena je nezadovoljavajuća struktura pasive, uz dominaciju kratkoročnih obveza te relativno mala vlastita sredstva. Poduzetnici u prerađivačkom sektoru ne investiraju dovoljno, iako su ukupni rezultati sektora pozitivni, što je posljedica oporavka određenih dijelova prerađivačke industrije (proizvodnja metala zauzima 76,9% svih investicija). Iako je zadnje 3 godine došlo do blagog povećanja udjela vlastitih sredstava gospodarstva Zadarske županije, ovakva struktura izvora sredstava dugoročno može ugroziti poslovanje gospodarstva Zadarske županije.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku[9] Zadarska županija je u 2015. godini imala 10.463 registriranih pravnih osoba od kojih je 6.137 bilo aktivno. U razdoblju od 2010. do 2015. godine Zadarska županija bilježi trend rasta broja aktivnih pravnih osoba, s izuzetkom 2011. godine, kada je broj aktivnih osoba u odnosu na prethodnu godinu smanjen za 10%. U 2015. godini povećao se broj aktivnih pravnih osoba za 10,84% u odnosu na prethodnu 2014. godinu, dok je na nacionalnoj razini u istom razdoblju broj aktivnih pravnih osoba porastao za 8,33%. U 2015. godini za 60,96% više je osnovanih nego zatvorenih poslovnih subjekata (zatvorena 333, otvorena 536 poslovna subjekta). Za razliku od pozitivnog trenda u porastu broja pravnih osoba, tijekom godina zabilježen je negativan trend u broju fizičkih osoba, što obuhvaća obrte i slobodna zanimanja. U 2015. godini bilo je 4.258 registriranih obrta (broj obrta je smanjen za 14,03% u odnosu na 2010. godinu). Negativan trend je u skladu s negativnim kretanjima na nacionalnoj razini, gdje se u razdoblju od 2010. do 2015. godine broj obrta smanjio za 15,16% (2010: 93.723; 2015: 78.580).

9/ Priopćenje DZS-a, Broj i struktura poslovnih subjekata, po županijama (2010. - 2015.)

Obrtništvo u Zadarskoj županiji, osim kontinuiranog smanjenja broja obrtnika tijekom godina, karakterizira uslužno obrtništvo s niskom dodanom vrijednosti. Kao što je vidljivo iz Grafa 11, obrtnici u Zadarskoj županiji tradicionalno se bave uslužnim zanatstvom (31,0%), ugostiteljstvom i turizmom (27,5%) te trgovinom (14,7%). Svega 6,5% obrtnika se bavi proizvodnim zanatstvom te 7,1% posluje u području ribarstva, marikulture i poljoprivrede.

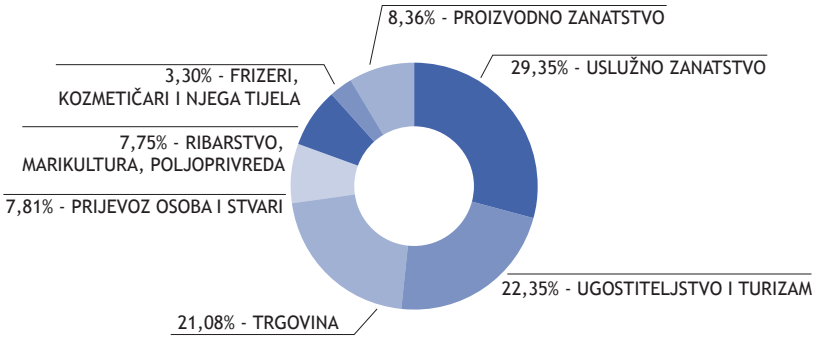

Graf 11: Struktura obrtništva u Zadarskoj županiji po djelatnostima za 2015. godinu

Izvor: Hrvatska obrtnička komora

Prostorna raspodjela poduzeća u Zadarskoj županiji ukazuje na povećanu koncentraciju poduzeća na području i oko Grada Zadra. Gustoća poduzeća u Zadarskoj županiji iznosi 2,7 poduzeća po km², što je manje u usporedbi s nacionalnom razinom koja iznosi 5,3 poduzeća po km², što ukazuje na nisku razinu poduzetničke aktivnosti, posebice u ruralnim područjima (otoci i unutrašnjost županije). Za razliku od županijskog prosjeka, Grad Zadar bilježi veliku gustoću poduzeća, koja iznosi 10,8 poduzeća po km².

Najveći broj poduzetnika u 2015. godini zabilježen je u Gradu Zadru (58,83%), koji su zapošljavali 60,8% svih zaposlenih u gospodarstvu Zadarske županije, ostvarili 55,4% ukupnog županijskog prihoda te čak 63,8% ukupne županijske aktive, što ukazuje na značajnu centralizaciju gospodarstva. Grad Zadar gospodarsko je središte Zadarske županije i u gotovo svim

kategorijama dominira s preko 60% doprinosa gospodarskom životu Zadarske županije. Značajan je podatak da su poduzetnici s područja Grada Zadra ostvarili bolje rezultate od cjelokupnog gospodarstva Zadarske županije, što je vidljivo iz usporedbe podataka u 2015. u odnosu na 2014. godinu: vrijednost aktive povećana je za 7,2%, prihodi od prodaje u inozemstvu povećani su za 27,2%, investicije u novu dugotrajnu imovinu povećane su za čak 206,52% te dobit prije oporezivanja za 73,52%. Iz podataka se može zaključiti kako se oporavak gospodarstva Zadarske županije temelji prvenstveno na oporavku gospodarstva Grada Zadra. Osim u Gradu Zadru zamjećuje se trend povećanja broja poduzetnika u jedinicama lokalne samouprave u ruralnim područjima koje su ulagale u razvoj poduzetničkih zona, poput općina Stankovci i Poličnik. Ujedno, veća poduzetnička aktivnost zabilježena je u većim županijskim gradovima, Biogradu na Moru i Benkovcu. Najveći broj zaposlenih u 2015. godini zapošljavaju poduzetnici registrirani u Gradu Zadru, ukupno 60,8% što je razumljivo s obzirom na prisutnu koncentraciju poduzetništva u Gradu Zadru. Nakon Grada Zadra slijede grad Benkovac, grad Biograd na Moru, te općine Kali i Poličnik gdje poduzetnici zapošljavaju najveći broj ljudi u županiji.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Županija i dalje bilježi ispodprosječnu razinu razvijenosti (mjereno BDP-om po stanovniku)
Niska razina poduzetničke aktivnosti, posebice u ruralnim područjima (otoci i unutrašnjost županije)
Značajne unutar županijske razlike u razvijenosti gospodarstva, pristupna koncentracija poduzetništva u Gradu Zadru
Propadanje obrtništva, uz dominaciju uslužnog obrtništva s niskom dodanom vrijednosti
Zastupljena tradicionalna proizvodnja, nedovoljno razvijeni sektori s proizvodima više dodane vrijednosti
Unatoč oporavku ukupnog prerađivačkog sektora, negativne rezultate bilježe sektor proizvodnje ostalih nemetalnih proizvoda, proizvodnje pića, proizvodnje strojeva i uređaja, proizvodnja namještaja, proizvodnja papira i proizvoda od papira
Nepovoljna struktura izvora sredstava ukupnog gospodarstva Zadarske županije, uz dominaciju kratkoročnih obveza
RAZVOJNE POTREBE
Odrediti prioritetne sektore razvoja gospodarstva te iste sustavno poticati (institucionalna, zakonodavna i financijska podrška)
Izraditi program i provoditi mjere za slabije razvijena područja Zadarske županije (s naglaskom na otoke i unutrašnjost županije)
Osigurati poticajno i privlačno okruženje za prerađivačke tvrtke visokih tehnologija (adekvatna infrastruktura, savjetodavna podrška, uključivanje obrazovnih i znanstvenih institucija).
Pružati potporu postojećim proizvodnim tvrtkama za izgradnju i proširenje proizvodnih kapaciteta te nabavu novih tehnologija
Poticati osnivanja novih proizvodnih tvrtki visokih tehnologija

Tablica 8: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz konkurentnost regionalnog gospodarstva

Izvor: ZADRA NOVA

2.1.3. VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA

Gospodarstvo Zadarske županije ostvaruje pozitivnu bilancu robne razmjene u kriznom razdoblju sve od 2009. godine, što se uvelike razlikuje od nacionalne razine, gdje je zabilježen deficit vanjskotrgovinske razmjene u svim promatranim godinama. Dodatno, u odnosu na ukupnu hrvatsku robnu razmjenu izvoz Zadarske županije zauzima 2% udjela u nacionalnom robnom izvozu, što predstavlja povećanje od 0,8% u odnosu na 2014. godinu, dok robni uvoz zauzima 1,3% udjela u nacionalnom robnom uvozu.

ROBNI IZVOZ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Zadarska županija	194,6	192,6	225,0	216,0	171,2	182,2	234.9
Republika Hrvatska	10.473	11.807	12.288	12.343	9.589	10.345	11.531
Udio u RH%	1,9	1,6	1,8	1,7	1,8	1,8	2,0

ROBNI UVOZ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Zadarska županija	183,9	183,9	185,4	178,7	160,0	179,4	231,4
Republika Hrvatska	30.728	21.202	20.023	20.396	16.527	17.095	18.481
Udio u RH%	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,3

Tablica 9: Robna razmjena Zadarske županije i udio u RH 2009.-2015. godine

Izvor: HGK – Županijska komora Zadar

*Od 2009. do 2012. godine u USD; * od 2013. godine u mil. EUR*

U 2015. godini gospodarstvo Zadarske županije ostvarilo je prihode od prodaje u inozemstvu u visini 3.158,8 mil. kn ili 23,2% više nego u 2014. godini. Istovremeno, gospodarstvo je uvezlo 1.193,3 mil. kn ili 31,6% više nego prethodne 2014. godine. Vanjskotrgovinsku razmjenu Zadarske županije karakterizira visok udjel izvoza usluga u prihodima od prodaje u inozemstvu, s ukupnim udjelom od 43,3% u 2015. godini. Međutim, bilježi se smanjenje udjela nerobnog izvoza u ukupnom izvozu Zadarske županije, što je vidljivo iz podatka kako je u 2010. godini nerobni izvoz zauzimao 57,2% ukupnog izvoza, dok u 2015. godini 43,3% izvoza Zadarske županije otpada na nerobni izvoz. Smanjenje udjela nerobnog izvoza nije posljedica pada nerobnog izvoza, već značajnog povećanja robnog izvoza Zadarske županije, prvenstveno radi rasta izvoznih aktivnosti prerađivačke industrije. To je vidljivo iz sljedećih podataka: u 2015. godini izvezeno je robe u vrijednosti od 1,79 mlrd. kn, što je povećanje od 28,92 % u odnosu na 2014. godinu te čak 63,11% u odnosu na 2010. godinu.

Gospodarstvo Zadarske županije ostvaruje pozitivnu bilancu robne razmjene u kriznom razdoblju (od 2009. godine nadalje).

STAVKE	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
UKUPNI PRIHODI (MIL. KN)	10.542,6	10.705,1	10.235,9	11.027,4	11.354,7	12.547,9
PRIHODI OD PRODAJE U INOZEMSTVU (MIL. KN)	2.470,1	2.607,0	2.349,2	2.415,7	2.547,3	3.158,8
UDJEL U UKUPNIM PRIHODIMA	23,4%	24,4%	23,0%	21,9%	22,4%	25,2%
ROBNI IZVOZ (MIL. KN)	1.097,7	1.301,8	1.269,9	1.295,7	1.388,8	1.790,5
NEROBNI IZVOZ - IZVOZ USLUGA (MIL. KN)	1.372,4	1.305,2	1.086,3	1.120,0	1.158,5	1.368,3
UDJEL IZVOZA ROBA	42,8%	49,9%	53,8%	53,6%	54,5%	56,7%
UDJEL IZVOZA USLUGA	57,2%	50,1%	46,2%	46,4%	45,5%	43,3%

Tablica 10: Izvozni rezultati Zadarske županije 2010. – 2015. godine

Izvor: FINA, HGK – Županijska komora Zadar

U strukturi izvoza Zadarske županije po djelatnostima u 2015. godini najveći udio zauzimaju sektori prerađivačka industrija sa 37,5%, prijevoz i skladištenje sa 28,49%, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo sa 35,63% te djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane sa 10,03%, kao što je vidljivo na Grafu 12 u nastavku. U usporedbi s prethodnom 2014. godinom značajno povećanje izvoznih aktivnosti bilježi sektor prerađivačke industrije za 17,3%, sektor poljoprivrede šumarstva i ribarstva za 42,4% te sektor prijevoza i skladištenja za 38,4%.

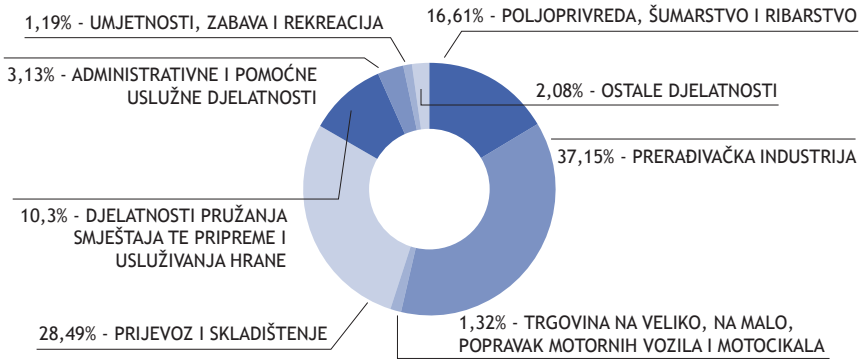

Graf 12:
Struktura izvoza po djelatnostima u 2015. godini

Izvor: FINA,
Obrada: ZADRA NOVA

Izvoz usluga u prvom redu otpada na brodske vozarine tvrtke Tankerska plovidba d.d. i TNG d.d. te turističke usluge fakturirane stranim kupcima, te je među 20 najvećih izvoznika u Zadarskoj županiji u 2015. godini 5 tvrtki iz područja hotela i ostalog smještaja te zabavnih i rekreacijskih aktivnosti (Punta skala d.o.o., Borik d.d., Ilirija d.d., Marina Dalmacija d.o.o. te Pakoštane d.d.), što je vidljivo u Tablici 11. Ovo pokazuje kako se gospodarstvo Zadarske županije još uvijek u velikoj mjeri oslanja na turizam i poslovanje nekih od najvećih tvrtki – Tankerske plovidbe d.d. i TNG d.d. U izvoznim aktivnostima dominiraju srednje velike i velike tvrtke u prerađivačkom sektoru, poput tvrtki Aluflexpack novi d.o.o., LTH Metalni lijev d.o.o.. te SAS Strojogradnja d.o.o. te HSTEC d.d. Iz sektora uzgoja i prerade ribe, poput Kali tuna d.o.o., Jadran-tuna d.o.o., Cromaris d.d., Arbacommerce d.o.o. te Ribarske zadruge Omega 3. Najznačajniji izvozni proizvodi prerađivačke industrije su: sirova riba i riblje prerađevine, aluminij i proizvodi od aluminija, strojevi i laki metali, plastične mase i proizvodi od plastičnih mase te hrana.

Tablica 11:
Podaci 20 najvećih izvoznika u Zadarskoj županiji u 2015. godini

Izvor: FINA

BROJ	NAZIV POSLOVNOG SUBJEKTA	MJESTO	DJELATNOST	Izvoz u kn
1.	TANKERSKA PLOVIDBA D.D.	ZADAR	POMORSKI I OBALNI PRIJEVOZ ROBE	720.935.628
2.	ALUFLEXPACK NOVI D.O.O.	POLIČNIK	PROIZVODNJA ALUMINIJA	691.253.743
3.	LTH METALNI LIJEV D.O.O.	BENKOVAC	LIJEVANJE LAKIH METALA	262.265.836
4.	CROMARIS D.D.	ZADAR	MORSKA AKVAKULTURA	242.683.382
5.	TANKERSKA NEXT GENERATION D.D.	ZADAR	POMORSKI I OBALNI PRIJEVOZ ROBE	133.127.902
6.	PUNTA SKALA D.O.O.	ZADAR	HOTELI I SLIČAN SMJEŠTAJ	127.817.748
7.	KALI TUNA D.O.O.	KALI	MORSKA AKVAKULTURA	107.568.061

8.	BORIK D.D.	ZADAR	HOTELI I SLIČAN SMJEŠTAJ	83.353.220
9.	JADRAN TUNA D.O.O.	BIOGRAD N/M	MORSKA AKVAKULTURA	70.778.794
10.	RIBARSKA ZADRUGA OMEGA 3	KALI	MORSKI RIBOLOV	39.982.998
11.	HSTEC D.D.	ZADAR	PROIZVODNJA ELEKTROMOTORA, GENERATORA I TRANSFORMATORA	39.258.126
12.	ARBACOMMERCE D.O.O.	ZADAR	PRERADA I KONZERVIRANJE RIBA, RAKOVA I ŠKOLJKI	36.280.900
13.	ILIRIJA D.D.	BIOGRAD N/M	HOTELI I SLIČAN SMJEŠTAJ	35.790.202
14.	MARINA DALMACIJA D.O.O.	SUKOŠAN	OSTALE ZABAVNE I REKREACIJSKE DJELATNOSTI	31.991.032
15.	ZRAČNA LUKA ZADAR D.O.O.	ZEMUNIK DONJI	USLUŽNE DJELATNOSTI U VEZI SA ZRAČNIM PRIJEVOZOM	26.323.178
16.	SAS STROJOGRADNJA D.O.O.	ZADAR	PROIZVODNJA OSTALIH ALATNIH STROJEVA	25.224.407
17.	PAKOŠTANE D.D.	PAKOŠTANE	HOTELI I SLIČAN SMJEŠTAJ	20.755.326
18.	MARASKA D.D.	ZADAR	DESTILIRANJE, PROČIŠĆAVANJE I MIJEŠANJE ALKOHOLNIH PIĆA	20.450.996
19.	TVORNICA MREŽE I AMBALAŽE D.O.O.	TKON	PROIZVODNJA GOTOVIH TEKSTILNIH PROIZVODA, OSIM ODJEĆE	19.941.734
20.	INTERMOD D.O.O.	ZADAR	TRGOVINA NA MALO NAMJEŠTAJEM, I OSTALIM PROIZVODIMA ZA KUĆANSTVO	19.232.964

U strukturi uvoza u 2015. godini po djelatnostima najzastupljeniji su sektori prerađivačka industrija (59,01%), poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (21,15%) te trgovina na veliko i malo (12,78%). Potrebno je napomenuti kako većina važnijih sektora, odnosno prerađivačka industrija, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, te djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane bilježe pozitivan trgovinski saldo u poslovanju s inozemstvom, dok negativne rezultate u poslovanju sa inozemstvom bilježi sektor trgovine na veliko i malo.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Visok udjel izvoza usluga u ukupnim prihodima od izvoza Zadarske županije –što znači da se gospodarstvo Zadarske županije još uvijek u velikoj mjeri oslanja na turizam i poslovanje jedne od najvećih tvrtki – Tankerske plovidbe
U izvoznim aktivnostima slabo su zastupljene mikro i male tvrtke, većina izvoza otpada na velike tvrtke
U izvoznim aktivnostima nedovoljno zastupljeni inovativni proizvodi i usluge visoke dodane vrijednosti
RAZVOJNE POTREBE
Poticati umrežavanje malih i srednjih poduzetnika radi kreiranja cjelovitih finalnih proizvoda konkurentnih za izlazak na inozemna tržišta
Poticati individualne nastupe kao i udruženja poduzetnika za zajednički nastup na inozemnim tržištima – sajmovi, izložbe i slične manifestacije (institucionalna i financijska podrška)
Daljnje obrazovanje i savjetovanje poduzetnika o planiranju i provedbi izvoznih aktivnosti
Pružati podršku aktivnostima / projektima MSP-ova orijentiranih na izvoz

Tablica 12: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz vanjskotrgovinsku razmjenu

Izvor: ZADRA NOVA

2.1.4. MALO I SREDNJE PODUZETNIŠTVO

Mala i srednja poduzeća pokretači su gospodarskog rasta kako na području Zadarske županije tako i u Hrvatskoj. Kako bi se pokazala struktura poduzeća po veličini, promatra se uzorak od 3.597 pravnih subjekata u Zadarskoj županiji koji su do kraja ožujka 2016. godine predali godišnja financijska izvješća u FINA-u[10] . U gospodarstvu Zadarske županije svojom brojnošću dominiraju male tvrtke, njih ukupno 3.555 u 2015. godini, što predstavlja 98,83% od ukupnog broja tvrtki. Srednje velikih tvrtki je bilo 35 (0,97%), a velikih tvrtki svega 7 (0,19%). Broj poduzetnika u Zadarskoj županiji je rastao u posljednjih pet godina (2011. – 2015.). Najveći rast je ostvaren u broju malih poduzetnika, čiji broj je uvećan za 15,76% u navedenom razdoblju.

10/ Obuhvaćeno je poslovanje poduzetnika, obveznika poreza na dobit, čije je sjedište na području Zadarske županije.

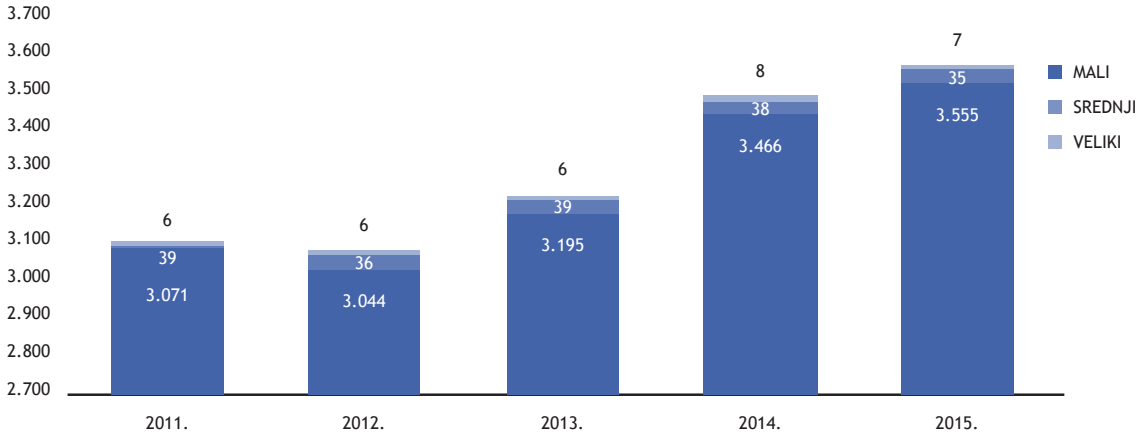

Graf 13: Struktura tvrtki Zadarske županije po veličini u razdoblju od 2011. do 2015. godine

Izvor: FINA, Obrada: HGK – Županijska komora Zadar i ZADRA NOVA

Prema uzorku poduzeća, odnosno podacima dostavljenim u FINA-u do kraja ožujka 2016. godine, u 2015. godini mala i srednja poduzeća zapošljavala su 18.511 radnika, što ukupno predstavlja 87,75% od ukupnog broja zaposlenih osoba u županiji, od čega su mala poduzeća zapošljavala 13.630 osoba (64,61%) te srednja poduzeća 4.881 osoba (23,13%). Iz ovog proizlazi da je 12,25% osoba zaposleno u 7 velikih poduzeća, koji su zastupljeni sa 0,19% u ukupnom broju poduzetnika u županiji. Ujedno, mala i srednja poduzeća su ostvarili ukupno 9,3 mlrd. kn prihoda (74,29%) te 9,2 mlrd. kn rashoda (75,58%). Najveći rast ukupnih prihoda (3,2 mlrd. kn) ostvaren je kod velikih poduzetnika, bio je čak 28,5% veći nego u 2014. godini. Jedini segment gdje velika poduzeća zauzimaju veći udio su prihodi od prodaje roba u inozemstvo sa udjelom od 61,8% te značajan udio zauzimaju u području kapitala i rezervi sa udjelom od 43,3%. Podaci iz 2015. godine pokazuju kako velike tvrtke imaju dobru pokrivenost vlastitih sredstava u pasivi (50,12%), dok male tvrtke sa 16,09% te srednje tvrtke sa 16,52% imaju nepovoljnu strukturu pasive, sa malim udjelom vlastitih izvora financiranja. Mali i srednji poduzetnici iz Zadarske županije ostvaruju slabije rezultate od nacionalnog prosjeka, gdje je zastupljenost vlastitih izvora financiranja u pasivi za male poduzetnike 23,27% te srednje poduzetnike 38,37%. Samim time, kao jedan od problema u poslovanju malih i srednjih

poduzeća je nepovoljna struktura izvora financiranja, što uzrokuje nedovoljno ulaganja u dugotrajnu imovinu te posljedično nedovoljnu konkurentnost tvrtki te slabe izvozne rezultate. Nedovoljna konkurentnost je uzrokovana i nedostatkom inovacija i ulaganja u istraživanje i razvoj te nedovoljnim aktivnostima umrežavanja. Mala i srednja poduzeća u Zadarskoj županiji, ali i na nacionalnoj razini nisu spremna za izlazak na zahtjevno i dinamično EU i globalno tržište.

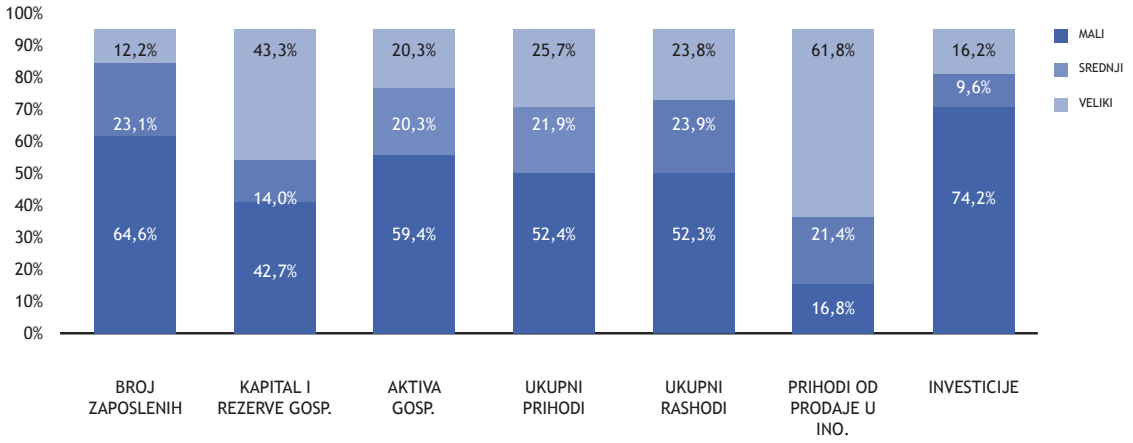

Graf 14: Udio MSP-a u gospodarskoj aktivnosti Zadarske županije 2015. godini

Izvor: HGK Županijska komora Zadar

Strategija Europa 2020 veliku važnost pridaje razvoju poduzetništva i povećanju ženske samozapošljivosti. Prepreke koje otežavaju rješavanje problema u jačanju poduzetništva žena na nacionalnoj razini su dominacija žena u nezaposlenosti, postojani jaz u poduzetničkoj aktivnosti između muškaraca i žena, te izrazita nezastupljenost žena u upravljačkim aktivnostima. Ako se promatraju pravni subjekti u Zadarskoj županiji, u 2014. godini žene su bile zastupljene s 15,40% vlasništva u ukupnom broju tvrtki. Usporedno s nacionalnom razinom, Zadarska županija bilježi manju uključenost žena u poduzetništvo, s obzirom da je na nacionalnoj razini 19,44% svih tvrtki u vlasništvu žena. Na razini RH u 2015. godini žene su bile zastupljene s 32,8% kao vlasnice obrta, dok su na razini Zadarske županije bile zastupljene s 30,7%, što je manje za 2,1% u odnosu na nacionalnu razinu. Promatrano kroz godine, broj žena poduzetnica, vlasnica obrta u Zadarskoj županiji smanjio se za 8% u razdoblju od 2010. do 2015. godine, što je posljedica krize na nacionalnoj razini i negativnog trenda u zatvaranju obrta. U razdoblju od 2010. do 2015. godine broj aktivnih obrta u Zadarskoj županiji smanjio se za 14,03%.[11] Promatrajući obrtništvo u cjelini, glavni problemi s kojima se susreću obrtnici su sezonalnost poslovanja, s obzirom da se veliki udio obrtnika oslanja na turizam, ugostiteljstvo i popratne uslužne djelatnosti i siva ekonomija što stvara nelojalnu konkurenciju.

Kao što se može vidjeti mali i srednji poduzetnici zauzimaju važnu ulogu u gospodarstvu Zadarske županije, međutim još uvijek postoje barijere koje usporavaju ostvarivanje njihovih punih potencijala. Od najvećih prepreka to su velik broj fiskalnih, parafiskalnih i poreznih nameta koje karakteriziraju brojne izmjene i spore reforme što negativno utječe na poslovno okruženje,

11 / Broj i struktura poslovnih subjekata po županijama, Državni zavod za statistiku

što je naglašeno u izvješću Europske komisije za Hrvatsku za 2015. godinu. Međutim, godišnje izvješće Svjetske banke „Doing Business 2016“[12] koje prati napore država na jačanju pravnih institucija te smanjenju složenosti i troškova regulatornih procesa stavlja Hrvatsku na 40 mjesto od 189 zemalja što predstavlja napredak u odnosu na prethodnu 2015. godinu kada je Hrvatska zauzela 65 mjesto, ponajviše zahvaljujući lakšem ishođenju građevinskih dozvola i nižim troškovima osnivanja poduzeća. Iako Hrvatska zaostaje za drugim državama Europske unije, u razdoblju od 2013. do 2015. godine Hrvatska je provela reforme na području otvaranja tvrtki, podmirivanja poreznih obveza, prekogranične trgovine, ostvarivanja prava iz ugovornih odnosa i rješavanja pitanja nesolventnosti. Međutim, postoji znatno područje za napredovanje, pogotovo u području sustava oporezivanja, npr. smanjenje stope doprinosa za zdravstveno osiguranje i pojednostavljenje zahtjeva prema kompanijama vezano za podnošenje prijava PDV-a. Pristup financijama predstavlja veliko ograničenje za razvoj mikro i malih poduzeća na razini županije, dok se većina njih susreće s problemom dostupnosti stručnog kadra i iskusnih menadžera. U narednom razdoblju malim i srednjim poduzetnicima su na raspolaganju znatna sredstva iz Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija 2014-2020“ što bi poduzetnici s područja županije trebali znati iskoristiti. U Europskom fondu za regionalni razvoj na raspolaganju je 7,37 milijardi kn za ulaganja u nove tehnologije, izgradnju kapaciteta, stručno osposobljavanje, marketing i ostale aktivnosti za jačanje konkurentnosti malih i srednjih poduzetnika na tržištu.

12 Izvješće o lakoći poslovanja za 20146 Razumijevanje propisa za mala i srednja poduzeća (Doing Business 2016 Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises).

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Slaba izvozna orijentiranost mikro i malih poduzeća te nedovoljno konkurentni proizvodi za izlazak na inozemna tržišta
Usitnjenost, nedovoljna povezanost, suradnja i opredijeljenost poduzetnika za udruživanje
Veliki broj fiskalnih, parafiskalnih i poreznih nameta koje karakteriziraju brojne izmjene i spore reforme što negativno utječe na poslovno okruženje
Slaba iskorištenost EU fondova namijenjenih privatnom sektoru i nedovoljna ponuda specijaliziranih konzultantskih usluga
Velika sezonalnost poslovanja u obrtništvu i pojava nelojalne konkurencije (siva ekonomija)
Nedostatak inovacija i ulaganja u istraživanje i razvoj
Slabija uključenost žena u poduzetništvo u odnosu na nacionalnu razinu
RAZVOJNE POTREBE
Poticati aktivnosti umrežavanja poduzetnika i njihov zajednički nastup na tržištu – stvoriti prepoznatljive tržišne brendove
Podržati programe koji pridonose integriranju malih i srednjih poduzeća u gospodarske tokove Europske unije
Financirati sektore i područja koji su od strateškog značaja za razvoj regionalnog gospodarstva, a koji nisu financirani iz nacionalnih i EU izvora financiranja
Razvijati nove usluge poduzetničkih potpornih institucija (PPI)za potporu MSP-ovima u svim fazama poslovanja
Poboljšanje i stvaranje nove poslovne infrastrukture za MSP
Poboljšati pristup financijskih sredstvima MSP ()bespovratna sredstva, kreditna sredstva, jamstvene sheme, tehnička pomoć)

Tablica 13: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz malo i srednje poduzetništvo

Izvor: ZADRA NOVA

2.1.5. RADNA SNAGA I ZAPOSLENOST

Trend kretanja nezaposlenosti u Zadarskoj županiji karakterizira sličnost s kretanjem na nacionalnoj razini. U razdoblju od 2010. do 2013. godine stope nezaposlenosti dosežu svoj vrhunac, u 2013. godini stopa nezaposlenosti u Zadarskoj županiji je bila 18,6% (RH 20,2%), u 2014. godini tržište rada počinje davati znakove oporavka s obzirom da je broj nezaposlenih u prosincu 2014. godine bio manji za 20,81% u usporedbi s istim razdobljem prethodne godine. Krajem prosinca 2015. godine broj nezaposlenih bio je 8.895. Promatrajući razdoblje od 2011. do 2015. godine stopa nezaposlenosti na županijskoj razini je manja u odnosu na nacionalni prosjek, te se u 2014. godini u Zadarskoj županiji ostvaruje stopa nezaposlenosti od 16,3%, što je za 3,3% manja stopa nezaposlenosti u odnosu na državni prosjek. Trend smanjenja stope nezaposlenosti se nastavlja i u 2015. godini, kada je Zadarska županija (14,3%) imala nižu stopu od prosječne državne (RH 17,40) za 3,1%.

Zadarska županija bilježi niže stope nezaposlenosti u odnosu na nacionalnu razinu.

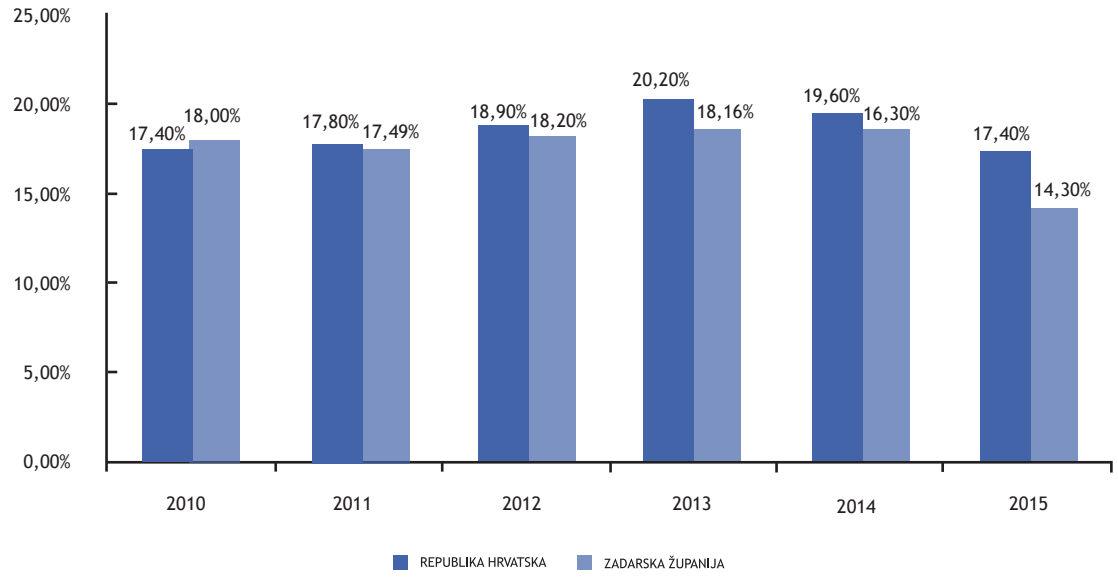

Graf 15: Stopa registrirane nezaposlenosti RH i Zadarske županije 2010.-2015.

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje

Hrvatski zavod za zapošljavanje – Područni ured Zadar provodi niz mjera aktivne politike koje se ujedno provode i na nacionalnoj razini. Spomenutim mjerama aktivne politike zapošljavanja potiče se zapošljavanje, samozapošljavanje, obrazovanje, stručno osposobljavanje za rad te uključivanje u programe javnih radova specifičnih ciljanih skupina i očuvanje radnih mjesta kod poslodavaca koji su u poteškoćama. Stoga u skladu s navedenim Hrvatski zavod za zapošljavanje –

Područni ured Zadar provodi sljedeće pakete mjera:

- paket mjera za mlade „Mladi i kreativni“
- paket mjera za posebne skupine „I posebnost je prednost“
- paket mjera za osobe s invaliditetom „Uključeni“

- paket mjera za starije osobe „Važno je iskustvo“
- paket mjera za dugotrajno nezaposlene „I mi smo za novi posao i učenje“
- paket mjera za nezaposlene osobe romske nacionalne manjine
- paket mjera „Važno je očuvati radno mjesto“
- paket mjera za žene.

Radni kontingent Zadarske županije čine 111.652 osoba te prema Popisu stanovništva iz 2011. godine ekonomski aktivnog stanovništva na području Zadarske županije bilo je 45,24% (64.548 osoba), a ekonomski neaktivnog stanovništva bilo je 54,76% (78.136 osoba) što je posljedica velikog broja umirovljenika na području Zadarske županije (41.652 osoba). Veliki broj umirovljenika[13] na području Zadarske županije je rezultat složenih demografskih, socijalnih i gospodarskih tokova koje je nemoguće jednoznačno objasniti. Bitno je istaknuti kako je Zadarska županija od 1991. godine prošla jedan od najtežih tranzicijskih prijelaza u Republici Hrvatskoj, razdoblje velike ekonomske stagnacije na području Zadarske županije, sa znatnim udjelom ratnih razaranja na postojeće proizvodne kapacitete i infrastrukturu. Značajni sektori županijskog gospodarstva koji su zapošljavali veliki broj osoba, poput metaloprerađivačke i tekstilne industrije znatno su se smanjili ili su gotovo sasvim nestali s posljedicom opadanja broja zaposlenih ispod 37.000. Posljedično, broj nezaposlenih porastao je sa 9.400 iz 1990. godine na 16.500 u 2002. godini sa svim karakteristikama strukturalne i dugotrajne nezaposlenosti. Jedan od načina neutraliziranja ovog stanja su bila i rana umirovljenja. Promatrajući razdoblje 2010. – 2015., u 2015. godini zabilježena je najveća registrirana radna snaga (55.692) te u odnosu na 2010. godinu radna snaga je porasla za 25,27%.[14]

13/ Hrvatski zavod za zapošljavanje – Područni ured Zadar, Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014.-2020.

14/ Hrvatski zavod za zapošljavanje; Područni ured Zadar

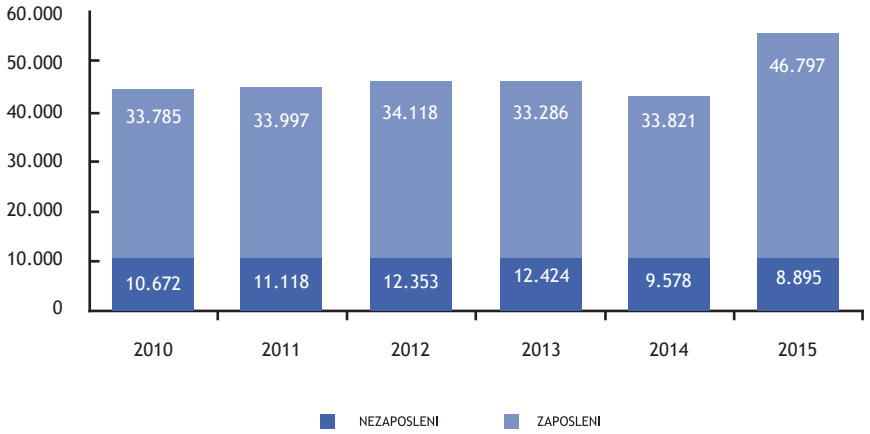

Graf 16: Registrirana radna snaga u Zadarskoj županiji 2010.-2015.

Izvor: HZZ - Područni ured Zadar

Kretanje nezaposlenosti po gradovima u razdoblju od 2009. do 2013. u Zadarskoj županiji karakterizira prelijevanje negativnih trendova s nacionalne razine. U promatranom razdoblju najveći rast nezaposlenosti zabilježen je u Biogradu n/M u 2013. godini s porastom od 22,02% s obzirom na prethodnu godinu. Međutim, u 2014. godini u svim gradovima Zadarske županije zabilježen je pad broja nezaposlenih osoba što je rezultiralo time da je u 2014. godini

stopa registrirane nezaposlenosti za Zadarsku županiju iznosila 16,3%[15] dok je za 2013. godinu iznosila 18,6%. U 2015. godini se nastavlja pad broja nezaposlenih u svim gradovima Zadarske županije te je prosječna stopa nezaposlenosti iznosila 14,3%.[16] Trendovi nezaposlenosti, kad je u pitanju dobna struktura obilježava visok udio nezaposlenosti mlađe populacije od 20 do 29 godina, što je trenutno jedan od glavnih problema ne samo Zadarske županije i Hrvatske već i mnogo zemalja EU. Broj nezaposlenih krajem prosinca 2015. godine dobne skupine 20-29 godina iznosio je 2.349 osoba (stanje na dan 31.05. 2016.: 1.472 nezaposlenih).

15/ Hrvatski zavod za zapošljavanje, Analitički bilten, 2014. godina

16/Hrvatski zavod za zapošljavanje, Godišnjak 2015. godina

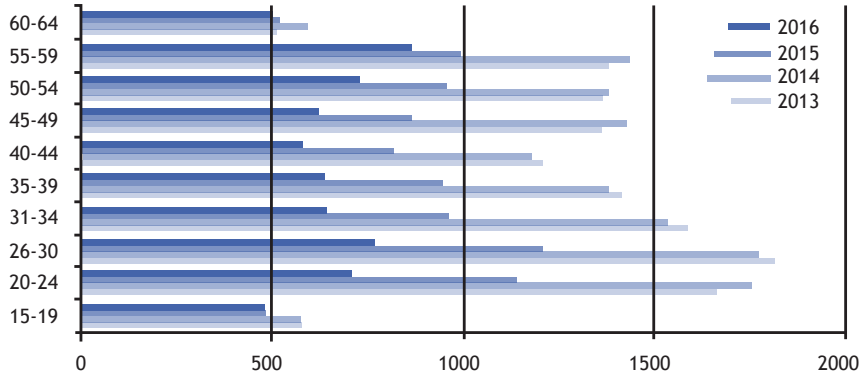

Graf 17: Registrirana nezaposlenost po dobi u Zadarskoj županiji 2013.-2016.* (svibanj 2016.)

Izvor: HZZ PS Zadar

Kao što je slučaj na nacionalnoj razini, u strukturi nezaposlenosti po spolu veći je broj žena, te je u svibnju 2016. godine stopa nezaposlenosti ženske populacije bila veća za 13,64% u odnosu na stopu nezaposlenosti muške populacije.

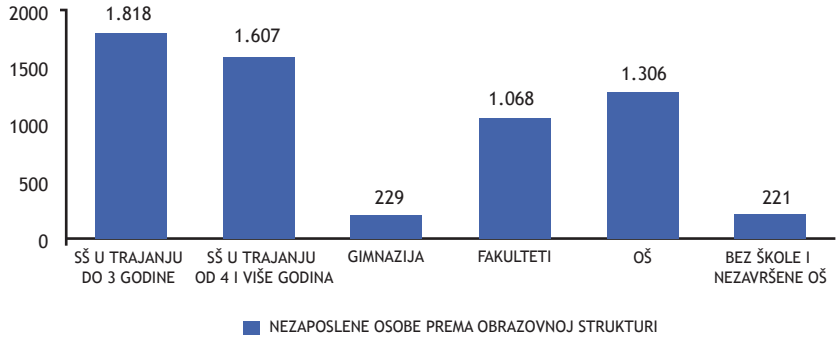

Graf 18: Struktura nezaposlenosti po obrazovnoj strukturi u Zadarskoj županiji (svibanj 2016. godine)

Izvor: HZZ - Područni ured Zadar, Mjesečni statistički bilten, svibanj 2016. Godine

U strukturi nezaposlenosti po razini obrazovanja krajem svibnja 2016. godine registrirano je najviše nezaposlenih osoba sa završenom srednjom školom za zanimanja u trajanju od 3 godine i škola za KV i VKV radnike (1.818), potom slijede osobe za završenom srednjom školom za zanimanja u trajanju od 4 i više godina (1.607), osnovna škola (1.306), fakulteti, stručni studij i viša škola, akademije, magisteriji i doktorati (1.068), gimnazija (229) i bez škole i sa nezavršenom

osnovnom školom (221). Najviše nezaposlenih žena prema razini obrazovanja je sa završenom srednjom školom za zanimanja u trajanju od 4 i više godina (941), potom sa završenom srednjom školom za zanimanja do 3 godine i škola za KV i VKV radnike (754) te za završenim fakultetom, stručnim studijem, višom školom, akademijom, magisterijem i doktoratom (719).

Od ukupnog broja osoba s invaliditetom koji žive na području Zadarske županije, 7.861[17] osoba (52%) je u radno aktivnoj dobi. U Zadarskoj županiji, prema podacima novoformirane baze zaposlenih osoba s invaliditetom tijekom 2015. godine je bilo zaposleno 60 osoba (27 žena, 33 muškarca). U prvih 6 mjeseci 2016. godine zaposleno je 46 osoba s invaliditetom (21 žena, 25 muškaraca). Prema podacima iz 2015. godine najviše je zaposleno osoba sa završenom srednjom školom (108) i završenom osnovnom školom (19).

17/ Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, travanj 2016. godina

Radna snaga u prerađivačkom sektoru produktivnija u odnosu na ostale sektore gospodarstva.

Struktura zaposlenosti po djelatnostima pokazuje da je gospodarstvo Zadarske županije okrenuto radno intenzivnim djelatnostima uslužnog i sezonskog tipa poput turizma i ugostiteljstva, trgovine, te javnom sektoru. Gospodarstvo Županije u velikoj mjeri ovisi o turizmu stoga je potrebno jačanje ljudskih potencijala za obavljanje turističkih djelatnosti koji zapravo čine osnovu Županijskog gospodarstva. Zabrinjavajući je podatak da je u sektoru prerađivačke industrije zaposleno 8,8% svih zaposlenih, što je ispodprosječni rezultat u odnosu na nacionalni prosjek koji iznosi 17,6%, što ukazuje kako je prerađivački sektor slabije zastupljen u gospodarskoj strukturi Zadarske županije. Međutim, potrebno je napomenuti kako ovih 8,8% zaposlenih ostvaruje skoro petinu ukupnog prihoda gospodarstva Zadarske županije (22,2%), što znači da je radna snaga u tom sektoru produktivnija u odnosu na ostale sektore. U 2012. i 2013. godini zaposlenost žena je bila najzastupljenija u djelatnosti Trgovine na veliko i malo (2012.: 3.570, 2013: 3.494), potom slijede Obrazovanje (2012.: 3.288, 2013.: 3.340) i Djelatnost zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (2012.: 2.237, 2013.: 2.261). U 2014. godini zaposlenost žena je bila najzastupljenija u djelatnosti Obrazovanja (3.401), potom slijedi Trgovina na veliko i malo (3.399), te djelatnost zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (2.226). U 2015. godini zaposlenost žena u Zadarskoj županiji je najzastupljenija u djelatnosti Obrazovanja (3.473), potom Trgovine na veliko i malo (3.402) te djelatnosti zdravstvene zašite i socijalne skrbi (2.411).

Tablica 14: Zaposlenost po područjima djelatnosti u Zadarskoj županiji i RH stanje 31. ožujka 2015. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku

	ZADARSKA ŽUPANIJA		ŽENE	REPUBLIKA HRVATSKA		ŽENE
	N	%		N	%	
POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO, RIBARSTVO	1.216	3,5%	304	21.841	1,9%	5.855
RUDARSTVO I VAĐENJE	263	0,8%	43	4.960	0,4%	620
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	3.039	8,8%	962	198.744	17,6%	70.448
OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMA-TIZACIJA	412	1,2%	64	14.578	1,3%	3.145
OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELAT. SANACIJE OKOLIŠA	1.106	3,2%	186	21.072	1,9%	4.190
GRAĐEVINARSTVO	1.737	5,0%	249	68.753	6,1%	7.603
TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO	5.487	15,8%	3.402	173.874	15,4%	93.358
PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	1.622	4,7%	488	58.056	5,2%	14.389

DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJE HRANE	2.031	5,6%	987	46.155	4,1%	24.497
INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	313	0,9%	105	33.106	2,9%	12.613
FINANCIJSKE DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIGURANJA	1.062	3,1%	738	36.243	3,2%	24.874
POSLOVANJE NEKRETNINAMA	185	0,6%	63	6.762	0,6%	3.146
STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	1.275	3,7%	576	58.862	5,2%	28.370
ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	1.893	5,5%	758	39.575	3,5%	16.506
JAVNA UPRAVA I OBRANA; OBVEZNO SOCIJALNO OSIGURANJE	4.078	11,8%	1.601	102.061	9,1%	46.811
OBRAZOVANJE	4.496	13,0%	3.473	112.432	9,9%	87.037
DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	3.079	8,9%	2.411	91.392	8,1%	71.637
UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	916	2,6%	432	21.738	1,9%	11.914
OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	450	1,3%	244	16.847	1,5%	9.727
TOTAL	**34.660**		**17.086**	**1.127.051**		**536.740**

Pri analizi statističkih podataka o tržištu rada Zadarske županije prema Popisu stanovništva iz 2011. godine 30,45% stanovništva Zadarske županije na mjesto zaposlenja putuju izvan mjesta svog stanovanja. Međutim, na temelju podataka iz Popisa stanovništva 2011. godine grad Zadar kao veliko urbano središte Županije u odnosu na ostale gradove i općine bilježi najmanji broj dnevnih i tjednih migranata zbog zaposlenja (11%).

SPOL	DNEVNI MIGRANTI – ZAPOSLENI					TJEDNI MIGRANTI				
	ZAPOSLENI -SVEGA	RADE U DRUGOM NASELJU	RADE U DRUGOM GRADU/ OPĆINI	RADE U DRUGOJ ŽUPANIJI	RADE U INOZEMSTVU	ZAPOSLENI -SVEGA	RADE U DRUGOM NASELJU	RADE U DRUGOM GRADU/ OPĆINI	RADE U DRUGOJ ŽUPANIJI	RADE U INOZEMSTVU
SV.	15.968	2.424	12.473	1.071	-	1.617	64	620	844	89
M	9.287	1.363	7.173	751	-	1.144	37	397	652	58
Ž	6.681	1.061	5.300	320	-	473	27	223	192	31

Tablica 15: Dnevni i tjedni migranti

Izvor: Državni zavod za statistiku

Ono što je bitno istaknuti za tržište rada u Zadarskoj županiji jest da je potrebno proaktivno djelovati u obrazovanju na način da se osposobljava radna snaga koja će usvajati znanja i vještine prema zahtjevima tržišta rada i tako generirati nova radna mjesta i gospodarski razvoj Županije. Naime, unatoč postojanju različitih zanimanja na tržištu rada na području Županije potražnji za određenim zanimanjima bilo je nemoguće udovoljiti u mjeri u kojima je za njima postojala potražnja na tržištu rada. Razlog takvog stanja jest u nepovezanosti obrazovnog sustava s tržištem rada te nepostojanje kontinuiranog planskog i sistematskog osposobljavanja postojeće neadekvatne kvalifikacijske strukture zaposlenih kao trajnog načina poboljšanja ponude radne snage.

Na području Zadarske županije djeluje Partnersko vijeće za tržište rada i razvoj ljudskih potencijala Zadarske županije kojim se nastoji povezati tržište rada s potrebama gospodarstva. Naime, članovi ovog Partnerstva jesu predstavnici javnog ili upravnog sektora, privatnog sektora i drugih socijalnih partnera - gospodarskih komora, sindikata, udruga poslodavaca te nevladinih organizacija koji kroz rad ovog Partnerstva različitim inicijativama i projektima nastoje koordiniranim pristupom poboljšati politiku zapošljavanja i razvoj ljudskih potencijala na području Županije.
Hrvatski zavod za zapošljavanje– Područni ured Zadar uz koordinaciju Središnjeg ureda proveo je analizu i projekciju potreba tržišta rada za određena zanimanja i izradili preporuke za obrazovnu upisnu politiku. Slijedom provedene analize došlo se do sljedećih podataka koji mogu poslužiti kao smjernice za približavanje obrazovnog sustava potrebama gospodarstva.

Tablica 16:
Obrazovni programi u kojima treba povećati broj upisanih i stipendiranih učenika ili studenata

Izvor: HZZ – Područni ured Zadar, Preporuke za obrazovnu upisnu politiku, prosinac 2015. godine

TROGODIŠNJI SREDNJOŠKOLSKI	Tokar/tokarica; Bravar/bravarica Kuhar/kuharica Mesar/mesarica
ČETVEROGODIŠNJI SREDNJOŠKOLSKI	Medicinska sestra/ medicinski tehničar Tehničar/tehničarka za brodostrojarstvo Poljoprivredni tehničar/tehničarka
STRUČNI STUDIJ	Sestrinstvo; Strojarstvo
SVEUČILIŠNI STUDIJ	Medicina*; Matematika* Informatika*; Rehabilitacija* Fizika*; Biologija* Kemija*; Likovna kultura* Glazba*; Strojarstvo*; Građevinarstvo*

* Programi koji se ne provode na području lokalnog tržišta rada

Tablica 17:
Obrazovni programi u kojima treba smanjiti broj
upisanih i stipendiranih učenika ili studenata

Izvor: HZZ – Područni ured Zadar, Preporuke za obrazovnu upisnu politiku, prosinac 2015. godine

TROGODIŠNJI SREDNJOŠKOLSKI	Frizer/frizerka; Cvjećar/cvjećarica Instalater/instalaterka grijanja i klimatizacije Automehaničar/automehaničarka Prodavač/prodavačica
ČETVEROGODIŠNJI SREDNJOŠKOLSKI	Ekonomist/ekonomistica Komercijalist/komercijalistica Administrativni službenik/administrativna službenica Upravni referent/upravna referentica Veterinarski tehničar/veterinarska tehničarka Grafički tehničar/grafička tehničarka Ekološki tehničar/tehničarka Grafički dizajner/dizajnerica
STRUČNI STUDIJ	Upravni studij*; Ekonomija*
SVEUČILIŠNI STUDIJ	Ekonomija; Komunikologija Cestovni promet*; PT promet* Kulturna baština i turizam

* Programi koji se ne provode na području lokalnog tržišta rada

Grad Zadar je jedini grad na području Zadarske županije koji svojim programom stipendiranja financira studente deficitarnih zanimanja na području Grada Zadra. Deficitarna zanimanja prema kriterijima programa stipendiranja koji provodi Grad Zadar jesu doktor medicine, magistar informatike, magistar biologije, magistar matematike, magistar fizike, magistar kemije, magistar elektro-tehnike i računarstva, magistar farmacije i edukacijsko-rehabilitacijski. Na razini općina, jedino općina Vrsi stipendira studente deficitarnih zanimanja (tehnički i medicinski studij). Većina gradova i općina na području Zadarske županije provode program stipendiranja studenata i učenika na temelju redovitog upisa godine, određenog prosjeka ocjena, postignutog uspjeha u znanju, socijalno-imovinskog statusa te ako se radi o djeci hrvatskih branitelja.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Veliki udio ekonomski neaktivnog stanovništva u radno sposobnom stanovništvu Županije
Visok udio nezaposlenosti mlađe populacije od 20 do 29 godina
Veća stopa nezaposlenosti žena u odnosu na muškarce
Osobe s invaliditetom u radno aktivnoj dobi teško dolaze do zaposlenja
Nepovezanost obrazovnog sustava s tržištem rada
Radna snaga na tržištu rada ne dolazi s određenim stupnjem primjenjivog operativnog znanja
Nepostojanje strukturiranih programa stipendiranja na razini gradova/općina za poticanje deficitarnih zanimanja na području Zadarske županije

RAZVOJNE POTREBE
Povezati ključne dionike iz područja obrazovanja i gospodarstva kako bi se producirala radna snaga sukladno zahtjevima tržišta rada
Strukturirati prijedloge mjera za učinkovito zapošljavanje mladih, žena i osoba s invaliditetom
Poticanje gradova i općina za izradu programa stipendiranja deficitarnih zanimanja
Pokrenuti projekt obrazovne tvornice koja bi bila u vlasništvu javnog sektora kako bi radna snaga na području Zadarske županije stekla operativne vještine za obavljanje određenih zanimanja
Sustavno provoditi analize lokalnog tržišta rada kako bi škole i sveučilište provodili upisne kvote i nastavne planove i programe sukladno potrebama tržišta rada i smanjila se produkcija suficitarnih zanimanja
Osuvremenjivanje postojećih znanja i vještina nezaposlenih osoba kroz strukturiranje programa prekvalifikacije/dokvalifikacije kako bi bili kompetitivniji na tržištu rada

Tablica 18: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s radnom snagom i zaposlenošću na području Zadarske županije

Izvor: ZADRA NOVA

2.1.6. KONKURENTNOST REGIONALNOG GOSPODARSTVA

Konkurentnost regionalnog gospodarstva analizirano je sukladno dokumentu Regionalni indeks konkurentnosti za 2013. godinu[18], s obzirom da će analiza radi svake tri godine, te stoga će se sljedeća analiza napraviti u 2017. godini za tekuću 2016. godinu. Prema Regionalnom indeksu konkurentnosti Hrvatske za 2013. godinu Hrvatska je u 2013. godini zauzimala 75. mjesto među 148 zemalja svijeta po konkurentnosti gospodarstva. Dugogodišnja prisutnost mnogih prepreka u poslovnom okruženju, prvenstveno u pogledu pravosuđa, korupcije,

18/ Regionalni indeks konkurentnosti temelji se na definiciji konkurentnosti koju koristi Svjetski gospodarski forum: konkurentnost je skup institucija, politika i faktora koji određuju razinu produktivnosti u nekoj zemlji i na definiciji EU-a prema kojoj je regionalna konkurentnost sposobnost kreiranja atraktivnog i održivog okruženja za poslovanje i življenje.

javne uprave, sposobnosti usvajanja novih znanja, tehnologija i inovacija te efikasnosti tržišta rada, otežava ili čak onemogućuje jačanje konkurentnosti gospodarstva Hrvatske na globalnoj razini. Promatrano na EU razini, između 262 regije u 28 EU zemalja po konkurentnosti gospodarstva Kontinentalna Hrvatska zauzima nisko 213 te Jadranska Hrvatska 225 mjesto, dok su slabije jedino regije iz Rumunjske, Bugarske i Grčke. Na razini Hrvatske, Zadarska županija u 2013. godini zauzima visoko šesto mjesto po ukupnom rangu konkurentnosti gospodarstva. U odnosu na 2007. godinu kada se prvi put mjerila razina konkurentnosti, Zadarska županija se s 9. pomakla na 6. mjesto. Bolje rezultate ostvarile su već tradicionalno najrazvijenije županije, a to su Grad Zagreb, Varaždinska, Istarska, Međimurska i Primorsko-goranska županija, dok Zadarska županija zauzima prvo mjesto među dalmatinskim županijama.

UKUPNI RANG KONKURENTNOSTI			ŽUPANIJE	RANG POSLOVNOG OKRUŽENJA (2013)	RANG POSLOVNOG SEKTORA (2013)
2013	2010	2007			
1	2	1	Grad Zagreb	2	3
2	1	4	Varaždinska	1	2
3	3	3	Istarska	9	1
4	4	2	Međimurska	6	4
5	7	6	Primorsko-goranska	8	6
6	6	9	Zadarska	3	8
7	5	5	Zagrebačka	4	5
8	12	7	Koprivničko-križevačka	5	7
9	8	8	Splitsko-dalmatinska	7	11
10	9	10	Dubrovačko-neretvanska	10	10
11	13	14	Osječko-baranjska	13	9
12	11	15	Krapinsko-goranska	12	12
13	14	12	Karlovačka	11	13
14	10	13	Šibensko kninska	16	15
15	15	11	Bjelovarsko-bilogorska	15	16
16	16	18	Brodsko-posavska	14	14
17	18	19	Ličko-senjska	18	20
18	17	17	Virovitičko-podravska	17	17
19	19	16	Sisačko-moslavačka	19	19
20	20	21	Vukovarsko-srijemska	21	18
21	21	20	Požeško-slavonska	20	21

Tablica 19: Regionalni indeks konkurentnosti (2007; 2010; 2013)

Izvor: Nacionalno vijeće za konkurentnost

2.1.6.1. RAZVIJENOST POSLOVNOG OKRUŽENJA

U 2013. godini ako se promatra razvijenost poslovnog okruženja Zadarska županija zauzima visoko 3. mjesto, prvenstveno radi lokacijskih prednosti (privlačnost zemljopisnog položaja županije za ulagače, klimatski uvjeti, itd.) te razvijenosti fizičke infrastrukture (lučki objekti i vodeni putovi, zrakoplovna povezanost). Prostora za napredak postoji u području razvijenosti poslovne infrastrukture,

s obzirom da po broju poduzetničkih zona po stanovniku koji iznosi 12,9 u 2013. Zadarska županija zauzima osmo mjesto u Hrvatskoj. U 2015. godini od 90 registriranih zona svega 27,78% je aktivno djelovalo (25 zona u funkciji; 65 zona van funkcije). Poslovna zona Crno, veličine 400 ha, najveća je poslovna zona u županiji, no do sada još nije započela gradnja infrastrukture. Ova zona je prostornim planom predviđena na širem prostoru Grada Zadra, a odlikuje ga odlična povezanost s autocestom A1, pomorskom lukom i zračnom lukom. Ujedno, bilježe se visoke komunalne naknade za poslovne subjekte te visoke cijene vode i odvodnje. Najveći broj poduzetnika te zaposlenih u zonama krajem 2015. godine bilježi Općina Poličnik, u čijim zonama Murvica Donja i Grabi posluje 33 poduzetnika koji zapošljavaju 439 ljudi (Tablica 20.). Ostale veće zone u Zadarskoj županiji su Industrijska zona Biograd na Moru (15 aktivnih poduzetnika, 179 zaposlenih), zona Novi Stankovci u Općini Stankovci (7 aktivnih poduzetnika, 300 zaposlenih) te zona Vela Lamjana u Općini Kali (4 aktivna poduzetnika, 174 zaposlena).

Tablica 20: Pregled aktivnih poduzetničkih zona u Zadarskoj županiji u 2015. godini

Izvor: Jedinice lokalne samouprave

BR.	NAZIV PODUZETNIČKE ZONE	JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE	BROJ AKTIVNIH PODUZETNIKA	BROJ ZAPOSLENIH
1.	Šopot	Grad Benkovac	4	50 (u turističkoj sezoni do 100)
2.	Benkovačko selo	Grad Benkovac	3	60
3.	Komunalno servisna zona Bučina	Grad Biograd na Moru	4	41
4.	Industrijska zona Biograd na Moru	Grad Biograd na Moru	15	179
5.	Zona poljoprivrednih gospodarstava "Jankolovica"	Grad Biograd na Moru	1	128
6.	Zona poljoprivrednih gospodarstava "peradarska"	Grad Biograd na Moru	1	17
7.	Mirila	Grad Nin	3	7
8.	Poljica Brig	Grad Nin	1	7
9.	Bivši Bagat	Grad Nin	2	35
10.	Karlovac 1 i 2	Grad Obrovac	3	6
11.	Sridnjak	Općina Bibinje	1	30
12.	Lonići	Općina Bibinje	1	10
13.	Vela Lamjana	Općina Kali	4	174
14.	Novigrad 1	Općina Novigrad	1	2
15.	Servisna zona Pakoštane	Općina Pakoštane	6	83
16.	Primat	Općina Polača	1	18
17.	Murvica Donja	Općina Poličnik	16	261
18.	Grabi	Općina Poličnik	17	178
19.	Posedarje - Slivnica	Općina Posedarje	2	12
29.	Vrdijan	Općina Preko	1	10
21.	Ugljan-Fortašćina-Strihine	Općina Preko	2	5
22.	Lokardenjak	Općina Sali	1	70
23.	Dumboka	Općina Sali	1	4
24.	Zaglavski vršak	Općina Sali	1	6
25.	Novi Stankovci	Općina Stankovci	7	300

Analiza poslovnog okruženja napravljena u sklopu Regionalnog indeksa konkurentnosti Hrvatske 2013. je ukazala na nedostatak kvalitetnih i educiranih kadrova za potrebe gospodarstva s obzirom da prema kriteriju ulaganja poduzeća u obrazovanje i razvoj zaposlenika županija se nalazi na niskom 15. mjestu, po dostupnosti i kvaliteti poslovnih škola na 9. mjestu te po dostupnosti znanstvenika i inženjera na tržištu rada na 8. mjestu.

Izravna strana ulaganja u Zadarskoj županiji također su pokazatelj razvijenosti poslovnog okruženja. Analiza izravnih inozemnih ulaganja u Zadarsku županiju pokazuje da je u razdoblju od 1993. do travnja 2016. godine na području Županije uloženo oko 653 mil. eur, što je 2,21% ostvarenih izravnih inozemnih ulaganja u Hrvatskoj u istom razdoblju. Struktura ulaganja u promatranom razdoblju ukazuje da je najveći interes ulagača bio u području financijskog posredovanja (55,8% svih izravnih ulaganja), te poslovanje nekretninama i vlasnička ulaganja u nekretnine, prvenstveno radi poslovanja OTP banke d.d. Ostali sektori s vrlo malim udjelom izravnih stranih ulaganja su turistički sektor i prerađivački sektor (izuzev sektora proizvodnje metala), što ukazuje na izrazito nepovoljnu strukturu izravnih stranih ulaganja u Zadarskoj županiji.

2.1.6.2. RAZVIJENOST POSLOVNOG SEKTORA

Ako se promatra razvijenost poslovnog sektora Zadarska županija je u 2013. godini zauzela 8. mjesto. Dobre rezultate županija ostvaruje već godinama u području porasta broja registriranih pravnih osoba, te je u 2015. godini ostvaren rast od 10,84% u odnosu na 2014. godinu, dok je na nacionalnoj razini u istom razdoblju broj aktivnih pravnih osoba porastao za 8,33%. Promatrajući rezultate ostvarenih investicija u dugotrajnu imovinu po županijama Zadarska županija ostvaruje pozitivne rezultate u razdoblju od 2008. - 2015. godinu te u 2015. godini sa iznosom investicija od 1.69 mlrd. kn sudjeluje s 4,4% u ukupnim investicijama na području Hrvatske koje su iznosile 38,4 mlrd. kn. To Zadarsku županiju svrstava na visoko peto mjesto u državi po udjelu ostvarenih investicija, iza Grada Zagreba (48,3%), Primorsko-goranske županije (6,9%), Istarske županije (6,7%) te Zagrebačke županije (4,9%). Potrebno je napomenuti kako su investicije u dugotrajnu imovinu važan pokazatelj prilika promatranog područja, a njihov iznos i trend ukazuje na trenutno poslovno okruženje kao i sklonost poduzetnika za daljnje ulaganje u razvoj poslovanja. U 2015. godini, potaknuti pozitivnim ekonomskim kretanjima u gospodarstvu nastavlja se trend rasta investicija, te je poduzetnici iz Zadarske županije investirali 115,5% više sredstava nego u prethodnoj 2014. godini. Po broju poduzetnika investitora u 2015. godini Zadarska županija nalazi se na 7. mjestu, sa 647 poduzetnika investitora (17,99% udjela u ukupnom broju poduzetnika), sa prosječnim iznosom investicije po investitoru od 2,6 mil. kn, što znači da još uvijek mali broj poduzetnika investira u dugotrajnu imovinu, gdje prednjače velike i srednje velike tvrtke. Međutim, po udjelu investicija u opremu u ukupnim investicijama prema lokaciji objekta sukladno Regionalnom indeksu konkurentnosti za 2013. poduzetnici u županiji zauzimaju pretposljednje 20. mjesto što ukazuje na

činjenicu kako najveći broj poduzetnika koji investiraju se nalaze u urbanim područjima u Zadarskoj županiji.

Poduzetnici u Zadarskoj županiji su ostvarili slabije rezultate od nacionalnog prosjeka kad se promatra pokazatelj produktivnosti, i to mjeren ukupnim prihodom po zaposlenom te po ostvarenoj neto dobiti razdoblja po zaposlenom. U 2015. godini ukupni prihodi poduzetnika po zaposlenom iznosili su 594.824 kn što je za 28,23% manje u odnosu na nacionalnu razinu (762.771 kn prihoda po zaposlenom), što svrstava Zadarsku županiju na 7. mjesto u odnosu na ostale županije. Ako se promatra produktivnost mjerena neto dobiti razdoblja po zaposlenom zaposleni u Zadarskoj županiji nalaze se na 11. mjestu, sa iznosom od 11.424 kn, što je za 124,56% manje u odnosu na nacionalnu razinu (20.434 kn neto dobiti razdoblja po zaposlenom). Slabe rezultate u 2015. godini poduzetnici su ostvarili u mjerenju ukupne ekonomičnosti poslovanja, gdje se nalaze na 12. mjestu u odnosu na poduzetnike u ostalim županijama, iako je gospodarstvo ostvarilo neto dobit razdoblja. Najbolju ekonomičnost imali su poduzetnici u Istarskoj županiji, koji su na 100 kn rashoda ostvarili 111,3 kn prihoda, dok su poduzetnici u Zadarskoj županiji ostvarili na uloženih 100 kn rashoda ostvarili 102,8 kn prihoda.

Jedan od problema s kojima se susreće gospodarstvo Zadarske županije je nedostatak proizvoda visoke dodane vrijednosti i zastarjelost proizvodne opreme što je potvrdila analiza napravljena u sklopu Regionalnog indeksa konkurentnosti 2013. godine. Po kriteriju korištenja sofisticirane proizvodne tehnologije poduzetnici u Zadarskoj županiji nalaze se na 8. mjestu te po zastupljenosti proizvoda više dodane vrijednosti na 14. mjestu u odnosu na ostale županije u Hrvatskoj. Loši rezultati poduzetnika ostvareni su i u području marketinga, s obzirom da se po korištenju suvremenog marketinga u poduzećima tvrtke u županiji nalaze na 10. mjestu te u području umrežavanja u proizvodne klastere se nalaze na 13. mjestu, što pokazuje kako poduzetnici ne prate svjetske trendove u oglašavanju i promociji proizvoda/usluga te ne komuniciraju i surađuju međusobno, udruživanjem u proizvodne klastere.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nekoordinirani razvoj tokom godina, bez strateških usmjerenja
Veliki broj potencijalnih poduzetničkih zona u županiji od kojih tek 27,78% aktivno djeluje, dok je većina bez potrebne infrastrukture
Nedostatak kvalitetnih i educiranih kadrova za potrebe gospodarstva
Nedostatak proizvoda visoke dodane vrijednosti i zastarjelost proizvodne opreme
Unatoč pozitivnim kretanjima investicija u dugotrajnu imovinu, radi se o malom broju velikih i srednje velikih tvrtki u urbanim područjima
Niska produktivnost i rentabilnost poduzetnika
Nedovoljno korištenje suvremenog marketinga u poduzećima
Slaba razvijenost i raširenost proizvodnih klastera
RAZVOJNE POTREBE
Sustavno poboljšavati poslovno okruženje u županiji i jedinicama lokalne samouprave za razvoj poduzetništva i privlačenje investicija

Tablica 21: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz konkurentnost regionalnog gospodarstva

Izvor: ZADRA NOVA

Završiti sve predviđene poslovne zone i omogućiti njihovo poslovanje korištenjem EU fondova
Poticati umrežavanje poduzetnika i osnivanje proizvodnih klastera
Poticati suradnju privatnog i obrazovnog sektora radi primarnog i cjeloživotnog obrazovanja kvalitetnih i stručnih kadrova
Smanjivati sve administrativne zapreke u županiji i jedinicama lokalne samouprave u svim fazama ciklusa poduzetničkoga pothvata
Izraditi regionalnu strategiju razvoja
Jačati investicijsku klimu – privlačenje inozemnih
ulagača u poduzetničke zone s ciljem otvaranja novih radnih mjesta

ZAKLJUČAK

Opća gospodarska kretanja u Zadarskoj županiji tijekom proteklog desetljeća karakteriziraju gospodarski rast u periodu do nastupanja gospodarske krize 2008. godine, kad je Zadarska županija bilježila najveći rast među županijama Jadranske Hrvatske te razdoblje od 2009. do 2013. godine koje je obilježilo negativno gospodarsko kretanje na nacionalnoj razini, rezultirajući prelijevanjem negativnih kretanja na lokalna gospodarstva. Zadarska županija u tom razdoblju bilježi ispodprosječne rezultate BDP-a po stanovniku, s padom od 4,2% u 2013. u odnosu na 2008. Međutim, u 2014. i 2015. bilježi se pozitivan trend kretanja gospodarstva u Zadarskoj županiji, ukazujući na njeno oporavljanje od krize i približavanje vrijednostima iz pretkriznog razdoblja. U 2015. došlo je do zaokreta višegodišnjih, uglavnom negativnih trendova gospodarstva Zadarske županije, gdje su u usporedbi s prethodnim godinama rasli ukupni prihodi gospodarstva, ostvarena je agregirana dobit, povećanje aktive, rasli su prihodi od prodaje u inozemstvu te investicije u dugotrajnu imovinu. Posljedice gospodarske krize vidljive su još uvijek u nepovoljnoj strukturi izvora sredstava ukupnog gospodarstva Zadarske županije, a da bi se moglo govoriti o definitivnom oporavku gospodarstva, dobri poslovni rezultati moraju se ponoviti i u narednim godinama. Ujedno, prostorna raspodjela poduzeća u Zadarskoj županiji ukazuje na izrazitu koncentraciju poduzetničke aktivnosti na području i oko Grada Zadra te nisku razinu poduzetničke aktivnosti u ruralnim područjima Županije.

Gospodarstvo Zadarske županije temelji se na djelatnostima tercijarnog sektora, odnosno trgovine, prerađivačke industrije, pomorskog prometa, građevinarstva, ribarstva i poljoprivrede, obrtništva te turizma. Prerađivačka industrija je najvažniji segment sektora industrije Zadarske županije, te se u 2015. bilježi njen oporavak, najviše zahvaljujući oporavku sektora Proizvodnje metala. Međutim unatoč oporavku ukupnog prerađivačkog sektora, negativne rezultate bilježi sektor proizvodnje ostalih nemetalnih proizvoda, proizvodnje pića, proizvodnje strojeva i uređaja, proizvodnje namještaja te proizvodnje papira i proizvoda od papira. Prerađivačku industriju karakterizira tradicionalna proizvodnja, s nedovoljno razvijenim sektorima s proizvodima više dodane vrijednosti. U narednom razdoblju naglasak će biti na stvaranju povoljnih uvjeta i dugoročno usmjeravanje razvoja prerađivačke industrije

visokih tehnologija na temelju postojećih potencijala (tradicija prehrambene i metaloprerađivačke industrije) te zaštiti postojeće proizvodnje u prioritetnim proizvodnim granama.

Pregledom gospodarske situacije u Zadarskoj županiji uočena je i izrazita važnost malih i srednjih poduzeća za koje se može konstatirati da su pokretač gospodarskog rasta. Broj poduzetnika u posljednje četiri godine se unatoč gospodarskoj krizi i stagnaciji gospodarstva povećao. Potrebno je napomenuti kako za razliku pozitivnih trendova u otvaranju novih pravnih subjekata bilježi se izrazito negativan trend u obrtništvu, gdje je u 2015. za 14,03% manje obrta u odnosu na 2010. Kao jedan od problema u poslovanju malih i srednjih poduzeća je nepovoljna struktura izvora financiranja, što uzrokuje nedovoljno ulaganja u dugotrajnu imovinu te posljedično slabe izvozne rezultate. Pristup financijama predstavlja veliko ograničenje za razvoj mikro i malih poduzeća, dok se većina njih susreće s problemom dostupnosti stručnog kadra. Glavni problemi s kojima se susreću obrtnici su sezonalnost poslovanja, s obzirom da se veliki udio obrtnika oslanja na turizam, ugostiteljstvo i popratne uslužne djelatnosti i siva ekonomija što stvara nelojalnu konkurenciju. S obzirom na definirane glavne probleme u narednom razdoblju naglasak će biti na poboljšanju pristupa povoljnim financijskim sredstvima, poticanju izvoznih aktivnosti te udruživanja poduzetnika, stvaranju povoljne klime za ulaganja, kao i stvaranju uvjeta za očuvanje tradicijskih obrta.

Neizostavan faktor u pregledu gospodarstva je analiza stope nezaposlenosti. U tom kontekstu, Zadarsku županiju u razdoblju od 2010. do 2015. karakterizira prelijevanje negativnih trendova s nacionalne razine, međutim valja istaknuti kako od 2011. Zadarska županija bilježi niže stope nezaposlenosti u odnosu na nacionalnu razinu. Glavni problem unutar slike nezaposlenosti na nacionalnoj i županijskog razini predstavlja dobna struktura nezaposlenih s visokim udjelom mlađe populacije od 20 do 29 godina. S tim se slaže Bilić i Jukić (2014) konstatirajući kako je nezaposlenost mladih jedan od najvećih problema današnjice koji pogađa ne samo pojedinca, nego i čitavu zajednicu. Ono sa sobom nosi negativne ekonomske, socijalne i političke implikacije koje se potom manifestiraju na cjelokupno društvo. Uz problem visoke stope nezaposlenosti javlja se i nedostatak kvalificirane radne snage, stoga bi u narednom vremenskom periodu trebalo poduzeti mjere za usklađivanje obrazovnih programa sa stvarnim potrebama na tržištu rada, čime bi se unaprijedio odnos potreba poslodavaca i radnika, a posljedično i stanje lokalnog gospodarstva.

2.2. ISTRAŽIVANJE, TEHNOLOŠKI RAZVOJ I INOVACIJE

Za potrebe izrade analize sektora istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija u Zadarskoj županiji u poglavlju je dan pregled institucionalnog i strateškog okvira, pregled primjene znanja i razvoja inovacija u gospodarstvu, s analizom nacionalne i županijske razine te pregled znanstveno-istraživačke dimenzije poslovnog sektora, s naglaskom na razvoj centara kompetencije i specijaliziranih poduzetničkih inkubatora.

2.2.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR UPRAVLJANJA SEKTOROM ISTRAŽIVANJA, TEHNOLOŠKOG RAZVOJA I INOVACIJA

Institucionalni okvir upravljanja aktivnostima istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija na nacionalnoj razini čine više razine središnjih tijela državne uprave: 1. Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2. Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta te 3. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova EU koji su odgovorni za donošenje i programiranje politika. Nadalje, svako od uključenih ministarstava obuhvaća veoma raznolik skup dionika koji daju podršku u procesu konzultacija i stručnih savjetodavnih tijela. Niža razina provedbe, praćenje i financiranje uključuju različite posrednike u formi vijeća i agencija za financiranje, kao što su: Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije HAMAG BICRO; Nacionalno vijeće za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj; Agencija za znanost i visoko obrazovanje; Državni zavod za intelektualno vlasništvo te Hrvatska zaklada za znanost.
Na županijskoj razini Odjel za gospodarstvo Zadarske županije zadužen je za provedbu strateških mjera RH za područje istraživanja i inovacija koje su u nadležnosti područne samouprave. Institucionalnu podršku sektoru istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija na regionalnoj i lokalnoj razini čine još sljedeće institucije:

- Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija: jedna od temeljnih aktivnosti INOVAcije je koordinacija i vođenje poslova vezanih uz projekte za razvoj centara kompetencija i specijaliziranih poduzetničkih inkubatora, poticanje inovacija i inovativnosti poslovnog sektora te njegovo povezivanje s obrazovnim, istraživačkim i znanstvenim institucijama te poticanje tehnološkog transfera i komercijalizacije rezultata istraživanja.
- Inovativni Zadar d.o.o. za poticanje i razvoj poduzetništva, informacijskih i komunikacijskih tehnologija: nastavlja poslove koje je dosad obavljao Poduzetnički inkubator Zadar, ali također potiče ICT sektor i tvrtke s visokom dodanom vrijednošću. U planu je modernizirati i informatizirati postojeći Poduzetnički inkubator, ali i pokrenuti izgradnju novog Inkubatora sa naglaskom na poticanje ideja i razvoja poduzetništva s visokom dodanom vrijednošću tj. informatičkih i visokotehnoloških tvrtki.

Strateški okvir za razvoj inovacija te poboljšanje tehnološkog razvoja na području Zadarske županije čine Strategija pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2020. godine te Nacionalna strategija inovacija Republike Hrvatske 2013. – 2020. Strategija pametne specijalizacije je obvezujući preduvjet za povlačenje sredstva iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova, odnosno Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020. usmjerenih na poticanje znanstvene izvrsnosti i jačanje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva kroz istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije.

2.2.2. PRIMJENA ZNANJA I RAZVOJA INOVACIJA U GOSPODARSTVU

Hrvatska značajno zaostaje za prosjekom EU u području istraživanja i razvoja, s obzirom da bruto izdaci za sektor istraživanja i razvoja kao postotak BDP-a u 2015. godini iznose svega 0,79%, u usporedbi s prosjekom zemalja EU-28 od 2,03%, što je rezultiralo manje konkurentnim istraživačko-razvojnim (IRI) sektorom u Hrvatskoj. U pogledu globalne konkurentnosti[19] Hrvatska se u 2015. godini nalazi na 77. mjestu od 140 zemalja koje su obuhvaćene analizom (što je pad za jedno mjesto u odnosu na prethodnu 2014. godinu kada smo bili na 76. mjestu), po pitanju inovacija smo na 92 mjestu (pad za 3 mjesta u odnosu na prethodnu 2014. godinu), po pitanju poslovne sofisticiranosti na 84 mjestu (porast za 2 mjesta u odnosu na prethodnu 2014. godinu) te po pitanju makroekonomskog okruženja na niskom 107 mjestu. Zaključak je kako inovacije nisu dovoljno prepoznate na našem području, a gospodarski subjekti najčešće su zaokupljeni trenutnim poteškoćama vezanima uz opstanak na tržištu.

19/ Dokument „Global Competitiveness Report 2015-2016“

Prema rezultatima analize Europske komisije o inovacijama za 2015. godinu, Hrvatska se smatra „umjerenim inovatorom“ i nalazi se na 23. mjestu u odnosu na ostale države članice EU, te se po učinku inovacija nalazi u trećoj od četiri skupina zajedno sa Ciprom, Mađarskom, Češkom, Estonijom, Italijom, Litvom, Maltom, Poljskom, Portugalom i Španjolskom. Skupina se sastoji od država članica gdje je učinak inovacija ispod prosjeka EU na relativnoj stopi učinka između 50% i 90% prosjeka EU. Učinkovitost inovacija se u Hrvatskoj poboljšala u 2015. u usporedbi sa 2014. godinom, ali po stopi nižoj od stope EU. 44% svih tvrtki u Hrvatskoj su klasificirane kao aktivne u pogledu inovacija, dok prosjek Europske unije iznosi 52%. Osim nepovoljne strukture ulaganja u inovacijske aktivnosti poduzeća te posljedično tome njihove stagnacije u stupnju konkurentnosti, u Hrvatskoj nije dovoljno razvijeno okruženje koje omogućuje i pogoduje razvoju i rastu inovativnih poduzeća. To se poglavito odnosi na činjenicu da ne postoji razvijeno tržište poduzetničkog kapitala.

Zadarska županija bilježi izuzetno loše rezultate po broju registriranih patenata, posljednjih 4 godine (2012.-2015.) nije registriran niti jedan patent

Patent je isključivo pravo priznato za izum koji se odnosi na proizvod, postupak ili primjenu u bilo kojem području tehnike ili tehnologije te nudi novo rješenje nekog tehničkog problema. U Hrvatskoj se izumi štite patentom prema odredbama Zakona o patentu. Sveukupna razina patentne aktivnosti u Hrvatskoj je niska u usporedbi s ostalim državama članicama EU, primjerice prijava patenata na razini Hrvatske čini tek oko trećinu prosjeka EU. Zadarska

županija bilježi izuzetno loše rezultate po broju registriranih patenata, gdje posljednjih 4 godine (2012.-2015.) nije registriran niti jedan patent. U 2015. godini u Jadranskoj Hrvatskoj još Šibensko-kninska i Ličko-senjska županija nemaju registriran niti jedan patent, dok po broju registriranih patenata prednjače Primorsko-goranska i Splitsko-dalmatinska županija.

Žig ("trademark" ili "brand" - kako se u pojedinim izvorima naziva ovaj oblik intelektualnog vlasništva) označava jedinstveno pravo na znak koji služi za razlikovanje proizvoda i/ili usluge jednog gospodarskog dionika naspram ostalih. Iako se broj registriranih žigova u Zadarskoj županiji povećao za 33,3% u 2015. godini u odnosu na 2014. godinu (sa 15 na 20 registriranih žigova) te za 81,8% u odnosu na 2010. godinu (sa 11 na 20 registriranih žigova), Zadarska županija se nalazi tek na 5. mjestu u Jadranskoj Hrvatskoj od 7 županija, iza Istarske, Primorsko-goranske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije.

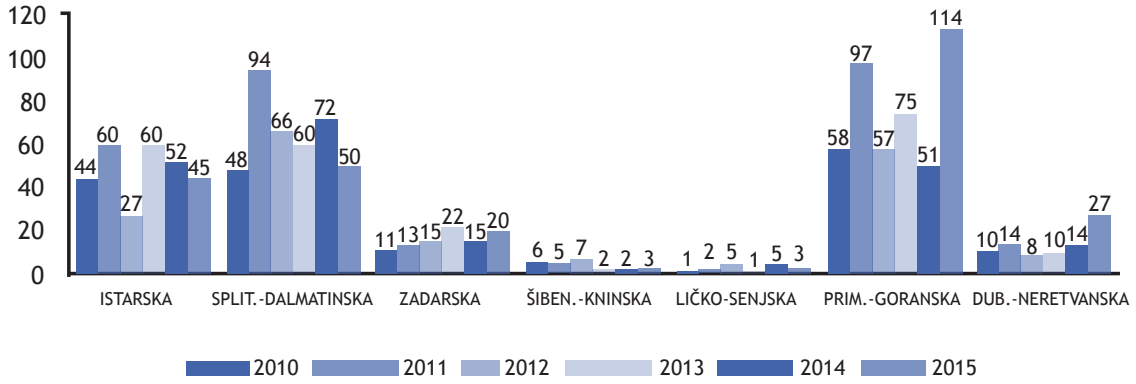

Graf 19: Registrirani žigovi u županijama Jadranske Hrvatske (2010.-2015.)

Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo

Jedno od ključnih objašnjenja za slabe rezultate privatnog sektora na području istraživanja i razvoja nalazi se u nedovoljnoj razvijenosti veza između poslovnog sektora i sustava obrazovanja i istraživanja. Nedostatak poduzetničkih vještina i ograničeno razumijevanje poslovnih potreba ispriječili su se stvaranju veza između znanosti i industrije. Hrvatska ima slabe rezultate u pogledu broja zajedničkih javno-privatnih publikacija na milijun stanovnika, 27,4 u odnosu na 52,8 u EU. O slaboj aktivnosti poduzeća u Zadarskoj županiji u području istraživanja i razvoja svjedoči i podatak kako je u 2015. godini prijavljen i registriran samo jedan industrijski dizajn u Zadarskoj županiji, te su ostvareni izrazito slabiji rezultati nego u 2012. godini kada je registrirano 8 industrijskih dizajna. Kao i u pogledu registriranih žigova, u Jadranskoj Hrvatskoj prednjače Splitsko-dalmatinska i Primorsko-goranska županija, te ih u stopu slijedi Istarska i Dubrovačko-neretvanska županija.

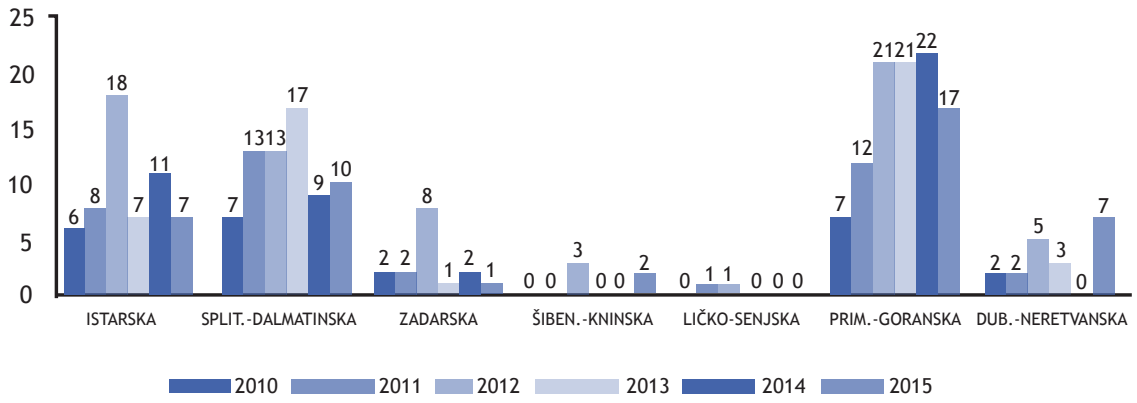

Graf 20: Registrirani industrijski dizajni u Jadranskoj Hrvatskoj (2010.-2015.)

Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo

Regionalni indeks konkurentnosti mjeren u 2013. godini pokazuje da tvrtke u Zadarskoj županiji nisu konkurentne u odnosu na ostale županije u pogledu inovativnosti i korištenja novih tehnologija, s obzirom da se po ulaganjima poduzeća u istraživanje i razvoj tvrtke iz Zadarske županije nalaze na 9. mjestu u odnosu na ostale županije, po samostalnosti i spremnosti u kreiranju ukupnog izvoznog proizvoda (inovativnost u pogledu dizajna proizvoda i marketinga) nalaze na 13. mjestu te po tehnološkom razvoju temeljenom na vlastitom istraživanju na 8. mjestu. Tvrtke u Zadarskoj županiji su za razvojne aktivnosti u 2015. godini izdvojili jedva primjetnih 0,17% te u 2014. godini 0,20% od ukupno ostvarenih prihoda gospodarstva. Trend nedovoljnih ulaganja u aktivnosti istraživanja i razvoja je prisutan i na nacionalnoj razini, gdje su poduzetnici u 2015. godini izdvojili 0,16% za razvojne aktivnosti.

2.2.3. POVEZANOST ZNANOSTI I POSLOVNOG SEKTORA

Na razini Hrvatske utvrđena je potreba industrije za izgradnjom novih i unaprjeđenjem postojećih inovacijskih kapaciteta, te će se pružati daljnja podrška sustavnom razvoju inovacijske infrastrukture s naglaskom na centre kompetencije i specijalizirane poduzetničke inkubatore. Zadarska županija započela je proces pametne regionalne specijalizacije opredjeljujući se za sektore koji su u županiji tradicionalno zastupljeni i za koje se pokazao potencijal za daljnji razvoj. Ulaganje u znanje, istraživanje i razvoj ključan je čimbenik u podizanju dodane vrijednosti, povećanju produktivnosti i učinkovitosti poslovanja gospodarstva. Proces sustavne specijalizacije u Zadarskoj županiji započeo je tijekom 2011. godine, identifikacijom perspektivnih sektora u gospodarstvu. Trenutno su u razradi tri projekta: Centar novih tehnologija - specijalizirani poduzetnički inkubator za metaloprerađivačku industriju visokih tehnologija, “Plavo zeleni centar” - centar kompetencija za preradu ribe i voća i Centar kreativne industrije Zadar. Procjenjujući raspoložive ljudske potencijale te s obzirom na inicijative gospodarskih subjekata, osnivanjem centara kompetencija i specijaliziranih poduzetničkih inkubatora osigurat će se optimalni uvjeti za rast poslovanja u Zadarskoj županiji jer su to poslovni subjekti usmjereni na razvojna i primijenjena istraživanja potaknuta od

Centri kompetencija dio su inovacijske infrastrukture i jedan od glavnih instrumenata za jačanje inovacijskog lanca vrijednosti u RH i poticanje inovativnosti poslovnog sektora i njegovo povezivanje sa znanstveno-istraživačkim institucijama.

strane poduzetništva i njihovu komercijalizaciju. Riječ je o projektima kojima je dodijeljena oznaka „Projekt od nacionalnog interesa“ od strane Hrvatskih klastera konkurentnosti.

Centar novih tehnologija (CeNT) – specijalizirani poduzetnički inkubator za metaloprerađivačku industriju visokih tehnologija	Centar predstavlja partnerstvo između javnoga, gospodarskog sektora te znanstvenih i akademskih zajednica u Zadarskoj županiji i široj regiji. Koncept rada CeNT-a osmišljen je na temeljima ideje “Obrazovne tvornice” koji je rasprostranjen diljem Europe s ciljem bržeg prevladavanja jaza između gospodarstva i znanstvene zajednice, tj. bržeg prijenosa novih tehnologija na tržište. Cilj projekta je uspostaviti Centar za nove tehnologije (CeNT) koji će kao centar kompetencije i inkubator za tvrtke unaprijediti konkurentnost gospodarstva omogućavanjem razvoja i transfera novih tehnologija s težištem na primjenu metalne industrije s visokom dodanom vrijednošću u području razvoja sustava za prilagodljivu, individualiziranu proizvodnju (“custom made manufacturing”) i autonomne sustave. Projektom se planira izgradnja i opremanje objekta CeNT ukupne neto površine 3.000 m², koji je predviđen za izgradnju u poslovnoj zoni Murvica jug (Općina Poličnik) udaljenoj svega 1 km od Zadra.
„Plavo-zeleni centar“ - centar kompentencija za preradu ribe i voća	Plavo zeleni centar kompetencije će biti specijalizirani poslovni subjekt koji će provoditi projekte istraživanja i razvoja te razvijati kompetencije u preradi ribe (plavi dio) i preradi voća (zeleni dio). Centar kompetencije će biti usmjeren na razvojna i primijenjena istraživanja pokrenuta od strane industrije i/ili znanstvene zajednice i njihovu komercijalizaciju te potporu i jačanje intelektualnog vlasništva unutar navedenog područja. Cilj projekta je uspostaviti Centar kompetencija za preradu ribe i voća (Plavo zeleni centar) koji će unaprijediti konkurentnost prehrambeno – prerađivačke industrije Jadranske regije. Centar će kontinuirano provoditi edukacije za gospodarski sektor i stanovništvo te će pružati konzultantske usluge industriji. Projektom se planira izgradnja i opremanje objekta PZC ukupne neto površine 2.400 m², koji je predviđen za izgradnju u poslovnoj zoni Lonići (Općina Bibinje).
Centar Kreativne industrije Zadar – specijalizirani poduzetnički inkubator	Projekt Centar kreativne industrije pokrenut je iz razloga što je sektor kreativne industrije prepoznat kao sektor koji ima znatan potencijal za razvoj u Zadarskoj županiji i RH. Opći cilj projekta je uspostaviti specijalizirani poslovni inkubator za kreativnu industriju s težištem na filmsku industriju i IT industriju koji će omogućavanjem razvoja i transfera znanja podići konkurentnost navedenog sektora gospodarstva i povećati zaposlenost. Centar će istodobno obrazovati radnu snagu sukladno zahtjevima tržišta rada te kapitalizirati sinergije tehnološke platforme kreativne industrije RH i EU. Planirana lokacija objekta Centra ukupne površine 1.562 m² je u gradu Zadru na području Relje, pokraj buduće Prirodoslovno-grafičke škole Zadar.

S obzirom da na prostoru Zadarske županije djeluje Sveučilište u Zadru, za očekivati je da postoji značajan potencijal za povezivanje znanosti i poslovnog sektora, do čega, međutim još uvijek nije došlo u značajnoj mjeri, a razlog je prvenstveno usmjerenost sveučilišta kroz obrazovne programe na društvene i humanističke znanosti. Uz to, na Sveučilištu djeluju samo četiri znanstveno-istraživačka centra, premda su dva interdisciplinarnog karaktera (Centar za istraživanje krša i priobalja i Centar za interdisciplinarno istraživanje mora i pomorstva) s potencijalom povezivanja s poslovnim sektorom. Infrastruktura za prijenos znanja i razvoja tehnologija na Sveučilištu u Zadru počela se razvijati osnivanjem Ureda za znanost i Ureda za infrastrukturne projekte koji su omogućili početak formiranja odgovarajuće administrativne podrške za prijenos znanja i tehnologija u privatni sektor. Sveučilište u Zadru posljednjih desetak godina učinilo iskorak u području prirodnih, tehničkih, biotehničkih i biomedicinskih znanosti nastojeći u većoj mjeri pratiti potrebe regionalnoga i nacionalnog tržišta rada. Rezultat tih nastojanja je osnivanje novih studijskih programa i istraživanje s ciljem primjene znanosti u različitim sferama društva i gospodarstva (npr. u području marikulture, pomorstva, turizma i dr.) te podizanja kvalitete života stanovništva Zadarske županije. Jedno od mogućih rješenja je pokretanje istraživanja i nastave na onim znanstvenim poljima koja su kompatibilna s lokalnim gospodarstvom.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Slab tehnološki razvoj temeljem vlastitih istraživanja i ulaganja poduzeća u istraživanje i razvoj (2015. nije registriran niti jedan patent, registriran samo 1 industrijski dizajn)
Nedovoljna suradnja između poslovnog sektora i sustava obrazovanja i istraživanja
Nespremnost poduzetnika u kreiranju ukupnog izvoznog proizvoda (inovativnost u pogledu dizajna proizvoda i marketinga)
Nedostatak inovacija malih i srednjih poduzetnika te mali broj inovativnih proizvoda na tržištu
Nedovoljno razvijena tehnologijska i razvojno-istraživačka infrastruktura i usluge

RAZVOJNE POTREBE
Regionalna specijalizacija u smjeru novih tehnologija i inovacija u funkciji proizvodnje
Dovršiti projekte centara kompetencija i specijaliziranih poduzetničkih inkubatora : 1. Centar novih tehnologija; 2. Plavo-zeleni centar; 3. Centar Kreativne industrije
Podržavati poduzeća koja svoje poslovanje i rast zasnivaju na primjeni znanja, razvoju tehnologija i inovacija i koja su usmjerena na proizvodnju proizvoda više dodane vrijednosti
Poboljšati kapacitete Sveučilišta u Zadru kao jednog od nositelja gospodarskog razvoja i znanstveno-istraživačkih djelatnosti
Pružati podršku projektima malih i srednjih poduzetnika sa obrazovno-znanstveno zajednicom

Tablica 22: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije

Izvor: ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Značaj inovacija i inovativnosti nije dovoljno prepoznat u Hrvatskoj pa tako ni u Zadarskoj županiji. Hrvatska značajno zaostaje za prosjekom EU u području istraživanja i razvoja, s obzirom da bruto izdaci za sektor istraživanja i razvoja kao postotak BDP-a u 2015. iznose svega 0,79%, u usporedbi s prosjekom zemalja EU-28 od 2,03%, što je rezultiralo manje konkurentnim istraživačko-razvojnim sektorom u Hrvatskoj. Inovacije nisu dovoljno prepoznate na našem području, a gospodarski subjekti najčešće su zaokupljeni trenutnim poteškoćama vezanima uz opstanak na tržištu.

Nedovoljno ulaganje u istraživanje i razvoj rezultiralo je nedovoljnom gospodarskom konkurentnošću na globalnom tržištu kako nacionalnih tako i tvrtki na području Zadarske županije. O slaboj aktivnosti poduzeća u Zadarskoj županiji u području istraživanja i razvoja svjedoči i podatak kako je u 2015. prijavljen i registriran samo jedan industrijski dizajn, te u posljednje četiri godine (2012.-2015.) nije registriran niti jedan patent. Stagnaciji u globalnoj konkurentnosti doprinosi i nepostojanje razvijenog tržišta poduzetničkog kapitala. Bečić i Dabić (2008) smatraju kako je ulaganje poslovnog sektora u istraživanje i razvoj usmjereno na stvaranje inovacija koje se moraju potvrditi na tržištu čime izravno pridonose gospodarskom rastu i nacionalnoj konkurentnosti. Tvrde kako bi poslovni sektor u Hrvatskoj morao, ukoliko RH želi biti konkurentna na globalnom tržištu, prihvatiti ova polazišta, dok bi Vlada, u tu svrhu, morala poticati razvoj inovativnosti i tehnologije.

Može se zaključiti kako su jedini projekti vezano uz povezanost znanosti i poslovnog sektora u Zadarskoj županiji centri kompetencija i specijalizirani

poduzetnički inkubatori, iako u Županiji djeluje Sveučilište u Zadru koje bi trebalo biti izvor znanja i i tehnologija primjenjivih u lokalnom gospodarstvu. U narednom razdoblju jedan od prioriteta je razvoj potencijala Sveučilišta u Zadru za transfer tehnologija i znanja u poslovni sektor. Potrebna je daljnja izgradnja kapaciteta postojećih i uspostava novih platformi suradnje znanstveno-istraživačkog sektora i poslovnih subjekata, edukacija poduzetnika i podrška za razvijanje projekata istraživanja i razvoja za poslovni sektor te potpora uvođenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija u poduzeća.
Osnivanjem Ustanove za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcije i razradom projekata centara kompetencija i specijaliziranih poduzetničkih inkubatora: Centar novih tehnologija, "Plavo zeleni centar" - centar kompetencija za preradu ribe i voća te Centar Kreativne Industrije Zadar, Zadarska županija pokazala je kako je prepoznala problem i spremno krenula u rješavanje istog. Realizacijom ovih, ali i još nekoliko projekata u pripremi, planira se postići veća konkurentnosti Zadarske županije i tvrtki na njenom području, kako u odnosu na ostale županije i tvrtke u Jadranskoj Hrvatskoj tako i na tvrtke na otvorenom globalnom tržištu.

2.3. TURIZAM

Za potrebe izrade analize turističkog sektora Zadarske županije ponuđen je pregled institucionalnog upravljačkog okvira, strateškog okvira, turističkih pokazatelja, ponude smještajnih kapaciteta, atrakcijske osnove turizma, javne turističke infrastrukture, karakteristika turističke potražnje, utjecaja turizma na prostor Zadarske županije te stavova ključnih dionika iz područja turizma Zadarske županije.

2.3.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR UPRAVLJANJA TURIZMOM

Institucionalni okvir upravljanja razvojem turizma na području Zadarske županije čine državna, društvena, gospodarska i strukovna razina.
Državnu razinu upravljanja razvojem turizma obavljaju:

- Ministarstvo turizma;
- Ured državne uprave u Zadarskoj županiji, Služba za gospodarstvo i imovinsko pravne odnose, Odjel za ugostiteljstvo i turizam;
- Zadarska županija, Upravni odjel za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove
- gradovi i općine posredstvom svojih turističkih zajednica.

Glavno tijelo zaduženo za promicanje i unapređenje turizma RH temeljem Zakona o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma (NN 152/08) su turističke zajednice koje ujedno čine i društvenu razinu upravljanja razvojem. Osim Hrvatske turističke zajednice kao krovne nacionalne organizacije sustav

turističkih zajednica u Zadarskoj županiji čine:

- Turistička zajednica Zadarske županije te
- 31 turistička zajednica gradova i mjesta:

/ Turistička zajednica grada Zadra
/Turistička zajednica grada Biograda n/M
/ Turistička zajednica grada Paga
/ Turistička zajednica grada Nina
/ Turistička zajednica grada Obrovca
/ Turistička zajednica grada Benkovca
/ Turistička zajednica Bibinje
/ Turistička zajednica Jasenice
/ Turistička zajednica Kali
/ Turistička zajednica Kolan
/ Turistička zajednica Kukljica
/ Turistička zajednica Novigrad
/ Turistička zajednica Pakoštane
/ Turistička zajednica Pašman
/ Turistička zajednica Poličnik
/ Turistička zajednica Posedarje
/ Turistička zajednica Povljana
/ Turistička zajednica Preko
/ Turistička zajednica Privlaka
/ Turistička zajednica Ražanac
/ Turistička zajednica Sali
/ Turistička zajednica Starigrad
/ Turistička zajednica Sukošan
/ Turistička zajednica Sv. Filip i Jakov
/ Turistička zajednica Tkon
/ Turistička zajednica Vir
/ Turistička zajednica Vrsi
/ Turistička zajednica Zaton
/ Turistička zajednica Ugljan
/ Turistička zajednica Silba
/ Turistička zajednica Božava

Uz županijsku turističku zajednicu, općinske i gradske turističke zajednice, utjecaj na turistički razvoj imaju i Hrvatska gospodarska komora, Sektor za turizam te Obrtnička komora Zadarske županije, kao i Ceh ugostitelja i turističkih djelatnika. Ove institucije čine ekonomsku razinu upravljanja turističkim razvojem.

Posljednja razina upravljanja turističkim razvojem je strukovna razina, a ona obuhvaća razna udruženja na nacionalnoj, regionalnoj te lokalnoj razini. Na području Zadarske županije, na dan 1. srpnja 2016. godine, djeluju sljedeće

udruge regionalnog, odnosno lokalnog karaktera:

- Udruga za održivi razvoj, promicanje turizma i zaštitu okoliša "Kotač"
- Udruga iznajmljivača apartmana i soba grada Paga
- Udruga „Napredak"
- Udruga turističkih vodiča Zadar - "Donat"
- Udruga Pažana „Cvit soli"
- Udruga za zaštitu okoliša, promicanje ekološke proizvodnje i održivog razvoja „Volim Vlašići"
- Udruga domaćina obiteljskog smještaja Sv. Filip i Jakov
- Udruga „Za školj"
- Udruga iznajmljivača privatnog smještaja Zadar

Strateški okvir za razvoj turizma Zadarske županije čine Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine te Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023. Ovi temeljni dokumenti određuju strateški i operativni koncept razvoja turizma uključujući proizvodne, institucionalne, organizacijske i ljudske te druge pretpostavke za uspostavljanje trajne privlačnosti Hrvatske, odnosno Zadarske županije kao prepoznatljive i konkurentne turističke destinacije na međunarodnom turističkom tržištu. Njihova je uloga određivanje smjernica s kojima se moraju uskladiti turističke politike na svim razinama – nacionalnim, županijskim i lokalnim. Ostali nacionalni dokumenti koji imaju utjecaj na pojedine aspekte turističkog razvoja Zadarske županije su:

- Akcijski plan razvoja cikloturizma
- Nacionalni program razvoja malog i srednjeg poduzetništva u turizmu
- Nacionalni program razvoja socijalnog turizma - Turizam za sve
- Akcijski plan razvoja kulturnog turizma
- Nacionalni program - Akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma
- Nacionalni program upravljanja i uređenja morskih plaža - Akcijski plan.

Od regionalnih strateških dokumenata koji imaju posredan ili neposredan učinak na razvoj turizma Zadarske županije svakako valja istaknuti Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama Zadarske županije.

2.3.2. ANALIZA TURISTIČKIH POKAZATELJA ZADARSKE ŽUPANIJE

Zadarska županija bilježi kontinuirani rast u broju turističkih dolazaka i noćenja.

Turistički sektor, odnosno Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, u Zadarskoj županiji od 2008. godine bilježi stalan rast fizičkih pokazatelja poslovanja (broj turističkih dolazaka i noćenja), stalan rast broja zaposlenih te rast prihoda. Glavnina turističkog prometa Republike Hrvatske koncentrirana je na sedam primorskih županija, i to: Primorsko-goransku, Ličko-senjsku, Zadarsku, Šibensko-kninsku, Splitsko-dalmatinsku, Istarsku i Dubrovačko-neretvansku županiju. Ove su županije u 2015. godini

ostvarile ukupno 76.790.043 noćenja, što čini čak 95,97% turističkog prometa RH. U Zadarskoj županiji u 2015. godini zabilježeno je 10.716.935 noćenja, što ju svrstava na četvrto mjesto u odnosu na ostale primorske županije. Na vodećem mjestu nalazi se Istarska županija sa 23.600.908 noćenja,a slijede Splitsko-dalmatinska županija sa 14.647.619 te Primorsko-goranska županija sa 13.210.999 noćenja.

U razdoblju od 2011. do 2015. godine, Zadarska županija bilježi rast u broju turističkih dolazaka, kao i u broju noćenja (Graf 21). Prema podacima DZS-a, stopa rasta broja noćenja u promatranom razdoblju za Zadarsku županiju iznosi 4,9%, što ju svrstava na peto mjesto u odnosu na ostale primorske županije. Ukupna stopa rasta broja noćenja za sve primorske županije iznosi 4,2%, što ukazuje da su **rezultati koje Zadarska županija ostvaruje nešto veći od prosječnih.**

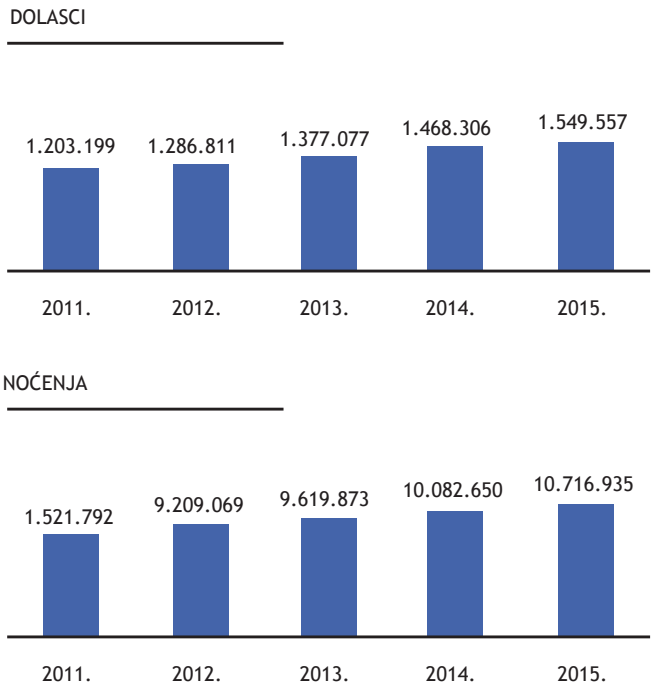

Graf 21: Dolasci i noćenja u Zadarskoj županiji za razdoblje 2011.-2015.

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije[20]

20/ Podaci o dolascima i noćenjima Turističke zajednice Zadarske županije uključuju podatke iz nautike i nekomercijalnog smještaja te se razlikuju od podataka Državnog zavoda za statistiku, čije su brojke dolazaka i noćenja nešto manje, ali je rast veći.

Mjesečna dinamika turističkog prometa ukazuje na **izrazitu sezonalnost turizma Zadarske županije**, sukladno čemu u ukupnom broju dolazaka i noćenja Zadarske županije mjeseci srpanj i kolovoz sudjeluju najviše kao što je i prikazano u Grafu 22. **Ni razmještaj turističkih dolazaka i noćenja nije ravnomjeran** stoga je Glavnim planom razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023.Zadarska županija podijeljena na 8 turističkih, prostorno-razvojnih prepoznatljivih cjelina. Prostorno-razvojne cjeline turizma Zadarske županije prikazane su u Tablici 23.

Turizam Zadarske županije karakterizira izrazita sezonalnost.

Iz Tablice 23 vidljivo je kako turističke statistike ukazuju na **najveću koncentriranost turističkih aktivnosti na priobalju** Zadarske županije, za razliku od ostalih prostorno-razvojnih cjelina. Područje zadarske rivijere bilježi najveći broj dolazaka i noćenja, no ukoliko se promatraju podaci o turističkoj gustoći (broj noćenja/površina u km^2), najveći broj noćenja po

Glavnina turističke aktivnosti koncentrirana je na priobalju Zadarske županije.

km2 ima područje Rivijere Biograd. Ovakav razmještaj turističkih aktivnosti proizlazi iz usmjerenosti dosadašnjeg turističkog razvoja Zadarske županije na kupališni turizam s obzirom da je primarni motiv dolaska turista u županiju upravo sunce, more i plaža (detaljnije obrađeno u poglavlju 2.3.6.). Gradovi Zadar i Biograd na Moru najveća su urbana središta Zadarske županije stoga je najveća koncentracija turističkih dolazaka i noćenja zabilježena upravo na ovom području. Najveća turistička intenzivnost s čak 213 dolazaka po stanovniku zabilježena je na području Rivijere Pag. Rivijera Pag je po broju dolazaka i noćenja odmah nakon zadarske i biogradske rivijere dok je po broju stanovnika jedno od najrjeđe naseljenih područja Zadarske županije.

Graf 22: Prikaz broja noćenja po mjesecima za područje Zadarske županije u razdoblju 2012.-2015. godine

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije

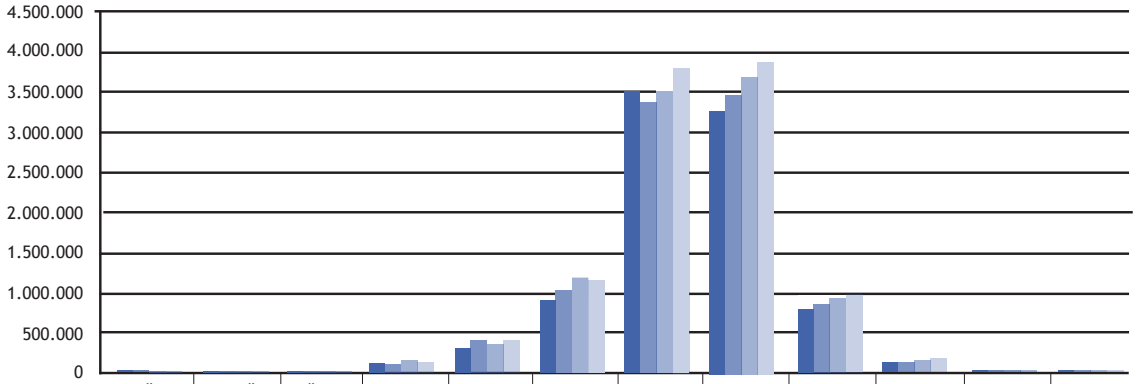

	Siječanj	Veljača	Ožujak	Travanj	Svibanj	Lipanj	Srpanj	Kolovoz	Rujan	Listopad	Studeni	Prosinac
2012.	13.834	12.316	25.173	120.916	316.924	913.898	3.517.851	3.250.231	807.061	167.730	47.851	15.284
2013.	9.698	10.895	40.028	128.766	415.710	1.016.868	3.393.255	3.460.954	903.828	165.717	33.385	40.769
2014.	14.081	15.271	32.723	158.969	354.323	1.187.365	3.478.992	3.686.185	916.820	177.235	36.835	23.851
2015.	16.042	17.471	47.971	167.436	418.395	1.163.288	3.770.898	3.872.092	1.001.163	184.655	30.454	27.070

Prostorno-razvojna cjelina:	Površina km²	Br. Stanovnika	Dolasci	Noćenja	Turistička gustoća	Turistička intenzivnost
Zadarska rivijera	385,82	93.719	714.887	4.925.400	12.766,06	52,55
Biogradska rivijera	165,73	14.124	322.656	2.209.940	13.334,58	156,47
Ugljansko-pašmanska	134,19	9.083	60.272	614.799	4.581,56	67,69
Dugootočna rivijera	124,47	16.961	24.004	175.882	1.413,05	10,37
Rivijera Pag	200,17	5.556	156.320	1.188.627	5.938,09	213,94
Podvelebitski kanal	491,16	12.163	116.631	816.969	1.663,35	67,17
Ravni kotari*	830,4	24.699	4.099	36.254	43,66	1,47
Bukovica i Pozrmanje	352,73	4.333	11.165	114.779	325,40	26,49
Lika i gornje Pounje	955,45	nisu poznati podaci za ovo područje				

Tablica 23: Prikaz prostorno-razvojnih cjelina u turizmu za područje Zadarske županije

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije; obrada ZADRA NOVA

*U ovu prostorno-razvojnu cjelinu spadaju općine Galovac, Lišane Ostrovičke, Polača, Poličnik, Stankovci, Škabrnja te Zemunik Donji (no podaci se prikupljaju samo za grad Benkovac)

U ukupnom broju gostiju u 2015. godini najveći udio u strukturi svih dolazaka pripada hrvatskim državljanima koji sudjeluju sa 15,5% u ukupnim dolascima i 20,1% u ukupnim noćenjima. Od stranih gostiju u 2015. godini prevladavaju njemački državljani s ukupno 221.375 dolazaka, slijede gosti iz Slovenije (181.426), Austrije (112.970) i Češke (105.624). Promatrajući trend dolazaka stranih gostiju u razdoblju 2011. do 2015. godine, najveće stope rasta bilježi dolazak njemačkih gostiju sa stopom rasta od prosječno 8,3% godišnje.

Prosječna duljina boravka gostiju u 2015. godini iznosila je 6,9 dana. Domaći gosti ostaju dulje u destinaciji (prosječno 8,9 dana) u odnosu na strane goste. Od stranih gostiju najdulje u destinaciji ostaju gosti iz Njemačke (8,3 dana), Slovenije (7,9 dana) te Nizozemske, Slovačke i Češke (7,4 dana). Prema istraživanju Instituta za turizam (TOMAS Ljeto 2014.), prosječna dnevna potrošnja turista u 2014. godini na području Zadarske županije iznosila je 78 eura, dok je prosjek dnevnih izdataka turista u svih sedam primorskih županija iznosio 66 eura.

Prihodi od turizma u Zadarskoj županiji su u 2008. godini iznosili 497,2 mil. kuna, dok su se u 2013. popeli na čak 1.268,1 mil. kuna[21]. Sa 3,9% ukupnih prihoda u strukturi gospodarstva Zadarske županije 2008. godine, ova djelatnost je narasla na 10,6% u 2015. godini. Sve navedeno predstavlja objektivne pokazatelje turizma kao jednog od glavnih pokretača razvoja ovog područja.

21 / Izvor: FINA, Obrada: HGK Županijska komora Zadar (Gospodarska kretanja Zadarske županije br. 32)

2.3.3. UGOSTITELJSKI OBJEKTI U ZADARSKOJ ŽUPANIJI

Prema Zakonu o ugostiteljskoj djelatnosti (NN 85/15) ugostiteljska djelatnost je pripremanje i usluživanje jela, pića i napitaka te pružanje usluga smještaja[22]. Turistička ponuda smještaja gostiju na području Zadarske županije uključuje hotele i turistička naselja, kampove, privatan smještaj, odmarališta, marine i vikend-kuće. Na području Zadarske županije 2015. godine registrirano je ukupno 27.143 smještajnih objekata, odnosno 130.577 kreveta/mjesta u kampovima. U strukturi smještajnih objekata prevladava privatni smještaj s čak 98,69% registriranih smještajnih objekata, odnosno 57,48% kreveta.

22/ Prema članku 8, stavku 1. Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti (NN 85/15), ugostiteljski objekti s obzirom na vrstu ugostiteljskih usluga koje se u njima pružaju razvrstavaju se u skupine: hoteli, kampovi, ostali ugostiteljski objekti za smještaj, restorani, barovi, catering objekti i objekti jednostavnih usluga.

U strukturi smještajnih objekata Zadarske županije prevladava privatni smještaj s čak 57,48% registriranih kreveta.

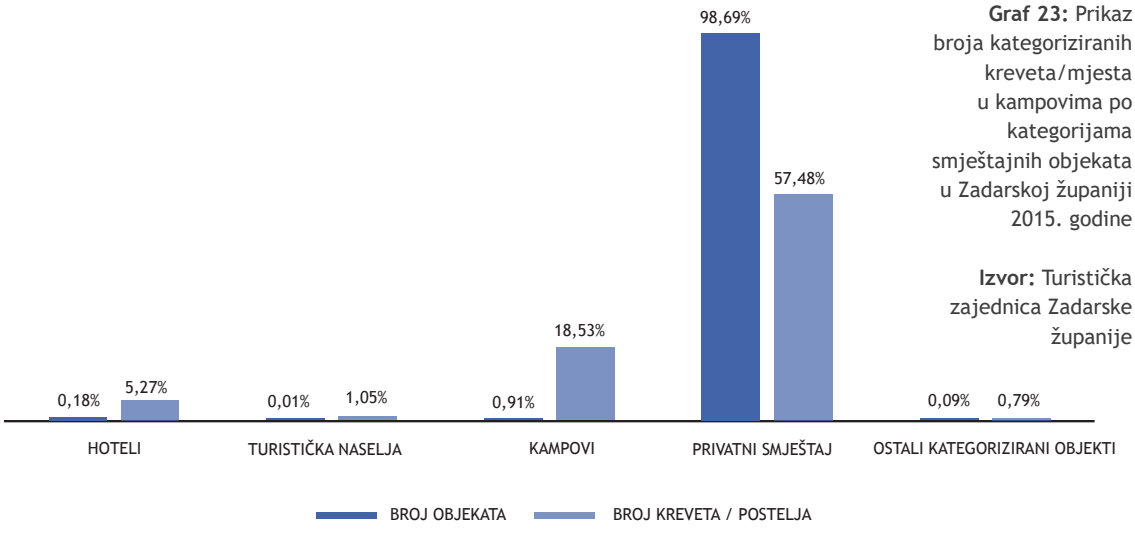

Graf 23: Prikaz broja kategoriziranih kreveta/mjesta u kampovima po kategorijama smještajnih objekata u Zadarskoj županiji 2015. godine

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije

U strukturi hotelskih smještajnih kapaciteta prevladavaju hoteli s tri zvjezdice. Općenito, najveći udio u svim vrstama smještajnih kapaciteta imaju smještajni objekti s tri zvjezdice, a iznimka su kampovi u kojima su najbrojniji kapaciteti s jednom zvjezdicom. Pozitivan pomak u podizanju razine kvalitete smještaja predstavlja hotel s pet zvjezdica otvoren 2011. godine.

Prema podacima DZS-a o kapacitetima i poslovanju luka nautičkog turizma u 2015. na datum 31. prosinca 2015. u RH se nalazila 121 luka nautičkog turizma, od kojih se najveći broj (36) nalazio u Zadarskoj županiji, zatim 27 u Primorsko-goranskoj, 20 u Splitsko-dalmatinskoj, 17 u Šibensko-kninskoj, 14 u Istarskoj i 7 u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Zadarska županija ima najveći kapacitet luka nautičkog turizma, s ukupnom površinom akvatorija od 1.015.499 m^2 i ukupnim brojem vezova 3.820. Prema istom izvoru, u Zadarskoj županiji posluju četiri suhe marine, četiri marine druge kategorije i četiri marine treće kategorije[23]. Na Grafu 24 se može vidjeti kako su prihodi od luka nautičkog turizma u Zadarskoj županiji u stalnom porastu od 2011. godine, što ukazuje na izrazitu važnost ovog oblika turizma unutar cjelokupnih turističkih prihoda.

23/ Prema Pravilniku o razvrstavanju i kategorizaciji luka nautičkog turizma (NN, br. 142/99., 47/00., 121/00., 45/01. i 108/01.) u Zadarskoj županiji posluje pet marina druge kategorije koje raspolažu sa 4.625 vezova (1.300 suhih i 3.325 vezova u moru) te tri marine treće kategorije koje raspolažu sa 423 veza (od toga 100 suhih i 323 veza u moru).

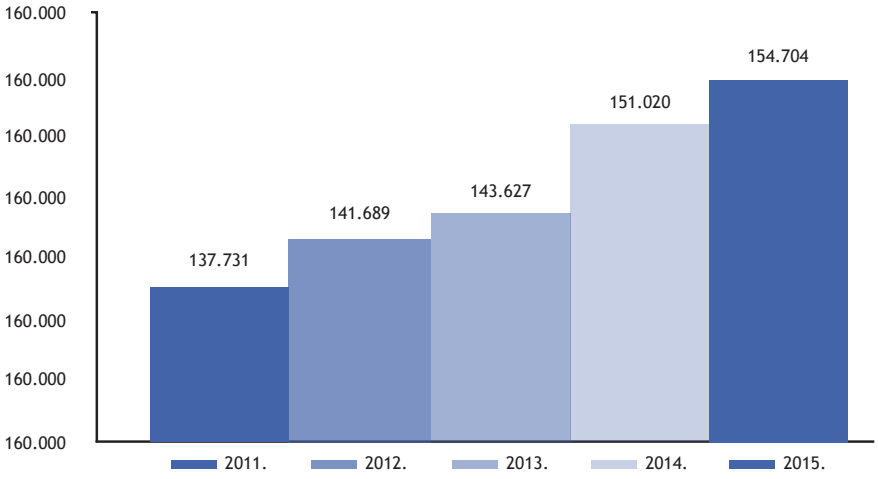

Graf 24: Ostvareni prihodi luka nautičkog turizma bez PDV-a u Zadarskoj županiji od 2011. do 2015. (u tisućama kuna)

Izvor: Državni zavod za statistiku

Razmatrajući strukturu dolazaka i noćenja u 2015. godini, zabilježeno je kako je najveći broj istih u privatnom smještaju, gdje je ostvareno ukupno 41,39% svih noćenja. U kampovima je zabilježeno 18,23% svih noćenja, a u hotelskom smještaju 14,5% dok je u vikendicama ostvareno 18,72% ukupnih noćenja. Kad se promatra iskorištenost kapaciteta u smještajnim objektima na području Zadarske županije, najveća je ostvarena u hotelima i turističkim naseljima sa 188 dana, zatim slijede kampovi s iskorištenošću od 81 dan, dok je privatni smještaj na posljednjem mjestu sa 58 dana iskorištenosti kapaciteta.

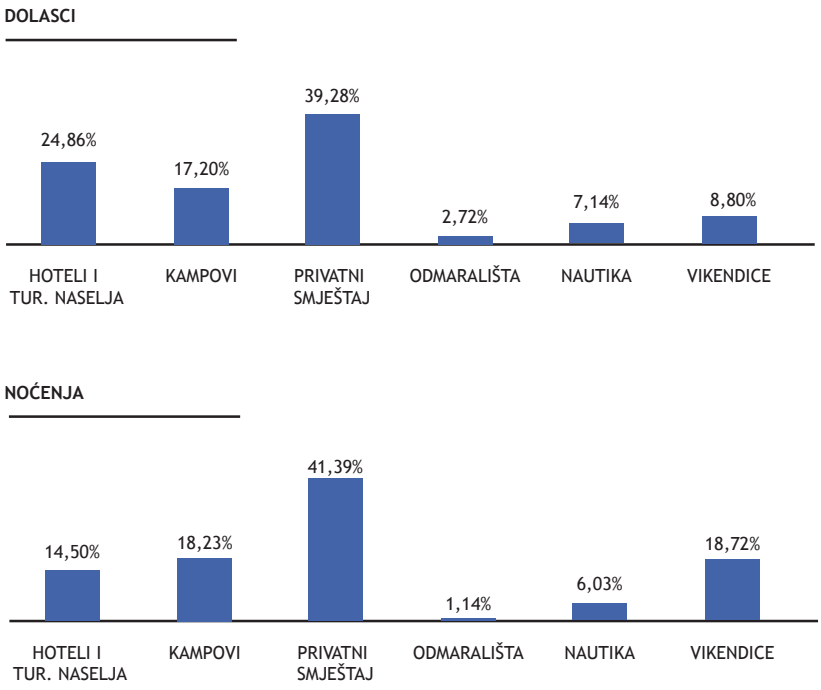

Graf 25: Dolasci i noćenja u Zadarskoj županiji prema vrstama smještajnih objekata

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije

Na području Zadarske županije na dan 27. studenoga 2015. godine pri Uredu državne uprave u Zadarskoj županiji registrirana su ukupno 1.883 ugostiteljska objekta iz skupine restorani, barovi, catering objekti i objekti jednostavnih usluga. Najviše ugostiteljskih objekata iz ove skupine registrirano je na području Zadra, odnosno čak 67,05%, zatim na području Biograda na Moru sa 20% te Paga sa 10% registriranih objekata. U ukupnom broju registriranih objekata prevladavaju objekti iz skupine barovi sa 50,85%, a slijede restorani sa 35,73%. Značajno je istaknuti relativno visok udjel registriranih objekata brze prehrane (fastfood) u ukupnom broju registriranih objekata iz skupine restoran. Navedeni udio iznosi čak 42,44%.

2.3.4. ATRAKCIJSKA OSNOVA TURIZMA U ZADARSKOJ ŽUPANIJI

Turističke atrakcije predstavljaju temeljni turistički resurs. Kod planiranja razvoja turizma neophodno je identificirati i evidentirati turističke atrakcije, vrednovati ih te, s druge strane, zaštititi ih od uništenja, degradacije i neracionalnog korištenja. Turističke atrakcije mogu biti motiv dolaska turista izvan sezone te time smanjiti izrazitu sezonalnost turizma u Zadarskoj županiji. Najznačajnije vrste turističkih atrakcija u Zadarskoj županiji:

■ **vode** – more je osnovni turistički resurs Zadarske županije i kakvoća mora je, na više od 98% mjesta na kojima je mjerena, ocijenjena odličnom. Morska voda ima mnoštvo ljekovitih i terapijskih svojstava i pozitivno utječe na zdravlje ljudi. Uz more, veliko bogatstvo predstavljaju i jezera – Vransko jezero, Jezero Mir u PP Telašćica te močvarna jezera Veliko, Malo i Kolansko blato koja su sva

zaštićena područja u Zadarskoj županiji. Cijelo područje planine Velebit također obiluje izvorima vode i potocima, a rijeka Zrmanja s svojim kanjonima već je prepoznata kao turistička atrakcija i odredište za aktivni, sportski, avanturistički, robinzonski, izletišni i ruralni turizam.

■ **geomorfološke značajke prostora** – Zadarsku županiju karakterizira niska i razvedena obala s plitkim morem i mnoštvom uvala te raznovrsnih plaža kao i velikim brojem otoka. Uz priobalno područje, atraktivna područja nalaze se i na kopnenom dijelu – najpoznatije je područje Južnog Velebita gdje se nalaze mnogi krški fenomeni (špilje i jame) te brojni prirodni vidikovci na planinskim vrhovima. Prostor Ravnih kotara također je vrlo zanimljiv krajobraz s mnogim potencijalnim atrakcijama kao što su ostaci povijesnih utvrda i kula, razne špilje i jame te vidikovac na brdu Kamenjak s kojeg se vidi cijelo Vransko jezero, otoci Zadarskog arhipelaga i Kornatsko otočje.

■ **zaštićena prirodna baština** - na području Zadarske županije nalazi se:

- nacionalni park:

□ NP Paklenica, po proglašenju drugi nacionalni park u Hrvatskoj, proglašen je još 1949. godine. Godišnje ga posjeti više od 110.000 posjetitelja te je po posjećenosti, kao što je razvidno u Grafu 26, na četvrtom mjestu u RH. Od 2010. godine broj posjetitelja kreće se od 112 do 122 tisuće, s godišnjim oscilacijama do 6,7% u dolascima. Ista situacija može se primijetiti i u ostalim nacionalnim parkovima, izuzev NP Plitvička jezera i NP Krka, gdje su dolasci u stalnom porastu.

- tri parka prirode

□ **PP Velebit** - najznačajnije endemsko čvorište flore i kopnene faune u Hrvatskoj;

□ **PP Vransko jezero** - najveće prirodno jezero u Hrvatskoj, posebni ornitološki rezervat gotovo netaknutih prirodnih staništa ptica vodarica, rijetkog močvarnog sustava, velike bioraznolikosti, izuzetne znanstvene i ekološke vrijednosti

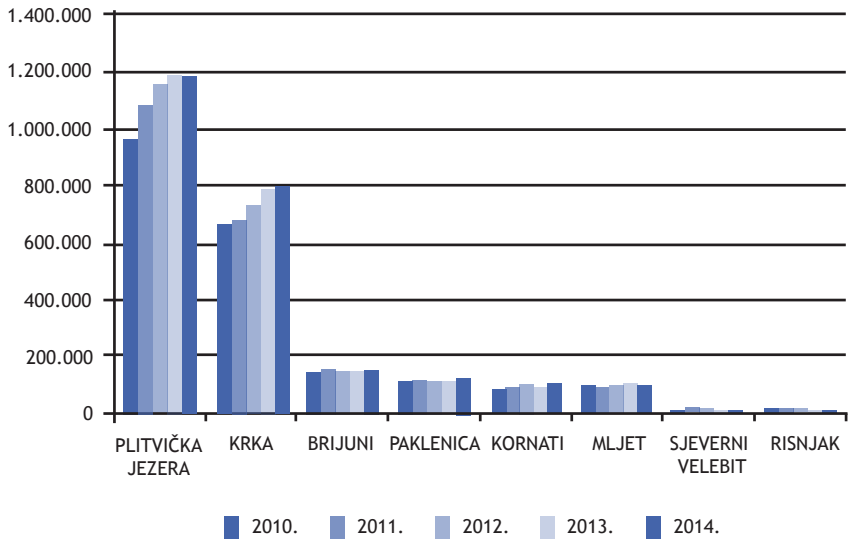

Graf 26: Posjetitelji nacionalnih parkova u RH 2010.-2014. godine

Izvor: Ministarstvo turizma, Statistika

■ **PP Telašćica** sa svoja tri temeljna fenomena: uvala Telašćica - najveća i najsigurnija prirodna jadranska luka, strmci Dugoga Otoka – uzdižu se do 200 m nad morem i spuštaju u dubinu od 90 m te slano jezero Mir, ljekovitih svojstava)

U Zadarskoj županiji nalazi se također i veliki broj zaštićenih područja (posebni rezervati, spomenici parkovne arhitekture, spomenici prirode, značajni krajobrazi) koji su značajan turistički resurs, a predstavljaju i veliki potencijal za razvoj izvansezonskog turizma.

■ kulturna baština - Zadarska županija bogata je kulturno-povijesnom baštinom te arheološkim lokalitetima i spomenicima. Neki od najpoznatijih spomenika različitih povijesnih vremena i kultura su crkva sv. Donata, Forum, Katedrala sv. Stošije u Zadru, Crkva sv. Križa u Ninu, poznatija kao najmanja katedrala na svijetu, a uz to postoji mnoštvo drugih vjerskih građevina i ostataka koji mogu privući veliki broj turista. Veliki potencijal leži i u tradicijama koje se poštuju i njeguju, kao što su procesije Gospi od Zečeva u Ninu te Gospi od Sniga u Kukljici. Kulturnu baštinu u Zadru predstavljaju i najvažniji zadarski muzeji. Za godinu početka organiziranoga muzejskog djelovanja u Zadru uzima se 1832. godina. Tada je utemeljen prvi pokrajinski muzej općeg tipa Museo Nazionale proglasom austrijskog carskog namjesnika u Dalmaciji Vettera von Lilienberga koji poziva stanovništvo Dalmacije da se u Zadru, kao sjedištu pokrajine, prikuplja građa radi osnivanja Narodnog muzeja. Muzej je trebao obuhvaćati uzorke iz prirodnih znanosti, starina, te narodne i industrijske djelatnosti. Kroz vrijeme Museo Nazionale ukidao je i osnivao te mijenjao imena odjela, a danas su najznačajniji muzeji Zadarske županije:

□ Narodni muzej - organizator, suorganizator ili domaćin povremenih izložbi koje se organiziraju uglavnom u Gradskoj loži, izložbenom paviljonu Narodnog muzeja Zadar te stručnih i znanstvenih skupova, kulturnih manifestacija, koncerata, promocija knjiga, radionica i sl..
□ Arheološki muzej Zadar - nalazi se u samome srcu povijesnoga Zadra te zanimljivim i edukativnim izložbama upoznaje Zadrane i njihove goste s bogatom prošlošću Zadra i okolice. U sastavu Muzeja se nalaze i Muzej ninskih starina te sklop bivšeg samostana sv. Nikole. U okviru muzeja postoje stalne izložbe – stalni postav antičke zbirke, stalni postav srednjovjekovne zbirke te stalni postav prapovijesne zbirke, a redovito se održavaju razne manifestacije, programi, izložbe.
□ Stalna izložba crkvene umjetnosti formirana je u građevnom sklopu crkve i samostana sv. Marije 1972. godine, a u sklopu nje i stalni postav jedne od najvrjednijih izložbi u Hrvatskoj, popularno nazvane “Zlato i srebro Zadra”. Stalna izložba crkvene umjetnosti svrstava Zadar uz bok velikih kulturnih metropola jer samo se u najvećim europskim središtima može na jednom mjestu vidjeti mnogo vrijednih i lijepih crkvenih umjetnina.
□ Muzej antičkog stakla je specijaliziran sa svojim postavom i predstavlja jedinstvenu zbirku od preko 2000 različitih staklenih predmeta iz doba antike,

nađenih na lokalitetima u Zadru, Ninu, Starigradu podno Velebita i Asseriji kod Benkovca. Osim stalnog postava, tijekom cijele godine u Muzeju antičkog stakla djeluje staklarska radionica u kojoj se metodom ručnom puhanja izrađuju replike antičkog stakla te radionica izrade staklenog nakita metodom rada na plameniku i izrade suvenira metodom fuzije.

Bogatu kulturnu baštinu predstavljaju i ustanove koje su se obnovile ili se obnavljaju u sklopu ranije navedenih projekata. Najpoznatija je Kneževa palača, čija je rekonstrukcija u okviru projekta Obnova i turistička valorizacija kulturno povijesnog kompleksa Kneževe palače započela u 2014. godini, a završila 2016. godine. U tijeku je također obnova Palače Cedulin u koji će se smjestiti Turističko-informativni centar (TIC). Maškovića han je najveći spomenik osmanskog graditeljstva u RH i u sklopu projekta „Obnova Maškovića hana i gospodarska revitalizacija mjesta Vrana“, njegova je rekonstrukcija završila 2015. godine. Projekt izgradnje Arheološkog parka Asseria Nova u Podgrađu kod Benkovca također će biti jedan od ključnih kulturnih okosnica za daljnji razvoj turizma benkovačkog kraja.

■ **kultura života i rada** – atraktivnosti temeljene na kulturi života i rada također su velik potencijal za produženje turističke sezone. Folklor (narodne nošnje, ples, pjevanje, klapsko pjevanje), tradicijska gradnja (kamen, suhozid), tradicijski obrti (tkanje, pletenje, izrada tradicionalnih instrumenata, keramičke posude, pribor za kuhanje), vinogradarstvo (kušaonice), gastronomija (peka, sir, janjetina, pršut, prisnac), legende i priče (pastiri, vile, štrige) predstavljaju mogućnosti za daljnje razvijanje turističkih aktivnosti tijekom i izvan sezone.

■ **manifestacije** – manifestacije se najvećim dijelom odvijaju tijekom ljetne sezone i s njima se nastoji obogatiti turistička ponuda. Uglavnom se radi o kulturnim, zabavnim i sportskim manifestacijama koje se tradicionalno održavaju i kojima je cilj privlačenje velikog broja turista i time promocija mjesta u kojem se manifestacija održava. Kulturne i zabavne manifestacije uglavnom su sezonskog karaktera, dok se nekoliko sportskih manifestacija odvija i izvan sezone poput Škrapinga na otoku Pašmanu, maratona i trekkinga na području NP Paklenica i PP Velebit te Tradicionalnog susreta penjača i natjecanja u brzom penjanju velikih stijena u NP Paklenici.

■ **prirodna lječilišta** – ljekovitost mora je već spomenuto, a isto se odnosi i na morski zrak čije udisanje povoljno utječe na imunitet i zdravlje općenito. Posebnu vrijednost ima i ljekovito blato, koje se već desetljećima koristi za liječenje raznih tegoba. Po ljekovitom blatu najpoznatiji je Ninski zaljev, odnosno Kraljičina plaža, u čijoj se neposrednoj blizini planira izgraditi moderni zdravstveno turistički centar. Ljekovito blato nalazi se također i na području jezera Mir u PP Telašćica, u blizini grada Paga u predjelu Lokunje te na području Karina Donjeg. U budućnosti bi se trebala provesti detaljna istraživanja o ljekovitosti tih blata te potom komercijalizirati taj vrijedni resurs s kojim bi

se iskoristio potencijal za razvoj lječilišnog turizma te time proširila turistička ponuda, produžila sezona i stvorila nova radna mjesta.

2.3.5. JAVNA TURISTIČKA INFRASTRUKTURA I PRIORITETNI TURISTIČKI PROJEKTI ZADARSKE ŽUPANIJE

Javnom turističkom infrastrukturom, u smislu Pravilnika o turističkoj infrastrukturi (NN 131/09), smatra se javna infrastruktura koja na području turističke destinacije izravno ili neizravno utječe na razvoj turizma i turističke ponude. Prema podacima dobivenim od TZ gradova i općina Zadarske županije te temeljem Glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023., na području županije zabilježeno je sljedeće stanje turističke infrastrukture:

■ **Turistički informativni centri:** Na području Zadarske županije aktivno je 29 turističkih zajednica pri kojima djeluju i Turistički informativni centri (TIC). Turistička zajednica Grada Zadra, uz središnji TIC koji djeluje u centru grada Zadra na adresi Mihovila Klaića 1, raspolaže s još 5 turističkih ureda (Puntamika, Diklo, Petrčane, Kožino i Veli Iž).

■ **Kongresni centri, koncertne i kino dvorane:** Prema podacima TZ gradova i općina najveći broj kongresnih centara na području Zadarske županije je u privatnom vlasništvu, najčešće u sklopu hotelskih objekata. Ističe se općina Kukljica koja u sklopu prostorija Općine raspolaže multimedijalnom dvoranom sa 100 sjedećih mjesta. Prema DZS-u, 2015. godine na prostoru Zadarske županije registrirana su ukupno 2 kinematografa ukupnog kapaciteta 1.834 sjedala te dvije kazališne dvorane, Hrvatsko narodno kazalište kapaciteta 643 sjedala te Kazalište lutaka Zadar kapaciteta 204 sjedala. Za potrebe održavanja kazališnih predstava i koncerata koristi se i dvorana Športskog centra Višnjik u Zadru, kapaciteta 6.503 sjedećih mjesta.

■ **Sportsko-rekreacijske građevine i tereni:** Većina sportsko-rekreacijskih sadržaja koja se koristi u turističke svrhe nalazi se na priobalnom urbanom području Zadarske županije. Tijekom turističke sezone broj navedenih sadržaja se povećava otvaranjem sportskih terena u sastavu hotela, turističkih naselja, kampova, kao i sportsko-rekreativnih sadržaja na plažama. Većina je sportsko-rekreacijskih sadržaja na otvorenom prostoru te ih nije moguće koristiti izvan turističke sezone zbog ovisnosti o vremenskim uvjetima. Na području Ravnih kotara, Bukovice i Donjeg Pozrmanja te Ličko-pounskog prostora postojeće sportsko-rekreacijske građevine i tereni (košarkaška igrališta, nogometna igrališta, boćališta i sl.) pretežno zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva te nisu planirani za turističku ponudu, ali kako su to javni prostori turisti ih mogu neometano koristiti.

■ **Turističke staze i šetnice:** Gotovo sva mjesta smještena uz priobalje Zadarske županije imaju uređenu šetnicu uz more „lungo mare“, međutim

većina ih nije povezana sa susjednim naseljima. Na području Zadarske županije postoje obilježene biciklističke i pješačke staze kao i brojni poljski putovi koji se, iako turistički neobilježeni, koriste za šetnje, planinarenje ili vožnju brdskim biciklom. Problem nepovezanosti među susjednim naseljima uočen je i u korištenju biciklističkih staza.

■ **Kupališta:** Regionalnim programom uređenja i upravljanja morskim plažama Zadarske županije evidentirano je ukupno 229 morskih plaža u Zadarskoj županiji. Morske plaže Zadarske županije karakterizira prisutnost različitih tipova plaže (sitni šljunak, šljunak, stijene, kamen, beton) uz naglasak na očuvanosti prirodnih komponenti na što ukazuje visoka kakvoća mora i prirodnog okoliša. Razmatrajući bazenski sadržaj, većina istih je namijenjena turistima i nalazi se u sastavu hotela i turističkih naselja, a u gradu Zadru postoji zatvoreni bazen otvoren za sve korisnike. Većina je sportsko-rekreacijskih sadržaja na otvorenom prostoru i nije ih moguće koristiti izvan turističke sezone zbog ovisnosti o vremenskim uvjetima.

Razmatrajući ostalu turističku infrastrukturu koju je potrebno posebno istaknuti za područje Zadarske županije, najviše se ističu prioritetni turistički projekti javne infrastrukture čija će realizacija imati značajan utjecaj na turističku ponudu Zadarske županije. Istaknuti projekti su u različitim fazama realizacije te se odnose na različite niše turističkog tržišta Zadarske županije. Projekt HERA, obnova i turistička valorizacija Kneževe palače, arheološki park Asseria nova, Maškovića han, palače Cedulin te Citadele imaju za cilj dodati novu vrijednost kulturnoj baštini Zadarske županije kroz turizam.
→ Posebni cilj projekta „Održivo turističko upravljanje jadranskom baštinom“ - HERA je unutar jadranskog područja razviti zajedničku prekograničnu platformu za upravljanje održivim turizmom zasnovanim na zajedničkom kulturnom nasljeđu i njegovu promidžbu koji će se ostvariti međusobnom suradnjom čak 20 partnera iz 8 različitih država. Unutar projekta HERA izrađen je pilot projekt za Zadarsku županiju, koji obuhvaća obnovu gradskih bedema, a obnovljene su i predstavljene tri zanemarene građevine koje su integralni dio sustava bedema - Mali arsenal, Prolaz cara Augusta i Vrata sv. Krševana (Slika 4).

Slika 4:
Obnovljena vrata sv. Krševana u Zadru

Izvor: Zadarska županija

■ U sklopu projekta **Obnova Maškovića hana i gospodarska revitalizacija mjesta Vrana** obnovljen je taj najznačajniji i najveći spomenik osmanskog graditeljstva u RH te su se njegovom obnovom revitalizirali sadržaji potrebni za ekonomski oporavak mjesta Vrana.

■ Projekt **Obnova i turistička valorizacija kulturno povijesnog kompleksa Kneževe palače** odobren je za financiranje na natječaju za razvoj poslovne infrastrukture, iz Operativnog programa Regionalna konkurentnost 2007. - 2013. Uz infrastrukturne zahvate i obnovu Kneževe palače, sredstva su iskorištena i za jačanje kapaciteta za upravljanje Kneževom palačom, međunarodnu ljetnu školu, izradu marketing plana te kompletnog vizualnog identiteta Kneževe palače (Slika 5).

Slika 5: Foto simulacije vizualnog identiteta Kneževe palače nakon obnove

Izvor: Grad Zadar

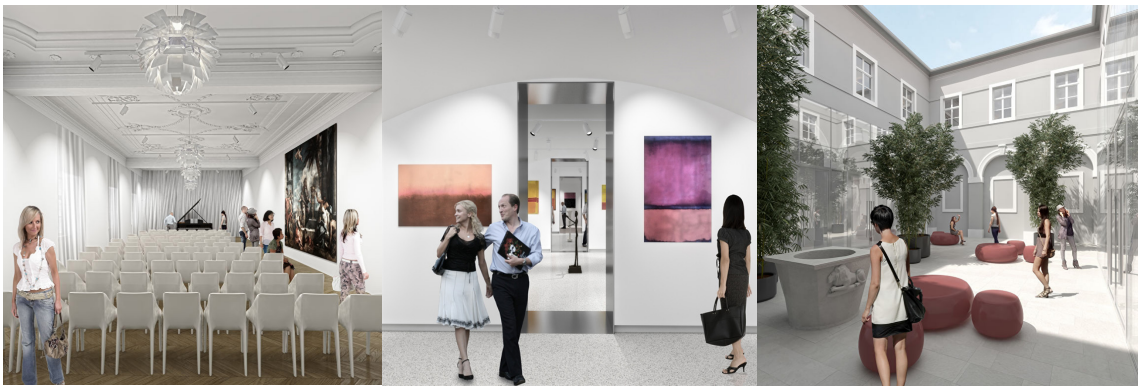

■ **Projekt Izgradnje turističko-informativnog centra (TIC) u palači Cedulin** omogućit će raspolaganje TIC-om s otprilike 1.300 m2 unutarnjeg i vanjskog prostora. Osim TIC-a, u sklopu palače će se urediti i jedna moderna prezentacijska dvorana, a bit će predstavljeni i arheološki nalazi pronađeni u podzemlju palače Cedulin tijekom arheoloških istraživanja, poput kamenog zdenca iz kasne antike, antičkih spolija te srednjovjekovne podnice slagane u obliku riblje kosti.

Slika 6: Turističko-informativni centar Zadar, palača Cedulin

Izvor: Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA

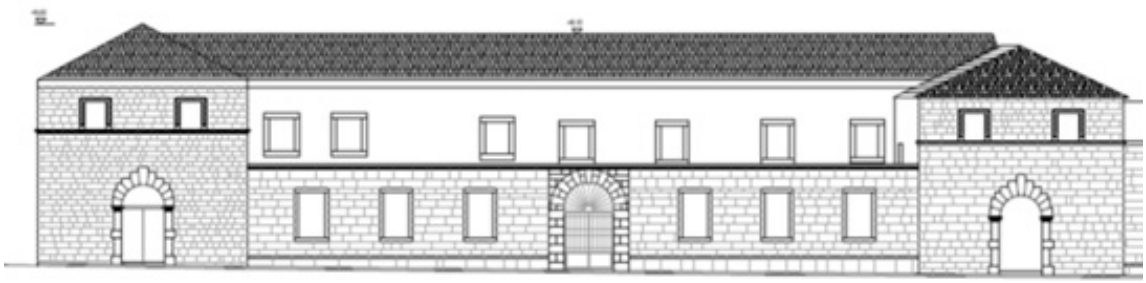

■ **Projekt izgradnje Arheološkog parka Asseria Nova** u Podgrađu kod Benkovca postat će okosnica za razvoj prvog arheološko-turističkog parka na području Zadarske županije. Projektom će se obogatiti turistička karta Zadarske županije

sa specifičnom ponudom spoja ruralnog turizma i tradicija s arheološkom baštinom. Projektom je predviđena izgradnja recepcije, lapidarija - galerije, suvenirnice, ugostiteljskog objekta, prostorija za predavanja i projekcije, male klesarske radionice te dormitorija u kojem bi bili smješteni arheolozi, predavači i studenti iz cijelog svijeta. Zamišlja se kao kompleks sa 16 malih prizemnih apartmana s atrijem.

- Prema idejnom projektu **Rekonstrukcija i prenamjena I, II i III Magazina soli**, prostor I magazin prenamijenit će se u prostor izložbe solarstva uz turistički info pult "Pag na dlanu" i prigodnu suvenirnicu. Prostor II magazina preuredit će se u multimedijalnu dvoranu koja će se koristiti za različite manifestacije: predstave, seminare, konferencije, prikaze filmova, dok će III magazin biti prostor za male i srednje poduzetnike s područja Grada Paga uz degustacijski prostor naziva "Paška kuća". Cilj samog projekta je izgradnja i obnova turističke infrastrukture čime će se obogatiti kulturno-turistička ponuda grada Paga, a posljedično i Zadarske županije.
- Tijekom 2016. godine pokrenut će se aktivnosti na osmišljavanju i realizaciji projekta **Turističke valorizacije ornitoloških rezervata i staništa ptica na području Zadarske županije –BIRDWATCHING**. Ideja ovog projekta je povezati sva tijela koja upravljaju navedenim područjima sa znanstvenim i stručnim sektorom kako bi se kroz jedinstveni projekt istovremeno osigurala adekvatna zaštita ovih područja, realizirale investicije potrebne za učinkovito upravljanje te valorizirao potencijal istih u turističkom smislu. Kroz projekt bi se stvorio novi turistički proizvod koji bi dodatno obogatio turističku ponudu na području Zadarske županije.
- Projektom **Speleološki park Crnopac (SPARC)**, koji uključuje zaštitu, očuvanje i održivo gospodarenje prostorom JI Velebita (šire područje masiva Crnopac) doprinijet će se razvoju speleo turizma te pustolovnog turizma. Osnovna ideja programa SPARC je zaštita, očuvanje i održivo gospodarenje dijelom prostora Jugoistočnog Velebita i Bukovice, koji se nalazi u NATURA 2000 mreži te je izuzetno i svjetski vrijedno područje s koncentracijom špiljskih objekata.
- U naselju Diklo, u gradu Zadru, projektom **Uređenja obalnog pojasa Diklo** unaprijedit će se postojeća javna turistička infrastruktura izgradnjom sportsko-rekreacijske infrastrukture (kupališta, pješačkih staza iznad mora-pasarela, sunčališta, staza za rolere i bicikliste) i uređenjem višenamjenskog prostora za manifestacije na otvorenom te na taj način dodatno obogatiti ponuda kupališnog turizma.
- Uz infrastrukturne turističke projekte na području Zadarske županije značajne su i različite inicijative te projekti koji imaju za cilj unaprijediti prepoznatljivost turističke ponude Zadarske županije te su u nastavku opisani samo neki od njih.
- U svibnju 2015. godine pokrenut je rad na realizaciji projekta **Razvoj i promocija biciklističkog turizma u Zadarskoj županiji - ZADAR BIKE.** To je projekt izrađen i pokrenut u suradnji Zadarske županije s Turističkom zajednicom Zadarske županije, a radi se o programu razvoja Zadarske županije kao cikloturističke destinacije koja svojim resursima i potencijalom

područja za razvoj cikloturizma predstavlja ozbiljnu konkurenciju na tržištu. Cijeli projekt razvoja cikloturističke destinacije donijet će značajan promet gospodarstvenicima (ugostiteljima, pružateljima drugih usluga), kao i kulturnim ustanovama i objektima, te tako dati značajan gospodarski uzlet i priliku, a posebno turistički nerazvijenim dijelovima Zadarske županije.

■ **Projekt Označavanja kvalitete (Labelling)** - u obiteljskom smještaju je projekt Turističke zajednice Zadarske županije u suradnji sa sustavom lokalnih turističkih zajednica. Osnova projekta Labelling je standardizacija kvalitete usluge pružatelja usluga smještaja u privatnim objektima, koja će rezultirati diferenciranim proizvodom prepoznatljivim na tržištu. Riječ je o skupini standarda i mjerila kojima se želi stvoriti nova osnova za kvalitetu. Radi se o nadopuni postojećem sustavu kategorizacije s ciljem povećanja konkurentnosti i razine kvalitete apartmana, soba, kampova ili kuća koje se privatno iznajmljuju. Ciljevi i očekivani učinci projekta Labelling su povećanje kvalitete turističke ponude obiteljskog smještaja, organizacija zajedničkih programa edukacije i pokretanje zajedničkih programa obuke, postizanje bolje tržišne prepoznatljivosti te pojačana promidžba obiteljskog smještaja.

Slika 7:
Oznaka kvalitete projekta Labelling

Izvor: TZ Zadarske županije

■ **Projekt Ryanair** - Turistička zajednica Zadarske županije nositelj je kandidature u promotivnoj kampanji koja se odnosi na udruženo oglašavanje te sufinanciranje zračnog prijevoznika Ryanair. Projekt se provodi od 2007. godine, a od početka provedbe projekta zabilježeno je povećanje broja putnika u iznosu od 600% (u 2006. godini Zračna luka Zadar ostvarila je 65.423 putnika, dok je 2015. godine u Zračnoj luci Zadar zabilježeno 487.652 putnika što je 7 puta više nego 2006. godine).

■ **Zadar Travel** - Zadar Travel je mobilna aplikacija koja posjetiteljima grada Zadra omogućava jednostavno pretraživanje dostupnog privatnog smještaja u gradu Zadru te u obližnjim mjestima. Aplikacija obuhvaća: Zadar, Petrčane, Kožino te mjesta: Ist, Veli Iž, Mali Iž, Molat, Olib, Brgulje, Premuda, Zapuntel i Rava. Svi objekti privatnog smještaja predstavljeni su na mapi Zadra i okolice,

a klikom na pojedinu oznaku smještaja otvaraju se detaljni podaci o objektu, fotogalerija, broj trenutno dostupnih ležajeva, te kontakt podaci: web-stranica, e-mail, telefon. Pored smještaja, na mapi se nalaze i drugi korisni podaci o dostupnim hotelima, hostelima, autobusnom prijevozu, turističkim agencijama, info centrima te javnim službama.

■ **Feel Zadar/Discover Zadar -** Turistička zajednica Grada Zadra je u svrhu brendiranja i promidžbe izdala film pod nazivom „Feel Zadar" koji je obuhvatio turističke proizvode destinacije Zadar, usmjerene na kulturu, wellness/ zdravstveni, gastronomiju i aktivni/outdoor turizam.

2.3.6. PROFIL I STAVOVI TURISTA ZADARSKE ŽUPANIJE

Kako bi se utvrdio profil i stavovi turista koji su odabrali Zadarsku županiju kao odredište turističkog putovanja, tijekom izrade *Glavnog plana razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023.* provedeno je anketno istraživanje na stratificiranom uzorku od 1.697 ispitanika. Za potrebe ove osnovne analize iznose se samo glavni zaključci:

■ **Dob:** najčešće su turisti koji dolaze u Zadarsku županiju starosne dobi od 26-35 godina (30,3%) potom je po brojnosti skupina starosti od 36 do 45 godina (25,7% ispitanih), a 24,6 % ispitanika je u skupini mlađoj od 25 godina.

■ **Obrazovanje:** turisti u Zadarskoj županiji su najčešće visoko obrazovani. Magisterij ili doktorat posjeduje 9,3% anketiranih gostiju, dok ih je 59,1% završilo određeni stupanj visokog obrazovanja (VŠS, prvostupnik i VSS).

■ **Osobni mjesečni prihodi:** 43,8% ispitanika navelo je osobne mjesečne prihode do 1.000,00 eura, daljnjih 32,4% imaju prihode od 1.000,00 do 2.000,00 eura, dok više od 2.000,00 eura mjesečno zarađuje 23,9% ispitanika. Iz ovog podatka je vidljivo da su turisti Zadarske županije relativno slabije platežne moći.

■ **Način dolaska u destinaciju:** najčešće korišteno prijevozno sredstvo je automobil (60,2%). Specifičnost je relativno visoki udjel turista koji koriste niskotarifne zrakoplovne prijevoznike (11,4%).

■ **Primarni motiv dolaska u destinaciju:** ispitanici su kao temeljni motiv dolaska odabrali sunce, more i plažu (28,4%), potom nova iskustva i doživljaje (18,4%) te povoljnu ponudu (10,2%) i blizinu destinacije (9,7%). Motiv dolaska nije povezan s razinom osobnih primanja – sunce, more i plaža su najčešći motiv dolaska u destinaciju kod svih dohodovnih razreda.

■ **Dodatni motiv odabira destinacije:** kao dodatni motivi najčešće se navode sunce, more i plaža (71,8%), slijede nova iskustva i doživljaji (41,1%) te blizina i prometna dostupnost (28,6%). Čak 30,4% ispitanika navelo je kao dodatni motiv uživanje u jelu i piću. Ljepotu prirode i nacionalne parkove kao motiv

dolaska navodi 28,6% turista, a uz to još 22,5% ispitanika kao motiv navode mir, zelenilo i priroda iz čega se zaključuje da su prirodne ljepote iznimno značajna atrakcijska osnova za županiju.

■ **Aktivnosti turista u destinaciji:** po dolasku u destinaciju turisti najčešće prakticiraju kupanje u moru (89,4%), odlazak u restorane (57,3%), potom odlazak u slastičarne, kafiće (49,8%). Šetnja u prirodi (35,0%) i razgledavanje prirodnih ljepota te izleti u nacionalne parkove (31,9%) predstavljaju istu skupinu aktivnosti koje turisti konzumiraju.

Temeljni motiv dolaska turista u Zadarsku županiju je sunce, more i plaža.

■ **Zadovoljstvo gostiju destinacijom:** gosti su najzadovoljniji ljepotom prirode i krajolika, mogućnostima za obiteljski i kratki odmor, ljubaznošću osoblja u smještajnim objektima i lokalnog stanovništva te sigurnosti destinacije. Izraženo je i visoko zadovoljstvo kvalitetom smještaja i usluga u smještajnom objektu. Istovremeno su turisti iskazali nezadovoljstvo kvalitetom informacijama i označavanja koje dobivaju o ponudi (kulturnoj, zabavnoj, plažama i sl.) u destinaciji. Nezadovoljni su raznolikošću ponude sportskih, zabavnih, avanturističkih i dr. sadržaja.

■ **Kada nema kupanja goste bi u destinaciju privukla** zabavna događanja 33,6%, gastronomija 28,1%, kulturna događanja 26,5%, poboljšanje sportskih i rekreacijskih sadržaja 23,7% i posebne cijene smještaja 23,3%. U destinaciju u periodu kada nema kupanja 12% turista ništa ne bi moglo privući.

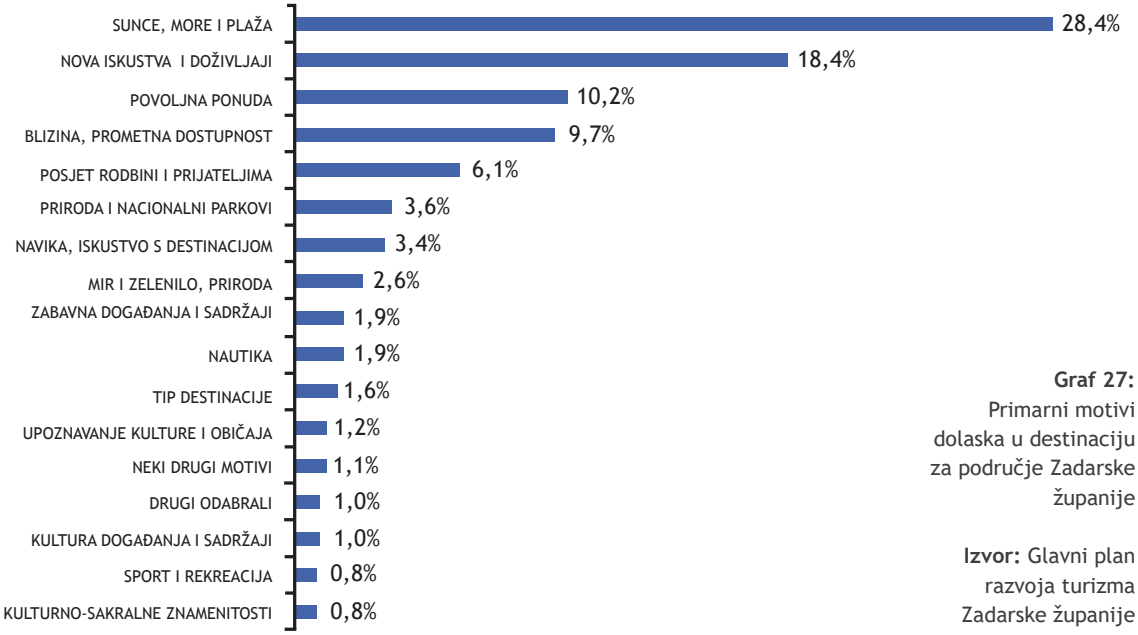

Graf 27: Primarni motivi dolaska u destinaciju za područje Zadarske županije

Izvor: Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije

Prema navedenim analizama turističkih pokazatelja, objekata, infrastrukture, atrakcija te stavova i profila turista, nameče se zaključak kako potencijali razvoja turizma postoje u sljedećim oblicima turizma:

■ **ruralni turizam** s njegovim pripadajućim specifičnim oblicima – Zadarska županija iznimno je bogata resursima za razvoj tog oblika turizma. U uvjetima globalizacije i standardizacije ponude na turističkom tržištu, ruralni turizam svojom diferenciranošću i personaliziranošću, radi mira i zelenila te radi doživljaja posjetitelja ima odlične potencijale. A kako bi se ti potencijali ostvarili, potrebna su ulaganja, marketing, usavršavanja i ostale aktivnosti koje će unaprijediti kvalitetu ruralnog turizma.

■ **kulturni turizam** – kulturna ponuda u Zadarskoj županiji vrlo je dobro razvijena, kako tzv. opipljiva kultura (muzeji, galerije, povijesni lokaliteti) tako i neopipljiva (običaji, tradicije, manifestacije), ali još uvijek nije dovoljno implementirana u turistički proizvod. Nužno je poraditi na inventarizaciji kulturnih i sakralnih atrakcija, poboljšati njihovu prezentaciju i kvalitetu označavanja te prilagoditi radno vrijeme posjetiteljima. Kulturni resursi u Zadarskoj županiji su odličan temelj za još bolji razvoj kulturnog turizma, kojim turisti naposljetku konzumiraju i sam način življenja destinacije.

■ **gastro turizam** – sastavni je dio kulturnog turizma i može pridonijeti revitalizaciji i diverzifikaciji turizma te promociji lokalnog gospodarskog razvoja. Motiv dolaska u tom obliku turizma je uživanje u lokalnoj hrani i piću i Zadarska županija može, radi svojih domaćih poljoprivrednih proizvoda, domaćih sastojaka, vina, maslinovog ulja, sira i drugih proizvoda, stati uz bok najboljima na svijetu. Daljnji razvoj i promocija Cesta maslinovog ulja, vina, sira, maraške i pršuta te poticanje posluživanja autohtonih jela i pića dovest će do stvaranja zasebnog turističkog proizvoda, ali i do poboljšanja ponude ostalih.

■ **cikloturizam** – oblik turizma koji bilježi pozitivan trend već dugi niz godina. Zadarska županija ima vrlo atraktivan pejzaž koji ima iznimne komparativne prednosti za razvoj ciklo turizma. Najčešće su ciklo turisti dobri potrošači, zanima ih cijela turistička ponuda destinacije čime se razvijaju i ostali oblici turizma. Ranije opisani projekt ZADAR BIKE pridonijet će razvoju cikloturizma, izrazito popularnom trendu koji donosi prednosti za cijeli turistički sektor na destinaciji.

■ **MICE turizam**[24] – ovaj oblik turizma ima slab sezonski utjecaj te vrlo povoljno utječe na produženje turističke sezone, a pozitivan efekt ogleda se i u razvoju ostalih oblika turizma (avanturistički programi u okolici za „team building“, kulturna i povijesna baština, gastronomija). Temeljna prednost Zadarske županije kod ovog oblika turizma je kvalitetna prometna povezanost destinacije, a za razvoj MICE turizma potrebna je nadalje suradnja svih subjekata koji djeluju u okviru tog turizma te jedinstvenost ponude županije.

24/ MICE (Meetings, Incentives, Congresses and Exibitions/Events) je selektivna vrsta turizma bazirana na poslovnim sastancima, insentivnim (poticajnim) putovanjima, kongresima i izložbama, odnosno specifičnim događajima.

■ **speleo turizam** – područje Južnog Velebita poznato je po mnogim krškim fenomenima poput špilja i jama, a veliki broj raznih špilja i jama nalazi se i na prostoru Ravnih kotara. Potencijal postoji i u ovom obliku turizma, ali za njegov razvoj potrebna su mnoga ulaganja, kako u same špilje tako i u propagandu, a velika se pažnja mora pritom usmjeriti i na zaštitu od posljedica ljudskog djelovanja.

■ **ronilački turizam** – ronilački turizam svoj procvat je doživio sredinom 90-ih godina prošlog stoljeća. Otvorilo se niz ronilačkih centara i škola duž cijelog Jadrana. I u Zadarskoj županiji postoji značajan broj ronilačkih centara, a bogatstvo i raznolikost podmorskog biljnog i životinjskog svijeta, monumentalni zidovi i grebeni, čistoća mora, olupine brodova i zrakoplova te arheološka nalazišta veliki su motiv dolaska ronioca.

■ **avanturistički turizam** – turistički potencijal ovog oblika turizma u Zadarskoj županiji postoji ponajprije na prostorima Podvelebitskog kanala i Velebita, Bukovice, Donjeg Pozrmanja i ličko-pounskog prostora. Međutim, i cjelokupna županija može biti osnova za razvoj ovog oblika turizma obzirom da obiluje prirodnim bogatstvima koja su osnova za razvoj svih oblika aktivnog turizma.

■ **vjerski turizam** – najpoznatija odredišta vjernika u Zadarskoj županiji, koja predstavljaju potencijal za razvoj vjerskog turizma, su crkva Sv. Šimuna u Zadru na čijem se glavnom oltaru nalazi škrinja Sv. Šimuna, s njegovim sačuvanim mumificiranim tijelom i ženski benediktinski samostan sv. Marije u Zadru, u sklopu kojeg se nalazi Stalna izložba crkvene umjetnosti "Zlato i srebro Zadra". Važno je spomenuti i marijansko svetište u Ninu koje na blagdan Gospe od Zečeva okuplja veliki broj hodočasnika obilježavajući tako godišnjicu ukazanja Gospe te benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana - Ćokovac na Pašmanu.

Uz navedene, tržišni potencijali kriju se i u već razvijenim oblicima turizma, poput kupališnog i nautičkog. Kupališni turizam iznimno je sezonalni i u vrijeme najveće turističke gustoće može dovesti do ekoloških problema, ali i problema u fizičkoj i socio-kulturnoj snošljivosti. Stoga je potrebno raditi na održivom razvoju koji bi uključivao inventarizaciju plaža, analize prihvatnog kapaciteta i ugroženosti istih te bi na temelju rezultata trebalo definirati načine upravljanja plažama. Kupališni turizam treba obogatiti ponudom usluga iz drugih, već navedenih, komplementarnih oblika turizma.

Nautički turizam koji je, radi poželjnog arhipelaga za plov, već poprilično razvijen u Zadarskoj županiji također ima potencijala za daljnje razvijanje. Prije svega u podizanju kvalitete marina, a i razvoju novih. Nadalje, vrlo važan segment nautičkog turizma je mogućnost servisa plovila, koji bi imao dvostruki pozitivni učinak – na turizam kao i na očuvanje male brodogradnje. Osmišljavanje ruta i događanja te ponuda usluga drugih specifičnih oblika turizma također bi doprinijelo razvoju tog vrlo bitnog oblika turizma u Zadarskoj županiji.

2.3.7. UTJECAJ TURISTIČKE AKTIVNOSTI NA ZADARSKU ŽUPANIJU

Priroda turističke aktivnosti na neko područje može imati pozitivan i negativan utjecaj. Pozitivan utjecaj turizma najčešće se očituje u gospodarstvu promatranog područja. Tako je u 2015. godini u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane na području Zadarske županije bilo zaposleno 14,6% ukupne radne snage, dok je udio ovih djelatnosti u ukupnim prihodima poduzetnika bio veći od 10%. Utjecaj turizma ne može se promatrati samo kroz djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane već je njegov utjecaj na gospodarstvo višestruko širi (trgovina, proizvodnja, graditeljstvo i drugi sektori). Međutim, uz pozitivne utjecaje turističke aktivnosti treba sagledati i one negativne kako bi se u budućnosti moglo djelovati na njihovu minimiziranju. Najčešći negativni utjecaji turizma su povećanje cijena uzrokovano povećanom potražnjom u turističkoj destinaciji, problem zagušenja prometne infrastrukture, onečišćenje okoliša i povećanje buke.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Zadarska županija je prepoznata kao isključivo ljetna (sezonska) destinacija
Kratka turistička sezona kao posljedica prevladavajućeg kupališnog turizma (izrazita sezonalnost turizma Zadarske županije)
Nedostatak kvalitetnih turističkih sadržaja koji bi privukli goste izvan glavne sezone
Nedostatak kvalitetnih turističkih sadržaja koji bi privukli goste u kontinentalno zaleđe Zadarske županije
Loša struktura smještajnih kapaciteta s naglaskom na privatni smještaj (u strukturi smještajnih objekata prevladava privatni smještaj s čak 98,26% registriranih smještajnih objekata)
Nedostatak kvalitetnih (luksuznih) smještajnih kapaciteta, a osobito hotelskog smještaja (u strukturi hotelskih smještajnih kapaciteta prevladavaju hoteli s tri zvjezdice)
Veliki broj ilegalnih kampova na području županije
Nedovoljno korištenje postojećih kapaciteta /resursa zbog slabe koordiniranosti turističkih dionika, javnog i privatnog sektora
Slabo udruživanje u stvaranju zajedničke turističke ponude i promocije
Nedovoljno korištenje novih tehnologija u turističkoj promociji Zadarske županije
Ne postoji marketing i strategija manifestacija (ima puno manifestacija, u nekim dijelovima i previše, ali nisu usklađene i nisu ciljane)
Nedostatak kvalificirane sezonske radne snage u turizmu
Problem zagušenja prometne infrastrukture i vodoopskrbnog sustava kao posljedica velikog broja gostiju u vrijeme glavne sezone
RAZVOJNE POTREBE
Razvoj selektivnih vrsta turizma (Zadarska županija ima potencijal za razvoj sljedećih vrsta turizma: kupališni turizam, kulturni turizam, gastro turizam, vjerski turizam, agro/seoski turizam, nautički i kamping turizam, MICE turizam, ciklo turizam, avanturistički turizam te speleoturizam)
Obogatiti ponudu turističkih i kulturnih sadržaja izvan glavne sezone, iskoristiti trend vikend putovanja tzv. „city-break“
Razviti turističku ponudu u turistički slabije razvijenim područjima županije
Potaknuti daljnji razvoj hotelijerstva s naglaskom na povećanje hotelskih kapaciteta te njihove kvalitete (kategorije)
Poboljšanje kvalitete i poticanje profesionalizacije jedinica privatnog smještaja kroz njihovu prenamjenu u male obiteljske hotele i razvoj difuznih hotela

Tablica 24: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe u turizmu

Izvor: ZADRA NOVA

Potaknuti investicije u turizam te potaknuti ulaganje u poboljšanje kvalitete postojeće turističke ponude kroz subvencioniranje
Unaprijediti informacije o destinacijskoj ponudi te ih približiti turistima kroz nove tehnologije
Unaprijediti sustav upravljanja destinacijom kroz umrežavanje dionika turističkog sustava
Ojačati ljudske potencijale u turizmu kroz razvoj novih kurikuluma za potrebe turizma te razvoj sustava cjeloživotnog obrazovanja sukladno potrebama turističkog tržišta

ZAKLJUČAK

Tragom prethodno iznesene statističke analize turizma Zadarske županije ističe se kontinuirani rast fizičkih pokazatelja poslovanja (broj turističkih dolazaka i noćenja) od 2008. godine do danas te u istom periodu stalan rast broja zaposlenih i rast prihoda, stoga se može potvrditi teza o turizmu kao jednoj od najvažnijih gospodarskih grana u Zadarskoj županiji.

Uz brojne prednosti, turizam u Zadarskoj županiji ima i određene slabosti, od kojih se primarno uočava znakovita sezonalnost uzrokovana suncem, morem i plažom kao temeljnim motivima dolaska gostiju u Županiju, odnosno kupališnim turizmom kao najzastupljenijim oblikom. Posljedice turističke sezonalnosti projiciraju se na ukupan razvoj gospodarstva Županije, iz razloga što se manifestiraju na naglu promjenu razine zaposlenosti i prihoda, odnosno sezonsku oscilaciju niza gospodarskih varijabli poput cijena, tečaja valute, poreznih prihoda i sl. S navedenim se gospodarskim posljedicama slaže Kožić (2013, prema: Baum, 1999), koji takve posljedice smatra izravnima, dok za primjer neizravne posljedice navodi promjenjivost razine kvalitete usluge, budući da je uslijed poteškoća u privlačenju kvalitetnoga radnoga kadra na privremena radna mjesta tijekom samo nekoliko mjeseci u godini teško zadržati standard kvalitete usluge.

Za nadilaženje sezonalnosti turizma Zadarske županije nameće se potreba stvaranja dodatnog turističkog prometa u izvansezonskom razdoblju i to prvenstveno kroz obogaćenje ponude turističkih i kulturnih sadržaja kroz koje se promoviraju sve kulturne, prirodne, društvene i ljudske vrijednosti zemlje koju se posjećuje. Obzirom na interkulturalizam u turizmu, Jagić (2009) ističe kako isti predstavlja značajan čimbenik afirmacije kulture i uvažavanja svih vrijednosti receptivne zemlje. Druga istaknuta potreba pri nadilaženju sezonalnosti je razvijanje turističke ponude u turistički slabije razvijenim područjima županije, točnije zadarskom zaleđu i otocima. S tim se slaže Erstić (2011), smatrajući kako bi upravo ta mjesta mogla biti mjesta obogaćena dodatnim turističkim sadržajima, temeljenim na domaćim poljoprivrednim proizvodima i tradiciji kao svojevrsnim načinom produljenja turističke sezone. Slijedom navedenog, Zadarska županija ima još uvijek mnogo neiskorištenih potencijala u vidu prirodne i kulturne baštine te razvijanja različitih oblika turizma koji bilježe pozitivne trendove u svijetu. Projekti koji su u realizaciji ili se planiraju pridonijet će daljnjem razvoju turizma, a time i zapošljavanju lokalnog stanovništva te razvijanju cijelog prostora Zadarske županije.

2.4. POLJOPRIVREDA

Poljoprivredna proizvodnja, a posebno uzgoj maslina i proizvodnja visoko kvalitetnog maslinovog ulja, vinogradarstvo i proizvodnja vrhunskih vina, proizvodnja ranih povrtlarskih kultura, ali i stočarstvo (ovčarstvo i kozarstvo), imaju dugu tradiciju na području Zadarske županije. Postojeći resursi (poljoprivredno zemljište, povoljna klima, mogućnost osiguranja navodnjavanja, prostrani i bogati akvatorij) s jedne strane te sektor turizma kao potencijalno značajno tržište za visokokvalitetne (tradicionalne, prepoznatljive, „zdravo“ uzgojene) proizvode s druge strane, uvjeti su koji izvjesno omogućuju i daljnji uspješni razvoj poljoprivrede i njezinih pratećih djelatnosti kao značajnih elementa cjelokupnog održivog razvoja na području Zadarske županije.
Analiza ovog, gospodarski itekako značajnog sektora izrađena je detaljnom obradom sljedećih područja i pokazatelja: institucionalni i strateški okvir upravljanja poljoprivredom, struktura poljoprivrednih površina u ARKOD sustavu, struktura poljoprivrednih gospodarstava,struktura državnog poljoprivrednog zemljišta na području Zadarske županije, biljna proizvodnja (povrćarstvo, voćarstvo, vinarstvo i vinogradarstvo, maslinarstvo), stočarstvo, ekološka i integrirana proizvodnja, šumarstvo, lovstvo, poljoprivredne zadruge, zaštita autohtonih proizvoda i gospodarska analiza sektora.

2.4.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR UPRAVLJANJA POLJOPRIVREDOM

Poljoprivreda je strateška djelatnost koja svojom gospodarskom, ekološkom i socijalnom ulogom pridonosi održivom razvoju Republike Hrvatske (RH). Upravo radi opisane važnosti poljoprivrede, strateške smjernice za razvoj hrvatske poljoprivrede donosi Hrvatski sabor na prijedlog Vlade RH, a Vlada donosi dokumente za provedbu navedenih strateških smjernica.
Ministarstvo poljoprivrede nadležno je za provedbu strateških mjera Vlade RH, a koje se odnose na poljoprivredni sektor. Ono obavlja upravne i druge poslove u području poljoprivrede, uređuje pravne odnose na poljoprivrednom zemljištu, provodi mjere ruralnog razvoja, koordinira i usklađuje hrvatsku poljoprivrednu politiku s odgovarajućim politikama EU te obavlja druge poslove zakonom stavljene u nadležnost. Upravo radi opsega poslova stavljenih u nadležnost Ministarstvu poljoprivrede, zakonom i podzakonskim aktima osnovane su sljedeće pravne osobe druge razine zadužene za pojedine resore unutar poljoprivrednog sektora:

1. Hrvatska agencija za hranu
2. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
3. Hrvatski centar za poljoprivredu, hranu i selo
4. Agencija za poljoprivredno zemljište
5. Hrvatska poljoprivredna agencija
6. Savjetodavna služba

Institucionalnu podršku na regionalnoj razini, prije svega, čini Zadarska županija koja u svom samoupravnom djelokrugu obavlja poslove od područnog značaja. Među ostalim, obavlja i poslove iz područja poljoprivrede, a koji, u konačnici, doprinose gospodarskom razvoju Županije. Na razini Županije uređeno je ustrojstvo i djelokrug upravnih tijela Županije od kojih je za poljoprivredni sektor najvažniji Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj. Navedeni odjel obavlja upravne i stručne poslove u području poljoprivrede, šumarstva, lovstva, ribarstva i vodnog gospodarstva, poslove ruralnog razvitka odnosno poslove vezane uz djelovanje poljoprivrednih gospodarstava, razvoj i obnovu sela i seoskih područja te analitičko planske i organizacijsko koordinacijske poslove iz istih oblasti. Institucionalnu podršku sektoru poljoprivrede na lokalnoj razini čine još i sljedeće institucije:

1. AGRRA - Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije
2. ZADRA NOVA - Agencija za razvoj Zadarske županije
3. Lokalne akcijske grupe - odlučuju o smjeru i sadržaju strategija razvoja ruralnih područja, te donose odluke o financiranju projekata

Zadarska županija, u području svog djelovanja, donosi i strateško plansko programske dokumente koji su zapravo sredstva za učinkovitije i uspješnije upravljanje razvojem poljoprivrede i ruralnih područja Zadarske županije. To su, inače, uobičajeni instrumenti koji se koriste i u Europskoj uniji kako bi se istima unaprijedio regionalni, odnosno županijski razvoj. Planski dokumenti koji sadrže strateške smjernice te realno ostvarive i mjerljive ciljeve, prioritete i mjere za razvoj poljoprivrednog sektora Zadarske županije su sljedeći:

1. Županijska razvojna strategija Zadarske županije 2011. – 2013.
2. Program ruralnog razvoja Zadarske županije 2012. - 2014.
3. Program održivog razvoja poljoprivrede Zadarske županije 2013. – 2015.
4. Program razvoja lovstva Zadarske županije 2013. – 2016.

Također, u okviru svog djelokruga, Zadarska županija donijela je Programe koji utvrđuju aktivnosti u ruralnom razvoju za koje će Zadarska županija u periodu od 2016. do 2020. dodjeljivati potpore male vrijednosti i postupak dodjele istih:
■ Program potpora ruralnom razvoju na području Zadarske županije (2016. – 2020. godine)
■ Program za ostvarivanje potpora iz područja ribarstva i marikulture za 2016. godinu
■ Potpore udrugama u poljoprivredi i ruralnom razvoju
Osim toga, Zadarska županija provodi i brojne projekte kojima je, u konačnici, cilj pridonijeti daljnjem razvoju poljoprivredne djelatnosti na području Županije:
1. Revitalizacija proizvodnje češnjaka u Zadarskoj županiji
2. Određivanje specifičnih svojstava selektiranih ekotipova češnjaka uzgojenog na području Zadarske županije
3. Standardizacija mesnih odlika bukovačke jaretine

4. Standardizacija mesnih odlika dalmatinske pramenke
5. Gospodarska evaluacija autohtonih i introduciranih sorata vinove loze u ekološkim uvjetima Ravnih kotara
6. Genetska identifikacija udomaćenih sorata maslina u Hrvatskoj
7. Revitalizacija proizvodnje šljiva na području općine Gračac
8. Potpora razvoju društvene multifunkcionalne poljoprivrede (socialfarming) u svrhu inovativnog pristupa jačanju ruralnih područja Zadarske županije

Valja spomenuti i europski projekt UO za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj:

■ Promocija pčelarstva „BEE Promoted“ - opći cilj ovog projekta je doprinijeti integraciji gospodarstva u pograničnim područjima kroz poticanje suradnje u potpori malim i srednjim poduzećima i promociji poduzetništva u proizvodnji meda i drugih pčelinjih proizvoda, a projekt je financiran kroz Program IPA Komponentu II, Prekogranična suradnja Hrvatska i Bosna i Hercegovina 2007. – 2013. Projekt je započeo krajem 2014. godine, završno krajem 2016. godine.

2.4.2. STRUKTURA POLJOPRIVREDNIH POVRŠINA U ARKOD SUSTAVU

Za potrebe izrade analize strukture poljoprivrednih površina korišteni su podaci iz ARKOD sustava koji predstavlja evidenciju uporabe poljoprivrednog zemljišta u digitalnom obliku. Radi se o nacionalnom sustavu identifikacije zemljišnih parcela, odnosno evidenciji uporabe poljoprivrednog zemljišta u Republici Hrvatskoj (RH).

ARKOD je zapravo nadogradnja Upisnika poljoprivrednih gospodarstava, koji je temeljna evidencija koju Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju koristi za dodjelu potpora (APPRRR).

Poljoprivredne površine u ARKOD sustavu prema vrsti uporabe razvrstane su u sljedeće kategorije: oranica, staklenici na oranici, livada, pašnjak, krški pašnjak, vinograd, iskrčeni vinograd, maslinik, voćne vrste, kulture kratkih ophodnja, rasadnik, mješoviti trajni nasadi i ostale vrste korištenja zemljišta.

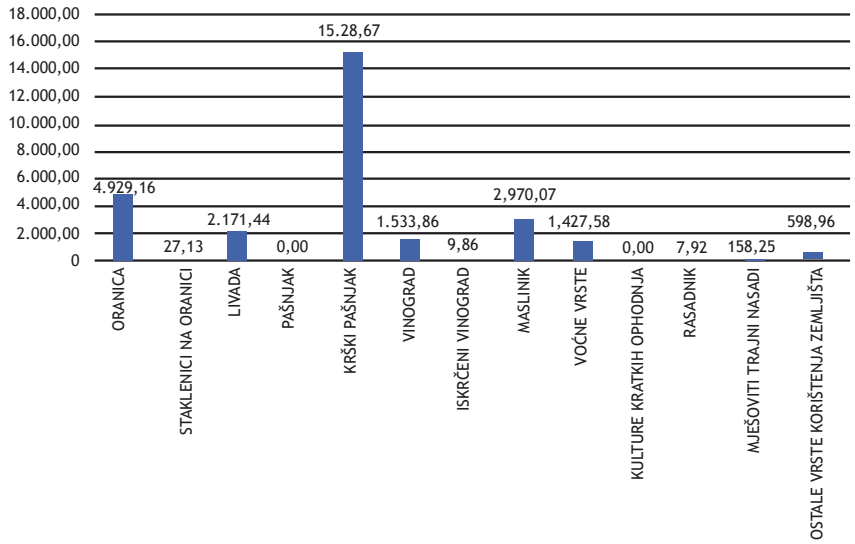

Graf 28: Poljoprivredne površine (ha) prema vrsti uporabe u ARKOD sustavu u Zadarskoj županiji

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, ARKOD na dan 22.09.2015, Obrada: ZADRA NOVA

Struktura poljoprivrednih površina Zadarske županije (Graf 28) pokazuje da najveću površinu od 15.281,67 ha, što je oko 53% od ukupne poljoprivredne površine ZŽ, zauzimaju krški pašnjaci. Zatim slijede oranice na koje otpada 4.929,16 ha ili 17% ukupne poljoprivredne površine, maslinici koji se prostiru na 2.970,07 ha površina ili 10% te livade koje zauzimaju 2.171,44 ha ili 7% ukupne poljoprivredne površine. Bitne značajke strukture poljoprivrednog prostora su male površine vinograda, svega 1.533,86 ha ili 5% od ukupne poljoprivredne površine, voćnih vrsta (1.427,58 ha ili 5%) te mješovitih trajnih nasada koji se prostiru na samo 158,25 ha što je 1% od ukupnog poljoprivrednog zemljišta.

2.4.3. STRUKTURA POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA

Na području Zadarske županije krajem 2015. godine u Upisniku poljoprivrednih gospodarstava bilo je upisano ukupno 7.548 poljoprivrednih gospodarstava (PG).

Tablica 25: Broj gospodarstava prema tipu na području Zadarske županije u razdoblju od 2011. do 2015. g

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2015. godina; Obrada: ZADRA NOVA

Tip PG-a	Broj PG-a				
	31.12.2011.	31.12.2012.	31.12.2013.	31.12.2014.	23.11.2015.
OBITELJSKO GOSPODARSTVO	7.514	7.307	7.407	7.523	7.380
OBRT	79	84	87	87	58
TRGOVAČKO DRUŠTVO	49	50	59	65	69
ZADRUGA	27	29	32	35	31
OSTALI	9	9	10	10	10
UKUPNO	7.678	7.479	7.595	7.720	7.548

Od ukupnog broja PG-a u 2015. godini, 98 % su obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG). Iz podataka u Tablici 25 također je vidljivo kako ukupan broj PG-a neznatno oscilira tijekom godina.

Tablica 26: Površina, broj poljoprivrednih gospodarstava, broj parcela, prosječna površina i prosječan broj parcela po županijama u 2015. godini

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, ARKOD na dan 31.12.2015.,Obrada: ZADRA NOVA

ŽUPANIJA (PREMA SJEDIŠTU PG-A)	POVRŠINA (HA)	BROJ PG	BROJ PARCELA	PROSJEČNA POVRŠINA (HA) PO PG-U	PROSJEČAN BROJ PARCELA PO PG-U
ZADARSKA	25.302,68	6.473	45.839	3,91	7,08
ŠIBENSKO - KNINSKA	12.561,58	4.435	30.149	2,83	6,80
SPLITSKO - DALMATINSKA	20.867,05	10.685	55.050	1,95	5,15
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	9.753,90	7.586	45.041	1,28	5,94
ISTARSKA	23.536,35	4.989	41.969	4,71	8,41
PRIMORSKO-GORANSKA	12.417,09	2.551	16.362	4,86	6,41
LIČKO-SENJSKA	33.976,32	4.092	55.477	8,30	13,55
UKUPNO JADRANSKA HR	138.414,97	40.811	289.548	3,39	7,09
UKUPNO RH	1.092.498,56	148.002	1.278.478	7,38	8,63

Prosječna površina po poljoprivrednom gospodarstvu u Zadarskoj županiji je 3,91 ha što je svrstava na četvrto mjesto ukoliko promatramo stanje samo u županijama Jadranske Hrvatske. U usporedbi s prosječnom površinom (ha) po

PG-u na nivou RH (7,38 ha), a kao što je vidljivo iz Tablice 26, sve županije Jadranske Hrvatske su ispod državnog prosjeka.

Što se tiče prosječnog broja parcela po PG-u, Zadarska županija je, s prosječnim brojem parcela po PG-u od 7,08, na trećem mjestu u Jadranskoj Hrvatskoj. Ovakav prosječan broj u skladu je sa stanjem na razini Jadranske Hrvatske (7,09) i nešto je niži od prosječnog broja parcela po PG-u na razini RH (8,63).

Iz dostupnih podataka vidljivo je kako poljoprivredu Zadarske županije karakterizira mala prosječna veličina gospodarstva (3,91 ha) i usitnjenost posjeda (u prosjeku 7 parcela). Nadalje, detaljnom računicom dolazimo do prosječne površine parcele po PG-u od svega 0,55 ha.

Graf 29:
Nositelji OPG-a u Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj prema godinama nositelja (po razredima) u %

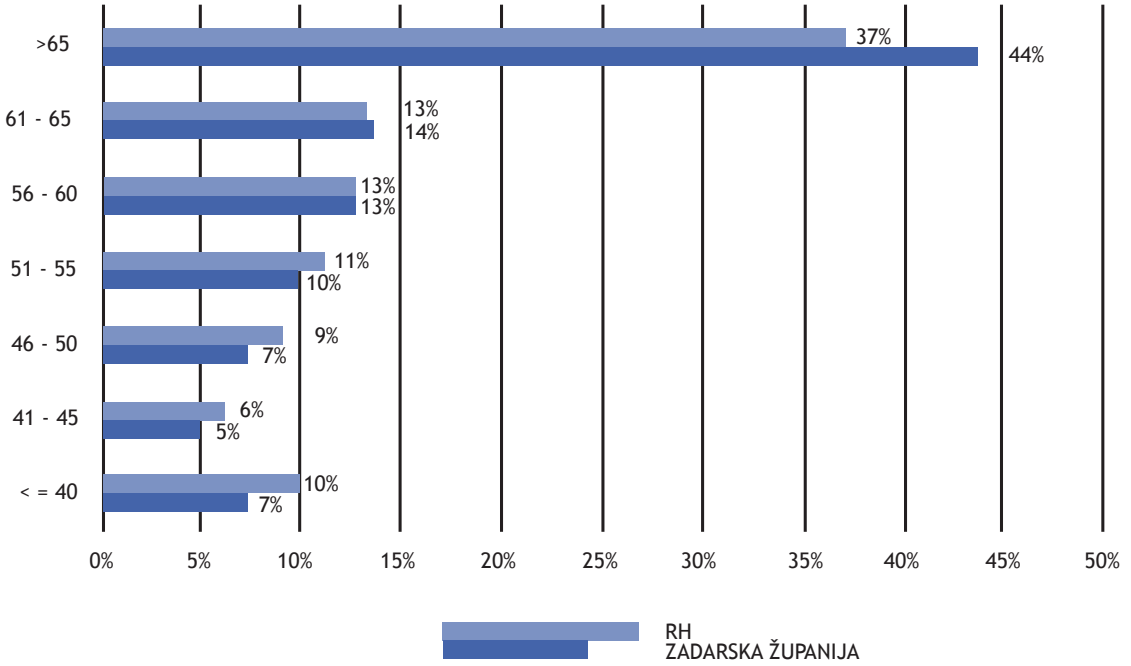

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Upisnik poljoprivrednih gospodarstava na dan 14.12.2015.; Obrada: ZADRA NOVA

Prema podacima iz Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju za 2015. godinu, preko 70% ukupnih nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji starosne su dobi iznad 55 godina. U starosnu skupinu iznad 65 godina ulazi čak 44% nositelja OPG-a. To je čak i iznad prosjeka za RH gdje udio ukupnih nositelja OPG-a sa 65 i više godina iznosi 37%.

Iz Grafa 30 vidljivo je da 33% nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji ima završenu srednju školu. Fakultetsko obrazovanje ima svega 3% nositelja. Slična struktura prisutna je i na nacionalnoj razini.

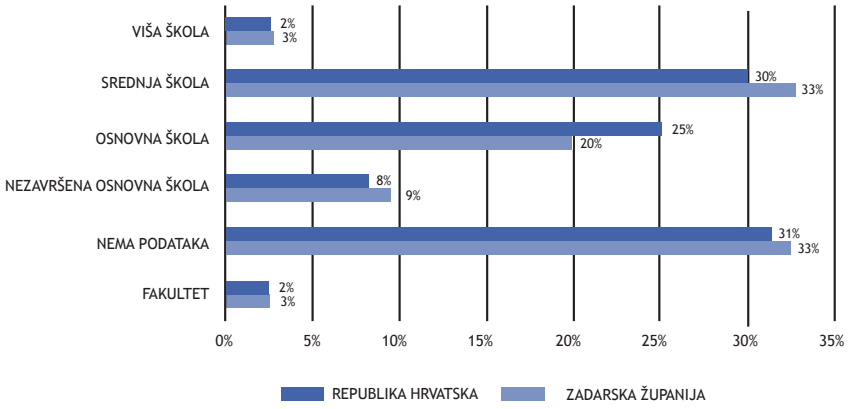

Graf 30: Nositelji OPG-a u Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj prema školskoj spremi nositelja u %

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Upisnik poljoprivrednih gospodarstava na dan 14.12.2015.; Obrada: ZADRA NOVA

2.4.4. STRUKTURA DRŽAVNOG POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE

Prema podacima Agencije za poljoprivredno zemljište (APZ), ukupna površina poljoprivrednog zemljišta u RH iznosi 2.695.037 ha od čega RH raspolaže sa 738.125,52 ha površine što je oko 27% ukupnih površina. Od ukupnih površina poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu RH, otprilike 10%, odnosno 73.510,58 ha, nalazi se na području Zadarske županije. Od toga je veliki dio, čak 85% ili 62.315,14 ha površina poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu RH u Zadarskoj županiji, slobodan za raspolaganje. Državnim poljoprivrednim zemljištem može se raspolagati na nekoliko načina: zakupom i zakupom za ribnjake, prodajom izravnom pogodbom, zakupom zajedničkih pašnjaka, privremenim raspolaganjem, zamjenom, davanjem na korištenje bez javnog poziva, pravom služnosti i promjenom namjene.

Prema podacima APZ-a, s područja Zadarske županije do danas (2015. godine) evidentirani oblici raspolaganja državnim poljoprivrednim zemljištem prikazani su u Tablici 27.

Tablica 27: Načini raspolaganja državnim poljoprivrednim zemljištem na području Zadarske županije do 2015. godine

Izvor: Agencija za poljoprivredno zemljište, 2015. godina

VRSTA RASPOLAGANJA PREMA KATASTARSKIM PODACIMA	BROJ UGOVORA	BROJ PARCELA	UKUPNA POVRŠINA (HA)
KONCESIJA	-	112	1.624,57
UPRAVLJANJE (HRVATSKE VODE, HRVATSKE ŠUME, OPĆINE/GRADOVI, ITD.)	-	1.251	3.660,80
ZAKUP	-	48	257,64
VRSTA RASPOLAGANJA PREMA EVIDENCIJI UGOVORA	BROJ UGOVORA	BROJ PARCELA	UKUPNA POVRŠINA (HA)
PRIVREMENI ZAKUP	58	197	1.829,25
DUGOGODIŠNJI ZAKUP	13	46	193,97
PRODAJA	91	114	219,56
INTERVENTNA MJERA DODJELE ZEMLJIŠTA STOČARIMA - ZAKUP NA DESET GODINA	BROJ UGOVORA	BROJ PARCELA	UKUPNA POVRŠINA (HA)
	70	665	2.414,83
SVEUKUPNO DRŽAVNO ZEMLJIŠTE		**16.209**	**75.784,71**

2.4.5. BILJNA PROIZVODNJA

Zadarska županija obuhvaća područje idealnih klimatskih i pedoloških uvjeta za biljnu proizvodnju. Iz tog razloga, ovo područje posjeduje dugu tradiciju u uzgoju voća (višnja maraska, breskva, nektarina, bajam, trešnja, smokva i jabuka), povrća, maslina te vinove loze.

2.4.5.1. POVRĆARSTVO

Prema podacima APPRR-a za 2015. godinu, ukupne površine u Zadarskoj županiji na kojima se uzgajaju različite povrtne kulture iznose 1.063 ha što je svega 5% u odnosu na ukupne poljoprivredne površine.

U uzgoju povrća na području Zadarske županije, prema ukupnim površinama na kojima se uzgajaju, zastupljene su sljedeće povrtne kulture: krumpir, lubenice, mrkva kupus, luk, rajčica, tikvice, dinje i drugo.

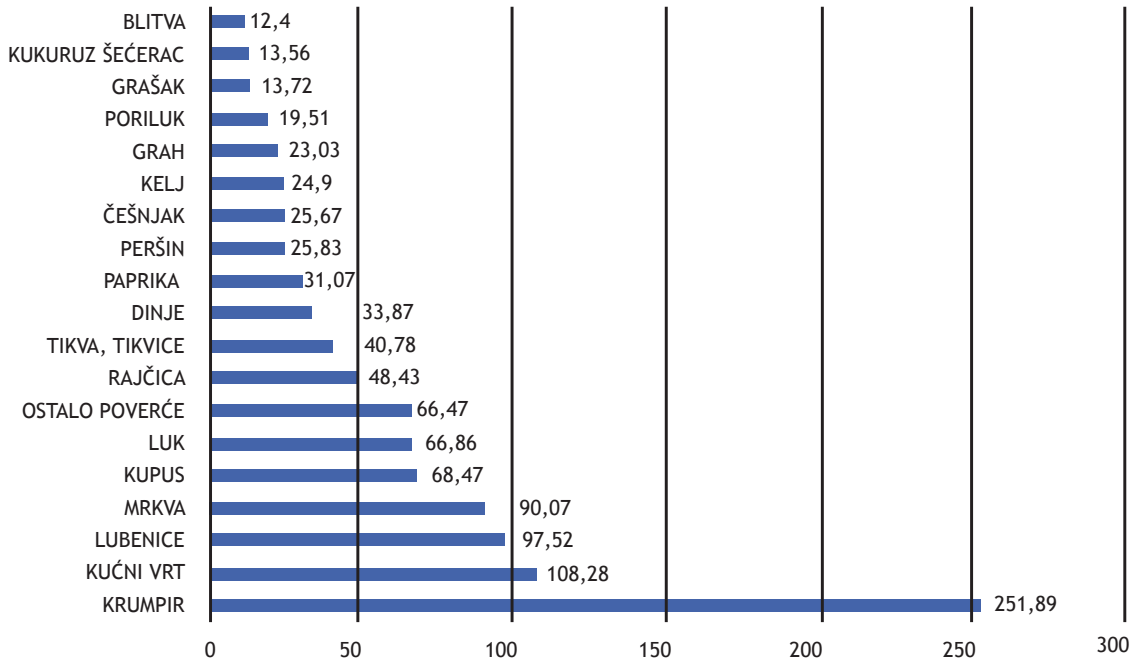

Graf 31: Uzgoj različitih povrtnih kultura na površinama u ha u Zadarskoj županiji u 2015. godini

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2015. godina; Obrada: ZADRA NOVA

Kako je vidljivo iz Grafa broj 31, u Zadarskoj županiji najveće površine, čak 24% od ukupnih povrtnih površina u ha, su pod nasadima krumpira. Kućni vrt, na kojem se uzgaja mješovito povrće, zauzima 10% od ukupnih povrtnih površina. Lubenice i mrkva uzgajaju se na 9% površina. Kupus i luk uzgajaju se na 6% od ukupnih površina, rajčica na 5% ukupnih površina, tikva na 4%, a paprika i dinje na ukupno 3% površina pod povrtnjacima.

Prema podacima kojima raspolažu u APPRRR-u, od ukupnih površina pod povrtnim kulturama, 90% je u vlasništvu obiteljskih gospodarstava.

Veliki problem za sadašnje i buduće proizvođače predstavlja nepostojanje

adekvatnih prodajno-doradbenih i skladišnih kapaciteta.

2.4.5.2. VOĆARSTVO

Prema strukturi poljoprivrednih površina registriranih u ARKOD sustavu za Zadarsku županiju, ukupne poljoprivredne površine na kojima se uzgajaju voćne vrste iznose 1.260,70 ha što je oko 6% od ukupno obradivih poljoprivrednih površina.
Na području županije najzastupljenije voćne vrste, prema površinama u ha na kojima se uzgajaju, jesu višnja, koja se uzgaja na 27% ukupnih površina pod voćnim nasadima, zatim trešnja koja se uzgaja na 15% površina, badem koji zauzima 13% površina, breskve koje zauzimaju 10% ukupnih površina, smokve koje se prostiru na 8% ukupnih površina i miješani nasadi voćnih vrsta na koje otpada 7% ukupnih površina.

Graf 32: Uzgoj različitih voćnih vrsta na površinama u ha u Zadarskoj županiji u 2015. godini

Izvor: Zadarska županija – Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj 2015. godina; Obrada: ZADRA NOVA

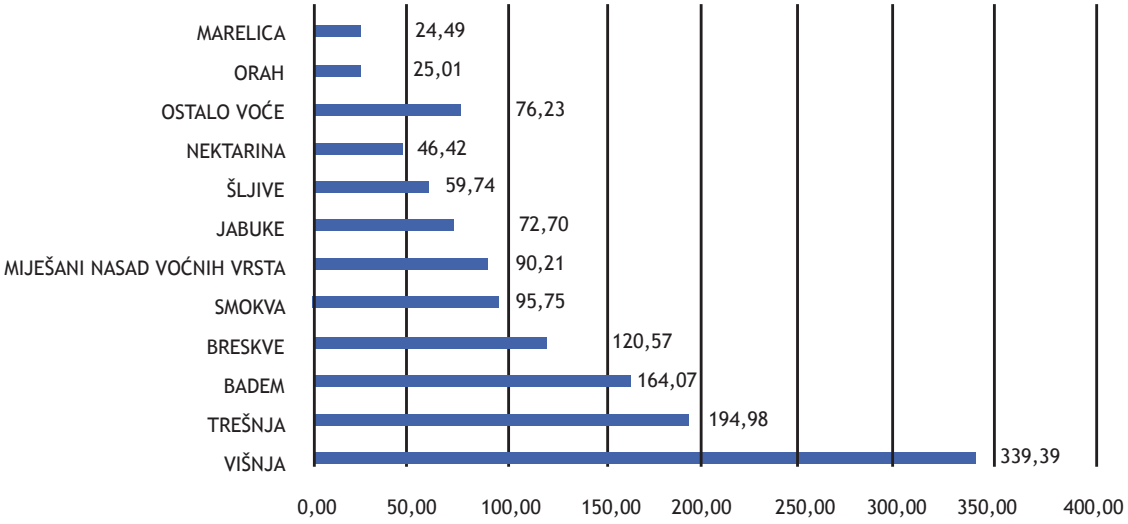

Za područje Zadarske županije izrazito važna voćna vrsta je višnja maraska koja je i osnovna sirovina za proizvodnju likera Maraschino, voćnih sirupa, sokova i alkoholnih pića. Važnost ove voćne kulture dokazuje i pothvat tvrtke Maraska d.d. koja je na lokaciji u Vlačinama, kod mjesta Zemunik donji, na oko 200 ha podigla velik nasad višnje maraske s 95.000 stabala (Faričić, 2014.).
Prema podacima dostupnim iz APPRRR-a, od ukupnih površina pod voćnim kulturama, 64% je u vlasništvu obiteljskih gospodarstava, dok je čak 27% u vlasništvu trgovačkih društava.

2.4.5.3. VINARSTVO I VINOGRADARSTVO

Vinogradarstvo u Zadarskoj županiji ima dugu tradiciju i predstavlja važnu granu poljoprivredne proizvodnje. Zadarska županija ima velike mogućnosti u proizvodnji vina, a osim proizvodnje vinskog grožđa, smatra se da je ovo područje najpogodnije za proizvodnju stolnog grožđa u Hrvatskoj. Osim toga, Zadarsko područje izuzetno je bogato autohtonim sortama.

ŽUPANIJA	BROJ PG-A	BROJ PARCELA	POVRŠINA (HA)	PROSJEČAN BROJ PARCELA PO PG-U	PROSJEČNA POVRŠINA (HA) PO PG-U
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	3.426	14.909	2.215,28	4,35	0,65
ISTARSKA	2.673	6.286	3.024,79	2,35	1,13
LIČKO-SENJSKA	101	215	28,70	2,13	0,28
PRIMORSKO-GORANSKA	416	1.652	305,83	3,97	0,73
SPLITSKO-DALMATINSKA	4.613	12.163	2.358,83	2,64	0,51
ŠIBENSKO-KNINSKA	2.042	3.166	682,06	1,55	0,33
ZADARSKA	2.654	3.912	1.343,49	1,47	0,51
UKUPNO JH	**15.925**	**42.303**	**9.958,98**	**2,66**	**0,62**
UKUPNO RH	**41.175**	**82.622**	**20.881,77**	**2,01**	**0,51**

Tablica 28:
Broj PG-a, broj parcela i površina vinograda te prosječan broj parcela po PG-u i prosječna površina (ha) po PG-u po županijama Jadranske Hrvatske

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju - Vinogradarski registar (Vezani dokumenti – Vinogradi; 22.9.2015.); Obrada: ZADRA NOVA

Iz analize podataka Vinogradarskog registra za 2015. godinu proizlazi kako ukupne površine poljoprivrednog zemljišta pod vinogradima u Jadranskoj Hrvatskoj (JH) čine čak 48% svih površina pod vinogradima Republike Hrvatske. Od ukupnih površina pod vinogradima Jadranske Hrvatske, 13% otpada na površine na području Zadarske županije. U apsolutnoj vrijednosti, na području Zadarske županije, pod nasadima vinograda upisano je 1.343,49 ha što svrstava Zadarsku županiju na 4. mjesto u usporedbi s ostalim županijama JH. Također, u Vinogradarski registar, u koji se upisuje svaka fizička ili pravna osoba koja koristi vinograd, proizvodi grožđe, mošt i/ili vino ili obavlja djelatnost punjenja, u 2015. godini upisano je ukupno 2.654 poljoprivrednih gospodarstva s područja Zadarske županije. Prosječna površina vinograda po PG-u u Zadarskoj županiji je 0,51 ha, dok je prosječan broj parcela po PG-u 1,47. Iz toga se, nadalje, može izračunati kako je prosječna površina parcele vinograda po PG-u 0,35 ha.

Što se tiče vlasničke strukture vinograda, 79% površina vinograda Zadarske županije je u vlasništvu obiteljskih gospodarstava. U Vinogradarskom registru je u 2015. godini, nadalje, registriran svega 21 obrt, 15 trgovačkih društava i 2 zadruge.

Tablica 29:
Proizvodnja grožđa i vina po županijama Jadranske Hrvatske i ukupna proizvodnja na razini RH

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju - Vinogradarski registar (Proizvodnja grožđa i vina na dan 14.4.2016.); Obrada: ZADRA NOVA

ŽUPANIJA	GROŽĐE (T)	VINO C/R (HL)	VINO B (HL)	UKUPNO (HL)
ZADARSKA	1.386,08	4.753,05	2.805,90	7.558,95
UKUPNO JH	**38.351,26**	**113.645,40**	**134.680,73**	**248.326,13**
UKUPNO RH	**105.366,61**	**176.599,05**	**514.188,34**	**690.787,39**

Prema podacima dostupnima iz Vinogradarskog registra, u Zadarskoj županiji na dan 14.4.2016. zabilježena je ukupna proizvodnja od 7.558,95 hl vina što čini svega 3% ukupne proizvodnje u JH. Od ukupne proizvodnje vina u Zadarskoj županiji do 14.4.2016., 63% otpalo je na crne sorte vina, a 37% na bijele sorte.

2.4.5.4. MASLINARSTVO

Tradicija maslinarstva u ovim krajevima duga je preko 2.000 godina o čemu nam govore i ostaci uređaja za preradu u mjestu Muline na otoku Ugljanu.
Prema evidenciji u ARKOD sustavu za 2015. godinu, pod nasadima maslina u Zadarskoj županiji upisano je 2.121,73 ha što je svrstava na treće mjesto u usporedbi s ostalim županijama Jadranske Hrvatske. Od toga 2.090 ha, odnosno 99% otpada na maslinike, a svega 31 ha otpada na mješovite godišnje nasade.

Površine pod maslinama u ZŽ čine 16 % ukupne površine pod maslinama u RH.

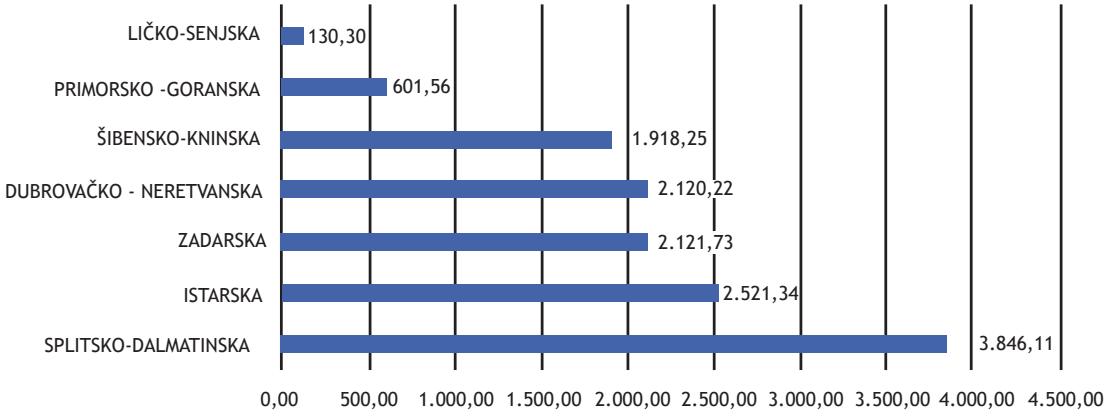

Graf 33: Površine u ha po županijama na kojima se uzgajaju masline

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2015. godina; Obrada: ZADRA NOVA

Prema podacima iz APPRRR-a za 2015. godinu, broj stabala maslina na području Zadarske županije iznosi 586.875, što čini maslinu ujedno i najbrojnijom voćkom u županiji.
Dominantna sorta masline na području Zadarske županije je oblica, a u ostatku sortimenta zastupljenije sorte masline su drobnica, oštrica, leccino, ascolana-tenera i pendolino. Od ukupnih površina pod maslinama na području Zadarske županije, 84% u vlasništvu je OPG-ova.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Male površine poljoprivrednih zemljišta i veliki broj parcela
Starosna struktura nositelja OPG-a
Male površine vinograda i usitnjenost posjeda
Nepostojanje uređenog tržnog reda

RAZVOJNE POTREBE
Poticanje korištenja raspoloživog poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu RH
Povećanje površina pod povrćem i ulaganje u proizvodnju u zaštićenom prostoru
Izgradnja prodajnih, preradbenih i skladišnih kapaciteta
Uređenje rasadničarske proizvodnje
Očuvanje autohtonih vrsta/sorta

Tablica 30: Razvojne potrebe i ograničenja u poljoprivredi

Izvor: ZADRA NOVA

Kreiranje vinskih „brandova“ sa specifičnim subregionalnim identitetom i njihova promocija
Edukacija gospodarskih subjekata u vinogradarstvu i vinarstvu
Tehnološka modernizacija proizvodnje vina
Registracije oznaka izvornosti i zemljopisnog podrijetla proizvoda od masline
Poticanje proizvođačkih organizacija i zadružnog povezivanja poljoprivrednih gospodarstava

2.4.6. EKOLOŠKA I INTEGRIRANA POLJOPRIVREDA

Ekološka poljoprivredna proizvodnja važna je jer omogućuje održivo gospodarenje prirodnim resursima (plodnost tla, flora i fauna, vode i atmosfera) smanjenjem primjene pesticida, umjetnih mineralnih gnojiva i drugih agrokemikalija te ekološkim zbrinjavanjem otpada iz poljoprivrede.
Na području Zadarske županije u 2015. godini registriran je 121 ekološki proizvođač, a prisutan je i trend porasta ekoloških proizvođača u posljednjih 5 godina kao što je vidljivo u Tablici 31.

Tablica 31: Broj registriranih ekoloških proizvođača u ZŽ u razdoblju od 2011. do 2015. godine

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2015. Godina

ŽUPANIJA	BROJ REGISTRIRANIH EKOLOŠKIH PROIZVOĐAČA PO GODINAMA				
	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Zadarska	55	63	91	112	121

Tablica 32: Površine pod ekološkom proizvodnjom po godinama na području Zadarske županije

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede – Ekološka poljoprivreda (Biljna proizvodnja po županijama)

Prema podacima iz APPRRR-a za 2015. godinu, na području Zadarske županije registrirano 1.677 ha površina pod ekološkom poljoprivrednom proizvodnjom što čini 13% ukupno korištenog poljoprivrednog zemljišta.

ŽUPANIJA	POVRŠINA (HA) 2011.	POVRŠINA (HA) 2012.	POVRŠINA (HA) 2012.	POVRŠINA (HA) 2014.	POVRŠINA (HA) 2015.
ZADARSKA	804,96	1.066,23	1.488,14	1.681,24	1.677,67

Čak 95 % svih površina pod integriranom poljoprivrednom proizvodnjom u Dalmaciji nalazi se na području Zadarske županije.

Od ukupnih poljoprivrednih površina pod ekološkom proizvodnjom u 2015. godini, najveći dio (27%) otpada na površine pod maslinama. Na 17% od ukupnih ekoloških površina uzgajaju se žitarice, dok krški pašnjaci čine 14%, ukupnih površina. Površine pod ekološkom poljoprivrednom proizvodnjom na kojima se uzgaja plemenita vinova loze čine 13% ukupnih površina.
Integrirana proizvodnja podrazumijeva uravnoteženu primjenu agrotehničkih mjera u svrhu proizvodnje ekološki i ekonomski prihvatljivih proizvoda uz minimalnu uporabu agrokemikalija.
Integriranom poljoprivrednom proizvodnjom u Zadarskoj županiji bave se 23

proizvođača, a od ukupnih površina pod integriranom poljoprivrednom proizvodnjom 67% otpada na uzgoj voćnih vrsta.

Tablica 33: Integrirana poljoprivredna proizvodnja po županijama u Dalmaciji u 2015. godini

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede – Integrirana poljoprivreda (Integrirana poljoprivredna proizvodnja po županijama)

ŽUPANIJA	POVRŠINA U HA					BROJ PROIZVOĐAČA
	VOĆARSTVO	POVRĆARSTVO	PROIZVODNJA GROŽĐA	RATARSTVO	UKUPNO	
ZADARSKA	327,24	17,72	101,16	5,14	491,96	23
ŠIBENSKO -KNINSKA	3,58	5,3	-	-	8,88	1
SPLITSKO -DALMATINSKA	10,61	-	2,38	-	12,99	12
DUBROVAČKO -NERETVANSKA	1,4	-	-	0	1,4	1
DALMACIJA UKUPNO	342,83	23,02	103,54	5,14	515,23	37

Tablica 34: Razvojne potrebe i ograničenja u ekološkoj i integriranoj poljoprivredi

Izvor: ZADRA NOVA

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedostatni sustavi potpora za ekološku poljoprivrednu proizvodnju
Zastupljenost konvencionalne poljoprivrede koja onemogućuje rast i razvoj ekološke i integrirane poljoprivrede

RAZVOJNE POTREBE
Značajne nekorištene poljoprivredne površine dobar su potencijal za razvoj ekološke poljoprivrede
Promocija i poticanje komercijalizacije ekoloških i proizvoda dobivenih integriranom poljoprivrednom proizvodnjom
Poticanje uzgoja autohtonih sorti i pasmina prema ekološkim načelima
Promocija eko i agroturizma
Organizacija edukacija/radionica na temu prednosti ekološke i integrirane proizvodnje

2.4.7. STOČARSTVO

Na području Zadarske županije dominantne grane stočarstva jesu ovčarstvo i kozarstvo. Prema podacima Hrvatske poljoprivredne agencije iz 2016. godine, u Zadarskoj županiji najviše se uzgaja ovaca i koza, čak 119.626 jedinki. Uzgojem ovaca i koza bavi se i najveći broj uzgajivača (2.023), a prosječna veličina stada po uzgajivaču jest 59 jedinki.

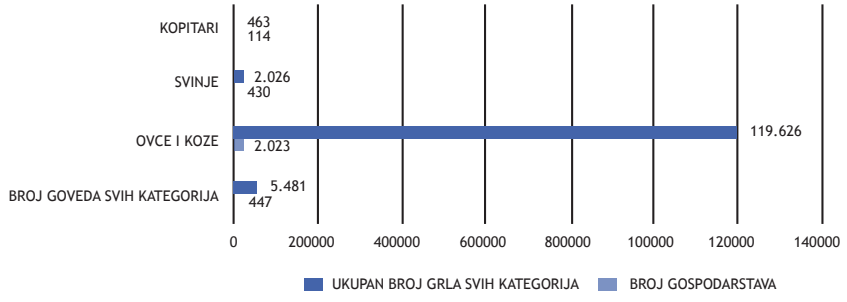

Graf 34: Broj gospodarstava i broj grla na području Zadarske županije

Izvor: Elektroničko glasilo Hrvatske poljoprivredne agencije, lipanj 2016.; Obrada: ZADRA NOVA

Najveći broj uzgojno valjanih ovaca u 2015. godini uzgajao se upravo u Zadarskoj županiji (7.755 grla).

U Republici Hrvatskoj uzgaja se oko 600.000 rasplodnih ovaca i oko 65.000 rasplodnih koza, a prema podacima Hrvatske poljoprivredne agencije (HPA) uzgojno selekcijski rad se provodi na 39.883 grla ovaca i 6.277 grla koza.
Ukupan broj uzgojno valjanih koza koje se uzgajaju na ovom području iznosi 653. Uzgojem uzgojno valjanih ovaca u Zadarskoj županiji bave se 62 uzgajivača, dok se uzgojem uzgojno valjanih koza bave svega 7 uzgajivača.
U uzgoju uzgojno valjanih ovaca i koza u Zadarskoj županiji, prema podacima HPA, dominiraju hrvatske izvorne pasmine kombiniranih proizvodnih odlika kao što su: paška ovca (5.156 grla), lička pramenka (1.736 grla), dalmatinska pramenka (863 grla), hrvatska šarena koza (604) i hrvatska bijela koza (49).

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Neorganiziranost tržišta pa su uzgajivači prepušteni sami sebi, sami proizvode i prodaju vlastite proizvode, nema zagarantiranog otkupa i zajamčenih cijena, često su njihovi proizvodi podcijenjeni, a nerijetko su izigrani i prevareni
Mala prosječna veličina stada koja ograničava ozbiljnu komercijalnu proizvodnju
Dobna struktura te obrazovanost i stručnost uzgajivača među kojima je vrlo malo mladih, odnosno uzgajivači nezainteresirani za nova znanja i bilo kakve tehnološke i organizacijske promjene

RAZVOJNE POTREBE
Udruživanje uzgajivača u poljoprivredne zadruge kako bi se olakšala proizvodnja i plasman proizvoda, ali i omogućilo dobivanje koncesija na državnim pašnjacima
Poticanje razvoja malih farmi kroz širenje asortimana od mlijeka, mesa i vune
Potaknuti program stručnog obrazovanja za zanimanje ovčar i kozar
Poticanje konkurentnog ekološkog ovčarstva i kozarstva i promocija ekoloških proizvoda na sajmovima i u medijima
Pokretanje procesa zaštite priznatih izvornih pasmina ovaca i koza u Republici Hrvatskoj oznakom zaštite izvornosti ili zemljopisnog podrijetla

Tablica 35: Razvojne potrebe i ograničenja u stočarstvu

Izvor: ZADRA NOVA

2.4.8. ŠUMARSTVO

Prema podacima iz Programa ruralnog razvoja Zadarske županije 2012. – 2014., ukupna površina šuma i šumskog zemljišta na području Zadarske županije u državnom vlasništvu je 194.334,55 ha, što u odnosu na ukupnu površinu Zadarske županije (364.300,00 ha) iznosi 53%.
U Zadarskoj županiji šumama i šumskim zemljištem upravljaju sljedeće Podružnice Uprave šuma: UŠP Split (šumarije Benkovac, Biograd, Obrovac i Zadar), UŠP Senj (šumarija Pag), UŠP Gospić (šumarije Gračac i Donji Lapac).
Šume i šumsko zemljište u državnom vlasništvu na području Zadarske županije ustrojene su u gospodarske jedinice te su izrađeni programi gospodarenja za iste.
Na području Zadarske županije nalaze se šume te šumska zemljišta u privatnom vlasništvu. Prema podacima iz Uprave šuma Podružnice Split, ukupna površina privatnih šuma na području Zadarske županije iznosi 28.167,12 ha, što u odnosu

na ukupnu površinu Županije iznosi 8%.
Zadarska županija se, prema podacima Programa ruralnog razvoja Zadarske županije 2012. – 2014., proteže u više vegetacijskih zona unutar područja mediteranske i kontinentalne klime s temeljnim tipovima šumskih zajednica: šume hrasta crnike i njeni degradacijski oblici (makija i garig), šume hrasta medunca i njeni degradacijski oblici (šikara i šibljak), šume i kulture borova od kojih su najzastupljeniji alepski bor, crni bori i primorski bor te različiti oblici šuma obične bukve (zastupljeni na Velebitu i u kontinentalnom dijelu Zadarske županije).

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Mali, rascjepkani privatni šumski posjedi
Slaba educiranost privatnih vlasnika o upravljanju šumskim resursima
Dobna struktura te obrazovanost i stručnost uzgajivača među kojima je vrlo malo mladih, odnosno uzgajivači nezainteresirani za nova znanja i bilo kakve tehnološke i organizacijske promjene

RAZVOJNE POTREBE
Osnivanje udruge koja će okupljati privatne vlasnike šuma
Razvoj rekreativnih aktivnosti koje će se temeljiti na šumama

Tablica 36: Razvojne potrebe i ograničenja u šumarstvu

Izvor: ZADRA NOVA

2.4.9. LOVSTVO

Gospodarenje lovištima u Zadarskoj županiji obuhvaća uzgoj, zaštitu, lov i korištenje divljači i njezinih dijelova. Od 1.087 lovišta u Republici Hrvatskoj, koliko je evidentirano prema Ministarstvu poljoprivrede, na području Zadarske županije formirano je 55 lovišta od čega se 19 lovišta nalazi na otocima.
Ukupna površina lovišta Zadarske županije iznosi 363.429 ha od čega 84% otpada na kontinentalna lovišta, a 16% na otočna.
Što se vlasničke strukture lovišta tiče, a prema podacima iz Programa razvoja lovstva Zadarske županije 2013. – 2016., od ukupnog broja lovišta 20 je državnih lovišta i ona se prostiru na 141.978 ha (38,98%) dok je 35 zajedničkih lovišta ukupne površine od 222.277 ha (61,02%).
Najzastupljenija glavna vrsta krupne divljači je svinja divlja kojom se gospodari na 18 lovišta u Zadarskoj županiji, dok je srna obična glavna vrsta na 11 lovišta. Od sitne divljači,najzastupljeniji je zec obični koji je glavna vrsta na čak 38 lovišta. Fazanima gnjetlovima gospodari se na 32 lovišta, jarebicom kamenjarkom na 19 lovišta, a trčkom skvržulj na 17 lovišta.

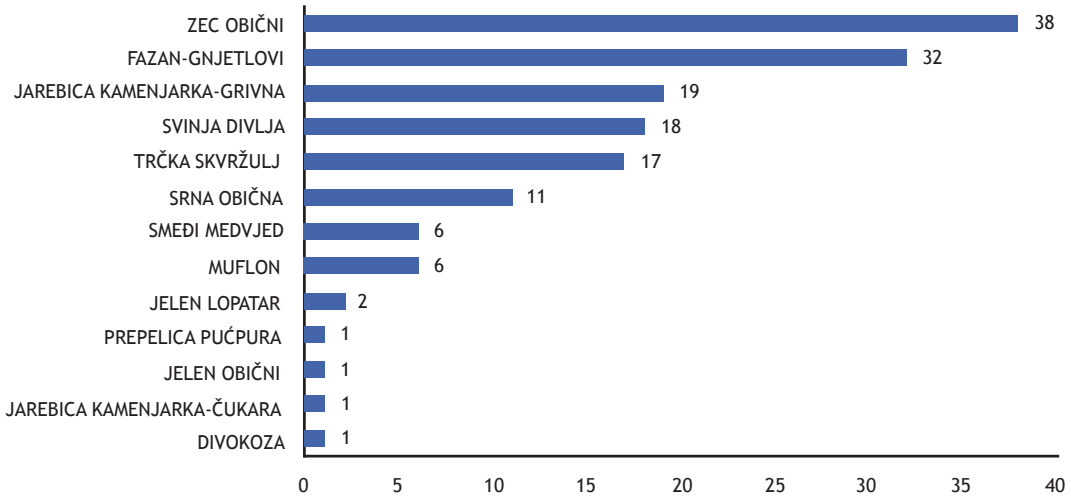

Graf 35: Broj lovišta Zadarske županije s glavnim vrstama divljači

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede - Lovstvo (Središnja lovna evidencija - za javnost); Obrada: ZADRA NOVA

Što se tiče strukture pravne osobnosti lovoovlaštenika, lovoovlaštenici u lovištima Zadarske županije su razni pravni subjekti: trgovačka društva, zadruge, lovačka društva i udruge te javne ustanove.

Najvećim površinama lovišta od 142.853 ha ili 39% od ukupne površine lovišta gospodare trgovačka društva. Lovačka društva gospodare lovištima ukupne površine od 106.558 ha, a lovačke udruge gospodare lovištima površina od ukupno 85.170 ha.

Također, prema podacima Programa razvoja lovstva Zadarske županije 2013. - 2016., udio lovaca u ukupnom broju stanovnika županije relativno je nizak i iznosi svega 1,54%. Dobnu strukturu lovaca obilježava proces starenja, odnosno lovci stariji od 50 godina čine 45 % ukupnog broja lovaca.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedovoljna povezanost lovoovlaštenika kao poduzetnika i niska razina organizacije za nastup na EU i svjetskom tržištu
Nedovoljna korištenost naizgled neiskoristivih dijelova divljači (kože, kosti, dlaka, perja)
Nepostojanje proizvodnih prerađivačkih pogona i radionica za zbrinjavanje, preradu i izradu od naizgled neiskoristivih dijelova divljači (kože, kosti, dlaka, perje)

RAZVOJNE POTREBE
Jačanje lovnog turizma i njegovo povezivanje s agroturizmom
Sinergija između lovozakupnika i domicilnog stanovništva
Poticanje interesnog udruživanja lovoovlaštenika, uključivanje u rad Lokalnih akcijskih grupa (LAG-ova)

Tablica 37: Razvojne potrebe i ograničenja u lovstvu

Izvor: ZADRA NOVA

2.4.10. POLJOPRIVREDNE ZADRUGE

Udruživanje poljoprivrednika jedan je od načina kojim se može očuvati i razviti poljoprivredna proizvodnja ovog područja koje, zbog već ustanovljenih malih poljoprivrednih površina, ima manje konkurentske mogućnosti u odnosu na neka ostala područja.

Prema podacima Evidencije zadruga i zadružnih saveza Hrvatskog centra za zadružno poduzetništvo za 2015. godinu, na području Zadarske županije najveći broj zadruga, njih 39, pripada upravo sektoru poljoprivrede i šumarstva. Slična situacija prisutna je i na državnoj razini gdje zadruge iz ovog sektora čine 41 % ukupnog broja zadruga.

SEKTOR DJELATNOSTI	BROJ ZADRUGA	BROJ ZADRUGARA	BROJ ZAPOSLENIH	PRIHOD U 2014. GODINI U KN
POLJOPRIVREDA I ŠUMARSTVO	39	438	14	4.331.718
RIBARSTVO	7	83	74	114.730.225
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	18	324	3	9.022.960
GRAĐEVINARSTVO	2	15	1	1.077.426
TRGOVINA	12	568	68	28.115.447
TURIZAM I UGOSTITELJSTVO	4	34	-	693.260
USLUGE	6	74	40	4.218.590
NEPOZNATO	-	-	-	-
UKUPNO	88	1.536	234	162.189.626

Tablica 38: Broj zadruga, zadrugara i zaposlenih u 2015. te ukupni prihodi u 2014. po djelatnostima u Zadarskoj županiji

Izvor: Hrvatski savez zadruga – Analiza zadrugarstva u RH do 31.12.2015.; Obrada: ZADRA NOVA

Iako su zadruge u djelatnosti poljoprivrede i šumarstva najbrojnije, one ostvaruju svega 3 % od ukupnih prihoda zadruga Zadarske županije.

Što se tiče prosječnog broja zaposlenih po zadruzi, a koji se mogu izračunati iz podataka navedenih u tablici gore, on iznosi svega 0,36 za zadruge u sektoru poljoprivrede i šumarstva dok prosječan broj zadrugara u ovom sektoru iznosi 11,7. Prosječan broj zadrugara po zadruzi na razini Županije iznosi 17,5.

Prema podacima FINA-e, najuspješnije zadruge u ovome sektoru na području Zadarske županije, prema prijavljenim prihodima u 2015. godini, bile su: PZ Gračac (Gračac), PZ Nova zora - u stečaju (Sv. Filip i Jakov), Braniteljska zadruga Maslenica 93 (Zadar) i Poljoprivredna zadruga Maraška (Benkovac).

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Niski prihodi zadruga iz sektora poljoprivrede i šumarstva
Nizak prosječan broj zaposlenih po zadruzi
Nizak prosječan broj zadrugara po zadruzi

RAZVOJNE POTREBE
Organizacija radionica i edukacija o vođenju zakonitog poslovanja zadruge, koordinaciji proizvodnje, prodaje, naplate i svih ostalih aktivnosti koje su neophodne za uspješno poslovanje pravne osobe

Tablica 39: Razvojne potrebe i ograničenja u vezi s poljoprivrednim zadrugama

Izvor: ZADRA NOVA

Poticanje zapošljavanja većeg broja djelatnika koji posjeduju znanja o poduzetništvu i poslovanju zadruga kako bi čim uspješnije vodili poslovanje zadruga
Poraditi na motivaciji zadruga u korištenju raznolikih izvora financiranja
Poraditi na promociji i plasmanu proizvoda zadruga na tržištu

2.4.11. ZAŠTITA AUTOHTONIH PROIZVODA ZADARSKE ŽUPANIJE

Identificirane ključne autohtone namirnice s područja ZŽ su: višnja maraska, plava riba (u zadarskom akvatoriju), maslinovo ulje, Ninska sol, šokol, janjetina i jaretina, med, češnjak, crno vino i prošek, dagnja (Novigradska dagnja) i smokva.

Autohtoni prehrambeni proizvodi zbog tehnoloških, prehrambenih i organoleptičkih specifičnosti, te kvalitete i posebnosti konkuriraju ostalim prehrambenim proizvodima na globalnom tržištu. U tom pogledu jako je bitna njihova pravovremena i adekvatna zaštita koja spada u zakonski definirano područje. Tako proizvođači mogu zaštititi i registrirati naziv proizvoda zaštićenom oznakom izvornosti, zaštićenom oznakom zemljopisnog podrijetla ili oznakom zajamčeno tradicionalnog specijaliteta.

Na nacionalnoj razini, od ukupno 10 proizvoda čiji su nazivi zaštićeni oznakom izvornosti samo je jedan s područja Zadarske županije, a to je Paška janjetina. Osim Paške janjetine koja već ima rješenje o prijelaznoj nacionalnoj zaštiti, a Zahtjev za registracijom na razini EU objavljen je u Službenom listu EU, potrebno je još navesti Pašku sol (Paški solni cvijet) koja je u postupku zaštite naziva oznakom izvornosti na nacionalnoj razini.

Područje Zadarske županije karakterizira poljoprivredna bioraznolikost što je posebno bitno u pogledu brojnosti autohtonih sorta i pasmina čija pravilna valorizacija može imati značajan učinak na revitalizaciju i razvoj ruralnih područja županije. Upravo je to i u cilju projekta u pripremi „Valorizacija, promocija i plasman autohtonih tradicionalnih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Zadarske županije“, a u sklopu kojeg je već napravljen odabir ključnih autohtonih namirnica, s obzirom na strateški, gospodarski i kulturološki značaj, s područja županije.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nepoznavanje prednosti i prava koja proizlaze iz zaštite naziva oznakama
Nedostatak znanja potrebnih za pripremu dokumentacije i vođenje postupka zaštite na nacionalnoj razini
Nedostatna sredstva za financiranje postupka zaštite naziva proizvoda oznakama

RAZVOJNE POTREBE
Putem različitih radionica, seminara i projekata upoznati proizvođače s prednostima proizvoda čiji je naziv zaštićen jednom od oznaka
Povezivanje proizvođača i znanstvenih institucija radi pripreme dokumentacije potrebne za pokretanje zaštite na nacionalnoj razini
Plasman autohtonih poljoprivrednih proizvoda kroz turizam
Poticanje promotivnih aktivnosti kojima će se popularizirati autohtoni proizvodi
Umrežavanje proizvođača autohtonih proizvoda s ugostiteljskim objektima koji će plasirati dotične proizvode na tržište
Poticanje tradicionalne proizvodnje na PG-ovima

Tablica 40: Razvojne potrebe i ograničenja kod zaštite autohtonih proizvoda zadarske županije

Izvor: ZADRA NOVA

2.4.12. GOSPODARSKA ANALIZA SEKTORA POLJOPRIVREDE

Prema podacima iz Gospodarskih kretanja Zadarske županije br. 32., koje je izdala Hrvatska gospodarska komora - Županijska komora Zadar, u lipnju 2016. godine, djelatnost A 01 (Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima) čini oko 1,3% ukupnih prihoda, 1,7% ukupnog broja zaposlenih i 0,1% ukupnih prihoda od prodaje u inozemstvu Zadarske županije. Iz ovih podataka očit je mali obujam i mala zastupljenost ove djelatnosti u ukupnoj strukturi gospodarstva.

BILANCA - AKTIVA	**2014.**	**2015.**	**Indeks**
Dugotrajna imovina	339.111.772	340.625.478	100,4
Nematerijalna imovina	8.359.121	8.401.679	100,5
Materijalna imovina	323.061.843	324.470.284	100,4
Kratkotrajna imovina	116.017.219	113.996.010	98,3
Ukupno aktiva	**457.243.127**	**456.876.366**	**99,9**
BILANCA - PASIVA	2014.	2015.	Indeks
Kapital i rezerve	131.715.088	142.889.224	108,5
Temeljni (upisani) kapital	100.244.407	119.252.276	119,0
Dugoročne obveze	145.973.565	141.477.896	96,9
Kratkoročne obveze	169.627.215	161.961.758	95,5
Ukupno - pasiva	457.243.127	456.876.366	99,9
Zaposleni djelatnosti A 01:	335	350	104,5

Broj poduzeća djelatnosti koja su predala financijska izvješća: 79

Tablica 41: Skraćena bilanca djelatnosti A 01 (biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima) za 2015.

Izvor: HGK Županijska komora Zadar (Gospodarska kretanja Zadarske županije br. 32),lipanj 2016., Obrada:ZADRA NOVA

Pregledom skraćene bilance djelatnosti A 01 za 2015. pod stavkama aktive vidljivo je da gotovo nema promjene u odnosu na 2014. godinu, osim kratkotrajne imovine kod koje je zabilježen pad od 1,7% u 2015. godini u odnosu na 2014. godinu. Na strani pasive stavke kapital i rezerve porasle su za 8,5% i temeljni (upisani) kapital za 19% u odnosu na 2014. Dugoročne obveze smanjile su se za 3,1%, a kratkoročne obveze za 4,5%, dok je ukupna pasiva ostala gotovo nepromijenjena u odnosu na 2014. Promjene na strani pasive (povećanje temeljnog kapitala i smanjenje dugoročnih i kratkoročnih obaveza) ukazuju na razduživanje ove djelatnosti.

ZAKLJUČAK

Postojeći poljoprivredni resursi u Zadarskoj županiji omogućuju uspješan razvoj poljoprivrede i njezinih pratećih djelatnosti prepoznatih u analizi kao značajni elementi cjelokupnog održivog razvoja Županije. Zadarska županija raspolaže sa 60.000 ha obradivih površina i površinom mora od oko 3.700 km^2, što je oko 12% ukupne površine hrvatskog dijela Jadrana. Prema Iviću (2014) razvoj i dugu tradiciju poljoprivrede i ribarstva u Zadarskoj županiji uvjetovali su upravo prirodni uvjeti, plodna polja Ravnih kotara i veliki i raščlanjeni morski akvatorij.

Maslinici u Zadarskoj županiji čine 16% ukupne površine maslinika u Republici Hrvatskoj te je maslina ujedno i najbrojnija voćka u Županiji. Stanje u maslinarstvu na nacionalnoj razini Milat (2005) ocjenjuje gotovo zadovoljavajućim, iz razloga što se sadi sve više novih stabala maslina, postojeća stabla se sve bolje održavaju te raste proizvodnja i potrošnja maslinova ulja. Obzirom na takve pokazatelje, pretpostavlja se kako je maslinarstvo jedna od najperspektivnijih poljoprivrednih grana u Zadarskoj županiji.

Druga izrazito važna voćna vrsta u Zadarskoj županiji je višnja maraska, za koju je 2013. godine pokrenut postupak dobivanja naziva zaštićene oznake izvornosti u Republici Hrvatskoj. Značaj zaštite izvornosti višnje maraske za Zadarsku županiju opisuje Krajnović (2013), kroz dobivanje dragocjenog inputa za proizvođače maraske u što boljem tržišnom pozicioniranju proizvoda na bazi te voćne vrste u odnosu na konkurenciju. Kako tumači Vrsaljko (2010), višnja maraska je sirovina za široku lepezu proizvoda u konditorskoj, prehrambenoj, likerskoj, farmaceutskoj, a odnedavno i u kozmetičkoj industriji. Stoga je višnju marasku, ali i sve ostale ključne autohtone namirnice s područja Zadarske županije, potrebno pravilno valorizirati, jer to može imati značajan učinak na revitalizaciju i razvoj županijskih ruralnih područja.

Da poljoprivrednici u Zadarskoj županiji sve više prepoznaju važnost ekološke proizvodnje u svrhu omogućavanja održivog gospodarenja prirodnim resursima pokazuje trend porasta ekoloških proizvođača u posljednjih 5 godina, čiji se broj iz 2011. godine (55) više nego udvostručio u 2015. godini (121). Uz to, Zadarska županija uvelike je prepoznala i važnost integrirane poljoprivredne proizvodnje. Kako bi se dodatno potaknuo razvoj ekološke poljoprivrede, Petljak (2011) smatra da je nužno uvesti praćenje ekološke proizvodnje, odnosno njene strukture, da bi proizvođači znali što proizvoditi, a trgovci što mogu ponuditi potrošačima. Daljnjim razvojem poljoprivredne proizvodnje, osobito ekološke, osnažuje se temelj cjelokupnog održivog razvoja Županije uz povećanje kvalitete života svih žitelja njenog područja.

2.5. RIBARSTVO

Ribarstvo je svakako jedan od najvažnijih sektora Zadarske županije. Ono predstavlja tradicionalnu djelatnost zadarske obale i otoka, ali i djelatnost koja je jedna od najznačajnijih u strukturi gospodarstva ne samo Zadarske županije, već i puno šire. U sektoru ribarstva Zadarska županija, u mnogočemu predstavlja najznačajniju županiju u RH, a posebno u ribolovu i marikulturi. U prilog tomu idu i podaci iznijeti u nastavku analize ovog sektora, a koji pokazuju kako ribari Zadarske županije ostvaruju i do 47 % ukupnog ulova ribe i drugih morskih organizama u Republici Hrvatskoj. Isto tako, prikupljeni podaci pokazuju kako se u Zadarskoj županiji obavlja iskrcaj preko 30 % od ukupnog ulova ribe u Hrvatskoj, a po pitanju marikulture, Zadarska županija sudjeluje s oko 60 % u Hrvatskoj. Zbog svega navedenog, ovaj sektor prepoznat je kao jedan od prioritetnih sektora, ali i kao sektor koji ima značajan potencijal za daljnji razvoj.

Analiza ovog sektora obuhvaća sljedeća područja i pokazatelje: institucionalni i strateški okvir upravljanja ribarstvom, ribolovno područje Zadarske županije, karakteristike ribolovne flote i statistika morskog ulova Zadarske županije, akvakultura, prerada, ribarska infrastruktura, ribarske zadruge i gospodarska analiza sektora.

2.5.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR UPRAVLJANJA RIBARSTVOM

Ribarstvo je u Republici Hrvatskoj uređeno Zakonom o morskom ribarstvu (NN 56/10, 127/10, 55/11), Zakonom o slatkovodnom ribarstvu (NN 106/01, 7/03, 174/04, 10/05 i 49/05-pročišćeni tekst) te Zakonom o strukturnoj potpori i uređenju tržišta u ribarstvu (NN 153/09, 127/10).
U administrativnom smislu, Ministarstvo poljoprivrede (MP) nadležno je za pitanja ribarstva kako je navedeno u Nacionalnom strateškom planu razvoja ribarstva RH. Ustrojstvena jedinica u okviru MP izravno zadužena za ova pitanja je Uprava ribarstva (UR). UR je zadužena za obavljanje svih administrativnih poslova u okviru morskog ribarstva (upravljanje flotom i resursima), slatkovodnog ribolova, akvakulture (morske i slatkovodne), mjera strukturne politike (kao Upravljačko tijelo) i mjera tržišne politike, te ribarske inspekcije. UR, osim centralnog ureda u Zagrebu, ima i sedam područnih jedinica koje obavljaju tehničke i administrativne poslove iz segmenta morskog ribarstva. UR ima za cilj uspostavu sustava održivog upravljanja resursima i djelatnošću ribarstva u cjelini. U okviru Poljoprivredne savjetodavne službe ustrojen je Odjel za ribarstvo koji u djelokrugu svojih nadležnosti ima za cilj osigurati sponu između administracije i dionika u ribarstvu te pružiti savjetodavnu ulogu istima. Dionici sektora udruženi su u komore, zadruge i udruge. Najznačajnije krovne institucije su Hrvatska gospodarska komora (HGK) i Hrvatska obrtnička komora (HOK). Po pitanju udruživanja u zadruge, donesen je propis o posebnom priznavanju ribarskih zadruga sve kako bi se dionike sektora dodatno potaklo na udruživanje i osiguralo praćenje njihova rada i razvoja.
Institucionalnu podršku sektoru ribarstva na regionalnoj razini čini ista ona struktura koja je navedena u analizi i ocjeni stanja za sektor Poljoprivrede.
Planski dokumenti koji sadrže strateške smjernice te realno ostvarive i mjerljive ciljeve, prioritete i mjere za razvoj ribarstva Zadarske županije su sljedeći:

1. Županijska razvojna strategija Zadarske županije 2011. – 2013.
2. Program razvoja sektora ribarstva Zadarske županije 2013. – 2015.
3. Program razvoja ribarske infrastrukture Zadarske županije

Osim donošenja navedenih planskih dokumenata, Zadarska županija provodi i određene projekte kojima je, u konačnici, cilj pridonijeti daljnjem razvoju ribarstva na području Županije:

1. Riblja kašeta zdravlja - opći cilj projekta je potaknuti veću potrošnju

konzumacije ribe već u najmlađoj dobi te time stvaranje zdravih prehrambenih navika.

2. ECOSEA – radi se o europskom projektu UO za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj ZŽ koji je financiran iz Programa prekogranične suradnje Adriatic (IPACBC Adriatic), započeo je s provedbom u listopadu 2012. godine te je završio u rujnu 2016. godine. Opći cilj projekta je postavljanje okvira koji će omogućiti trajni proces zaštite i poboljšanje kakvoće mora i priobalja na temelju održivog gospodarenja ribolovnim aktivnostima i izravnim intervencijama za povećanje ribljih resursa i biološke raznolikosti.

2.5.2. RIBOLOVNO PODRUČJE ZADARSKE ŽUPANIJE

Područje djelovanja hrvatske ribolovne flote je teritorijalno more Republike Hrvatske, podijeljeno na ribolovne zone prema Pravilniku o granicama u ribolovnom moru Republike Hrvatske (”Narodne novine” 05/2011). Ribolovno more Republike Hrvatske dijeli se na jedanaest (11) ribolovnih zona, ribolovne zone su podijeljene na podzone, što se može vidjeti na Slici 8.

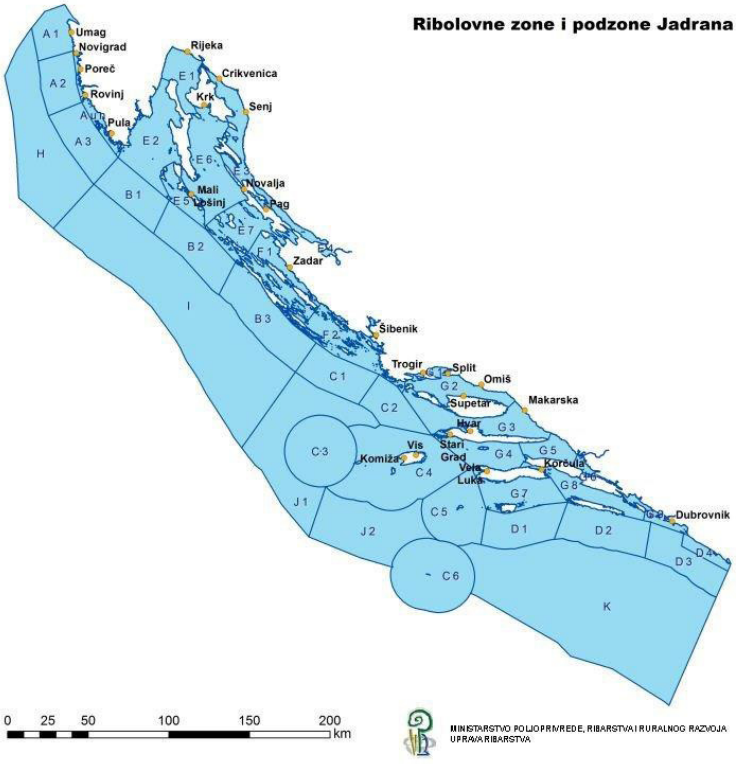

Slika 8:
Ribolovne zone i podzone na području Republike Hrvatske

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede – Uprava ribarstva

Imajući u vidu geomorfološke karakteristike sjevernog Jadrana, rasprostranjenost bioloških resursa i karakteristike ribolovne flote, ribolovne zone kojima gravitiraju ribari Zadarske županije su ribolovna područja koja su Pravilnikom o granicama u ribolovnom moru Republike Hrvatske označene kao ribolovne

zone B, E i F. Unutrašnje ribolovne zone u kojima se obavlja ribolov (E i F zona) karakteriziraju plića kanalska područja, Novigradsko more je mrjestilište i rastilište mnogih vrsta riba, dok su u ribolovnoj zoni B veće dubine pogodne za pelagijske vrste.

2.5.3. KARAKTERISTIKE RIBOLOVNE FLOTE I STATISTIKA MORSKOG ULOVA ZADARSKE ŽUPANIJE

Hrvatska je, pravovremeno prepoznavši negativne trendove u stanju ribljeg fonda na Mediteranu, a s posebnim naglaskom na malu plavu ribu, u 2014. godini započela s provedbom značajnih mjera regulacije ribolova čiji je rezultat smanjenje ribolovnog napora, kao i smanjenje ulova od 7% do 10% u 2015. godini u odnosu na 2014. godinu.

Tablica 42: Broj plovila, ukupni GT i snaga u kW u Zadarskoj županiji u usporedbi sa RH

Izvor: HGK - Županijska komora Zadar (Gospodarska kretanja br. 32, lipanj 2016.)

	Broj plovila	Ukupni GT	Ukupni kW
RH	3.134	35.152,4	271.114,9
Zadarska županija	461	10.411,9	56.043,9
Udio (%)	14,7	29,6	20,7

Tablica gore prikazuje stanje ribolovne flote Zadarske županije nakon provedenog natječaja za scrapping nakon kojeg je došlo do smanjenja broja brodova i ribolovnog napora. Danas ribolovna flota ZŽ čini 20,7% od ukupnog ribolovnog napora izraženih u kW, 29,6% od ukupne tonaže i 14,7% od ukupnog broja ribarskih plovila u RH.

Tablica 43: Struktura ribarskih plovila u RH i Zadarskoj županiji po duljini

Izvor: HGK - Županijska komora Zadar (Gospodarska kretanja br. 32, lipanj 2016.)

	do 12 m	12 - 18 m	18 - 24 m	veće od 24 m	Ukupno
Duljina plovila RH	2.626	320	94	94	3.134
Duljina plovila ZŽ	356	36	30	39	461

Što se tiče strukture plovila, najveći postotak (77%) čine plovila manja od 12 metara duljine. Ipak, od ukupnog broja brodova većih od 24 m na RH razini, njih 41,5% nalazi se upravo u ZŽ.

Tablica 44: Broj plovila prema vrsti ribolovnog alata u Republici Hrvatskoj i Zadarskoj županiji

PLOVILA PREMA VRSTI RIBOLOVNOG ALATA	REPUBLIKA HRVATSKA	ZADARSKA ŽUPANIJA	UDIO U UKUPNOM BROJU PLOVILA U ZŽ	UDIO ZŽ U RH
PLIVIČARI	219	72	15,6 %	32,9 %
KOĆARI	433	52	11,3 %	12,0 %
VIŠENAMJENSKA PLOVILA	2.482	337	73,1 %	13,6 %
UKUPNO	3.134	461	100,0 %	14,7 %

Izvor: HGK - Županijska komora Zadar (Gospodarska kretanja br. 32, lipanj 2016.)

Najveći broj plovila u Zadarskoj županiji registriran je kao višenamjenska plovila (73,1%). Ova plovila tipična su za mediteranski oblik ribolova, u kojemu najčešće nema ciljanih vrsta i u kojemu ribari često mijenjaju alat tijekom godine. Plivičari čine 15,6% ribolovne flote u Zadarskoj županiji i skoro 33% ribolovne flote u RH, dok plovila za koćarski ribolov čine oko 11% ribolovne flote u Zadarskoj županiji.

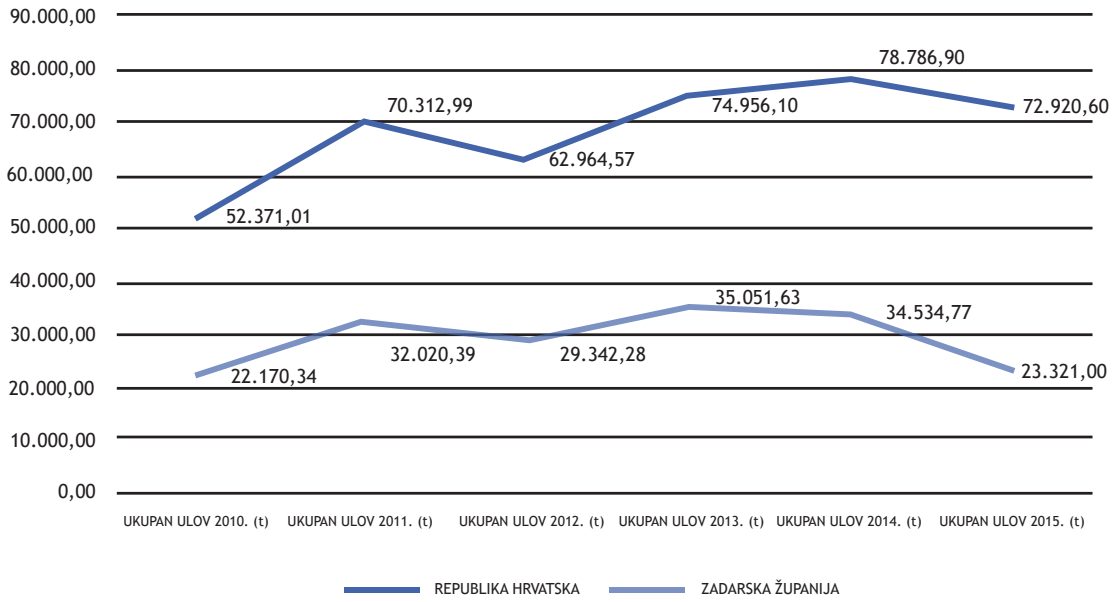

Graf 36: Ukupan ulov u Republici Hrvatskoj i Zadarskoj županiji u periodu od 2010. do 2015. godine

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, Uprava ribarstva, Obrada: ZADRA NOVA

U periodu od 2010. do 2015. godine najveći ulov u ZŽ zabilježen je 2013. godine kada je činio čak 47% ukupnog morskog ulova RH. U promatranom razdoblju porast ulova u 2013. godini, a nastavno i u 2014. posljedica je povećanog ulova male plave ribe (srdela i inćun) plivaricom za malu plavu ribu. U 2015. godini zabilježen je pad ulova u odnosu na 2014. godini, a koji je posljedica negativnih trendova posebno u stokovima male plave ribe, zbog čega je Republika Hrvatska u 2014. godini započela s provedbom značajnih mjera regulacije ribolova.

Također, prema podacima iz Ministarstva poljoprivrede – Uprave ribarstva, na području Zadarske županije u 2015. godini plivaricama je ostvareno preko 97% morskog ulova, povlačnim alatima ostvareno je svega oko 1,3% ulova dok je ulov ostalim ribolovnim alatima zanemariv.

Tablica 45: Ukupan morski ulov u kg u 2015. godini u Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj prema vrsti morskih organizama

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede – Uprava ribarstva; Obrada: ZADRA NOVA

VRSTE MORSKIH ORGANIZAMA	ZADARSKA ŽUPANIJA	REPUBLIKA HRVATSKA
BIJELA RIBA	337,70	3.718,20
GLAVONOŠCI	132,10	1.313,00
HRSKAVIČNA RIBA	22,70	218,40
MALA PLAVA RIBA	22.762,60	65.618,60

OSTALI MORSKI ORGANIZMI	9,70	78,50
RAKOVI	22,90	874,80
ŠKOLJKAŠI	11,30	962,50
VELIKA PLAVA RIBA	22,00	136,60
UKUPNO	**23.321,00**	**72.920,60**

Graf 37: Iskrcaj u kg u 2015. godini po iskrcajnom mjestu po županijama

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede – Uprava ribarstva; Obrada: ZADRA NOVA

Unatoč mjerama regulacije ribolova male plave ribe, u 2015. godini ulov ove vrste iznosio je čak 97,6% ukupnog ulova u ZŽ, dok je ulov bijele ribe činio svega 1,4% ukupnog ulova. Slična situacija prisutna je i na državnoj razini. Ulov male plave ribe u 2015. godini u Zadarskoj županiji čini 35% ukupnog morskog ulova ove vrste na razini RH.

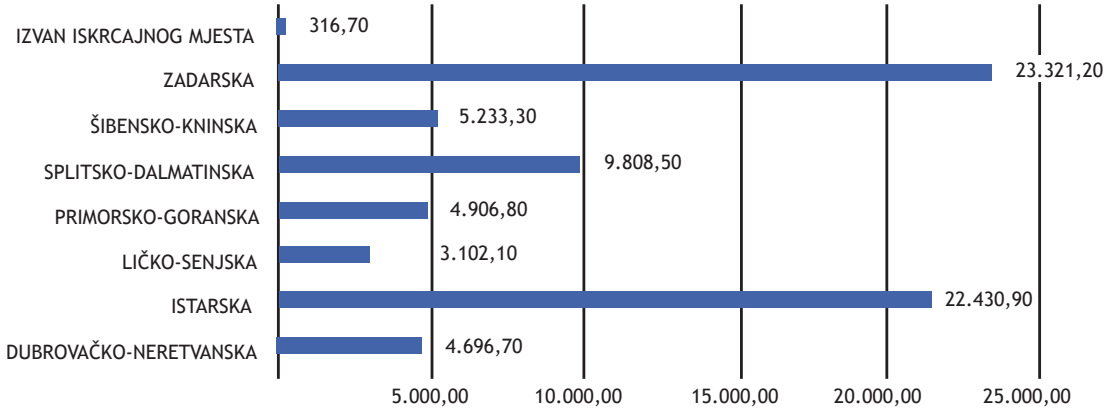

Na iskrcajnim mjestima u ZŽ u 2015. godini iskrcalo se 32 % ukupnog morskog ulova u RH.

Prema podacima iz Ministarstva poljoprivrede – Uprave ribarstva, iskrcaj ribe i drugih morskih organizama u 2015. g. obavljao se na ukupno 236 evidentiranih iskrcajnih mjesta u RH. Od ukupnog broja iskrcajnih mjesta, 43 se nalazi u Zadarskoj županiji što je još uvijek premali broj iskrcajnih mjesta u odnosu na potrebe ribolovne flote Zadarske županije.

Od ukupno 43 iskrcajna mjesta u ZŽ, 29 se nalazi na otocima. Na otočnim iskrcajnim mjestima u 2015. godini obavilo se 43% ukupnog iskrcaja morskog ulova ZŽ, a 57% ukupnog iskrcaja obavilo se u iskrcajnim mjestima na kopnu. Najznačajnija iskrcajna mjesta po količini iskrcaja u kg u 2015. godini u Zadarskoj županiji bila su Kali (Vela Lamjana) u kojem je iskrcano 33% ukupnog morskog ulova, odnosno čak 10 % ukupnog morskog ulova u RH. Zatim slijede Zadar (Adria), Biograd (glavni mul), Zadar (Gaženica) i Zadar (kod mosta).

2.5.4. AKVAKULTURA

Na razini Republike Hrvatske u 2014. godine registriran je ukupno 171 uzgajivač morske ribe od čega je na području Zadarske županije registriran 31 uzgajivač.

Ukupan broj uzgajališta u Republici Hrvatskoj je 344, a u Zadarskoj županiji nalazi se ukupno 56 uzgajališta. Od ukupnog broja uzgajivača u Županiji, najviše njih bavi se uzgojem školjkaša i bijele ribe, dok se uzgojem tune bave tri uzgajivača od sveukupno 4 registrirana na državnoj razini. Na području županije, nalazi se i jedno mrjestilište, odnosno jedan uzgajivač koji se bavi uzgojem riblje mlađi.

ZADARSKA ŽUPANIJA	BIJELA RIBA	ŠKOLJKE	TUNE	MRJESTILIŠTE	UKUPNO
BROJ UZGAJIVAČA	12	15	3	1	31
BROJ UZGAJALIŠTA	25	16	14	1	56
REPUBLIKA HRVATSKA	BIJELA RIBA	ŠKOLJKE	TUNE	MRJESTILIŠTE	UKUPNO
BROJ UZGAJIVAČA	36	127	4	4	171
BROJ UZGAJALIŠTA	59	266	15	4	344

Tablica 46: Broj uzgajivača bijele ribe, tune i školjkaša po županijama

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede - Uprava ribarstva 2014. (Popis uzgajivača morske ribe); Obrada: ZADRA NOVA

Zadarska županija je jedina županija koja je u svoj prostorni plan uvrstila područja za marikulturu koristeći principe Integralnog upravljanja obalnim područjem.

Prema podacima iz Programa razvoja sektora ribarstva Zadarske županije 2013. - 2015. godine, dozvoljeni uzgoj na ovom području iznosi 4.925 tona bijele ribe, 20.000.000 milijuna komada mlađi bijele ribe, 4.520 tona tuna i 735 tona školjkaša. Koncesionirane površine na pomorskom dobru Zadarske županije za uzgoj ribe i drugih morskih organizama iznose ukupno 15.511.346 m2 od čega 5.900.000 m2 za uzgoj tuna, 8.395.346 m2za uzgoj bijele ribe i 1.216.000 m2 za uzgoj školjkaša.

U Programu razvoja sektora ribarstva Zadarske županije 2013. - 2015. godine također je navedena i geografska rasprostranjenost uzgajališta ribe koja se nalaze na području otoka Pašmana, Ugljana, Iža, Vrgade i Dugog otoka. U Ninu se nalazi najveće mrjestilište bijele ribe u RH, ukupnog proizvodnog kapaciteta 20.000.000 komada mlađi. U Zadarskoj županiji nalazi se svega jedan uzgajivač slatkovodne ribe, i to na području Donjeg Srba - Donja Suvaja, koji se bavi uzgojem kalifornijske pastrve ukupne količine oko 50 tona konzumne ribe godišnje.

Zahvaljujući takvom multidisciplinarnom planiranju izbjegnuti su potencijalni konflikti sa drugim korisnicima prostora i stvoren je optimalni okvir za smještanje ove djelatnosti u prostor. Marikultura predstavlja jednu od vrlo značajnih djelatnosti na području Zadarske županije.

RH	2011.	2012.	2013.	2014.
Bijela riba	4.530.298	4.607.273	5.868.399	6.990.184
Tune	3.222.531	1.906.743	2.616.311	2.223.759
Školjke	3.150.000	3.150.000	2.000.000	746.045
UKUPNO RH	10.902.829	9.664.016	10.484.710	9.959.988
ZŽ	2011.	2012.	2013.	2014.
Bijela riba	2.775.843	3.173.062	4.155.252	4.699.137
Tune	2.128.583	1.320.608	1.949.608	1.324.345
Školjke	14.530	36.000	46.250	50.743
UKUPNO ZŽ	**4.918.956**	**4.529.670**	**6.151.110**	**6.074.225**

Tablica 47: Proizvodnja u uzgoju morskih organizama u RH (u kg) za razdoblje 2011. - 2014.

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede - Uprava ribarstva

Promatrajući trendove uzgoja na području Zadarske Županije u razdoblju od 2011. do 2014. godine može se zaključiti kako proizvodnja bijele ribe i školjaka raste, dok proizvodnja u uzgoju tuna pada, jednako kao i na razini RH. U uzgoju školjkaša na državnoj razini, Zadarska županija u 2014. godini sudjelovala je tek sa 7%.

Što se tiče tvrtki na području marikulture, najveća tvrtka u Zadarskoj županiji je Cromaris d.o.o.Tvrtka proizvodi i mlađ u svom mrjestilištu u Ninu kojim opskrbljuje mnoge uzgajivače riba. Posebna su važnost matični stokovi brancina i orade od kojih se dobiva autohtona mlađ koja je bolje kvalitete nego uvozna, a čime se ujedno čuva i autohtoni hrvatski brancin (Faričić, 2014.).

Uzgojem tuna na području Zadarske županije bavi se nekoliko tvrtki, a jedna od najznačajnijih je tvrtka Kali tuna d.o.o. koja je prva na Mediteranu počela uzgajati tunu. Taj pionirski pothvat prerastao je u dobro uhodanu djelatnost i tvrtka danas proizvodi 250 t tune. Uzgojem tune bave se još i Adriatic tuna d.o.o. te Jadran tuna d.o.o., a svi zajedno proizvedu oko 1.000 t tune, vrlo cijenjene na Japanskom tržištu, gdje postiže cijenu od oko 40 EUR/kg (Faričić, 2014.).

Zadarska županija je u 2014. sudjelovala s visokih 61% u ukupnoj proizvodnji marikulture u RH.

2.5.5. PRERADA

Prerada ribe u Zadarskoj županiji počinje se razvijati početkom 20. stoljeća, a bila je temeljena na preradi srdele soljenjem i konzerviranjem, tj. proizvodnji ribljih konzervi.

Od riboprerađivača na području Zadarske županije, neki od najznačajnijih su svakako Omega 3 iz mjesta Kali na Ugljanu, prva proizvođačka organizacija u ribarstvu na području čitave Republike Hrvatske, zatim Ostrea, koja se bavi preradom slanih inćuna, Mardešić d.o.o. iz mjesta Sali na Dugom otoku koji godišnje proizvede oko 1.000 tona ribljih konzervi i to sardine, sardine s povrćem i rajčicom (Faričić, 2014.) te Mišlov d.o.o. koji je u lipnju 2015. godine otvorio pogon za preradu plave ribe u Poličniku čime je proširio svoju djelatnost na preradu i veleprodaju proizvoda ribarstva.

2.5.6. RIBARSKA INFRASTRUKTURA

Ribarska logistika i infrastruktura koja se veže za sektor ribolova obuhvaća: iskrcajna mjesta, privezišta, remontna brodogradilišta, prometnu povezanost obalne infrastrukture, poduzetničke zone u kojima je smještena logistika (prihvat ribe, smrzavanje i skladištenje ribe, odobreni objekti za stavljanje ribe u promet, preradbeni kapaciteti i radionice za popravak i održavanje ribarskih alata i opreme) te opskrbu plovila gorivom.

Osnovni problem iskrcajnih mjesta na području Zadarske županije, a posebno onih za plovila duljine preko 15 metara predstavljaju nedovoljna duljina raspoložive obale i iskrcaj na mjestima koja ne udovoljavaju temeljnim higijensko sanitarnim uvjetima za iskrcaj ribe. Ovaj problem prepoznat je od

regionalne samouprave pa su u županijski prostorni plan uvrštene tri ribarske luke: postojeća luka u Velikoj Lamjani koju je potrebno proširiti sukladno napravljenoj projektnoj dokumentaciji, ribarska luka u okviru luke Gaženica (otvorena za javni promet od međunarodnog gospodarskog interesa za RH) i ribarska luka u Tkonu s iskrcajnim mjestom u Biogradu.

Smještaj u lukama za većinu ribarskih brodova u Zadarskoj županiji većih od 15 metara rješava u formi privezišta gdje su brodovi vezani jedan uz drugog i samo dio brodova ima direktan kontakt s obalom. Na postojećim privezištima otežan je ukrcaj i iskrcaj opreme i alata te je otežano obavljanje popravaka i tekućeg održavanja brodova. Glavna privezišta za ribarske brodove nalaze se u Kalima (Vela Lamjana i Batalaža), u Zadru (gradska luka, Gaženica) Biogradu, Tkonu i Kukljici. Veće ribarske brodice imaju sličan status kao i ribarski brodovi - nemaju riješen ribarski vez već se vezuju u više ili manje organiziranim privezištima. Manje brodice rješavaju svoj vez ili kroz komunalni vez ili u okviru sportskih lučica.

Remontna brodogradilišta su nužna za održavanje ribolovne flote u smislu održavanja vrijednosti plovila i sigurnosti plovidbe, koja je sastavni dio djelatnosti ribolova. Manji brodovi i veće brodice redoviti remont obavljaju u marinama (marina Sukošan), a male ribarske brodice koriste istezališta športskih ribolovnih društava ili lokalnih nautičkih centara.

Veći dio ribarskih plovila koriste pogonske strojeve koji troše dizelsko gorivo, a samo mali dio brodica koristi benzinske izvanbrodske motore. „Plavi dizel“ dostupan je ribarskim plovilima na samo tri benzinske postaje u Zadarskoj županiji: Grad Zadar - Voštarnica, Preko i Biograd. Kapacitet ovih postaja limitiran je veličinom spremnika za gorivo i obilježjima obale u području postaje (nemogućnost istovremenog korištenja za dva ili više plovila).

Najveći dio logističkih sadržaja za ribarstvo dolazi iz pogona za preradu ribe. Postojeći servisi za ribolovnu opremu i alate nisu u potpunosti prepoznati i nisu kvalitetno umreženi pa se ne može utvrditi ni sama dostatnost ovih sadržaja. Na području Zadarske županije izgrađeno je nekoliko građevina i nekoliko operativnih obala koje isključivo služe za marikulturu. Obzirom na ograničenja važećeg Županijskog prostornog plana (ŽPP), koji nije predvidio izgradnju ovih objekata na lokacijama uzgoja, neke od ovih građevina, kao i luke (privezišta), izgrađene su u skladu sa propisima, dok neke nisu.

Nakon prestanka rada remontnog brodogradilišta u Velikoj Lamjani, ribarski brodovi obavljaju remont izvan Zadarske županije.

Zadarska županija nema riješen sustav otpadnih voda iz pogona prerade, a koji je od iznimne važnosti uzevši u obzir postojeće prerađivačke kapacitete te planiranu izgradnju novih pogona prerade. Problem otpadnih voda postaje tim veći, budući da utječe i na certificiranje proizvoda za tržište Europske unije.

2.5.7. RIBARSKE ZADRUGE

Ne postoji adekvatna logistička podrška za opskrbu ribarskih plovila gorivom.

U Evidenciji zadruga i zadružnih saveza Hrvatskog centra za zadružno poduzetništvo za 2015. godinu, na području Zadarske županije upisano je 7 ribarskih zadruga, 83 zadrugara i 74 zaposlenih u ribarskim zadrugama.

SEKTOR DJELATNOSTI	BROJ ZADRUGA	BROJ ZADRUGARA	BROJ ZAPOSLENIH	PRIHOD U 2014. GODINI U KN
RIBARSTVO	7	83	74	114.730.225
UKUPNO	88	1.536	234	162.189.626

Tablica 48: Broj zadruga, zadrugara i zaposlenih te ukupni prihodi u 2013. po djelatnostima u Zadarskoj županiji

Izvor: Hrvatski savez zadruga - Analiza zadrugarstva u RH do 31.12.2014.; Obrada: ZADRA NOVA

Iz podataka u tablici gore vidljivo je kako su zadruge u djelatnosti Ribarstva ostvarile daleko najveće prihode u 2014. godini (71%) u Zadarskoj županiji. Ovakav rezultat nije iznenađujući ako se uzme u obzir ukupan (74) i prosječan broj zaposlenih (10,6) te ukupan (83) i prosječan broj zadrugara (11,9) u ribarskim zadrugama.

Prema podacima FINA-e, neke od najuspješnijih ribarskih zadruga Zadarske županije prema visini prijavljenog prihoda u 2015. godini bile su RZ Omega 3, RZ Plivarica i RZ Zadar.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Veličina sektora i razvojne potrebe ograničene nacionalnom razinom upravljanja biološkim resursima
Neusklađenost dimenzija kapaciteta flote s kapacitetom namjenski uređene obale
Kapaciteti flote ograničeni su na vrijednost koju je RH unijela u trenutku pristupanja EU i smije se samo smanjivati
Iskrcajna mjesta u dobrom dijelu, sadržajno ili organizacijski, ne udovoljavaju stvarnim potrebama
Nedovoljna iskorištenost otpada od riblje industrije
Nedovoljna povezanost proizvođača
Dugotrajan i zahtjevan proces dodjele koncesija na pomorskom dobru što, u konačnici, predstavlja prepreku u uzgoju bijele ribe
Niska potrošnja per capita
Dobna struktura ribara (zastupljenost starijih dobnih skupina)
Nedovoljan broj zaštićenih autohtonih proizvoda
Nedostatak prostora na pomorskom dobru i na kopnu za potrebe razvoja akvakulture
Nedostatak obalne infrastrukture za potrebe akvakulture
Neriješen tretman otpadnih voda u poslovnim zonama
Degradacija kvalitete ribe zbog lošeg transporta i skladištenja, neprofesionalne manipulacije i nepravovremenog iskrcaja

RAZVOJNE POTREBE
Izgradnju i uređenje obalne infrastrukture za potrebe ribarskih brodova ZŽ i migratorne flote RH koja iskrcava ribu na području ZŽ
Izgradnja iskrcajnog mjesta na sjeveru Županije
Izgradnja i uređenje primjerenih iskrcajnih mjesta za manja plovila
Različita koncentracija sudionika u ribarstvu, različita količina iskrcane ribe i različit položaj u prostoru određuju potrebe za različitom razinom uređenja iskrcajnih mjesta
Izgradnja remontnih brodogradilišta

Za potrebe iskrcajnih mjesta na dijelu obale izgraditi otpremne i purifikacijske centre te definirati prostore za te sadržaje
Standardizirati iskrcajna mjesta
Nastaviti provedbu Integralnog upravljanja obalnim područjem Zadarske županije kroz izradu podloga za proširenje marikulture
Daljnje jačanje udruživanja u ribarstvu s ciljem osnivanja organizacija proizvođača
Razvoj obiteljskih manufaktura za izradu finalnog proizvoda u procesu prerade
Izgradnja pogona za zbrinjavanje otpada i otpadnih voda iz prerađivačkih pogona
Povezivanje turističkog i ribarskog sektora te plasman i promocija proizvoda kroz ribolovni turizam
Korištenje EU fondova za razvoj infrastrukture(u ribarskim lukama i na iskrcajnim mjestima)
Povećanje uzgoja školjkaša koji je trenutno daleko ispod svojih prirodnih potencijala
Promocija visoke nutritivne vrijednosti ribe i školjkaša
Potrebno predvidjeti mogućnost uzgoja školjkaša u polikulturi s ribom već na razini prostornog planiranja i određivanja zona za uzgoj
Osnivanje Centra kompetencije Sektora u ZŽ koji će se baviti znanstvenim istraživanjima o novim tehnologijama u području uzgoja te obuci potrebnog stručnog kadra
Povećanje kapaciteta postojećih mrjestilišta i izgradnja novih
Osiguravanje dovoljnog broja iskrcajnih mjesta

Tablica 49: Razvojne potrebe i ograničenja u sektoru ribarstva

Izvor: ZADRA NOVA

2.5.8. GOSPODARSKA ANALIZA SEKTORA RIBARSTVA

Analiza podataka iz skraćenog računa dobitka i gubitka djelatnosti A 03 (Ribarstvo) za 2015. godinu pokazuje povećanje prihoda za 21%, troškova osoblja za 11,6%, neto plaće i nadnice za 13,2%, amortizacije za 7% i dobiti koja je iznosila 61,9 milijuna kuna, nakon gubitka od 13,7 milijuna kuna u 2014. Povećao se i broj zaposlenih za 7,3% što također označava oporavak ove djelatnosti. Značajan je i porast prihoda od prodaje u inozemstvu od 41,5% iz čega je evidentno kako je ribarstvo suficitarna djelatnost i općenito važan segment u ukupnoj gospodarskoj strukturi Zadarske županije.

RAČUN DOBITI I GUBITKA	2014.	2015.	INDEKS
POSLOVNI PRIHODI	785.992.376	952.260.542	121,2
TROŠKOVI OSOBLJA	102.539.395	114.468.434	111,6
NETO PLAĆE I NADNICE	61.410.557	69.536.521	113.2
AMORTIZACIJA	63.042.532	67.470.474	107
UKUPNI PRIHODI	814.097.580	985.547.017	121,1
UKUPNI RASHODI	827.886.832	923.568.955	111,6
DOBIT ILI GUBITAK PRIJE OPOREZIVANJA	-13.789.252	61.978.062	740,0
POREZ NA DOBIT	6.510.967	9.576.226	147,0
ZAPOSLENI DJELATNOSTI A 01:	1.040	1.116	107,3

Tablica 50: Skraćeni račun dobiti i gubitka djelatnosti A 03 (Ribarstvo) za 2014. godinu

Izvor: HGK – Županijska komora Zadar (Gospodarska kretanja br. 32, lipanj 2016.)

BROJ PODUZEĆA DJELATNOSTI A 01 KOJA SU PREDALA FINANCIJSKA IZVJEŠĆA: 77

OSTALI PODACI	2014.	2015.	INDEKS
INVESTICIJE U NOVU DUG. IMOVINU	148.057.479	126.533.780	85,5
UVOZ	234.072.069	252.211.058	107,7
PRIHOD OD PRODAJE U ZEMLJI	344.658.885	355.193.785	103,1
PRIHOD OD PRODAJE U INOZEMSTVU	369.670.205	522.955.065	141,5

ZAKLJUČAK

Analiza ribarstva potvrđuje tezu o gospodarskoj djelatnosti po kojoj je Zadarska županija najpoznatija i s najvećim udjelom u Hrvatskoj. Takva teza potkrijepljena je činjenicama da ribari s područja Zadarske županije ostvaruju do 47% ukupnog ulova ribe i drugih morskih organizama u Hrvatskoj te da županijska ribolovna flota zauzima gotovo petinu hrvatske ribolovne flote. Snažne rezultate Županija postiže i u proizvodnji marikulture, gdje u 2014. godini u ukupnoj proizvodnji na razini Hrvatske sudjeluje s visokih 61%.

Karakteristika ribarstva u Zadarskoj županije je i dobra organiziranost i gospodarska aktivnost ribara kroz zadruge, a što je utvrđeno pregledom ukupnog broja zadruga na županijskom području, u kojem ribarske zadruge doprinose s visokih 70 % u ukupnim prihodima zadrugarstva. U kontekstu udruživanja i poduzimanja zajedničkih razvojnih aktivnosti u sektoru ribarstva neizostavno je istaknuti kako je u Biogradu na Moru u rujnu 2014. godine osnovana i prva lokalna akcijska grupa u ribarstvu u Hrvatskoj – LAGUR „Lostura“. Osim ove, na području Zadarske županije početkom 2016. godine osnovane su još dvije lokalne akcijske grupe u ribarstvu „Tri mora“ i „Plodovi mora“.

Potencijalne opasnosti za kvalitetu svih morskih proizvoda Bavčević i suradnici (2001) identificiraju kroz onečišćenja prouzročenih otpadnim vodama gradova, nekontroliranim turističkim aktivnostima te industriji pod utjecajem intenzivnog i nekontroliranog poljodjelstva u obalnom pojasu. Obzirom na to, za daljnji razvoj ribarstva u Zadarskoj županiji nužno je kontinuirano praćenje svih potencijalnih opasnosti, odnosno pravovremeno reagiranje na eventualno pojavljivanje istih.

Ivić (2014) afirmira potrebu da se poljoprivredu i ribarstvo učini efikasnima i prepoznatljivima u segmentu prirodne i zdrave hrane te kvalitetnih prehrambenih proizvoda specifičnih za zadarsko i šire mediteransko područje. Upravo u tom smjeru bi trebao ići daljnji razvoj gospodarskog ribolova, uz dodatno jačanje udruživanja u ribarstvu sa ciljem osnivanja proizvođačkih organizacija te povezivanju turističkog i ribarskog sektora s plasmanom i promocijom proizvoda kroz ribolovni turizam.

3. ODRŽIV RAST

3.1. ZAŠTITA OKOLIŠA

Sukladno Zakonu o zaštiti okoliša, okoliš je dobro od interesa za Republiku Hrvatsku, te se zaštitom okoliša osigurava cjelovito očuvanje kakvoće okoliša, bioraznolikosti, krajobrazne raznolikosti i georaznolikosti, racionalno korištenje prirodnih dobara i energije na najpovoljniji način za okoliš, kao osnovni uvjet zdravog života i temelj koncepta održivog razvitka. U nastavku ovog poglavlja se analizira prirodna baština, vode, tlo, zrak, biološka raznolikost, buka, europska ekološka mreža Natura 2000 te procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća.

3.1.1. PRIRODNA BAŠTINA

Park prirode Vransko jezero obitavalište je više od 240 vrsta ptica.

Prirodna baština je jedan od temeljnih elemenata identiteta Republike Hrvatske pa tako i Zadarske županije. Njena zaštita se provodi očuvanjem bioraznolikosti, krajobrazne raznolikosti i georaznolikosti te zaštitom posebnih dijelova prirode koju čine zaštićena područja i područja ekološke mreže Natura 2000.

Bioraznolikost, georaznolikost i krajobrazna raznolikost te njihova očuvanost definiraju prostor Županije i čine ga prepoznatljivim. Kao osobita vrijednost i jedinstvenost ističe se područje dinarskog krša koje je ujedno i locus typicus sa svojom izuzetnom geološkom građom, hidrogeološkim i krajobraznim karakteristikama. Georaznolikost je, za razliku od žive prirode, neobnovljiva, podložna oštećivanju i uništavanju, što često dovodi do njezinog trajnog nestajanja. Ono je također i jedno od žarišta biološke raznolikosti i endemizma, pa i stoga ima izuzetnu vrijednost.

Zadarsku županiju karakterizira i velika raznolikost staništa. Njen biogeografski položaj, reljefna i klimatska varijabilnost omogućili su nastanak velikog broja različitih staništnih tipova[25]. Na relativno malom području nalazimo planinska, obalna, morska i nizinska staništa koja uvjetuju veliku raznolikost biljnih i životinjskih vrsta sa znatnim brojem endema čiji broj nije moguće procijeniti zbog nedostatka podataka o inventarizaciji područja županije. Valja napomenuti da se od 2004. do danas provodilo nekoliko projekata koji su imali integriranu aktivnost inventarizacije flore, faune i staništa. Stoga je napravljena djelomična inventarizacija Zadarske županije, ali podaci nisu javno dostupni niti objedinjeni na jednom mjestu. Trenutno nacionalni parkovi i parkovi prirode provode inventarizaciju živog svijeta na svojem području te bi podaci trebali postati dijelom „baze zaštićenih područja RH“ produkta projekta PAMS (ProtectedArea Management System)[26]. „Natura Jadera“ JU također radi na inventarizaciji i monintoringu vrsta i staništa na svojim područjima.

Jedan od najvećih razloga ugroženosti bioraznolikosti su gubitak i degradacija staništa. Ona su prvenstveno ugrožena antropogenim djelovanjem i to na razne načine: nelegalna gradnja, preinake prirodnih ekosustava, zagađenje voda,

25/ Stanište je jedinstvena funkcionalna jedinica ekološkog sustava, određena zemljopisnim, biotičkim i abiotičkim svojstvima, neovisno o tome je li prirodno ili doprirodno (Zakon o zaštiti prirode NN 80/13).

26/ Program zaštite okoliša Zadarske županije, OIKON 2014.

tla i zraka, prekomjerno iskorištavanje bioloških resursa, unos stranih vrsta, intenzivna poljoprivreda, turizam i dr. S druge strane do gubitka staništa dolazi i zbog ljudskog nedjelovanja jer prirodne vegetacijske sukcesije također dovode do promjena na staništu te nestanka brojnih vrsta. Tako su na primjer travnjaci i livade nastali pod utjecajem čovjeka koji je na taj način doprinosio povećanju biološke raznolikosti, danas ugroženi sukcesijom (postupnim zaraštavanjem) upravo zbog prestanka ispaše, košnje i drugih tradicionalnih djelatnosti. Također, ne smije se zanemariti niti utjecaj klimatskih promjena koji se u posljednje vrijeme smatra jednim od glavnih uzroka ugroženosti bioraznolikosti na cijelom svijetu pa tako i u Zadarskoj županiji.

U kontekstu zaštite prirode mehanizmi prostorne zaštite su često prva „linija fronte“. Ugradnja uvjeta i mjera zaštite prirode u prostorne planove, planove razvoja turizma, lovno gospodarske osnove i sl.,te planovi upravljanja i ostali dokumenti potrebni za kvalitetno upravljanje zaštićenim područjima i područjima Natura 2000 koji koriste principe prilagodljivog upravljanja su relevantni mehanizmi za osiguravanje očuvanja prirode te je potrebno osigurati uvjete za njihovu kvalitetnu izradu i provedbu.
Drugačiji i dugoročni način zaštite prirode je i kontinuirani rad na podizanju svijesti stanovništva (posebno učenika) i posjetitelja koji se temelji na aktivnostima informiranja i edukacije (npr. škole u prirodi) te razvojem posjetiteljske infrastrukture za što je također potrebno osigurati uvjete i financiranje.

3.1.2. VODE

Složeni reljef i krška priroda područja rezultirali su vrlo složenom površinskom i podzemnom hidrografijom, s većim brojem slivnih područja. Najveći dio – područje Velebita i uz Velebit, Gračačka visoravan, Bukovica – spada u sliv Zrmanje; dio Ravnih kotara čini sliv Vranskog jezera, a dio se drenira izravno u more (npr. Miljašić Jaruga); mali dio uz granicu s Bosnom i Hercegovinom spada u sliv rijeke Une; a dio Bukovice te područje uz tok Guduče u sliv Krke.
Glavne tekućice su: Zrmanja i njen pritok Krupa, Una, Ričica, Otuča, Miljašić Jaruga, Bašćica, Karišnica, Kličevica i Kotarka. Najduža i najznačajnija je Zrmanja, koja izvire u području Zrmanja vrela, te nakon 69 km toka s visinskim padom od 327 m, utječe u Novigradsko more 10 km nizvodno od Obrovca. U svome donjem toku (posljednjih 14 km, od Jankovića buka) Zrmanja je pod utjecajem mora. Uz Zrmanju postoji i niz izvora (Vrilina, Ledenik, Dozinovac) koji se koriste za vodoopskrbu okolnih naselja. lzvor na području sela Muškovci (podnožje Velebita, SI od Obrovca) preko crpne stanice Dolac opskrbljuje regionalni vodovod sjeverne Dalmacije. Ričica, Otuča i Opsenica teku Gračačkom visoravni, a njihove vode se energetski koriste u RHE Obrovac. Park prirode Vransko jezero, smješten paralelno s morskom obalom, JI od Biograda n/M, najveće je prirodno jezero u RH (300 ha) i najznačajnija stajaćica na području Zadarske županije. Većina močvarnih površina i blata (Vransko

Tijekom prijenosa vode od izvora do krajnjeg potrošača gubi se od 30% do 80% količine vode.

polje, Bokanjačko i Nadinsko blato, Trolokve) isušivanjem su pretvorena u poljoprivredne površine. Stajaćice, posebno Vransko jezero te Veliko, Malo i Kolanjsko blato, izuzetno su značajne u životnom ciklusu bogate ornitofaune i ihtiofaune, što je prepoznato i uvaženo njihovim uvrštenjem u zaštićena područja prirode.

Na javni vodoopskrbni sustav priključeno je oko 94% stanovništva Zadarske županije, što je više nego prosjek RH koji iznosi 87,7% stanovništva[27]. Na sustav odvodnje u Zadarskoj županiji priključeno je 45% stanovništva što je u rangu priključaka u RH koji iznosi 43-47%. Zadarska županija bilježi i jedan od najvećih gubitaka vode, iako je ujedno i jedna od vodom najbogatijih. Tijekom prijenosa vode od izvora do krajnjeg potrošača gubi se od 30% do 80% (županijski prosjek je oko 60%) vode.

Već dugi niz godina se periodično rade ispitivanja kvalitete lokalnih voda. Plan monitoringa vode za ljudsku potrošnju za 2015. godinu, sukladno odredbama Zakona o vodi za ljudsku potrošnju (NN 56/13, 14/14 i 64/15), proveden je u skladu sa zahtjevima Pravilnika o sukladnosti i metodama analize vode za ljudsku potrošnju (NN 125/13, 141/13 i 128/15). Ispitani uzorci vode u sklopu monitoringa koji zadovoljavaju odredbe navedene legislative, ocijenjeni su „sukladnim“ Pravilniku. Svi uzorci čiji rezultati izlaze iz okvira MDK vrijednosti (maksimalno dopuštena koncentracija pojedinih štetnih tvari) i ne zadovoljavaju odredbe ocijenjeni su “nesukladnima”. Svi izvori vode redovito se analiziraju u ovlaštenim laboratorijima.

U Tablici 51 su dani rezultati ispitivanja voda u Zadarskoj županiji prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Zadar, Službe za zdravstvenu ekologiju za 2015. godinu.

27/ Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2015. godinu, str. 341.

Tablica 51: Rezultati analiza vode za ljudsku potrošnju u obimu redovnog i revizijskog monitoringa, provedenih u 2015. godini
Izvor: Zavod za javno zdravstvo Zadar

VODOOPSKRBE ZONE	OSTVARENE ANALIZE		NESUKLADNO REDOVNE AN.		NESUKLADNO REVIZIJSKE AN.		UKUPNO NESUKLADNO	
	REDOVNE	REVIZIJSKE	KE	MB	KE	MB	REDOVNE	REVIZIJSKE
ZADAR	131	8	3	6	0	0	9	0
ZADAR JUG	30	3	1	3	0	0	4	0
ZADAR ZAPAD	22	3	0	0	0	0	0	0
ZRMANJA	39	6	0	0	0	0	0	0
PAG SJEVER	8	1	0	0	0	0	0	0
PAG JUG	16	2	3	0	2	1	3	2
KAKMA	15	2	0	0	0	0	0	0
DUGI OTOK	2	1	0	0	0	0	0	0
BRUVNO – SRB	4	1	0	1	0	0	1	0
GRAČAC	9	2	0	2	0	0	2	0
MJESNE I ŠKOLSKE CISTERNE	70	-	7	42	-	-	44	-

Permanentna i kvalitetna opskrba otoka sa vodom predstavlja značajan izazov te se rješava bilo dopremom vode sa kopna, vodonoscima (vodonosac Zrmanja zapremnine 950 kubika, iako sad u privatnom vlasništvu, i dalje je vodonosac s najvećom zapremninom), sakupljanjem kišnice u cisterne, te najrjeđe opskrbom iz vlastitih izvora. Vodoopskrbu obavlja 6 većih komunalnih poduzeća na području gradova, te 7 komunalnih poduzeća koji vrše nadzor nad preostalim dijelovima Zadarske županije.

Analiza stanja i mogućnosti poljoprivredne proizvodnje na području Zadarske županije (Agronomski fakultet, 2012.) navodi navodnjavanje kao jednu od temeljnih uvjeta za razvoj poljoprivrede na području Ravnih kotara.

Dugo vremena preferirana proizvodnja električne energije putem korištenja vodnog potencijala ipak nije bila zasnovana na realnim temeljima, te na području Zadarske županije ne postoje značajni kapaciteti. Preporučljivo je izgraditi tek nekolicinu slabijih hidroelektrana, ali ne i bazirati energetski razvoj županije na vodnom potencijalu.

MORE

Zadarska županija ima duljinu obale od oko 1.350 km (oko 22% duljine obalne crte RH), preko 3.600 kvadratnih kilometara akvatorija te više od 120 otoka i otočnih skupina.

Oko 22% duljine obalnog područja RH nalazi se u Zadarskoj županiji.

Zbog izražene litoralizacije te snažnih gospodarskih aktivnosti koje koriste ograničene morske resurse (ribarstvo, pomorski promet, turizam, brodogradnja, marikultura, industrija) morski sustav na području Zadarske županije je ugrožen. Brojnost i sastav riblje faune koja se izražava kao vrijednost, tzv. EstuarineFishIndex (EFI), za većinu postaja na području županije iznosio je 3-5, što ukazuje na dobro do vrlo dobro stanje. Stanju ne pogoduje nedostatak zakonskog okvira u zakonodavstvu Republike Hrvatske kojem bi more bio središnji predmet zaštite, iako postoji značajan broj zakona i podzakonskih propisa vezanih za zaštitu mora ili obavljanje djelatnosti vezanih za more.

Na području luke Zadar u 2015. godini je bilo prisutno 5 ovlaštenih obrađivača otpada (CIAN d.o.o. Split, Ciklon d.o.o. Zadar, Ind-eko d.o.o. Rijeka, Dezinsekcija d.o.o. Rijeka, MC-Čišćenje d.o.o. Sisak) zaduženih za zbrinjavanje otpadnih voda sa brodova, kemikalija, štetnih tekućih tvari, fekalnih te otpadaka ulja.

Izuzev gore navedenih direktnih onečišćivača, indirektnu opasnost po morski okoliš predstavljaju balastne vode koje omogućuju prijenos organizama prirodno naseljenih u morima i oceanima diljem svijeta te mogu narušiti osjetljivi ekosustav zatvorenog Jadranskog mora. Problematika je složena jer balast omogućuje sigurnost i stabilnost broda, stoga njenom rješavanju treba pristupiti pažljivo i pronaći pravu ravnotežu između gospodarske djelatnosti i zaštite okoliša.

Zbog specifičnosti Jadranskog mora te iznimne orijentiranosti Zadarske županije prema turizmu, ribarstvu te pomorstvu iznimno je važno biti spreman za slučaj iznenadnih onečišćenja mora i priobalja.

KAKVOĆA MORA

Prema istraživanjima Europske agencije za okoliš, u 2015. godini kakvoća mora u Republici Hrvatskoj je bila ocijenjena odličnom na 96,6% mjesta za kupanje te se nalazimo na 5. mjestu po kakvoći mora u Europskoj Uniji[28].

Tijekom prethodne 2015. godine analizirano je ukupno 890 uzoraka mora sa 89 plaža na području Zadarske županije. Prema pojedinačnim ocjenama Instituta za oceanografiju i ribarstvo, 877 testiranih uzoraka (98,54%) ocijenjeno je kao more izvrsne kakvoće, 8 uzoraka (0,90%) kao more dobre kakvoće te 5 uzoraka (0,56%) kao more zadovoljavajuće kakvoće[29]. Nijedan od uzoraka nije bio nezadovoljavajuće kakvoće.

Praćenjem biološke kakvoće mora na više točaka dijelom Županije utvrđeno je da je ekološko stanje akvatorija ocjenjeno najvišim, vrlo dobrim stupnjem, što je ujedno u korelaciji s izuzetnom kakvoćom mora na plažama diljem županije. Tek mali dio nezadovoljavajućih nalaza ukazuje na povremena onečišćenja, uglavnom ekscesnog obilježja ili obilježja prirodne pojave (cvjetanje mora, truljenje algi, trava, povremeni izljevi u lukama i lučicama, odbacivanje s brodova, ubacivanje u sustav odvodnje nedozvoljenih tvari i nekontrolirano nasipavanje obale).

28/ Izvor: Europeanbathingwaterqualityin 2015, EEA Report, 9/2016.

29/ Izvor: http://baltazar.izor.hr/plazepub/kakvoca_statistika10?p_god=2015&p_filter=&p_zup_id=4&p_jezik=&p_grad=&p_ciklus=0&pobjs= (15.06.2016)

Slika 9: Karta Zadarske županije s prikazom konačnih ocjena kakvoće mora 2015. godine

Izvor: Izvještaj o kakvoći mora na plažama Zadarske županije 2015., Institut za oceanografiju i ribarstvo

3.1.3. TLO

Tla Zadarske županije vrlo su raznolika u pogledu fizikalnih svojstava, što je vrlo značajna komponenta u ocjeni njihove pogodnosti za poljoprivrednu proizvodnju. Dominira smeđe tlo na vapnencu, rasprostranjeno na čak 33,3 % površine, zatim crvenica na 12,3 % površine, a treći po zastupljenosti je

kamenjar s 9,5 % udjela u ukupnoj površini[30].

Kako i dalje sustavno praćenje stanja oštećenosti tala nije uspostavljeno na razini Republike Hrvatske, posljedično niti Zadarska županija nema mogućnost detaljnog kvantitativnog opisa stanja tla. Koristeći druge dostupne metode zaključuje se da je izgradnja velikih infrastrukturnih objekata (autocesta i brzih cesta, plinovodnih trasa, energetskih objekata, urbanizacije prostora) u kombinaciji s prirodnom erozijom i korištenjem teške mehanizacije tijekom poljoprivrednih zahvata dovelo do trajnog narušavanja zemljišnog pokrova i tla. Također, utjecaj su imale i klimatološke anomalije (poplave i suše) pridonosivši daljnjem smanjenju vlažnosti tla koje direktno utječe na proizvodnu kvalitetu poljoprivrede.

Nadalje, specifični oblik zagađenja tla na području Zadarske županije, ali i Republike Hrvatske, predstavljaju minski sumnjiva područja. U Zadarskoj županiji bilježi se trend konstantnog smanjenja te je 2014. godine minski sumnjivo područje umanjeno sa 51,76 km^2 na 45,89 km^2 dok je na dan 28. lipnja 2016. minama zagađeno područje od 39,4 km^2. Trend je još izraženiji ako se referentnom godinom uzme 2011. kada je površina minski sumnjivog područja iznosila 65,26 km^2. Prema planu protuminskog djelovanja, u 2016. godini se u Zadarskoj županiji planira smanjiti veličina minsko sumnjivih područja za daljnjih 7,8 km^2, što predstavlja 19% ukupnog preostalog minsko sumnjivog područja u Zadarskoj županiji[31]. Također je bitno što će se u cijelosti razminirati poljoprivredno zemljište površine 715.034 m^2. Poljoprivredne površine planirane za razminiranje obuhvaćaju područja Općine Posedarje (uz naselje Slivnica, područje Vlake sjeverno od naselja Posedarje i Islam Latinski), Općine Zemunik Donji (Zemunik Gornji, područje zaselka Banići i Potkosa) i Grada Benkovca (Vukšanske njive i padina brijega Gradina na području naselja Vukšić).

30/ Izvješće o stanju okoliša Zadarske županije, 2011.

31/ Ibidem.

Prema Prostorno vremensko georeferenciranoj bazi podataka Agencije za zaštitu okoliša, moguća onečišćenja na području Zadarske županije prema mogućim sektorskim izvorima onečišćenja su sljedeća:

- Sektor proizvodnje i prerade metala (ljevaonica željeza u Ražancu)
- Industrija nemetala (65 potencijalno onečišćenih lokacija: ciglane, kamenolomi, površinsko rudarenje te iskorištavanje mineralnih sirovina)
- Kemijska industrija (postrojenje na području Zadra s djelatnošću proizvodnje osnovnih organskih kemikalija)
- Otpad i gospodarenje otpadom (23 odlagališta komunalnog otpada, 2 industrijskog te tri postrojenja za obradu otpadnih voda naselja)
- Životinjski i biljni prehrambeni proizvodi i pića (objekt na području Zadra)
- Druge aktivnosti (39 lokacija sa namjenama: skladištenja nafte i naftnih derivata, postrojenja za gradnju i remont brodova, skladištenje opasnih tvari itd.)

Minski sumnjivo područje unutar zadnjih 5 godina smanjeno je sa 65,26 km^2 na 39 km^2.

3.1.4. ZRAK

Na prostoru Zadarske županije nema velikih termoelektrana, rafinerija, toplana, cementara i drugih većih zagađivača. Primarni zagađivači su prometnice, posebice tijekom turističke sezone kad se broj vozila na županijskim, gradskim i lokalnim prometnicama umnogostručuje. Tijekom zimskog perioda javlja se nusproizvod izgaranja kućnih ložišta (85% kućanstva Županije grije se na drva uz godišnju potrošnju od 3,2 m2 drva, a još se koriste ugljen i naftni derivati) koji se uslijed niskog tlaka zraka spušta prema zemlji i utječe direktno na kvalitetu zraka. Nije zanemariv niti antropogeni utjecaj u vidu požara nastalih nesmotrenošću, krčenjem makije u šumama ili kao kazneno djelo kada mogu, kao produkt izgaranja, nastati brojni kancerogeni spojevi.
Kvaliteta zraka na području Grada Zadra mjerila se u razdoblju 2003.-2014. godine kad je bila uspostavljena lokalna mreža praćenja kvalitete zraka, a tijekom 2015. Odvodnja je obavila dodatna pojedinačna mjerenja. Sva mjerenja pokazala su da je zrak bio I kategorije stoga nije bilo daljnje potrebe za opsežnim praćenjem kakvoće zraka i uspostave lokalne mreže. Bez obzira na to, poduzimati će se kontrolna indikativna praćenja kakvoće zraka ukoliko dođe do prigovora građana ili općenito postoji sumnja u kakvoću zraka na nekom području. Državni hidrometeorološki zavod vrši trajna mjerenja kakvoće zraka na lokacijama Vela Straža (Dugi Otok) i Polača (Ravni kotari).
Sukladno Zakonu o zaštiti zraka (NN 130/11, 47/14), Županijska skupština Zadarske županije donijela je, na sjednici održanoj 22. ožujka 2012., Program zaštite i poboljšanja kakvoće zraka na području Zadarske županije za četverogodišnje razdoblje. Ciljevi programa su u skladu s Nacionalnim planom djelovanja za okoliš (NN 46/02) te podrazumijevaju sljedeće prioritete:

1. Nadogradnju sustava za praćenje emisija i kvalitete zraka
2. Uspostavu informacijskog sustava za praćenje kvalitete zraka kao dijela informacijskog sustava o okolišu
3. Održavanje I kategorije zraka u gradovima i naseljima u kojima je I kategorija ustanovljena 2003. (postići I kategoriju kvalitete zraka u dijelovima naselja u kojima se može utvrditi zrak II kvalitete)
4. Smanjenje emisije štetnih tvari koje utječu na regionalnu i globalnu onečišćenost
5. Smanjenje emisije svih glavnih izvora (promet, energetika, industrija, ložišta)

3.1.5. BIOLOŠKA RAZNOLIKOST

Iznimno bogat bio-geografski položaj omogućio je značajnu biološku raznolikost morskih i kopnenih staništa na području Zadarske županije, pa se tako u kolopletu jedinstvenih ekosustava može naći 20 zaštićenih područja kojima upravljaju javne ustanove (Natura Jadera sa 13). To su Nacionalni park Paklenica, parkovi prirode Vransko jezero, Telašćica i Velebit, pet posebnih rezervata, četiri spomenika prirode te pet značajnih krajobraza i dva spomenika parkovne arhitekture.

Propadanje staništa brojnih biljnih i životinjskih vrsta jedan je od ključnih uzroka ugroženosti značajnog broja vrsta. Uzroci su raznoliki od direktnog utjecaja čovjeka (zagađenje, sječa, prenamjena u građevinsko zemljište, prometna infrastruktura), do indirektnog, zanemarivanjem i zapuštanjem te snažnim i dugotrajnim antropogenim pritiscima (na plaže, na lagune i sl.).
Izuzetnu prijetnju biološkoj raznolikosti predstavljaju invazivne vrste štetnim utjecajem na autohtone vrste kao i na gospodarstvo te na zdravlje ljudi.
Valja napomenuti da se od 2004. do danas provodilo nekoliko projekata koji su imali integriranu aktivnost inventarizacije flore, faune i staništa. Stoga je napravljena djelomična inventarizacija Zadarske županije, ali podaci nisu javno dostupni niti objedinjeni na jednom mjestu. Trenutno nacionalni parkovi i parkovi prirode provode inventarizaciju živog svijeta na svojem području te bi podaci trebali postati dijelom „baze zaštićenih područja RH“ produkta projekta PAMS (ProtectedArea Management System).

3.1.6. ZAŠTIĆENA PODRUČJA I NATURA 2000

Učinkovita zaštićena područja i područja ekološke mreže Natura 2000 su također jedan od mehanizama očuvanja raznolikosti i povoljnog stanja staništa i vrsta. Zakon o zaštiti prirode definira 9 kategorija zaštićenih područja, od kojih su najpoznatiji nacionalni parkovi i parkovi prirode. Na području Zadarske županije se nalazi 20 zaštićenih područja za koja se brinu javne ustanove. Javne ustanove za upravljanje nacionalnim parkom i parkom prirode osnovala je Republika Hrvatska, a Javnu ustanovu za upravljanje ostalim zaštićenim područjima („Natura-Jadera“), predstavničko tijelo Zadarske županije.
Površina zaštićenih područja u Zadarskoj županiji obuhvaća 79.091,59ha što iznosi 10,53% teritorija. U nastavku je popis svih zaštićenih područja na teritoriju Županije s godinom njihovog proglašenja i poveznicom na internetsku stranicu ustanove koja upravlja pojedinim područjem:

Nacionalni park
1. Paklenica (1949.) http://www.np-paklenica.hr

Posebni rezervati:
2. botanički: Saljsko polje (1969.) http://natura-jadera.com
3. ornitološki: Kolanjsko blato - Blato Rogoza (1988.) http://natura-jadera.com
4. ornitološki: Veliko i Malo blato (1988.) http://natura-jadera.com
5. ornitološki: Vransko jezero (1983.) http://www.pp-vransko-jezero.hr
6. šumske vegetacije: Dubrava Hanzina (1988.) http://natura-jadera.com

Parkovi prirode:
7. Telašćica (1988.) http://pp-telascica.hr
8. Velebit (1981.) http://www.pp-velebit.hr
9. Vransko jezero (1999.) http://www.pp-vransko-jezero.hr

Spomenici prirode:

10. geomorfološki: Cerovačke pećine (1961.) http://www.pp-velebit.hr
11. geomorfološki: Modrič špilja (1986.) http://natura-jadera.com
12. hidrološki: Vrelo Une (1968.) http://natura-jadera.com
13. pojedinačno stablo: Zeleni hrast - Islam Latinski (1957.) http://natura-jadera.com

Značajni krajobraz:http://natura-jadera.com

14. Dubrava Hanzina (1988.)
15. Kanjon Zrmanje od Obrovca do ušća (1964.)
16. Ošljak (1985.)
17. Sjeverozapadni dio Dugog otoka (1967.)
18. Zrće (samo manji dio zaštićenog područja se nalazi u Zadarskoj županiji) (1988.)

Spomenici parkovne arhitekture:http://natura-jadera.com

19. Park FolcoBorelli (1964.)
20. Park Vladimira Nazora (1968.)

Slika 10: Karta zaštićenih područja na području Zadarske županije

Izvor: Natura Jadera

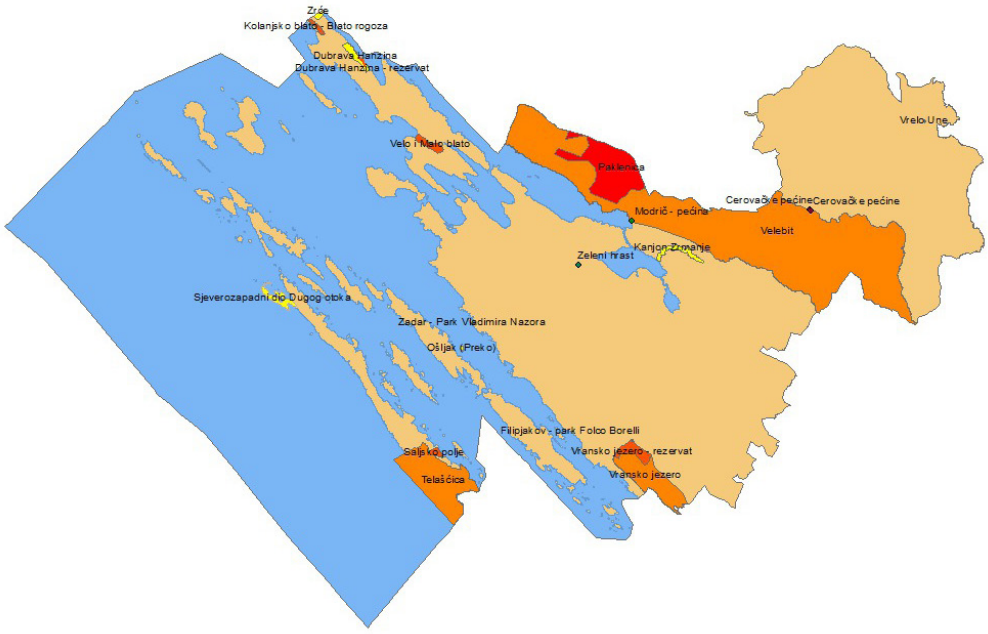

Osim kroz mehanizam zaštićenih područja, vrste i staništa se čuvaju i mrežom Natura 2000. To je mreža međusobno povezanih ili prostorno bliskih ekološki značajnih područja važnih za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije, koja značajno pridonose očuvanju prirodne ravnoteže i biološke

raznolikosti. Čine ju područja očuvanja značajna za ptice (POP[32]) i područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS[33]). Kod upravljanja tim područjima u obzir se uzima dobrobit ljudi koji u njima žive te su i dobra osnova za povlačenje financiranja iz raznih fondova. Ekološka mreža Republike Hrvatske (mreža Natura 2000) obuhvaća 36,73% kopnenog teritorija i 15,42% obalnog mora.

U Zadarskoj se županiji na relativno malim područjima izmjenjuju različita staništa močvarnog, obalnog, nizinskog i brdskog terena okarakterizirana specifičnim vrstama. Tako na malom području možemo naći šume, garige, travnjake i maslinike, močvarna, podzemna, obalna i riječna staništa te kanjone i litice s okomitim stijenama i sl. Mnoge od vrsta koje dolaze na ta staništa su rijetke i zaštićene kako u Hrvatskoj tako i u cijeloj Evropi. Zato nije ni čudno da je udio kopnenog teritorija u ekološkoj mreži Natura 2000 u Zadarskoj županiji čak 50,33% (Graf 38), dok je analizom preklapanja POP i POVS područja i obuhvatom cijele županije (kopno, more, otoci), taj postotak nešto manji i iznosi 34,75%. Mreža Natura 2000 na području Zadarske županije može se vidjeti na Slici 11.

32/ POP=područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja divljih vrsta ptica od interesa za Europsku uniju, kao i njihovih staništa, te područja značajna za očuvanje migratornih vrsta ptica, a osobito močvarna područja od međunarodne važnosti

33/ POVS=područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja drugih divljih vrsta i njihovih staništa, kao i prirodnih stanišnih tipova od interesa za Europsku uniju

Graf 38: Udio kopnenog teritorija u ekološkoj mreži Natura 2000 po županijama u 2013. god.

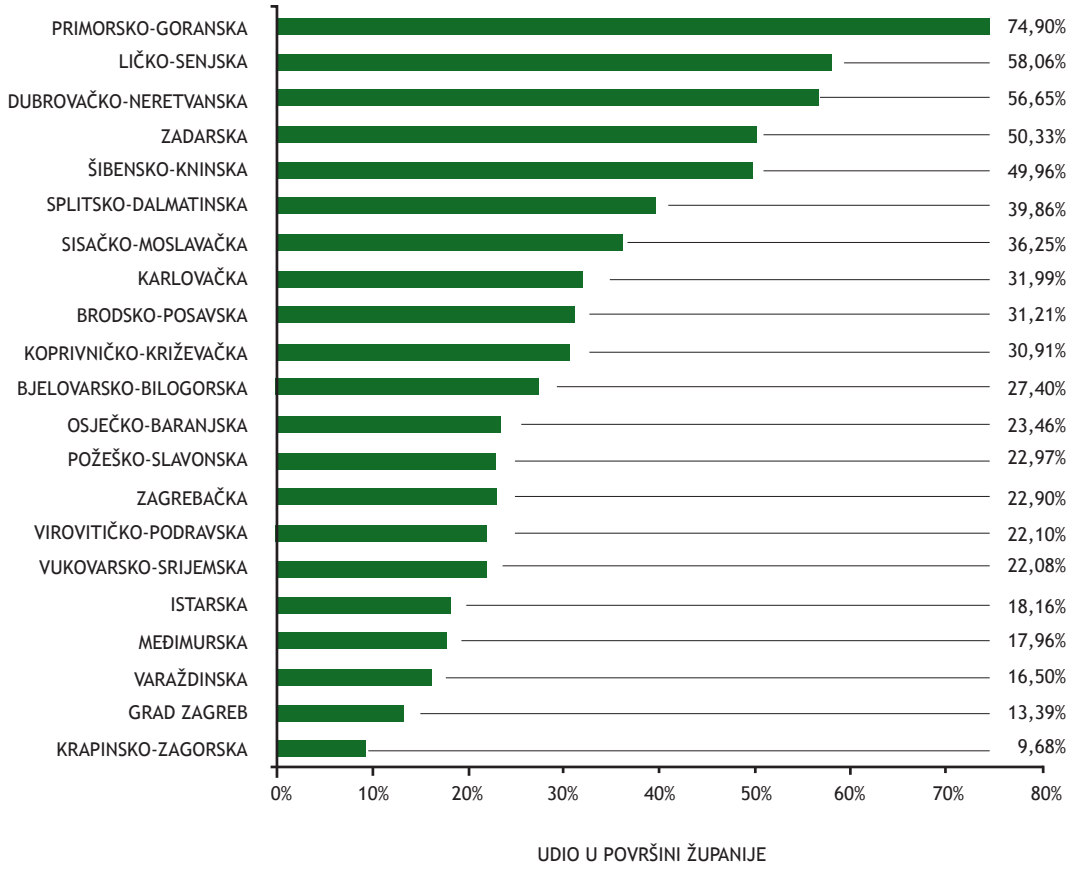

Izvor: Analiza stanja prirode u RH za razdoblje 2008.-2012. godine

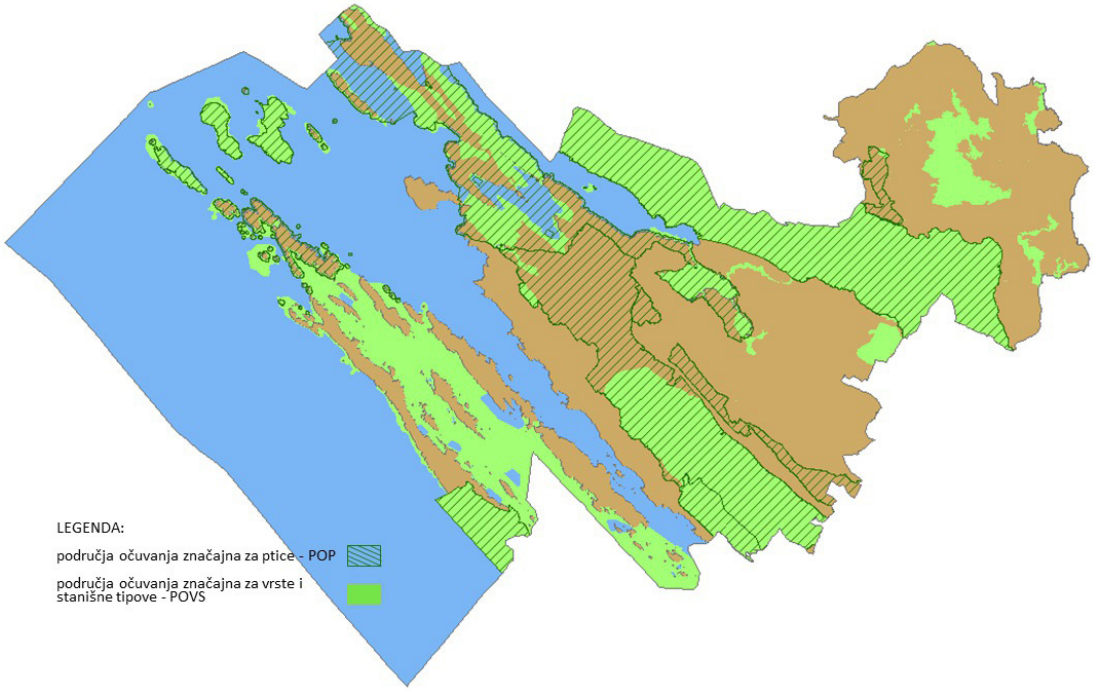

Slika 11:
Karta NATURA 2000 područja u Zadarskoj županiji

Izvor: Natura Jadera

3.1.7. BUKA

Postojeća zakonska regulativa ne obvezuje regionalnu i lokalnu samoupravu na mjerenje razina buke, stoga na području Zadarske županije nema sustavnog mjerenja buke kao ni evaluacije utjecaja iste na zdravlje ljudi i životinja. Važeći Zakon o zaštiti od buke (NN 30/09, 55/13, 153/13, 41/16) propisuje obvezu izrade strateških karata buke i akcijskih planova isključivo za naseljena područja koji broje više od 100.000 stanovnika. Kako niti jedan grad na području Zadarske županije ne zadovoljava uvjete, Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove Zadarske županije se uključio u europski projekt i-SCOPE, koji u jednoj od faza projekta obuhvaća mjerenja u svrhu izrade karata buke.

Na području Zadarske županije najučestaliji izvor buke je cestovni promet, a u manjoj mjeri prisutna je buka nastala industrijskim postrojenjima te ugostiteljskim sadržajem. Cestovni i ugostiteljski izvori buke su uglavnom sezonskog karaktera, vezani za pojačan pritok ljudi i vozila tijekom turističke sezone koji utječu na kvalitetu života naselja uz glavne prometnice kao i stanara neposredno uz ugostiteljske objekte. Buka od industrijske proizvodnje nije značajna jer su poratne industrijske zone Zadarske županije uglavnom okrenute poslovnim, a ne proizvodnim djelatnostima. Zračni i pomorski promet, iako bučan po svojoj prirodi, dovoljno je udaljen od stambenih prostora i naselja da bi značajnije utjecao na kakvoću života.

Ne postoje preventivne aktivnosti u vezi buke na razini županije. Nedostaje akcijski plan zaštite od buke kako na županijskoj razini tako i na razini gradova

i općina. Grad Zadar je izradio elaborat „Stručna podloga za određivanje dopuštenih razina buke prilikom održavanja javnih skupova, razonode, zabavnih i drugih aktivnosti na području Grada Zadra“ što je doprinijelo donošenju Odluke o lokacijama i uvjetima za održavanje javnih skupova i manifestacija na području Grada Zadra. Bilo bi svrsishodno da i ostali gradovi i općine na području Zadarske županije slijede dobar primjer.

3.1.8. PROCJENA UGROŽENOSTI STANOVNIŠTVA, MATERIJALNIH I KULTURNIH DOBARA TE OKOLIŠA OD KATASTROFA I VELIKIH NESREĆA

U ovom dijelu razraditi će se moguće opasnosti po stanovništvo, materijalna i kulturna dobra, okoliš, kao i nastanak i posljedice velikih katastrofa i nesreća, zatim potrebna sredstva za zaštitu i spašavanje te njihova spremnost za djelovanje u zaštiti i spašavanju.
Zakonom o sustavu civilne zaštite (NN broj 82/15) uređuje se sustav zaštite i spašavanja građana, materijalnih i kulturnih dobara u katastrofama i velikim nesrećama. Zaštita i spašavanje ostvaruju se djelovanjem operativnih snaga zaštite i spašavanja u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, te na razini Republike Hrvatske. Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, u okviru svojih prava i obveza utvrđenih Ustavom i zakonom, uređuju i planiraju, organiziraju, financiraju i provode zaštitu i spašavanje.

3.1.8.1. POŽARI

Reljef, klimatske prilike, vegetacija, te antropogeni utjecaj rizični su faktori za pojavu požara. Usporedbom klimatskih i vremenskih prilika sa brojem požara, površinom destrukcije i izgaranja te materijalnom štetom vidi se međuovisnost sa visokim temperaturama i dugim sušnim razdobljima. Meteorološki indeks opasnosti od šumskih požara za Zadarsku županiju tijekom četiriju najtoplijih mjeseci pokazuje visoku i vrlo visoku potencijalnu opasnost za mjesece lipanj i rujan te ekstremnu za srpanj i kolovoz. Prema podložnosti terena za nastanak šumskih požara na području Zadarske županije isti dijelimo na slijedeće kategorije:

- V kategorije (vrlo veliki)- priobalni južnosredozemni pojas
- IV kategorija (veliki)- brdski (submediteranski) pojas
- III kategorija (umjereni)- primorski gorski pojas
- II kategorija (mali)- kontinentalni brdski i niži gorski pojas

Prostor Zadarske županije podijeljen je na 47 požarnih područja i 43 požarne zone. Grad Zadar podijeljen je na 8 požarnih područja i 33 požarne zone, a grad Pag na 10 požarnih zona. Ostali gradovi i općine podijeljene su na požarna područja prema mogućnosti djelovanja vatrogasnih postrojbi u vremenu od 15 minuta. Povezanost naselja, cestovna otvorenost i dostupnost šumskih i poljoprivrednih površina na većem dijelu županije je adekvatna te gasiteljima omogućuje brzu reakciju.

Tijekom proteklog desetgodišnjeg razdoblja, na području Zadarske županije zabilježena su 6.632 požara što usporedno sa 7.434 požara zabilježena od 1995. -2005. pokazuje na trend smanjenja pojavnosti uslijed kvalitetnije prevencije. Promatrano desetgodišnje razdoblje pokazuje da većina zabilježenih požara otpada na požare otvorenih prostora (76,7%), potom požare građevina (17,76%) i naposljetku požare prometnih sredstava (5,52%). Prema ukupnom broju požara ističu se 2008. (901 požar) i 2011. (926 požara).

Zadarska županija sudjeluje u ulozi partnera u provedbi projekta HOLISTIC (vrijednost projekta 9.363.801,29 €). Svrha projekta je primijeniti skup mjera za prevenciju šumskih požara i implementirati učinkovit sustav nadzora nad šumskim požarima. Projektne aktivnosti, između ostalih, obuhvaćaju izradu web orijentirane aplikacije za simuliranje ponašanja i širenja požara raslinja, postavljanje sustava automatskih protupožarnih panela, razvoj akcijskih planova za postavljanje integriranih sustava nadzora i praćenja šumskih požara, integracija GPS sustava praćenja vatrogasnih vozila u sustav nadzora i praćenja šumskih požara te mapiranje opožarenog područja s pomoću tableta i GPS-a te povezana procjena štete.

Sigurnost objekata koji po svojoj namjeni služe za skupljanje većeg broja ljudi (škole, kazališta, koncertne i sportske dvorane, kina, crkve i sl.) od iznimne je važnosti. Iako požari takvih objekata nisu česti, vrlo su opasni s obzirom na potencijalni broj ljudskih žrtava i materijalnu štetu. Mjere zaštite od požara u građevinama gdje boravi veći broj osoba obuhvaćaju zaštitu korisnika, osoblja i same zgrade. Izbijanje požara u takvim objektima dovodi do iznimno brzog širenja vatre (u pravcu 0,5-1 m/min, površinski 2-5 m^2/min) i dima, iznimno visokih temperatura, loše vidljivosti, nedostatka kisika te pojave nusprodukta izgaranja (toksični plinovi, plameni jezici). Kako bi se postigla optimalna razina sigurnosti i omogućila pravovremena evakuacija nužno je da prostori javnih okupljanja imaju osigurane izlaze za nuždu te da sredstva za gašenje ne budu na evakuacijskoj ruti.

Industrijski sektor preradom tvari organskog i anorganskog podrijetla podložan je jako visokom riziku od požara. Opasnost je vrlo složena i iznimna poradi korištenja lakozapaljivih i eksplozivnih plinova, tekućina i krutina kao i zapaljivih finalnih proizvoda. Požari u industrijskim postrojenjima u pravilu su velikih razmjera, značajne i totalne štete te iznimne brzine širenja stoga je pravovremena reakcija krucijalna.

Na području Zadarske županije trenutno djeluju 44 vatrogasne postrojbe DVD-a, 2 DVD-a u gospodarstvu, 4 javne vatrogasne postrojbe profesionalnih vatrogasaca (JVP) i 2 profesionalne vatrogasne postrojbe u gospodarstvu (Aerodromska profesionalna vatrogasna postrojba i Tunelska profesionalna vatrogasna postrojba Sv. Rok).

Prema podacima s popisa stanovništva 2011. godine, u Zadarskoj županiji evidentirano je 4.703 djelatnika obučena prema Pravilniku o programu i načinu osposobljavanja pučanstva za provedbu preventivnih mjera zaštite od požara, gašenje požara i spašavanje ljudi i imovine ugroženih požarom (NN 61/94).

Kako bi se poboljšao sustav zaštite od požara i tehnoloških eksplozija savjetuju se slijedeće mjere:

■ uskladiti broj operativnih vatrogasaca i kvalitetu infrastrukture vatrogasnih postrojbi sa Pravilnikom o minimumu tehničke opreme i sredstava vatrogasnih postrojbi
■ izgraditi novu i poboljšati postojeću nadzemnu hidrantsku mrežu
■ povećati tlak vode smanjenjem vodnih gubitaka
■ urediti vatrogasne pristupe i prilaze u starim gradskim jezgrama
■ optimizirati broj vatrogasnih aparata u poslovnim i javnim građevinama

3.1.8.2. POTRESI

Jačina potresa ovisi o nekolicini faktora poput količine oslobođene energije, dubine hipocentra, udaljenosti epicentra te građi Zemljine kore. Dvojaki su učinci potresa na okoliš. Primarni podrazumijevaju rušenje zgrada, nastajanje štete na infrastrukturi, zarobljene ljude u urušenim zgradama i prekid komunalnih usluga dok pod sekundarne smatramo požare, poplave, klizanje tla, te bolesti kao nusprodukt nedavnog potresa.
Zadarska županija pripada epicentralnom području srednjeg Jadrana. Područje jadranskog podmorja seizmotektonski je vrlo aktivno, s čestim potresima. Magnituda potresa rijetko prelazi 5,0 stupnjeva po Richteru. Najveći broj potresa imao je magnitudu M<3,0 do M=4,0.
Prema Karti potresnih područja RH s usporednim vršnim ubrzanjem tla tipa A uz vjerojatnost premašaja od 10% u 50 godina za povratna razdoblja od 95 i 475 godina na području Zadarske županije za povratno razdoblje od 95 godina pri seizmičkom udaru može očekivati maksimalno ubrzanje tla od agR = 0,10 g, s intenzitetom potresa Io = VII°MCS.
Za povratno razdoblje od 475 godina maksimalno ubrzanje tla, uvjetovano potresom na području Zadarske županije iznosi od agR = 0,22 g. Taj bi, najjači očekivani potres za navedeno povratno razdoblje, na promatranom području imao intenzitet Io = VIII°MCS.

Na temelju analiza procijenjenih posljedica potresa u gradovima i općinama može se zaključiti da će potres većih razmjera sa sigurnošću dovesti do značajnih ljudskih žrtava i materijalne štete (prekid proizvodnje i distribucije električne energije, opskrbe vodom i hranom, telekomunikacijskog sustava, narušene zdravstvene zaštite uslijed oštećenih zdravstvenih ustanova te oštećenja cestovne i željezničke infrastrukture). Saniranje posljedica takvog potresa ne bi bilo moguće bez pomoći susjednih županija i državnih snaga. Kako bi se umanjile posljedice potresa većih razmjera valja poduzeti slijedeće mjere zaštite u urbanističkim planovima i gradnji[34]:

34/ Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća-Zadarska županija, DLS, str. 57.

■ za područja lokalne samouprave imati utvrđene seizmičke karte
■ zoniranje objekta po tipu konstrukcije i starosti građevina, definiranje najugroženijih urbanih područja
■ obavezna izrada statičkih proračuna u odnosu na očekivani intenzitet seizmičnosti

■ utvrđivanje kartografa zarušavanja h1/2+h2/2+5 m i posebnih kartografskih prikaza zona zarušavanja

■ potenciranje manjih visina građevina i manje gustoće izgrađenosti, te više zelenih površina

■ definiranje površina za odlaganje materijala od urušavanja

■ protupotresno projektiranje kao i građenje građevina treba provoditi sukladno zakonskim propisima o građenju i prema postojećim tehničkim propisima za navedenu seizmičku zonu

■ projektiranje, građenje i rekonstrukcija važnih građevina mora se provesti tako da građevine budu otporne na potres

■ potrebno je osigurati dovoljno široke i sigurne evakuacijske putove, omogućiti nesmetan pristup svih vrsti pomoći u skladu s važećim propisima

■ u građevinama društvene infrastrukture, športsko-rekreacijske, zdravstvene i slične namjene koje koristi veći broj različitih korisnika, osigurati prijem priopćenja nadležnog centra 112 o vrsti opasnosti i mjerama koje je potrebno poduzeti

■ izrađivač prostornog plana treba definirati zone za privremeno deponiranje materijala koji je nastao kao posljedica rušenja

■ prilikom izdavanja lokacijskih dozvola za rekonstrukcije starijih građevina koje nisu projektirane u skladu s propisima za protupotresno projektiranje i građenje potrebno je uvjetovati analizu otpornosti na rušilačko djelovanje potresa u statičkom proračunu, kojim će se ustanoviti da li je potrebno ojačavanje konstruktivnih elemenata na djelovanje potresa.

3.1.8.3. PODIZANJE RAZINE MORA I POVEĆANJE SALINITETA

Peto nacionalno izvješće Republike Hrvatske prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih naroda o klimatskoj promjeni navodi kako je jedna od najozbiljnijih i najskupljih posljedica klimatskih promjena porast razine mora.[35]

35/ "Strategija upravljanja morskim okolišem i obalnim područjem Republike Hrvatske-prvi nacrt"

Porast razine mora je ubrzan zadnjih desetljeća te se kreće oko 30cm u 100 godina. Projekcije promjena srednje razine mora ukazuju na daljnji porast razine mora i to s iznosima većim od dosadašnjih. U najgorim scenarijima ova promjena može biti do 1 metar u sljedećih 100 godina, dok srednji scenarij razvoja predviđa porat razine mora oko 50 cm. Ove brojke predstavljaju srednje iznose na globalnoj razini, dok predviđanja porasta razine mora u području srednjeg Jadrana nisu rađena.

Zbog porasta razine mora višestruko će se povećati učestalost i intenzitet poplavljivanja obalnih područja. Prema studiji "Procjena mogućih šteta od podizanja razine mora za Republiku Hrvatsku uključujući troškove i koristi od prilagodbe" Zadar se navodi kao drugo po redu značajno potencijalno poplavno područje u RH s najvećom vrijednošću imovine u poplavnoj dolini. Poplavljivanje će imati utjecaj na ljudske djelatnosti u obalnom području kao i na sigurnost i zdravlje ljudi te stabilnost obalnih, stambenih i drugih građevina u obalnom području. Više razine mora i s tim u vezi obalnih podzemnih voda utjecat će na gradsku infrastrukturu, njenu održivost i rad, a posebice će otežati rad sustava

odvodnje otpadnih i oborinskih voda. Dizanje razine mora će ljeti zbog smanjenog dotoka slatke vode, dovesti do povećanja klorida u obalnim podzemnim vodama i time rizika za zdravlje ljudi koji tu vodu koriste za piće. Utjecaj na pomorski promet će također biti značajan zbog neprilagođenosti visine pristaništa kod izraženijeg porasta razine mora.

Najveći utjecaj porasta razine mora, oscilacija i valovanje osjetit će se u područjima obalnih gradova, te otočna naselja koja su bila građena prije stotinu godina, te čija infrastruktura nije prilagođena već zabilježenom porastu razine mora. Učinak porasta razine mora, plime i oseke, valova i posebno olujnih vremena osjetit će se i na neizgrađenoj i na izgrađenoj obalnoj crti, gdje će dosadašnje plaže biti djelomično potopljene uz pojačanu eroziju i gubitak pojedinih dijelova obale. Erozija obale će biti izraženija kod onih dijelova obale koji su otvoreni djelovanju valova i koji nisu na kamenoj podlozi, kod pješčanih obala i sprudova, te kod nasutih dijelova obale koji će biti ugroženi prodorom mora u njihove temelje.

Jedna od negativnih posljedica klimatskih promjena je i porast saliniteta do kojeg dolazi smanjenjem riječkih dotoka i oborina te pojačanom evaporacijom na površini mora. Kako se predviđa smanjenje oborina i porast temperature zraka i u budućoj klimi, naročito u ljetnim mjesecima, tako se predviđa daljnji porast saliniteta u obalnom području, veći u drugoj polovici stoljeća nego danas. Klimatske promjene će rezultirati porastom varijabilnosti saliniteta u prijelaznim vodama. U budućnosti će se salinitet ljeti povećavati a zimi smanjivati u odnosu na današnje stanje. Povećanje saliniteta negativno će utjecati na vodocrpilišta na otocima što dovodi do ugrožavanja pitke vode.

3.1.8.4. POPLAVE

Prirodnu opasnost poplave koja može rezultirati gubicima ljudskih života, značajnim materijalnim štetama, devastacijom kulturnih dobara te štetama po okoliš često se ne može izbjeći, ali rizici od plavljenja poduzimanjem raznih preventivnih građevinskih i ne građevinskih mjera mogu se svesti na prihvatljivu razinu.

Oskudna hidrografska mreža Zadarske županije s velikim brojem slivnih područja uslijed složenog reljefa krških karakteristika prikazana je na Slici 12.

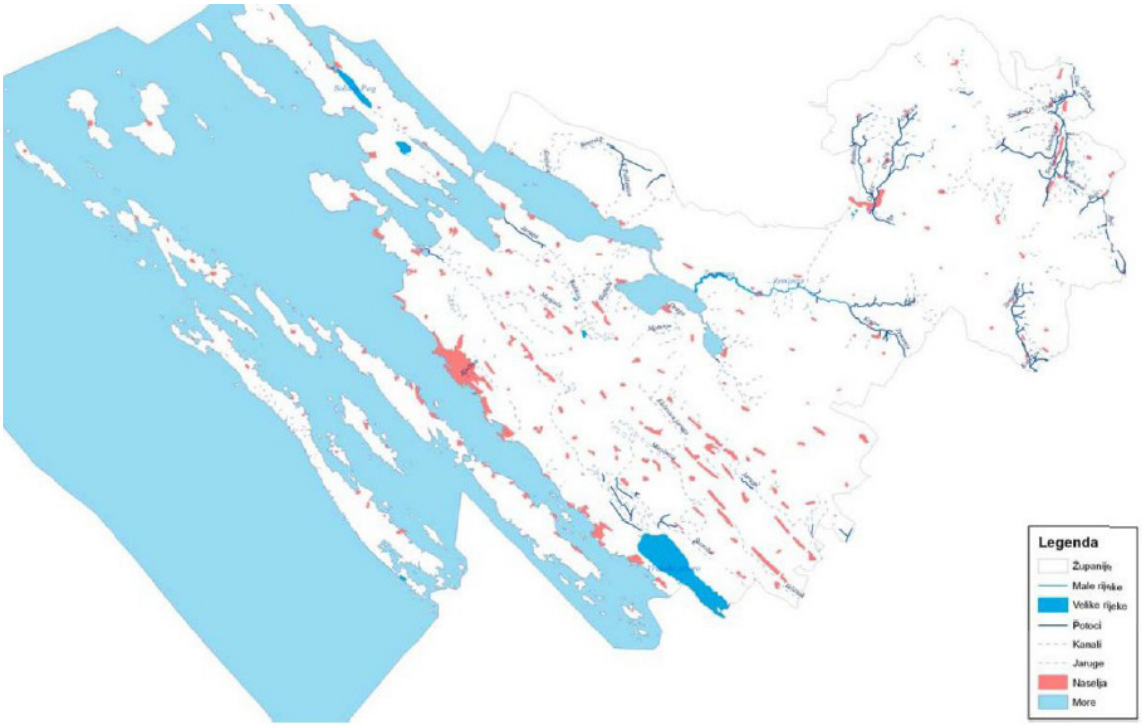

Slika 12: Hidrografska mreža Zadarske županije

Izvor: Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća-Zadarska županija, DLS

Najveći vodotok na području Županije je Zrmanja te predstavlja opasnost u slučaju visokog vodostaja za naselja Obrovac, Palanku i Žegar. Vodotoci Kozjača i Mala Paklenica ugrožavaju stambene objekte naselja Selišne i Starigrad, Sukošanski potok može predstavljati opasnost po naselje Sukošan, a vodotoci Karišnice i Bijelog potoka ugrožavaju urbano područje naselja Karin. Prepoznata je i opasnost po Novigrad u slučaju pojave plimnog vala te posljedično podizanja razine mora. Od prometnog sustava najugroženija je Jadranska magistrala, cestovni pravci Pakoštane-Vrana, Benkovac-Lišane te Benkovac-Smilčić i prometni sustav na karinskom području. U slučaju djelomičnog pucanja Hidroakumulacije Vlaščina ugrožena je i državna cesta D8 Zadar-Posedarje kao i dio kućanstava posedarskog kraja. Ljudske žrtve kao posljedica poplava na području Zadarske županije se ne očekuju. Materijalnu štetu na stambenim objektima, poljoprivrednim površinama te obustavu prometa na pojedinim dionicama je realno za očekivati. Vjerojatnost pucanja brana na području Zadarske županije je vrlo niska jer se pri gradnji vodilo računa da budu otporne na potrese, dok se u slučaju djelomičnog pucanja predviđa dovoljno vremena za evakuiranje nastanjenih područja nizvodno od brana.

Prostornim planom Zadarske županije te planovima gradova i općina u sastavu Županije utvrđene su osnove mjera i uređenja prostora kao i smjernice u građenju na područjima ugroženim poplavama. Zabrane i ograničenja prava vlasnika i zemljoposjednika te posebne mjere radi održavanja vodnog režima propisane su važećim Zakonom o vodama (NN 153/09, 63/11, 130/11, 56/13,

14/14).
U posljednjih deset godina tek je jednom proglašena elementarna nepogoda uzrokovana poplavom i to na području grada Benkovca. U Zadarskoj županiji od poplava su najviše ugrožena sljedeća područja:

- grad Biograd na Moru
- grad Benkovac
- grad Obrovac
- općina Jasenice
- općina Pakoštane
- općina Polača
- općina Posedarje
- općina Gračac.

3.1.8.5. SUŠE

Dugotrajna suša može umanjiti hidropotencijal hidroelektrana na području Županije, kao i učiniti veće materijalne štete poljoprivrednom sektoru. S obzirom na dobro razvijeni vodoopskrbni sustav, sušna razdoblja neće dovesti u pitanje funkcioniranje većeg dijela Županije, stoga se u Zadarskoj županiji ne očekuju učinci suše s obilježjem katastrofe ili velike nesreće, izuzev u slučaju velikog požara otvorenog prostora. Negativne posljedice suše mogu se umanjiti unapređenjem postojećeg sustava navodnjavanja i vodoopskrbe. Mjere zaštite u urbanističkim planovima i građenju[36]:

36/ Ibidem, str. 64

- u prostornim planovima predvidjeti lokacije mogućih zahvata vode na trajnim i povremenim vodotocima za potrebe sustava navodnjavanja

- u planiranju i izgradnji akumulacija, retencija i drugih vodnih objekata predvidjeti i namjenu vodozahvata za navodnjavanje kao i planiranje kanala za navodnjavanje, osobito vrednijih tala

- vršiti analizu ugroženosti materijalnih dobara (poljoprivredne i stočarske proizvodnje, šumskog fonda) u odnosu na sušu kao pojavu.

Tijekom proteklih 10 godina na području Zadarske županije nije bilo proglašenih elementarnih nepogoda zbog posljedica suše. U Županiji se najugroženijim područjima smatraju otoci zbog nedovoljne opskrbe vodom, te pojedina priobalna područja.

3.1.8.6. OLUJNO ILI ORKANSKO NEVRIJEME I JAK VJETAR

Najugroženijim područjem od olujnog i orkanskog nevremena smatra se masleničko područje te područje Paškog mosta. Elektrodistribucijska mreža je direktno ugrožena zapusima vjetra, što može imati za posljedicu lokalne

prekide opskrbe električnom energijom. U pomorskom prometu može doći do oštećenja plovila ili potonuća, što bi moglo dovesti do izlijevanja opasnih tvari u more kao i pogibije ljudi.
Tijekom posljednjeg desetogodišnjeg razdoblja na području Zadarske županije proglašene su elementarne nepogode uzrokovane olujnim vjetrom uz pratnju pljuskova, te u rijetkim slučajevima i tuče (područje Benkovca, Sv. Filip i Jakov, Škabrnja, Zemunik Donji, Poličnik i Pakoštane). Olujni i orkanski vjetar nerijetko izaziva otežano odvijanje cestovnog i pomorskog prometa na području Županije.
Ne očekuju se učinci olujnog ili orkanskog, te jakog vjetra sa obilježjem katastrofe ili velike nesreće za područje Županije, iako su moguće velike nesreće na razini jedinice lokalne samouprave.

3.1.8.7. TEHNIČKO-TEHNOLOŠKE KATASTROFE I VELIKE NESREĆE IZAZVANE NESREĆAMA U GOSPODARSKIM OBJEKTIMA I PROMETU

Tehničko – tehnološke nesreće i akcidenti u najvećoj mjeri mogući su u industrijskim pogonima u kojima se koristi, skladišti ili proizvodi opasna tvar. Na području Zadarske županije ima više značajnih industrijskih kompleksa i građevina koje u svom proizvodnom procesu koriste opasne tvari i čije nekontrolirano izlaženje u okoliš može izazvati teže posljedice za ljude i materijalna dobra.
Posebnu pozornost po ovom pitanju treba obratiti na radnu zonu u Gaženici, koja s obzirom na vrstu i količinu opasnih tvari kojima se prometuje u ovom području te blizinu stanovništva predstavlja najopasniju zonu po pitanju tehničko tehnoloških nesreća u Zadarskoj županiji ali i na poslovne zone Benkovac, Stankovci, Poličnik i Bibinje.
Benzinske postaje te prekrcajni terminali Tankerkomerc, Kepol Terminal i Luka Zadar mjesta su potencijalne opasnost od istjecanja, zapaljenja i/ili eksplozije većih količina naftnih derivata. U slučaju onečišćenja mora postupa se prema Planu intervencija kod iznenadnog onečišćenja mora, a snagama rukovodi Županijski operativni centar.
Na području Županije postoji nekoliko tvrtki u kojima su prisutne opasne tvari te su obveznici izrade Procjene ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća i Operativnog plana zaštite i spašavanja sukladno Uredbi i Pravilniku o metodologiji za izradu procjena ugroženosti i Planova zaštite i spašavanja (NN 30/14, 67/14) te samo jedna tvrtka (Tankerkomerc d.d.) zbog velike količine uskladištenih opasnih tvari je obveznik izrade Izvješća o sigurnosti i Unutarnjeg plana zaštite i spašavanja.

TOKSIČNI OBLAK			
	ZONA OPASNA PO ŽIVOT	ZONA KOJA OZBILJNO UGROŽAVA ZDRAVLJE	ZONA U KOJOJ SE OSJETI MIRIS (MANJE NADRAŽIVANJE) I NIJE OPASNA PO ŽIVOT I ZDRAVLJE
Vodovod d.o.o. Zadar, PP Borik **klor**	-	-	5 stambenih objekata, 15 stanovnika
Vodovod d.o.o. Zadar, PP Starigrad **klor**	-	-	10 stambenih objekata, 25 stanovnika
Adria d.d. Zadar **amonijak**	Zaposlenici tvrtke i nekoliko poslovnih objekata - oko 300 osoba	Do 10 osoba	Nekoliko trgovačkih centara (Baumax, Getro) - oko 150 osoba
Kali tuna d.o.o. **amonijak**	Zaposlenici tvrtke - oko 50 osoba	Jedan stambeni objekt i brodogradilište - do 10 osoba	Brodogradilište - do 10 osoba
Mardešić d.o.o. **amonijak**	Zaposlenici tvrtke - do 40 osoba	40 objekata s oko 120 ljudi	Stambeni i poslovni objekti naselja Sali
POŽAR			
	ZONA OPASNA PO ŽIVOT (UNUTAR 60s), VELIKA MATERIJALNA ŠTETA (10 Kw/m^2)	OPEKLINE DRUGOG STUPNJA, ZNAČAJNA MATERIJALNA ŠTETA (5 kW/m^2)	OSJET BOLI, MANJA MATERIJALNA ŠTETA (3 Kw/m^2)
Maraska d.d., Zadar **Lož ulje ekstra lako**	Nema poslovnih ni stambenih objekata	Do 5 zaposlenika tvrtke	Dva stambena objekta, Plodine te skladište drvne građe
Tankerkomerc d.d., Zadar **Naftni derivati**	-	Oštećenja spremnika i objekata tvrtke, oštećenja objekata Luke Zadar, Sojare, Kepol-terminala - ukupno oko 300 osoba	-
Odašiljači i veze d.o.o., Objekt Ćelavac **Dizel**	Objekt u vlasništvu tvrtke - do 5 osoba	-	-
EKSPLOZIJA			
	ZONA OPASNA PO ŽIVOT, VELIKA MATERIJALNA ŠTETA (8 psi)	OZBILJNE OZLJEDE, ZNAČAJNA MATERIJALNA ŠTETA (3,5 psi)	MANJA MATERIJALNA ŠTETA (RAZBIJANJE STAKLA) (1 psi)
Kepol Terminal d.o.o. Zadar **Benzin**	-	Oštećenja spremnika i objekata tvrtke, Trafostanica, dio željezničke pruge Knin-Zadar, materijalna šteta na tvrtci Polikem	
Brala d.o.o. **UNP**	-	Djelatnici i objekt benzinske postaje, djelatnici susjednog objekta (Skladište Crodux plin d.o.o.) te prometna infrastruktura - do 200 osoba	Skladište Crodux plin d.o.o.
Kolodvor Bibinje **Benzin**	-	30 stambenih objekata (s oko 90 stanovnika), tvrtka PROplin te prometna infrastruktura (željeznička pruga i kolodvor)	Prometna infrastruktura (željeznička pruga), oko 40 objekata
Zračna luka Zadar **UNP**	-	Zgrada zračne luke, automobili na parkiralištu, oko 300 osoba	Nema ugroženih ljudi ni objekata

Tablica 52: Popis privrednih subjekata s posljedicama koje bi eventualna nesreća izazvala u okruženju

Izvor: Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća, ožujak 2015.

Na područjima na kojima se nekontrolirano odlaže otpad može doći do raznih neželjenih utjecaja kao što su onečišćenje tla, podzemnih i površinskih voda, zraka, raznošenje laganog materijala vjetrom itd. pa predstavljaju realni rizik za nastanak zaraznih bolesti posebice ukoliko se nalaze uz naseljena mjesta te vodozaštitne zone. U prostornom planu potrebno je kartografski ucrtati odlagališta otpada i divlja odlagališta otpada s ciljem sprečavanja i zaštite od epidemija.

Pojačani gospodarski razvoj, razvoj skladišno-prerađivačkih gospodarskih subjekata kao i povoljni geoprometni položaj vode ka stalnom porastu prometa opasnim tvarima u Zadarskoj županiji.

Što se tiče nesreća u prometu, autocesta Split – Zagreb smatra se sigurnom i dobro označenom prometnicom, dok se priključne ceste smatraju prometnicama povećanog rizika obzirom na broj raskršća, gustoću prometa, zavoje, osvjetljenje i signalizaciju. Glavne mjere prevencije nastanka nesreća u cestovnom prometu su: izgradnja kvalitetne i odgovarajuće cestovne mreže, edukacija i osvješćivanje sudionika u prometu, poboljšanje voznog parka i dr.

Zračna luka Zadar svrstana je među rizične objekte na prostoru Zadarske županije. U slučaju nesreće u zračnom prometu ŽC 112 provodi uzbunjivanje planom predviđenog stupnja.

Područje Zadarske županije nije ugroženo od nuklearnih i radioloških opasnosti.

3.1.8.8. RATNA DJELOVANJA I TERORIZAM

Temeljem prosudbe prostora, prijetnji i rizika, može se reći da trenutačno protiv Republike Hrvatske nije, i da u dužem vremenskom periodu neće biti, izražena neposredna konvencionalna prijetnja, premda se ona ne smije u potpunosti isključiti. Države koje bi eventualno mogle ugroziti Republiku Hrvatsku ne posjeduju visoko sofisticirane snage, nego su većinom konvencionalne.

Terorizam je u vrlo kratkom roku i s velikim učinkom uspio ugroziti sigurnost svih demokratskih društava. Na području Zadarske županije značajniji objekti u kojima može biti ugrožen veći broj ljudi su škole, hoteli, bolnice, crkve, trgovački centri i dr. po gradovima i općinama unutar županije. Mete terorističkih napada uglavnom su vojni objekti kao i značajni industrijski, energetski i drugi infrastrukturni objekti (vojne luke na području županije, Luka Zadar, Zračna luka Zadar, Paški i Maslenički most, tunel Sv. Rok, dalekovodi i sl.)[37].

37/ Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća – Zadarska županija

3.1.8.8. POSTOJEĆI KAPACITETI I SNAGE ZAŠTITE SPAŠAVANJA

U akcijama na zaštiti i spašavanju za potrebe Zadarske županije prvenstveno bi se angažirale pravne osobe i službe koje se u okviru svoje djelatnosti bave određenim vidovima zaštite i spašavanja s materijalno – tehničkim sredstvima i opremom kojom raspolažu.

U okviru svojih redovnih djelatnosti zaštitom i spašavanjem se bave:

- Stožer zaštite i spašavanja Zadarske županije
- Vatrogasna zajednica Zadarske županije
- Postrojbe civilne zaštite Zadarske županije
- Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije
- Zavod za javno zdravstvo Zadar
- Opća bolnica Zadar
- Dom zdravlja Zadarske županije
- Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru
- Psihijatrijska bolnica Ugljan
- Ljekarna Zadar
- Hrvatska gorska služba spašavanja (HGSS), Stanica Zadar
- Društvo Crvenog križa Zadarske županije
- Veterinarska stanica Zadar
- Savjetodavna služba, Podružnica Zadarske županije.

Snage zaštite i spašavanja koje djeluju na području Zadarske županije ali nisu u njenoj nadležnosti i postupaju prema vlastitim operativnim planovima:

- Centar za socijalnu skrb
- Policijska uprava Zadarska
- Državna uprava za zaštitu i spašavanje, Područni ured za zaštitu i spašavanje Zadar
- Državni hidrometeorološki zavod
- HEP ODS d.o.o., Elektra Zadar
- Hrvatske vode Split – ispostava ''Zrmanja – zadarsko primorje''
- Hrvatske šume d.o.o..

Odlukom o određivanju operativnih snaga zaštite i spašavanja u Zadarskoj županiji određene su pravne osobe od interesa za zaštitu i spašavanje stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara Zadarske županije:

<u>poduzeća i obrti koja mogu pomoći ljudstvom, strojevima i mehanizacijom:</u>

- Vodovod d.o.o. Zadar
- Vodoinstalacija d.o.o. Zadar
- Čistoća d.o.o. Zadar
- Ceste Zadarske županije d.o.o.
- Luka Zadar
- Maraš d.o.o. Vrsi
- Heres d.o.o. Vir
- Gortan Zadar d.o.o.
- Sirovina odlagalište d.o.o. Zadar (postupanje s opasnim otpadom)
- Ciklon d.o.o. Zadar (zaštita mora)

poduzeća i obrti koja mogu pomoći u evakuaciji – prijevoznici:

- Liburnija d.o.o. (evakuacija cestovnim pravcima)
- Jadrolinija Rijeka (evakuacija morem)
- Lučka kapetanija Zadar (evakuacija morem)
- Jadran tuna d.o.o. (evakuacija morem)
- Zračna luka Zadar

pravne osobe za osiguranje hrane:

- Tvornica kruha Zadar
- Sonik d.o.o.

pravne osobe za osiguranje smještaja stanovnika:

- HAP Zelena punta Kukljica d.d.
- Turisthotel d.d. Zadar
- Hotel Ilirija, Biograd na Moru
- Falkensteiner Hoteli Zadar
- ŠC Višnjik Zadar
- Srednjoškolski đački dom Zadar
- Dom hrvatske mladeži Zadar
- OŠ Zadarski otoci Zadar
- OŠ Smiljevac Zadar
- OŠ Stjepan Radić Bibinje
- Ekonomska birotehnička i trgovačka škola Zadar
- Hotelijersko turistička i ugostiteljska škola Zadar

- Udruge građana koje se uključuju u sustav zaštite i spašavanja
- Caritas Zadarske nadbiskupije
- Lovačko društvo Diana Zadar
- Klub za podvodne aktivnosti Zadar
- Ronilački klub Sv. Roko Bibinje
- Aero klub Zadar
- Zajednica tehničke kulture Zadarske županije

Na osnovu evidentiranih ugroza, nesreća kao i njihovih posljedica u proteklom razdoblju, te uzevši u obzir sve ugroženosti i posljedice s kojima se Zadarska županija može susresti, kao i analizu raspoloživih ljudskih i materijalnih resursa, može se zaključiti kako Zadarska županija uglavnom raspolaže dovoljnim snagama i kapacitetima za provedbu najvećeg dijela mjera zaštite i spašavanja. Međutim, treba naglasiti kako ipak nedostaju određena sredstva i oprema za provedbu svih potrebitih segmenata u mjerama zaštite i spašavanja.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Delikatnost ekosustava NP i PP
Stanovništvo ne primjenjuje i nedovoljno uvažava trenutne mjere zaštite ribljeg fonda
Zaštićene povijesne jezgre gradova i mjesta
Stanovništvo nedovoljno osviješteno o mogućem nastanku posljedica od zagađenja od nelegalnim fekalnim ispustima
Ranjivost od posljedica velikih nesreća i katastrofa
RAZVOJNE POTREBE
Nužnost je utvrditi nosive kapacitete NP i PP te shodno tomu planirati ekonomsku djelatnost i mjere očuvanja parkova
Izraditi bazu podataka o krajobraznim strukturama
Sanirati degradirane dijelove krajobraza i omogućiti održivo korištenje
Uspostava Morskih parkova u svrhu obnove ribljeg fonda
Upravljati vodama po načelu održivog razvoja
Zaštititi delikatne ekosustave
Održati kakvoću podzemnih i površinskih voda
Razminirati preostalo područje pod minama
Ekonomičnije gospodariti prostorom
Smanjiti utjecaj industrijskih procesa na kvalitetu tla
Regulirati intenzitet zahvata na poljoprivrednim površinama
Prevenirati efekte erozije
Mapirati rasprostranjenost biološke raznolikosti
Razviti mehanizme zaštite biološke raznolikosti
Spriječiti unošenje stranih vrsta
Uspostaviti sustav praćenja stanja morske flore i faune
Smanjiti količinu unosa onečišćujućih tvari u zadarski arhipelag
Prevenirati ulazak invazivnih vrsta i drugih mora i oceana putem tankera i putničkih brodova
Razviti sustav djelovanja u slučaju iznenadnog zagađenja, havarije i dr.
Preventivno razvijati sigurnosnu kulturu i odgovornost građana
Kontinuirano provoditi edukacije građanstva za postupanje u velikim nesrećama i katastrofama
Razviti infrastrukturni sustav za što učinkovitije djelovanje u slučaju iznenadnog onečišćenja mora
Poboljšati infrastrukturu zaštite od požara i tehnoloških eksplozija

Tablica 53: Razvojna ograničenja i potrebe za sektor zaštite okoliša

Izvor: ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Istraživanja provedena na području Zadarske županije ukazuju na njena značajna prirodna bogatstva. Prije svega važno je istaknuti postojanje većih rezervi kvalitetnih podzemnih voda gdje su podzemne vode Ravnih kotara i Like svrstane u zonu rezerve podzemnih voda prve kategorije.

Nasuprot toj činjenici stoji i činjenica kako upravo Zadarska županija kroz javni vodoopskrbni sustav bilježi jedan od najvećih gubitaka vode, iako je jedna od županija najbogatijih vodom. Rješenje tog problema prema Užaru (2012) svakako treba tražiti u restrukturiranju vodoopskrbnih poduzeća. Užar stoga, smatrajući kako podjela sustava na zone daje detaljniji uvid u praćenje rada pojedine zone, predlaže nekoliko mogućih rješenja: uvođenje geografsko-informacijskog sustava (GIS), uvođenje numeričkog modeliranja koje zahtijeva minimalna ulaganja ili administrativnu reorganizaciju i zapošljavanje visokoobrazovanog kadra koji na pravi način može pristupiti rješavanju problema gubitaka te uvođenje telemetrijskog sustava za daljinski nadzor.

Iako postoji cijeli niz mjera za optimalnije gospodarenje ograničenim morskim resursima, a s obzirom na iznimnu orijentiranost Zadarske županije prema turizmu, ribarstvu i pomorstvu, od iznimne je važnosti donijeti zakonski okvir u zakonodavstvu RH kojem bi more bio središnji predmet zaštite bez obzira na postojanje brojnih zakona i podzakonskih propisa vezanih za zaštitu mora ili obavljanje djelatnosti vezanih uz more. Naime, zbog snažnih gospodarskih aktivnosti koje koriste ograničene morske resurse, morski sustav na području Zadarske županije je ugrožen. Zbog svega navedenog preporuča se spremnost za slučaj iznenadnih onečišćenja mora i priobalja, pogotovo zbog činjenice da je ekološko stanje akvatorija ocijenjeno najvišim – vrlo dobrim stupnjem.

Koristeći dostupne metode utvrđeno je kako je na području Zadarske županije, uslijed djelovanja različitih čimbenika, došlo do trajnog narušavanja zemljišnog pokrova i tla. Specifični oblik zagađenja tla predstavljaju minski sumnjiva područja koja bilježe konstantan pad dok se potpuno razminiranje očekuje 2019. godine što je krajnji rok.

Kvaliteta zraka na području Zadarske županije je optimalna obzirom da nema većih zagađivača, a posebna pažnja poklanja se potencijalnoj zagađenosti zraka na području industrijske zone Gaženica koja je zasad nedovoljno značajna.

S obzirom na ugroženost značajnog broja biljnih i životinjskih vrsta, kao i izuzetnu prijetnju od strane invazivnih vrsta štetnim utjecajem na autohtone, provedena je nekolicina hvalevrijednih projekata s ciljem inventarizacije flore, faune i staništa. Problem je što podaci o inventarizaciji nisu javno dostupni ni objedinjeni na jednom mjestu što je svakako preporuka za daljnji rad. Osim toga, na području Zadarske županije ne postoji ni sustavno mjerenje buke kao ni evaluacija utjecaja iste na zdravlje ljudi i životinja, s obzirom da prema zakonskoj regulativi ne postoji ni jedan grad u ZŽ koji zadovoljava tražene uvjete za mjerenje, te će se stoga mjerenje obaviti u

sklopu europskog projekta čime će se dobiti karta buke.
Na temelju iznesene analize vidljivo je kako su potencijalno veći rizici od požara i potresa nego od poplava, suše te olujnog i orkanskog vjetra na području Zadarske županije. Iako su određene preventivne mjere poduzete u svakom od ovih slučajeva, ipak mjesta za napredak itekako ima pogotovo kad su u pitanju ljudski životi. Naposljetku, Horvat (2008) je zaokružila ovo područje istaknuvši kako se zaštitom okoliša osigurava cjelovito očuvanje kakvoće okoliša, očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti, racionalno korištenje prirodnih dobara i energije na najpovoljniji način za okoliš, kao osnovni uvjet zdravog života i temelj održivog razvitka. Horvat dalje navodi kako je obveza svih tijela državne vlasti, ali i županija, gradova i općina da u okviru svog djelokruga potiču održivi razvitak koji se postiže suradnjom svih dionika.

3.2. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

U ovom dijelu daje se analiza vodnog gospodarstva, odvodnje otpadnih voda, gospodarenja otpadom, pošte, elektroničkih komunikacija, te na kraju digitalne zemaljske televizije.

3.2.1. VODNO GOSPODARSTVO

Krševitost priobalja Zadarske županije dovodi do problema s vodoopskrbom, unatoč bogatoj hidrografiji podzemlja. Nedovoljan je broj rijeka, jezera i drugih površinskih voda da bi se optimalno namirile potrebe potrošača. Ljetna oskudica vodom na otocima, te u Kotarima i Bukovici nije rijetkost. U navedenim slučajevima voda se na otoke prevozi brodovima cisternama, a u mjesta na kopnu autocisternama.
Dosad izgrađeni vodovodi, od kojih je najznačajniji vodovodni sustav regionalnog značenja s rijeke Zrmanje koji opskrbljuje Zadar, te dijelove Ravnih kotara i Bukovice pitkom vodom, tek djelomice namiruju potrebe Županije.
Posebne vodoopskrbne sustave imaju Biograd na Moru s okolnim mjestima, zatim Novigrad, Ražanac, Gračac, Srb, Bruvno i Mazin. Biograd na Moru osim posebnog vodoopskrbnog sustava ima i dodatne lokalne vodovode, kao i okolica Zadra i Nina, Posedarje te Starigrad-Paklenica (Bokanjačko blato, Golubinka, Vrana, Kakma, Paklenica i dr.) Isto tako izgrađen je i spoj regionalnog sustava s vodoopskrbnim sustavom Šibensko-kninske županije. Otok Pag opskrbljuje se vodom spojem na vodovod Hrvatskog primorja (južni ogranak), te iz nekoliko manjih lokalnih izvorišta (kaptaža Velo Blato, Mirožići). Potrebno je naglasiti kako je za Otok Pag izgrađen cjevovod iz pravca Ražanca do Paškog mosta s namjerom spajanja Grada Paga na vodoopskrbni sustav Sjeverne Dalmacije, u svrhu daljnjeg gospodarskog razvoja.

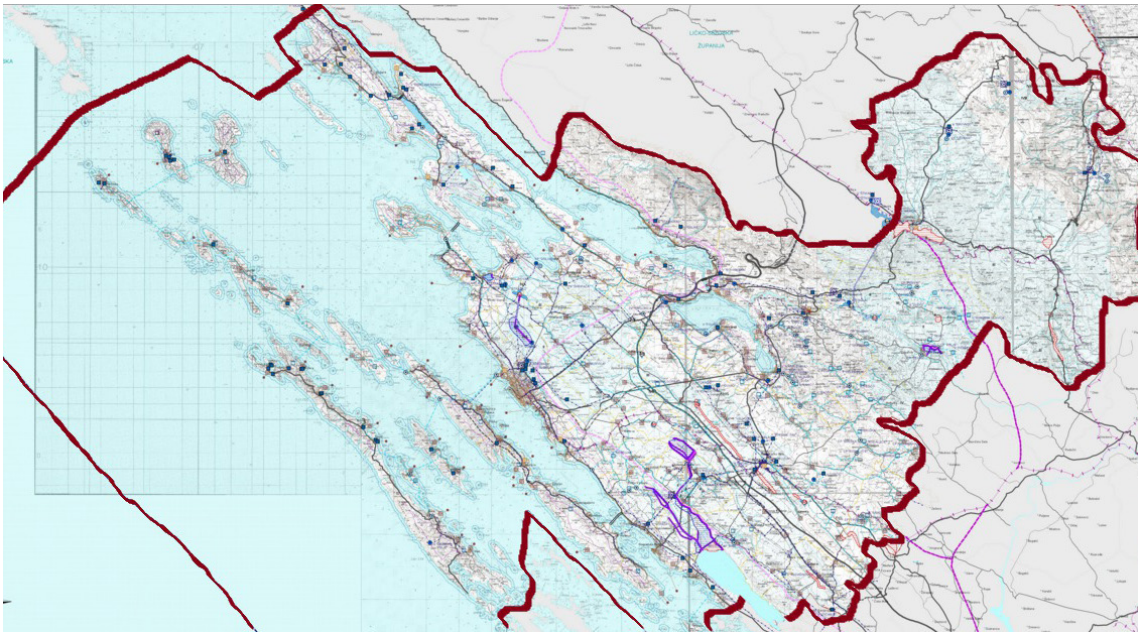

Slika 13: Shema vodoopskrbnog sustava Zadarske županije

Izvor: Vodovod d.o.o. Zadar

38/ Prostorni plan Zadarske županije 2014.

Vodovodna mreža se proširuje sukladno zahtjevima zaprimljenim sa terena u skladu s izdanim građevinskim dozvolama, potom se zatraži projektni prijedlog od vodovoda koji po izradi istog započinje s realizacijom. S ciljem povećanja vodnih kapaciteta i rješavanja postojećih problema planiraju se sljedeće aktivnosti[38]:

- dogradnja Regionalnog vodovoda Sjeverne Dalmacije koji bi povećao kapacitet sa sadašnjih 1175,0 l/s na 3035,0 l/s
- povezivanje vodoopskrbnih sustava Zadra i Šibenika
- istraživanje i iskorištenje i iskoristiti podzemne vode podvelebitskog područja
- korištenje lokalnih izvorišta koja do sada nisu dovoljno ispitana i u cijelosti iskorištena, a zbog blizine u odnosu na potrošačka mjesta mogu se koristiti za vodoopskrbu uz relativno male troškove eksploatacije
- produbljivanje postojećih i dodavanjem novih bušotina na postojećim vodozahvatima Kakma i Boljkovac
- uvođenje vodozahvata Kožlovac u benkovački vodoopskrbi sustav
- uvođenje male vodene resurse u postojeći sustav vodoopskrbe.

Vodoopskrpa Zadarskog područja i cijele županije trenutno je u graničnim uvjetima tijekom ljeta, kada se i Zrmanja Dolac, zahvat Berberov buk koristi do biološkog minimuma. Alternativni izvori vodoopskrbe mogu se usmjeriti prema izvorima od Kupe do Kaštela Žegarskog ili na zahvate podzemnih voda bušotinama, za što bi trebalo izraditi opsežna hidrogeološka istraživanja. Napravljeni su elaborati **zona sanitarne zaštite** za glavna crpilišta (sustav Bokanjac-Poličnik i Muškovci-Berberov buk), dok su Biogradska crpilišta u tijeku.

Najznačajnija lokalna vodocrpilišta/vodozahvati su Boljkovac, Biba, Velo Blato, Povljana, Kneževići, Vratrovac, Jukić Vrelo, Žmansko polje (Malo i Velo jezero), Begovača i Nazret. Ostala lokalna vodocrpilišta/vodozahvati su Jezero (turanjsko), Bijeli Klanac, Kotlina, Mazin, Bruvno, Štikada, Žegar, Krupa, Oko, Stanesa, Pećina, Mramor (Ražanac), Gradina, Mrzlac, Jezerine, Magaredar, Vrčići, Kožlovac, Trubanj, Golubinka (Bjelina), Božava, Olib, Kolan i Molat. Broj priključaka na vodovodnu mrežu tijekom prošle 2015. godine iznosio je 42.539, a ukupno je dostavljeno 9.866.043,65 kubična metra vode.

	Ukupno	Domaćinstvo	Gospodarstvo
	2015.	2015.	2015.
PRODANA VODA/GRAD-OPĆINA	m^3	m^3	m^3
Zadar	5.104.012,23	3.419.688,19	1.684.324,04
Nin	469.087,76	314.288,80	154.798,96
Obrovac	199.073,93	133.379,53	65.694,40
Pag	465.708,00	283.884,00	181.824,00
Povljana	94.414,00	81.987,00	12.427,00
Bibinje	251.857,02	168.744,20	83.112,82
Starigrad	226.163,13	151.529,30	74.633,83
Novigrad	75.717,98	50.731,05	24.986,93
Poličnik	253.113,79	169.586,24	83.527,55
Privlaka	215.543,64	144.414,24	71.129,40
Posedarje	230.529,26	154.454,60	76.074,66
Ražanac	161.760,13	108.379,29	53.380,84
Sukošan	298.610,39	200.068,96	98.541,43
Zemunik Donji	133.194,19	89.240,11	43.954,08
Kolan	120.001,00	98.871,00	21.130,00
Galovac	45.991,00	30.813,97	15.177,03
Kali	69.925,00	46.849,75	23.075,25
Preko	273.692,00	183.373,64	90.318,36
Sali	27.751,00	18.593,17	9.157,83
Škabrnja	36.661,41	24.563,14	12.098,27
Jasenice	113.005,00	75.713,35	37.291,65
Vrsi	156.149,07	104.619,88	51.529,19
Vir	44.062,00	29.521,54	14.540,46
Kukljica	87.521,72	58.639,55	28.882,17
UKUPNO:	9.153.544,65	6.141.934,50	3.011.610,15
Vodovod i Odvodnja Benkovac	644.015,00		
Komunalac Biograd	68.484,00		
SVEUKUPNO:	9.866.043,65		

Tablica 54: Potrošnja vode u Zadarskoj županiji za 2015. godinu

Izvor: Vodovod d.o.o.

Potrebne količine vode za navodnjavanje osiguravaju se korištenjem postojećih vodnih potencijala (vodototoci, oborinske vode, izvorišta, podzemne vode, pročišćene otpadne vode, vodoopskrbni sustavi u vrijeme smanjene potrošnje i dr.). Postojeći i planirani sustavi za navodnjavanje su: Baštica 1 (akumulacija Grabovac), Baštica 2 (akumulacija Vlačine), Kožlovačko - Morpolačko polje (akumulacija Kulina), Kulsko - Korlatsko polje (akumulacija Kotao), Povljana (akumulacija), Škabrnja (akumulacija), Vransko polje (akumulacije u skladu sa studijom), Oko (izvor Oko), Zaton (izvori: Vrulj, Dražnik), Ljubač (izvor Greb), Žegarsko polje (rijeka Zrmanja), Muškovci (rijeka Zrmanja), Krupa (rijeka Zrmanja), Rašinovac (akumulacija Boljkovac), te Lišane (akumulacija).
Važno je istaknuti kako su u tijeku radovi na projektu izgradnje glavnog dovodnog cjevovoda nizvodno od Zemunika u iznosu od 4.565.229,00 kuna, dok je također u tijeku rekonstrukcija CS „Dolac“, te izgradnja vodoopskrbne mreže naselja Gorica i Novog naselja Paljuv u Općini Novigrad. Osim navedenog, u tijeku je i projektiranje vodospreme Petrčane i vodovodne mreže uz radove na izgradnji sustava odvodnje Grada Zadra, te rekonstrukcija vodovoda na raskrižju državne ceste D306 ukupne vrijednosti 39.090.000,00 kuna.
Osim navedenog na području vodoopskrbe također je u tijeku rekonstrukcija starih vodovodnih mreža i vodosprema, rješavanje problema pitke vode na otocima te odvodnje diljem županije.

3.2.2. ODVODNJA OTPADNIH VODA

Odvodnja otpadnih voda je organizirana na razini pojedinačnih lokalnih uprava, ali se teži izgradnji zajedničkih sustava odvodnje za veću aglomeraciju. Najveća tvrtka za upravljanje sustavima odvodnje je Odvodnja d.o.o. Zadar. U nastavku navodimo podatke o priključenosti stanovnika Zadarske županije na kanalizacijski sustav prema jedinicama lokalne samouprave:

- Grad Zadar 80%
- Grad Pag 80%
- Grad Biograd na Moru 40%
- Grad Obrovac 35%
- Grad Benkovac 65%
- Općina Kukljica 73%
- Općina Preko 60%
- Općina Gračac 48%
- Općina Kali 36%
- Općina Sali 70%
- Općina Novigrad 10%
- Općina Pakoštane 80%
- Sukošan 0% (spojena marina Dalmacija sa 4000 ES).

S obzirom na izgrađenost i razvijenost naselja Zadarske županije u pojedinim područjima uočljiva je neadekvatna izgrađenost sustava odvodnje potrebnih za

pravilno sakupljanje, pročišćavanje i dispoziciju otpadnih voda.
Izgradnjom Kolektora visoke zone grada Zadra osigurano je kvalitetno pročišćavanje otpadnih voda, čime je završena praksa korištenja otvorenih ispusta odvodnje u more. Po spajanju preostalih gradskih kvartova smanjiti će postojeće opterećenje postojećih kolektora „srednje zone grada“ kao i podmorskog ispusta Kolovare, te glavne kanalizacijske crpke „Arbanasi“. Projekt vrijednosti 218 milijuna kuna, čiji je nositelj Grad Zadar, financiran je 50% od strane Svjetske banke, dok je preostali iznos podijeljen između lokalne samouprave i Državnog proračuna.

3.2.3. GOSPODARENJE OTPADOM

Na području Zadarske županije među jedinicama lokalne samouprave sustavom organiziranog upravljanja otpadom pokriveno je 100% kućanstava, izuzev općina Gračac (19%), Obrovac (67%) i Vir (95%). Diljem Županije aktivno djeluju 22 komunalna poduzeća koja sakupljaju komunalni otpad i odvoze ga na jedno od 8 službenih neusklađenih odlagališta[39].
Usprkos brojnim komunalnim poduzećima, ilegalno odlaganje otpada prisutno je i danas. Naročito vrijedi za otpad nastao rušenjem objekta, bijela tehnika te građevni otpad. Na području županije nalaze se 142 lokacije divljih odlagališta otpada.
Na odlagalište otpada „Diklo“ (po količini odloženog otpada spada među četiri najveća odlagališta u Hrvatskoj) još se redovito dovozi i odlaže 70% ukupnih količina otpada nastalog na području Zadarske županije, iako je u fazi sanacije sa perspektivom zatvaranja nakon uspostave predmetnog Centra za gospodarenje otpadom.[40] Navedeno odlagalište je u funkciji od 1963., a procjenjuje se da je do danas odloženo oko 2.850.000 milijuna kubičnih metara raznovrsnog otpada. Odlagalištem upravlja komunalno poduzeće Čistoća, u vlasništvu Grada Zadra i 15 jedinica lokalne samouprave. Otpad na odlagalištu „Diklo“ potječe, ne samo od Grada Zadra, već i sa područja Grada Nina te 17 općina Zadarske županije (Bibinje, Galovac, Kali, Kukljica, Novigrad, Poličnik, Posedarje, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Starigrad, Sukošan, Škabrnja, Vir, Vrsi i Zemunik Donji). Za područje Grada Paga, korisiti se uređeno odlagalište otpada „Sv. Kuzam“. Navedeno odlagalište nalazi se 3 km jugoistočno od centra grada Paga uz prometnicu Pag-Košljun, površine 4 ha. Na prostoru odlagališta uspostavljeno je reciklažno dvorište za područje otoka Paga koji pripada Zadarskoj županiji te je također predviđena izgradnja sortirnice „suhe“ i „mokre“ frakcije, kompostane i centra za ponovnu uporabu. Navedenim odlagalištem upravlja trgovačko društvo Čistoća Pag d.o.o.
Za napomenuti je kako je na području grada Paga predviđena izgradnja pretovarne stanice za područje cijelog otoka Paga.
Osnovu planiranog sustava cjelovitog gospodarenja otpadom na području Županije čini Županijski centar za gospodarenje otpadom (ZCGO), čija je lokacija predviđena u Biljanama Donjim. Na toj lokaciji je predviđena mehaničko biološka obrada otpada, zatim prostor za recikliranje i obradu građevnog

39/ Neusklađeno odlagalište je odlagalište koje ne ispunjava uvjete određene pravilnikom iz Članka 104. Zakona o održivom otpadu (NN 94/13)

40/ Centar za gospodarenje otpadom u Biljanima Donjim projekt je vrijednosti 685 milijuna kuna, a za čiju će se realizaciju iz EU fondova i Fonda za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost osigurati 90% sredstava dok preostalih 10% iz sredstava lokalne samouprave. Centrom će upravljati Eko d.o.o., trgovačko društvo za gospodarenje otpadom, obnovljivim izvorima energije i energetsku učinkovitost Zadarske županije, a trebao bi biti otvoren u prosincu 2018.

Centar za gospodarenje otpadom Biljane Donje, vrijednosti 385 milijuna kuna, trebao bi riješiti probleme gospodarenja otpadom za stanovnike Zadarske (u potpunosti) i Ličko-senjske (djelomično) županije te unutar prvih godinu dana sanirati sva odlagališta otpada na tom području.

kamena, prostor za kompostiranje otpada, reciklažno dvorište otvorenog tipa, te ostali sadržaji potrebni za funkcioniranje centra za gospodarenje otpadom. Prema Planu gospodarenja otpadom za Zadarsku županiju cjeloviti sustav gospodarenja otpadom sastoji se od tri međusobno povezana projekta: izgradnja i upravljanje Županijskim centrom za gospodarenje otpadom; izgradnja i organiziranje sustava za sakupljanje i recikliranja otpada (četiri pretovarne stanice i trinaest mini-pretovarnih stanica- uglavnom na otocima), nabava vozila za prijevoz otpada od pretovarnih stanica do ZCGO, te uspostava sustava odvojenog sakupljanja i recikliranja otpada u pretovarnim stanicama i sanacija te zatvaranje preostalih odlagališta komunalnog otpada u Zadarskoj županiji. Planirana vrijednost u periodu od 30 godina iznosi oko 675 milijuna kuna (90 milijuna €).

Na području Zadarske županije još uvijek nije uspostavljen sustav za recikliranje otpada. Sakupljeni otpad prevozi se izravno na odlagališta. Na području Županije odvojeno se sakupljaju i prerađuju papir, PET, staklo, željezo, bakar, mjed, aluminij, akumulatori i olovo. Na lokacijama odlagališta Diklo i Sv. Kuzam, uspostavljena su jedina reciklažna dvorišta na području Zadarske županije, uz jedno mobilno u Općini Vir.

Uz izuzetak ograničene količine otpada za reciklažu, komunalni otpad sakupljen u Županiji odlaže se na odlagalištima. Otpad se trenutno odlaže na 11 odlagališta za komunalni otpad, za koja su u tijeku projekti sanacije i zatvaranja odlagališta:

- Baštijunski brig (Grad Biograd na Moru)
- Kljakovača (Grad Obrovac)
- Sveti Kuzam (Grad Pag)
- Diklo (Grad Zadar)
- Stražbenica (Općina Gračac)
- Dračevac (Općina Jasenice)
- Zarabaniž (Općina Kali)
- Jagodnja Gornja (Općina Polača)
- Vuline drage (Općina Povljana)
- Samograd (Općina Starigrad)
- Triluke (Općina Tkon).

3.2.4. POŠTA

Na području Zadarske županije djeluje 57 poštanskih ureda Hrvatske pošte, od toga najviše u gradu Zadru (6). Poštanske usluge uključuju otpremu i prijam pošiljki, paketa, dopisnica i razglednica regularnim načinom kao i brzojava, te preporučenih i vrijednosnih pošiljki u tuzemstvu i van granice Republike Hrvatske. Usluge podrazumijevaju i dopremu/prijem pošiljki s opasnom robom te HP Express usluge ali i tradicionalne usluge plaćanja računa, podizanja mirovine, slanja/primanja novca i filatelije.

Mreža poštanskih ureda na području Zadarske županije u potpunosti je izgrađena i optimalna u odnosu na razmještaj stanovništva i potrebe specifičnog područja

te je važno napomenuti kako osim Hrvatske pošte na području Zadarske županije djeluju i drugi davatelji poštanskih usluga putem kojih je moguće obavljati određene poštanske usluge.

98% županije je pokriveno mobilnim signalom te dostupnim osnovnim priključkom za internet.

3.2.5. ELEKTRONIČKE KOMUNIKACIJE

Uvidom u podatke dostavljene od strane operatera elektroničkih komunikacija na području Zadarske županije utvrđena je pokrivenost županije signalom mreža pokretnih komunikacija (govornim i podatkovnim) na razini od 98%. Iznimke su nepristupačni vrhovi Velebita čija dostupnost signala uvelike ovisi o konfiguraciji terena i vremenskim uvjetima.
Porast broja priključaka na širokopojasni internet u 2015. godini je 4%, što prati trend porasta na državnoj razini. Nadalje, gustoća širokopojasnih priključaka u županiji gotovo je istovjetna onoj koju ostvaruje državna mreža te iznosi oko 22%. Na području grada Zadra, dostupna brzina interneta u prosjeku iznosi od 20 do 30 Mbit po sekundi, dok je u ostatku županije nešto niža te iznosi od 10 do 20 Mbit po sekundi.
Elektroničko komunikacijska mreža je na iznimno zadovoljavajućoj razini sa pokrivenošću od oko 98% županije signalom mreža pokretnih komunikacija, te dostupnim osnovnim priključkom za internet. Ulaže se u mogućnost dostupnosti širokopojasnog interneta putem svih centrala te u postavljanje optičkih kabela i na otocima. Zabilježena su stalna ulaganja u razvoj mreža pokretnih komunikacija, koja se očekuju i u narednom periodu, kako bi se osigurao kapacitet potreban za rastući trend širokopojasnog pristupa internetu u tim mrežama, što će rezultirati većim brojem postavljenih baznih postaja. Veliki financijski izdaci te neriješeni imovinsko-pravni odnosi navode se kao glavni problemi većeg i bržeg ulaganja u izgradnju elektroničkih komunikacijskih mreža velikih brzina. Tijekom ljetnih mjeseci prisutni su problemi s kvalitetnim pružanjem elektroničko komunikacijskih usluga na otocima uslijed preopterećenosti zastarjele infrastrukture.

3.2.6. DIGITALNA ZEMALJSKA TELEVIZIJA

Zbog oslobađanja radiofrekvencijskog spektra druge digitalne dividende za usluge u mrežama pokretnih komunikacija, znatno se smanjuje raspoloživost tog spektra za digitalnu zemaljsku televiziju. Kako bi se omogućio razvoj novih usluga i održala konkurentnost platforme za digitalnu zemaljsku televiziju, potreban je prelazak na novi i učinkovitiji sustav digitalne zemaljske televizije DVB-T2 te novi i učinkovitiji sustav kodiranja H.265/HEVC.
U tijeku je izrada prijedloga Strategije prelaska digitalne zemaljske televizije na sustav DVB-T2 i dodjele frekvencijskog pojasa od 700 MHz, koja će definirati vremenski okvir prelaska na DVB-T2 sustav, kao i sustav kodiranja koji će se koristiti. Strategija će također definirati i kakvoću slike programa, koji će se emitirati u budućim DVB-T2 multipleksima, te se očekuje da će se svi programi s nacionalnim pokrivanjem odašiljati u visokoj kakvoći slike. Hrvatska regulatorna

agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM) vodi Povjerenstvo za izradu prijedloga Strategije.

Zbog prelaska na DVB-T2, prijamnike će morati mijenjati samo oni koji prate digitalnu zemaljsku televiziju (oko pola kućanstava u RH) u periodu od 2019. do 2021. Navedeni građani će trebati nabaviti novu prijamničku opremu, prilagođenu novom standardu (minimalno tzv. STB - Set Top Box uređaje).

Oni građani koji prate TV putem kabelske televizije, satelitske televizije ili Interneta (IPTV) ne moraju ništa mijenjati. Pri izboru novog televizora/prijamnika, važno je da isti podržava DVB-T2 sustav i H.265/HEVC sustav kodiranja. Ukoliko postoji nedoumica, savjetuju se građani da direktno kontaktiraju proizvođača televizora/prijamnika. Predviđa se jasno označavanje prijamničke opreme od početka 2017., kako bi korisnici znali da će na opremi koju kupuju moći primati DVB-T2 signal s H.265/HEVC sustavom kodiranja.

Ukoliko građani u međuvremenu kupuju novi TV prijamnik, što nije nužno prije promjene standarda u periodu 2019. – 2021., uputno je da obrate pozornost na podržani standard, kako bi izbjegli dodatne troškove u budućnosti.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedovoljna pokrivenost Zadarske županije vodoopskrbnim sustavom
Nedovoljno povezana distribucijska područja vodoopskrbe
Nedovoljan i neadekvatan sustav odvodnje u pojedinim područjima u županiji
Gospodarenje otpadom u županiji je u lošem stanju i trenutna odlagališta ne zadovoljavaju propisane EU standarde
Nedovoljna iskorištenost potencijala za korištenje obnovljivih izvora energije

RAZVOJNE POTREBE
Dovršiti vodoopskrbni sustav kako bi se osigurala vodoopskrba za sve stanovnike županije
Izgraditi spojni sustav za spoj sustava Hrvatsko primorje, sa sustavom sjeverna Dalmacija
Izgradnja suvremenih sustava odvodnje te osnivanje jedinstvene ustanove na razini županije za održavanje i upravljanje sustavima odvodnje otpadnih voda
Uspostava jedinstvenog sustava gospodarenja otpadom za područje Zadarske županije u skladu sa standardima EU
Provedba politike o energetskoj učinkovitosti i zaštiti okoliša Zadarske županije

Tablica 55: Razvojna ograničenja i potrebe za sektor komunalne infrastrukture

Izvor: ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Komunalna infrastruktura Zadarske županije trenutno je u fazi pripreme velikih infrastrukturnih projekata. Tu se prije svega misli na vodoopskrbni sustav, sustav odvodnje i sustav gospodarenja otpadom. Naime, obzirom da izgrađeni vodovodi koji opskrbljuju Zadar, te dijelove Ravnih kotara i Bukovice pitkom vodom tek djelomice namiruju potrebe Županije, s ciljem povećanja vodnih kapaciteta i rješavanja postojećih problema u planu su brojne aktivnosti i projekti rekonstrukcije crpnih stanica, izgradnje vodoopskrbne mreže naselja

te sanacije i poboljšanja trenutnog stanja vodoopskrbe Zadarske županije.
Sustav odvodnje u pojedinim područjima neadekvatno je izgrađen, odnosno koriste se septičke jame koje su nerijetko nekvalitetno izvedene, čime se ugrožavaju podzemne vode. Kako bi se onemogućilo postojanje otvorenih ispusta odvodnje u more izgrađen je Kolektor visoke zone grada Zadra čime je osigurano kvalitetno pročišćenje otpadnih voda.
Izgradnjom Centra za gospodarenje otpadom, vrijednog 385 milijuna kuna, u potpunosti će se riješiti problem gospodarenja otpadom za stanovnike Zadarske županije te djelomično i za stanovnike Ličko-senjske županije. Na ovaj način sanirala bi se sva odlagališta otpada na ovom području što je posebno važno za odlagalište „Diklo“ koje podnosi veliko opterećenje, a nalazi se u blizini turističke zone.

3.3. ENERGETSKA UČINKOVITOST

Pretežni dio potreba za energijom podmiruje se tekućim gorivima (59%), potom slijede električna energija (21,3%) i ogrjevno drvo s relativno visokim udjelom od 16,9%. Ostalo je plin. Dakle, značajan dio energetskih potreba namiruje se iz naftnih derivata, no prisutno je, iako zasad malim dijelom, korištenje obnovljivih izvora energije. Postoji izvjestan broj turističkih objekata u Zadarskoj županiji koji za grijanje i pripremu potrošne tople vode koriste toplinske solarne, te dizalice topline. Instalirani kapaciteti toplinskih solarnih kolektorskih sustava u turističkom sektoru Zadarske županije iznose preko 3.000 m2, a dizalice topline (koje koriste plitku geotermalnu energiju) prelaze iznos od 5.500 kW.
Od 2011. godine na prostoru Zadarske županije se u zgrade javne namjene provodi sustavno gospodarenje energijom te se za 101 zgradu javne namjene unose podaci o potrošnji energije, energenata i vode na mjesečnoj bazi. Zadarska županija je 2011. godine osnovala Solarni edukacijski centar koji je opremljen najsuvremenijom tehnologijom s ciljem podizanja svijesti o energetskoj učinkovitosti i obnovljivim izvorima energije. Solarnim edukacijskim centrom upravlja JU Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA koja u sklopu SEC-a također pruža i savjetodavne usluge iz područja energetske učinkovitosti, energetike te obnovljivih izvora energije.
Vidljiv je interes za postizanje većih energetskih razreda putem prijave na projekte energetske učinkovitosti, ali zbog nedovoljno obrazovanog kadra u sferi izrade projektne dokumentacije te neriješenih imovinsko-pravnih odnosa otežan je put dobivanja sredstava. Mjere energetske učinkovitosti u najvećoj mjeri primjenjuju kućanstva, dok kod višestambenih zgrada dolazi do prepreka iz razloga što energetska obnova takvih zgrada ovisi prvenstveno o stanoupraviteljima i o razini uplaćene pričuve za pojedini objekt.
Poboljšanje energetske učinkovitosti, uz održivo korištenje energije te smanjenje emisije stakleničkih plinova, jedan je od prioriteta strategije Europske unije. Stoga na raspolaganju stoji niz EU natječaja preko kojih se financiraju projekti

Projekt CB GREEN, vrijednosti 499.066,54 EUR-a, provodi se u suradnji 6 partnerskih organizacija koje djeluju na području Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine s ciljem zaštite i očuvanja okoliša te poticanja uporabe održivih izvora energije u Zadarskoj županiji i Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

energetske obnove i korištenja obnovljivih izvora te ostvaruju ciljevi - velike uštede energije te smanjenje količine ispuštanja CO2 u atmosferu.

Jedan od takvih projekata i primjera dobre prakse je projekt CB GREEN čiji je nositelj Grad Zadar uz pet projektnih partnera, a cilj uporaba održivih izvora energije te time zaštita i očuvanje okoliša u Zadarskoj županiji. Projektom se izradio Akcijski plan za energetsku učinkovitost Grada Zadra, a uspostaviti će se također i Mreža projektnih ideja kojom će se prikupljati projekti iz područja energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije, te potom obraditi i pripremiti do razine gotovosti koja je potrebna za prijavljivanje projekata na dostupne izvore financiranja. U sklopu projekta zamijenila se i postojeća rasvjeta s energetski efikasnijom rasvjetom u dva povijesna perivoja u središtu grada Zadra, perivoju Kraljice Jelene i Vladimira Nazora, koja ostvaruje i do 80% uštede.

Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA pruža stručnu potporu građanima, tvrtkama, predstavnicima javnog sektora u vidu savjeta i pomoći pri prijavljivanju na nacionalne i EU izvore financiranja. Također nastoji potaknuti umrežavanje različitih dionika s ciljem ostvarivanja zajedničkih budućih projekata. Na taj način će se projektima osigurati znatno veća spremnost te time i veća mogućnost financiranja iz raznih dostupnih izvora financiranja.

Tablica 56: Energetska bilanca Zadarske županije za 2012. godinu

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije 2015. - 2017.

	Ukupno potrošnja/ proizvodnja	Derivati nafte	Prirodni plin	Biomasa	Biodizel	Električna energija
PJ						
Proizvodnja transformirane energije	2,0027	0	0	0		2,0027
Neposredna potrošnja energije	10,4299	6,6394	0,0017	1,2609	0,0001	2,5278
Industrija	0,8028	0,2459	0,0012	0,0979	0	0,4578
Promet	5,1976	5,1975	0	0	0,0001	0
Cestovni	4,8711	4,8710	0	0	0,0001	0
Željeznički	0,0385	0,0385	0	0	0	0
Pomorski promet	0,288	0,2880	0	0	0	0
Opća potrošnja	4,4295	1,196	0,0005	1,163	0	2,07
Kućanstva	2,7494	0,236	0,0004	1,163	0	1,35
Uslužni sektor	0,9841	0,264	0,0001	0	0	0,72
Poljoprivreda	0,509	0,509	0	0	0	0
Građevinarstvo	0,187	0,187	0	0	0	0

Gornja tablica prikazuje da je u 2012. u Zadarskoj županiji ostvarena najveća potrošnja derivata nafte, zatim slijedi potrošnja električne energije te biomase, dok je potrošnja plinske i toplinske energije najmanja. Potrošnja plinske energije u 2012. godini je bila minimalna iz razloga što se te godine tek počelo sa spajanjem potrošača te se već 2013. godine udio plina značajnije povećao.

3.3.1. PLINOFIKACIJA

Strateški projekt plinofikacije Zadarske županije s ciljem smanjenja zagađenja okoliša, ekonomičnijih troškova grijanja te povećanjem kvalitete usluge dostigao je gotovo polovicu predviđene izgradnje plinske mreže. Naime, do prvog dana 2015. godine izgrađeno je 40,355 metara plinske mreže (35,853 srednjeg tlaka te 4500 metara visokotlačne), a od toga zaplinjeno je 36,019 metara plinske mreže (31,519 srednjeg tlaka i 4500 visokog tlaka).[41] Do kraja koncesijskog razdoblja planira se izgraditi još 55,147 metara plinske mreže srednjeg tlaka. U konačnici, to znači da će se područje Zadarske županije u potpunosti opskrbljivati plinom iz magistralnog plinovoda Bosiljevo-Split, odnosno regionalnih ogranaka prema Gračacu, Obrovcu te Benkovcu i Zadru.
Trase magistralnog plinovoda:[42]

41/ EVN, statističko izvješće

42/ Prostorni plan Zadarske županije, izmjene i dopune, 2014.

- magistralni plinovod Gospić - Benkovac DN 500/75
- magistralni plinovod Benkovac - Zadar DN 300/75
- magistralni plinovod Benkovac - Dugopolje DN 500/75
- odvojni plinovod za MRS Obrovac DN 300/75
- odvojni plinovod za MRS Biograd DN 200/75
- odvojni plinovod za MRS Tisno DN 200/75

3.3.2. OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE

Područje Zadarske županije ima značajne potencijale za korištenje obnovljivih izvora energije – biomase, vjetra, sunca i vode- no pretežno se koristi energija vjetra. U svrhu privlačenja potencijalnih ulagača, Zadarska županija kao jedina u Hrvatskoj izradila je Atlas vjetra- temeljite resursne podloge za korištenje energije vjetra na razini županije koja uključuje bazu izmjerenih i obrađenih podataka te karte vjetra u prostornoj rezoluciji od 200 m. Atlas sadrži podatke sumirane iz višegodišnjih promatranja kretanja vjetra (turbulencije, vertikalni profili, brzine i snage i sl.) u svrhu optimalnog pozicioniranja vjetroelektrana.

Zadarska županija, kao jedina u Hrvatskoj, izradila je Atlas vjetra.

Prema podacima Hrvatske elektroprivrede (HEP, Elektra Zadar), u prosincu 2016. zabilježene su 32 elektrane priključene na distribucijsku mrežu (Tablica 57), dok je njih 170 u postupku priključenja. Od toga je 157 sunčanih elektrana, osam hidroelektrana, dvije vjetroelektrane, dvije elektrane na bioplin te jedna elektrana na biomasu. Realizaciju planiranih projekata vezanih uz uporabu energije vjetra i Sunca ograničavaju postojeće kvote za vjetroelektrane i solarne elektrane, visoki investicijski troškovi gradnje solarnih elektrana, postojeće stanje prijenosne mreže, nedostatak sustava za pohranu energije te manjkajuća regulativa.

R.br.	Tip elektrane	Naziv elektrane	Priključna snaga elektrane - proizvodnja (kW)	Priključna snaga elektrane - vlastita potrošnja (kW)	Naponska razina priključenja (kV)
1	2.b. vjetroelektrane	RAVNA 1 faza I	5.600,00	45,00	10 (20) kV
2	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FN SUSTAV ŽDRILO	9,99	1,00	0,4 kV
3	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Općina Tkon	10,32	1,00	0,4 kV
4	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE Antena J.D.	9,90	1,00	0,4 kV
5	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE Petrčane 1	10,00	0,13	0,4 kV
6	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE Dijan Ana	10,00	0,01	0,4 kV
7	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE Dijan Ana 2	10,00	0,01	0,4 kV
8	2.b. vjetroelektrane	ZD 4 - faza I	9.200,00	130,00	10 (20) kV
9	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Adria Biograd na Moru	29,61	1,00	0,4 kV
10	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Objekt za skladištenje sijena Vrana	30,00	1,00	0,4 kV
11	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Nika	21,84	1,00	0,4 kV
12	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Jasna	21,84	1,00	0,4 kV
13	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE NOVA SOLUCIJA 1	8,00	1,00	0,4 kV
14	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Centar za pripremu povrća Vrana	30,00	1,00	0,4 kV
15	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FN sustav Zadar 9,69kW	9,69	1,00	0,4 kV
16	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Pogon za kiseljenje kupusa Vrana	30,00	1,00	0,4 kV
17	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Staja muznih krava 2 Vrana	30,00	1,00	0,4 kV
18	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE Staja muznih krava 1 Vrana	30,00	1,00	0,4 kV
19	1.a.3. sunčane elektrane veće od 30 kW	FNE TMA Biograd	299,28	3,00	0,4 kV

Tablica 57:
Popis OIE na području DP "Elektra" ZADAR, priključeni na distribucijsku mrežu

Izvor: HEP ODS d.o.o., DP Elektra Zadar

20	1.a.3. sunčane elektrane veće od 30 kW	FNE Poličnik 1	299,76	3,00	0,4 kV
21	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE DAS 81	9,20	1,00	0,4 kV
22	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE DAS 88	8,74	1,00	0,4 kV
23	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE Elektra Zadar	9,95	1,00	0,4 kV
24	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE Buković 1	6,30	0,01	0,4 kV
25	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE Spirit ESS Solar Starigrad Paklenica	9,00	0,01	0,4 kV
26	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	FNE ČOBANOV STIPE	10,00	1,00	0,4 kV
27	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	FNE MAR-EX-ELEKTROS-TROJ	30,00	0,10	0,4 kV
28	1.a.1. sunčane elektrane do uključivo 10 kW	SE SOLARNI KONCEPT 2	10,00	0,40	0,4 kV
29	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	INSTALACIJA POZDRAV SUNCU	11,30	25,10	0,4 kV
30	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	SE IGRALIŠTE ADRIA	99,75	300,00	0,4 kV
31	1.a.2. sunčane elektrane od 10 kW do uključivo 30 kW	SE OTP ZADAR	21,06	459,20	0,4 kV
32	1.b. hidroelektrane	RHE VELEBIT	240.000,00		

Obnovljivim izvorom energije smatraju se i geotermalne dizalice topline[43] čijom primjenom je moguće iskoristiti energiju pohranjenu u moru za potrebe grijanja i hlađenja. Pogodne uvjete za geotermalne dizalice topline čine zdenci morske vode smješteni u blizini obale, čija se temperatura kreće između 14 i 20 stupnjeva (ovisno o dubini crpljenja i dobu godine).

Javna ustanova Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA aktivno je, sudjelujući kao partner u projektima BLUENE i MED Republic, financiranim iz Europskog programa Mediteran, obrađivala podatke o obnovljivim izvorima energije i energetskoj učinkovitosti kroz inteligentnu obnovu javnih zgrada i javnih prostora. Kroz projekt BLUENE obrađeni su podaci o potencijalima korištenja energije mora, koristeći tehnologije kao što su odobalne vjetroelektrane, generatore na morske struje i valove te uređaje koji iskorištavaju temperaturni koeficijent mora. Projektom su utvrđeni postojeći zakonodavni okvir te potencijalne pogodne lokacije i područja za

43/ Indirektni plitki geotermalni resursi uz uvjet da imaju minimalni toplinski množitelj (COP) koji je nužno postići kako bi se iskorištena energija mogla smatrati obnovljivom

iskorištavanje energije mora na europskom dijelu mediterana, a obrađeni su i primjeri dobre prakse. Utvrđeno je da u trenutku provođenja istraživanja na prostoru Zadarske županije postoji najmanje 6 uređaja za iskorištavanje morskog temperaturnog koeficijenta za sustave grijanja i hlađenja u turističkim objektima, što tim objektima znatno smanjuje ovisnost o drugim energentima. Mogućnost iskorištavanja potencijala mora u turističkim objektima bi kao mjera povećanja korištenja OIE mogla postati još i pogodnija ukoliko se na Nacionalnoj ali i lokalnoj razini postave temelji za sufinanciranje takvih projekata.

Kroz projekt MED Republic, JU Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA je u suradnji sa tehničkim partnerom iz Hrvatske (Energetski institut Hrvoje Požar), ali i Europe razvila metodologiju za energetsku obnovu javnih zgrada i javnih prostora s naglaskom na mediteranske klimatske uvjete. Kroz Pilot projekte, a za Republiku Hrvatsku, su to bile javne zgrade iz Zadarske županije (Dječji vrtić Obrovac u Obrovcu, Osnovna škola Šime Budinića u Zadru, zgrada gradske uprave Grada Paga, trg i ulica ispred crkve sv. Frane u Pagu, Ulica Zadarskog mira 1358. u Zadru).

Prikazanim metodama, danom metodologijom te korištenjem inovativnih načina obnove javnih vanjskih prostora ali i javnih zgrada kao takvih, moguće je inteligentno utjecati na okoliš i direktno utjecati na energetske potrebe stanovnika mediteranskih gradova. Kroz specijalizirane radionice te edukacije i okrugle stolove, metode obnove prostora su prenesene strukovnim organizacijama i urbanističkim uredima i zavodima na prostoru Zadarske županije kako bi se budućim planiranjem aktivno utjecalo na energetsku učinkovitost pasivnim putem.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Postojeći zakonodavni okvir
Ograničenje za priključenje elektrane na elektroenergetski sustav zbog malih kvota za OIE
Neriješeni imovinsko pravni odnosi
Neosjetljivost stanovništva na troškove neracionalnog korištenja energije
Iznimno spor povrat investicija

RAZVOJNE POTREBE
Izrada Mreže projektnih ideja
Podizanje svijesti o korištenju obnovljivih izvora energije
Izrada projektne dokumentacije za energetsku obnovu
Izrada projektne dokumentacije za promjenu energenata za grijanje (plinofikacija i biomasa)
Plinofikacija ostalih dijelova županije
Podizanje kvota za priključenje obnovljivih izvora energije na elektro - energetski sustav

Tablica 58:
Razvojna ograničenja i potrebe za sektor energetska učinkovitost

Izvor: ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Svijest stanovništva o energetskoj učinkovitosti i obnovljivim izvorima energije u laganom je porastu što je vidljivo iz brojnih prijava na projekte energetske učinkovitosti, no situacija i dalje nije na zadovoljavajućoj razini. Na području Zadarske županije u posljednjih nekoliko godina sustavno se radilo na osnaživanju ljudskih i institucionalnih kapaciteta iz ovog područja, a sve u svrhu podizanja svijesti kod stanovništva što je osnovni preduvjet za infrastrukturnu obnovu po principu energetske učinkovitosti. Ključno je prepoznavanje ovog područja od strane lokalne i regionalne samouprave upravo zbog toga što Zadarska županija ima značajne potencijale za korištenje obnovljivih izvora energije. U prilog tome govori činjenica kako je Zadarska županija kao jedina u Hrvatskoj izradila Atlas vjetra koji sadrži sumirane podatke iz višegodišnjih promatranja kretanja vjetra u svrhu optimalnog pozicioniranja vjetroelektrana, a s ciljem privlačenja potencijalnih ulagača.

Osim svijesti stanovništva, prepreku razvoju područja Energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije predstavljaju i neriješeni imovinsko – pravni odnosi te ograničenje za priključenje elektrane na elektroenergetski sustav zbog malih kvota za obnovljive izvore energije, koje bi se moglo riješiti podizanjem kvota.

Iznimno spor povrat investicija, kada je riječ o obnovljivim izvorima energije, je nešto što svakako odbija potencijalne korisnike pa tako Granić i suradnici (2012) navode kako su pozicije sudionika na tržištu energije različite. Prema njima prva je situacija da kupac želi sigurnu opskrbu po razumnoj cijeni kao i mogućnost izbora te raspoloživost tehnologija i zadovoljenje zakonskih propisa. Druga situacija odnosi se na energetski subjekt koji želi depolitizaciju sustava cijena, dostupnost infrastrukture te učinkovitu regulaciju i dugoročnu viziju svih procesa dok u trećem slučaju država ima obvezu provođenja politike očuvanja klime i okoliša, donošenja zakona i drugih propisa te obvezu očuvanja sigurnosti opskrbe.

Ono što će svakako povećati mogućnost financiranja projekata energetske učinkovitosti je uspostavljanje Mreže projektnih ideja kroz koju će se projektni prijedlozi obraditi i pripremiti do potrebne razine gotovosti za pojedini natječaj. Na taj način će se sustavnim planiranjem i umrežavanjem različitih dionika sa područja Zadarske županije povećati udio projekata koji uključuju energetsku učinkovitost i obnovljive izvore energije.

U svakom slučaju, Zadarska županija treba zanemariti negativne prepreke te krenuti snažnije u jačanje obnovljivih izvora energije jer potencijala za iste svakako ima.

3.4. PROMETNA INFRASTRUKTURA

Zadarska županija zbog svojeg geografskog položaja te geomorfoloških osobina posebnu pozornost usmjerava na prometnu povezanost. Izgradnjom autoceste kvalitetnije je povezan takozvani Lički dio Zadarske županije s primorskim, dok je modernizacijom pomorskih luka omogućeno lakše povezivanje naseljenih otoka s kopnom. Primjerenim razvojnim projektima, poticanjem malog poduzetništva, otvaranjem poduzetničkih zona i inkubatora s prometnom povezanošću nastoji se prekinuti trend depopulacije ruralnih područja i uspostaviti izjednačavanje standarda ljudi koji žive u gradskim cjelinama sa standardom ljudi u ruralnom dijelu.

3.4.1. CESTOVNI PROMETNI SUSTAV

Cestovnu mrežu na području Zadarske županije treba promatrati kao dio cjelokupnog jedinstvenog prometnog sustava Republike Hrvatske, prvenstveno u funkciji prometa pripadajućeg prostora kojem najviše služi. Odlukom Ministarstva mora, prometa i infrastrukture, javne ceste se razvrstavaju u četiri skupine i to: autoceste, državne ceste, županijske ceste i lokalne ceste.

Slika 14: Cestovna infrastruktura Zadarske županije

Izvor: Županijska uprava za ceste

Postojeću cestovnu mrežu na području Zadarske županije čine razdjelni i transverzalni pravci. Najvažniji cestovni pravci su: Zagreb-Lika-Zadar-Split, Rijeka-Zadar-Split i Zadar-Benkovac-Knin. Ceste koje prolaze ovim koridorima

povezuju mnoga naselja između kojih se odvija intenzivan državni, županijski i lokalni promet. Izgradnjom autoceste A1 Zagreb-Split-Dubrovnik omogućeno je optimalno povezivanje Zadarske županije i uključivanje u europske prometne koridore. Ona predstavlja važan generator gospodarskog i demografskog razvoja.

RELACIJA	UDALJENOST (KM)	VRIJEME VOŽNJE
ZADAR - NIN	17	20 MIN
ZADAR - BIOGRAD	30	32 MIN
ZADAR - ŠIBENIK	88	1 H 03 MIN
ZADAR - GOSPIĆ	100	1 H 08 MIN
ZADAR - SPLIT	157	1 H 46 MIN
ZADAR - RIJEKA	289	2 H 53 MIN
ZADAR - KARLOVAC	237	2 H 24 MIN
ZADAR - ZAGREB	287	2 H 58 MIN

Tablica 59: Vrijeme putovanja do najbližih gradova

Izvor: Hrvatski autoklub

Sve državne ceste na području županije su asfaltirane, uređene i opremljene te postoji potreba izgradnje i uređenja biciklističkih staza u zaštitnom pojasu prometnica. Kod županijskih i lokalnih cesta stanje je takvo da postoje neasfaltirane dionice tzv. makadami i to 48,60 km županijskih, te 181,97 km lokalnih cesta.

U cilju što boljeg povezivanja otoka Zadarske županije s kopnenim zaleđem, na većini otoka izgrađena je cestovna mreža koja je ujedno i osnovni preduvjet za povezivanje svih naselja svakog otoka u homogenu prostornu i gospodarsku cjelinu. To su u prvom redu ceste na otocima: Ugljan, Pašman, Dugi otok, Pag, Vir, Iž, Rava i Molat. Otoci Ugljan i Pašman međusobno su spojeni mostom, a otoke Vir i Pag most povezuje s kopnom.

Okosnicu županijske cestovne mreže na kopnenom dijelu Zadarske županije čine prometnice koje povezuju najveća naselja Županije; Zadar, Nin, Pag, Biograd na Moru, Benkovac, Obrovac i Gračac, međusobno i s najvećim naseljima susjednih županija. Navedenim prometnicama odvija se i vrlo intenzivan lokalni promet koji proizlazi iz potreba stanovništva i razmještaja naselja pripadajućeg prostora.

Prema podacima za 2015. godinu, na području Zadarske županije ukupna duljina razvrstanih prometnica iznosi kako slijedi: kroz Zadarsku županiju prolazi autocesta A1 tzv. Dalmatina, u dužini od 73 km sa 5 čvorišta/izlaza s autoputa; duljina državnih cesta na području Zadarske županije iznosi 562,09 km u 18 cesta sa 114 dionica; duljina županijskih cesta iznosi 565,92 km, a lokalnih cesta 638,79 km.

Za bolju prometnu povezanost nužno je bolje unutarnje regionalno povezivanje što se postiže izgradnjom brzih cesta. Makadamske ceste potrebno je urediti i opremiti kako bi se sigurnost i cestovna povezanost podigla na višu razinu.

Cestovni promet na području Županije čini autobusni prijevoz te prijevoz osobnim i komercijalnim vozilima. Tamnu stranu cestovnog prometa čini

prosječni godišnji broj prometnih nesreća od 1968 čiji su najčešći uzročnici neprilagođena ili prevelika brzina, te nepropisno pretjecanje ili oduzimanje prednosti prolaska.

GODINA	UKUPNI BROJ PROMETNIH NESREĆA	BROJ NESREĆA		
		S POGINULIM OSOBAMA	S OZLIJEĐENIM OSOBAMA	S MATERIJALNOM ŠTETOM
2011.	2.057	19	639	1.399
2012.	1.866	19	568	1.279
2013.	1.972	8	591	1.373
2014.	1.866	17	504	1.345
2015.	2.080	21	541	1.518
UKUPNO	9.841	84	2843	6.914

Tablica 60: Ukupan broj prometnih nesreća i posljedice sudionika na svim županijskim cestama

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova RH

Na području Zadarske županije autobusni javni prijevoz putnika obavljaju koncesionari od kojih je najznačajniji Liburnija d.o.o. s ukupno 80 autobusa. Osim Liburnije d.o.o. ostali značajniji prijevoznici na području županije su Čazmatrans promet s 44 autobusa, Antonio Tours koji prometuje sa 16 autobusa, Stari Velim d.o.o. sa 6 autobusa i 2 kombija te Lišane Transturist sa 4 autobusa. Podaci o registriranim cestovnim motornim vozilima se prikupljaju u policijskim upravama i dostavljaju u Državni zavod za statistiku, te se objavljuju u Statističkim ljetopisima. Podaci u Statističkom ljetopisu 2015[44] za 2014. godinu za Zadarsku županiju prikazani su prema sljedećoj podjeli:

- Mopedi i motocikli – 6.727
- Osobna vozila – 58.013
- Autobusi – 220
- Teretna i radna vozila – 6.212
- Ostala vozila – 969

Glavni sektorski problem predstavljaju neuređene zemljišne knjige, točnije neriješeni imovinsko-pravni odnosi koji ograničavaju rekonstrukciju starih i izgradnju novih cestovnih objekata. Nedostaje kraći pristup s čvora Zadar 2 na državnu cestu D502 (smjer Karin), bržeg puta na relaciji Biograd-Vir (obilaznica), povezivanje Obrovca na autocestu netom prije tunela Sv. Rok, te rješavanje alternativnih pristupa autocesti u svrhu kvalitetnijih intervencija u slučaju prometnih nesreća. Utvrđena je potreba rješavanja problema koje uzrokuje vjetar na području Maslenice pošumljavanjem, te izgradnja biciklističkih i pješačkih staza diljem županije.

Na području grada Zadra vidljiva je potreba izgradnje zaobilaznice koja bi rasteretila gradske prometnice, posebno opterećene tijekom turističke sezone. U tijeku je i priprema projekta inteligentnog upravljanja gradskim prometom za čiju realizaciju je nužna financijska potpora Županije.

Krajem 2012. godine pokrenut je projekt prometnog povezivanja kopnenog

44/ Državni zavod za statistiku; Statist. ljetopis RH 2015. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2015/sljh2015.pdf

dijela Zadarske županije i otoka zadarskog arhipelaga podmorskim tunelskim mostovima s težištem na Projekt povezivanja tunelskim mostom Zadar (Gaženica) – otok Ugljan (Pašman).[45]

Do sada je izrađena i dovršeno idejno rješenje prometnog povezivanja, predinvesticijska studija o isplativosti ulaganja u projekt prometnog povezivanja te studija isplativosti ulaganja.

Isto tako, izrađena je i projekcija daljnjih projektnih aktivnosti ukupne vrijednosti s izgradnjom Podmorskog tunelskog mosta Zadar (Gaženica) – rt Otrić (otok Ugljan), u iznosu oko 184 milijuna EUR-a. Projekt je uvršten i u Prostorni plan Zadarske županije.

45/ Projekt je pokrenula Zadarska županija u suradnji s tvrtkom Jelić – Inženjering te predstavnicima Hrvatsko-njemačkog društva Split i Klastera za EU aplikacije Društva

3.4.2. ZRAČNI PROMET

Infrastrukturu zračnog prometa u Zadarskoj županiji čini jedna zračna luka, Zračna luka Zadar 4E kategorije, na kojoj je smješten i stalni granični prijelaz za međunarodni promet putnika i roba u zračnom prometu te jedno zračno pristanište. Planirana su i zračna pristaništa na Pagu, Dugom otoku, Ugljanu, Tomingaju, Šepurinama i Stankovcima, od kojih je pristanište u Stankovcima 2014. godine dobilo i građevinsku dozvolu.

Zračna luka Zadar jedna je od devet zračnih luka u Hrvatskoj, utemeljena je 1968. godine u blizini naselja Zemunik Donji 7 km istočno od Zadra. Zračna luka Zadar se nalazi na nadmorskoj visini od 88m te je važan čimbenik u povezivanju sjeverne Dalmacije i Like s ostalim dijelovima Hrvatske i svijeta i najveći je zrakoplovni centar u Hrvatskoj. Zbog dvije poletno-sletne staze (u okomitim odnosima) u mogućnosti je prihvaćati zrakoplove bez obzira na vremenske uvjete.

Za vrijeme rata zračna luka je u potpunosti devastirana. Obnovljena Zračna luka Zadar u vlasništvu je Republike Hrvatske s udjelom 55%, Zadarske županije s 20%, grada Zadra s 20% te općine Zemunik Donji s udjelom od 5%. Zbog uspostave novih zračnih linija početkom 2007. godine dodatno je proširena zgrada putničkog terminala, čime je Zračna luka Zadar osposobljena za prihvat daleko većeg broja putnika. U 2015. godini Zračna luka Zadar je ostvarila 487.652 putnika što je 1,44% manje nego 2014. godine odnosno 3% više nego 2013. godine. Osnovna pretpostavka za daljnji razvoj Zračne luke Zadar je ulaganje prije svega u postojeće poletno-sletne staze koje zahtijevaju detaljnu rekonstrukciju. Naime, poletno-sletne staze su dotrajale te su se godinama samo interventno održavale, iako im je stvaran rok trajanja istekao. Ovime se naglašava važnost potrebnih navedenih ulaganja.

Zračna luka Zadar mora nužno povećati manipulativni prostor s ciljem povećanja broja međunarodnih letova. Produženjem postojećih, odnosno izgradnjom nove poletno-sletne staze omogućio bi se prihvat većih zrakoplova, te bi u tom slučaju Zračna luka Zadar bila interesantna pri ostvarivanju prekooceanskih letova.

Utvrđena je velika ovisnost zračne luke o cestovnom prometu, naime tek jedna pristupna cesta vodi prema zračnoj luci. U narednom periodu planira se izgradnja drugih manjih zračnih pristaništa i helidroma.

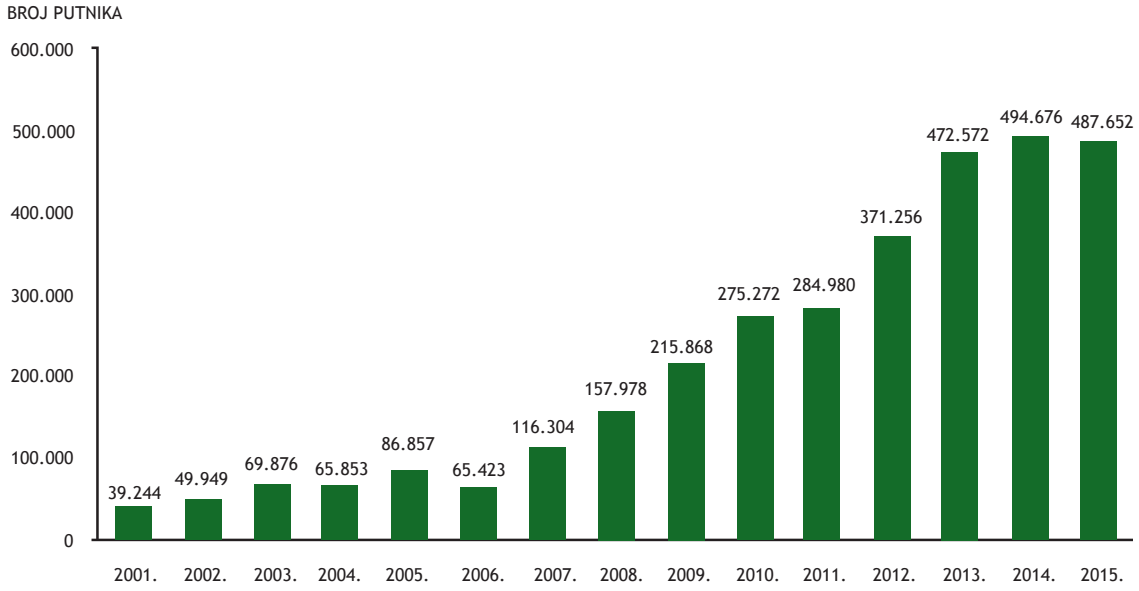

Graf 39:
Broj putnika Zračne luke Zadar u razdoblju 2001. - 2015. godine

Izvor: Zračna luka Zadar

3.4.3. ŽELJEZNIČKI PROMET

Područjem Zadarske županije prolazi tzv. "Lička" željeznička pruga kojom su preko Knina povezani najveći gradski centri Dalmacije (Zadar, Šibenik, Split) sa središnjom Hrvatskom. Prema kategorizaciji pruga, Zadar – Knin ima karakter pomoćne magistralne željezničke pruge.

U Zadarskoj županiji postoji sljedeća željeznička infrastruktura:

1. dionica međunarodne priključne pruge M604 Oštarije – Split Predgrađe koja je na području županije dugačka 41,3 km;
2. dionica međunarodne priključne pruge M606 Knin – Zadar koja je na području županije dugačka 52,7 km;
3. željeznička pruga od značaja za regionalni promet: R 103 DG-LD Polje-Knin;
4. stalni granični prijelaz za međunarodni promet putnika i roba Ličko Dugopolje.

Na željezničkoj pruzi Zadar-Knin je izvršen remont pruge, te je opet u prometnom režimu, a teretni željeznički promet njome se odvija po potrebi. Putnički promet je i dalje u prekidu do daljnjega. Za daljnji razvoj željezničkog prometa u Zadarskoj županiji obnova ove dionice pruge je nužnost, kao i elektrifikacija iste. O stanju pruge ponajviše ovisi Luka Zadar, koja sa svojim teretnim i putničkim terminalima može iskoristiti dodatne pravce roba i putnika, ponajviše s naglaskom na „Unsku" prugu kojom se spaja središnja Hrvatska sa BiH. Očekuje se da će do kraja razdoblja obuhvaćenog Županijskom razvojnom strategijom započeti planiranje prilagodbe željezničkog prometa stvarnim potrebama gospodarstva, te razdijeliti teretni promet lociran u Gaženici od putničkog vezanog za postojeći željeznički kolodvor.

3.4.4. POMORSKI PROMET

Lukama javnog prometa županijskog i lokalnog značaja (ukupno 76) upravlja Županijska lučka uprava,čiji je osnivač Zadarska županija, dok Lukom Zadar upravlja Lučka uprava Zadar.

Županijska lučka uprava upravlja sa 17 trajektnih pristaništa koja su namijenjena povezivanju otočnih mjesta s gradom Zadrom i okolnih otoka koji se nalaze na ruti istih trajektnih linija. Trajektna pristaništa su u: Preku, Tkonu, Biogradu, Ižu – Bršanj, Brbinju, Salima, Istu, Olibu, Premudi, Rivnju, Sestrunju, Molatu, Ravi, Maloj Ravi, Zverincu, Brguljama i Zapuntelu. Sva trajektna pristaništa su odgovarajuća za pristajanje trajekata, a Županijska lučka uprava je proteklih godina investirala u sanaciju i dogradnju većine trajektnih pristaništa. Sukladno Uredbi Ministarstva mora, prometa i infrastrukture[46], luke na području Zadarske županije razvrstavaju se prema veličini i značaju za Republiku Hrvatsku na: luke osobitog (međunarodnog) gospodarskog interesa za Republiku Hrvatsku kojih ima 3 od kojih je jedna putnička, jedna teretna i jedna ribarska; luke županijskog značaja, kojih ima 8; te luke lokalnog značaja kojih ima 68. Na području Zadarske županije postoji velik broj luka posebne namjene i to: luke nautičkog turizma, Sportske luke, vojne luke te ribarske luke. U tom smislu postoji 7 luka nautičkog turizma sa po više od 200 vezova dok ih je planirano još 9. U Zadarskoj županiji, na području općine Sukošan i Bibinje, nalazi se najveća nautička luka na Jadranu D Marin, koja se prostire na površini od 35 ha. Opremljena je sa preko 1200 vezova u moru i preko 500 vezova na kopnu. Sportskih luka ima dvije, dok postoji i osam vojnih luka. Ribarskih luka ima dvije.

46/ Naredba o razvrstaju luka otvorenih za javni promet na području Zadarske županije (NN 29/13, 49/13 i 135/14)

Zbog velike razvedenosti obale, kanali i tjesnaci su izrazito bitni za odvijanje pomorskog prometa, te je u tom smislu bitan prolaz Mali Ždrelac. Plovni kanal Mali Ždrelac je prolaz između otoka Ugljana i Pašmana, a predstavlja najkraći plovidbeni put između Srednjeg kanala s jedne, te Pašmanskog i Zadarskog kanala s druge strane. Proširenjem i produbljenjem plovnog puta širine 20m i dubine 4,5m na projektiranu širinu od 56m i dubinu od 5m od srednje razine mora omogućio se nesmetan trajektni promet, te mimoilaženje manjih plovila sa trajektom unutar plovnog puta. Ograničavajući faktor Plovnog puta je visina mosta Ugljan – Pašman (16,5m). Privlački gaz je prolaz između Privlačkog zatona i Ninskog zaljeva koji je plovan samo za manje čamce. Razlog tome je dubina prolaza koja je na pojedinim mjestima manja od 0,5m i visina mosta iznad Privlačkog gaza od 9m. Da bi se osigurala dvosmjerna, danonoćna plovidba kanalom manjim plovilima, potrebno je pristupiti iskopu kanala koji bi, nakon dovršetka radova i označavanja kanala objektima sigurnosti plovidbe, bio dug 1.800m, širok 40m i dubok 3m. Za isti je ishođena Građevinska dozvola. Ostali značajniji kanali i tjesnaci imaju dovoljnu plovnu dubinu i širinu te su kao takvi uvršteni u popis plovnih putova.

Problemi pomorskog prometa vezani su za nedovoljnu opremljenost luka županijskog i lokalnog značaja, te nedostatni broj brodskih linija. Izgradnja putničke luke Gaženica pridonijela je rasterećenju prometa u centru grada Zadra, a navodi se izazov razvoja teretnog prometa za koji je osnovni uvjet kvalitetnija željeznička infrastruktura i povezanost te potreba međuotočnog povezivanja.

3.4.5. LUKA GAŽENICA

Otvorenje luke Gaženica sa pripadajućom infrastrukturom omogućilo je uvjete za istovremeni ukrcaj i iskrcaj putnika i automobila za šest trajekata na lokalnim linijama dužine od 50-150 metara, tri broda u međunarodnoj plovidbi dužine 150-200 metara te tri broda na kružnim putovanjima dužine od 250-400 metara kao i mogućnost prihvata RO-RO brodova.

Novoizgrađena putnička luka Gaženica sa pripadajućom infrastrukturom (interne prometnice i priključak na autocestu, terminal, autobusna stanica, te gatovi dubine gaza do 15 metara) omogućila je uvjete za istovremeni ukrcaj i iskrcaj putnika i automobila i to za šest trajekata na lokalnim linijama dužine od 50-150 metara, tri broda u međunarodnoj plovidbi dužine 150-200 metara, te tri broda na kružnim putovanjima dužine od 250-400 metara, kao i mogućnost prihvata RO-RO brodova na istim gatovima.
Luka Gaženica povezana je s autocestom preko državne ceste D 424 cesti Zadar koja se spaja na izlaz Zadar II. Kao rezultat toga, luka Gaženica je jedina luka na Jadranu koja može iskrcati i isporučiti do prometnica specijalne terete (baze i propeleri za turbine vjetroelektrana).

Luka Gaženica donosi nove mogućnosti širenja, rasta i razvoja Zadarske županije kao i otvaranja novih radnih mjesta. Značajna prednost luke Gaženica je izuzetna infrastrukturna povezanost, odnosno blizina aerodroma (10 km) te priključak s autocestom i željeznicom.

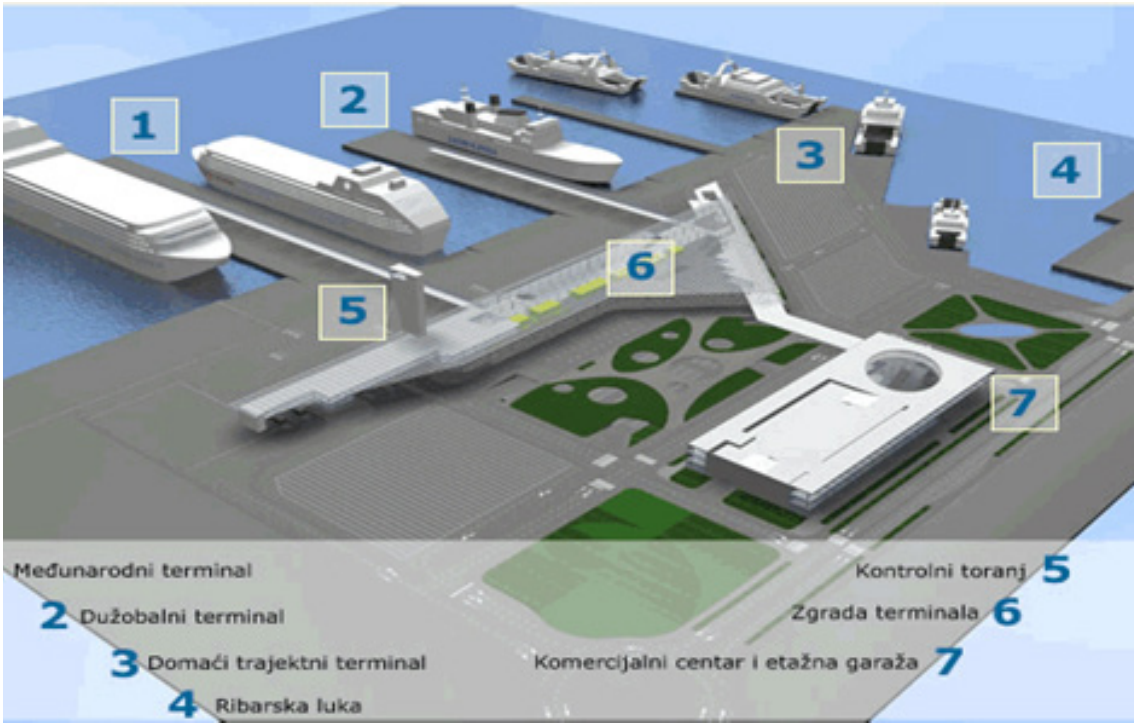

Slika 15: Ilustracija putničkog terminala luke Gaženica

Izvor: Lučka uprava

Očekuje se i povećanje kapaciteta i korištenja teretne luke Gaženica koja je zadnjih godina u trendu drastičnog opadanja prometa zbog prekida u teretnom željezničkom prometu te globalne gospodarske krize kao i krize u brodskom robnom prijevozu.

Ponovnom uspostavom teretnog željezničkog prometa povećati će se brzina transportne protočnosti luke koja samim time postaje konkurentnija.

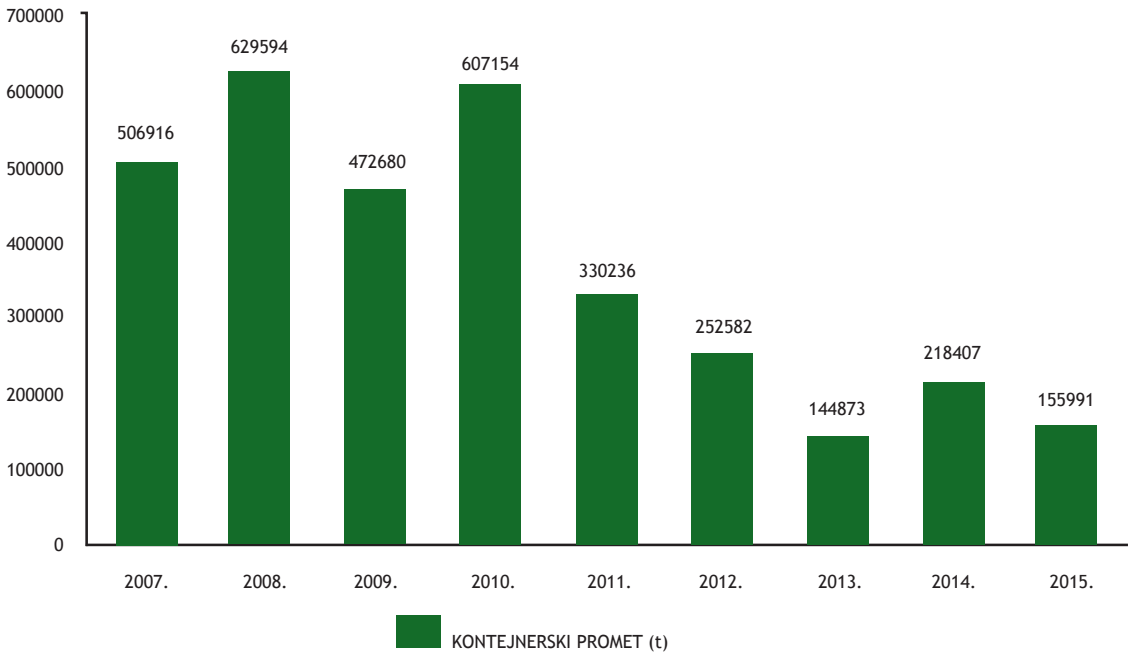

Graf 40: Ukupni promet teretne luke Gaženica po godinama

Izvor: Lučka uprava Zadar

Izgradnjom putničkog terminala luke Gaženica, rasterećena je stara luka u centru Zadra. Završetkom izgradnje luke trebao bi biti izgrađen i terminal za kružna putovanja. Kao zadaća nameće se osmišljavanje što kvalitetnijeg autobusnog prijevoza putnika od luke Gaženica do Autobusnog kolodvora Zadar.

Državne plovidbene[47] linije za prijevoz putnika u Zadarskoj županiji se dijele na trajektne linije, klasične brodske linije te brzobrodske linije. Trajektnih linija ima 6 i na svima je koncesionar Jadrolinija d.o.o. Rijeka. Klasičnih brodskih linija za prijevoz putnika ima četiri od kojih je Jadrolinija d.o.o. koncesionar na jednoj liniji, G & V LINE IADERA na dvije te Ribarska proizvođačka zadruga Vrgada (RPZ Vrgada) na jednoj liniji. Brzobrodskih linija ima pet, od kojih Jadrolinija ima tri linije te Miatrade i G&V LINE IADERA po jednu liniju.

Najveći pomorski promet u Zadarskoj županiji odvija se putem poduzeća Jadrolinija dok onaj ostalih koncesionara ne prelazi 5% prometa. Jadrolinija je tvrtka u većinskom vlasništvu Republike Hrvatske te obavlja pomorski prijevoz putnika, vozila i tereta na cijelom teritoriju Republike Hrvatske. Prijevoz se obavlja na temelju dodijeljenih koncesija, s točno određenom učestalošću prometa, brzinama i potrošnjama. Odredbe donosi i potvrđuje Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture, koje u ime vlasnika i kontrolira rad Jadrolinije.

47/ Agencija za obalni linijski pomorski promet, http://www.agencija-zolpp.hr/Brodskelinije/tabid/3844/Default.aspx

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Neriješeni imovinsko pravni odnosi koji ograničavaju rekonstrukciju starih i izgradnju novih cestovnih objekata
Neadekvatna prometna infrastruktura na području grada Zadra (nije izgrađena više tračna obilaznica)
Loša željeznička infrastruktura
Nepostojanje željezničkog putničkog prometa
Zračna luka Zadar ovisna o jednoj pristupnoj cesti
Dotrajale zrakoplovne operativne površine u Zračnoj luci Zadar
Nedovoljna povezanost otoka sa središtem županije, kao i nedovoljna međusobna povezanost otoka brodskim prijevozom
Izražen nedostatak brzih brodskih linija sa svih otoka prema središtu županije
Neadekvatna pomorska infrastruktura (pristaništa na otocima), tj. prilagođena nepovoljnim vremenskim uvjetima
Teško dostupne Pješačke zone (s izuzetkom užih gradskih središta)
Biciklističke staze ne povezuju manja turistička mjesta unatoč izraženim potrebama
Prometna infrastruktura nedovoljno je prilagođena potrebama osoba s invaliditetom
Nedovoljna povezanost pojedinih općina autobusnim linijama

RAZVOJNE POTREBE
Izgraditi željezničku prugu velike propusne moći na relaciji Gračac-Radučić
Osigurati daljnji razvoj obalne putničke plovidbe te bitno unaprijediti povezanost otoka i centra, kao i same otoke međusobno
Realizirati ulaganja u pomorsku infrastrukturu radi poboljšanja uvjeta i podizanja kvalitete pomorskog prometnog sustava kao i prilagodbe za promet po nepovoljnim vremenskim uvjetima
Izgraditi potrebne pješačke zone, naročito za potrebe osoba s invaliditetom
Izgraditi biciklističke staze koje povezuju turistička mjesta
Izraditi pregled potrebnih autobusnih linija i svih potrebnih subvencija za one nerentabilne te plan realizacije tih linija

Tablica 61: Razvojna ograničenja i potrebe za sektor prometna infrastruktura

Izvor: ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Kvalitetna unutarnja regionalna prometna infrastruktura ključna je za ujednačen gospodarski razvitak Zadarske županije. Upravo se prometnom povezanošću nastoji prekinuti trend depopulacije ruralnih područja te uspostaviti izjednačavanje standarda ljudi u urbanim i ruralnim sredinama. Važan generator gospodarskog i demografskog razvoja Zadarske županije predstavlja autocesta A1 Zagreb – Split-Dubrovnik, kojom je Zadarskoj županiji omogućeno optimalno povezivanje i uključivanje u europske prometne koridore, a za koju je potrebno rješavanje alternativnih pristupa u svrhu kvalitetnijih intervencija u slučaju prometnih nesreća. Pejdo i Ikić (2014) ističu kako je izgradnjom dionice autoceste, kojom je svladana reljefna barijera Velebita, učinkovito povezan Sjever i Jug Hrvatske te je u velikoj mjeri neutraliziran utjecaj Velebita kao fizičke barijere.

Kako bi se postiglo bolje unutarnje regionalno povezivanje potrebno je izgraditi brze ceste te asfaltirati i opremiti preostale tzv. makadamske dionice

županijskih i lokalnih cesta čime bi se ujedno postigla i viša razina sigurnosti. Usprkos ulaganjima i upozorenjima i dalje je prisutan relativno visok broj prometnih nesreća. Cilj je svakako sanirati „crne točke“, no problem, za cijeli sektor, i dalje predstavljaju neuređene zemljišne knjige odnosno neriješeni imovinsko – pravni odnosi koji ograničavaju rekonstrukciju starih te izgradnju novih cestovnih objekata. Uz već navedeno, utvrđena je potreba za izgradnjom biciklističkih i pješačkih staza diljem županije kao i zaobilaznice na području grada Zadra kojom bi se rasteretile gradske prometnice. Promišljenim planiranjem lokalnih i regionalnih vlasti došlo je do pripreme hvalevrijednih projekata kao što su inteligentno upravljanje gradskim prometom i prometnog povezivanja kopnenog dijela Zadarske županije s otocima zadarskog arhipelaga podmorskim tunelskim mostovima.

Zadarska Zračna luka najveći je zrakoplovni centar u Hrvatskoj koji je u mogućnosti, zbog dvije poletno-sletne staze (u okomitim odnosima), prihvaćati zrakoplove bez obzira na vremenske uvjete, a dogradnjom iz 2007. osposobljena je za daleko veći prihvat putnika. U posljednjih nekoliko godina Zračna luka bilježi konstantan porast broja putnika zbog čega je potreban njen daljnji razvoj kroz ulaganje u poletno-sletne staze koje zahtijevaju detaljnu rekonstrukciju. Uz rekonstrukciju postojećih potrebna je i izgradnja nove staze čime bi se omogućio prihvat većih zrakoplova prekooceanskih letova. Osim poletno-sletnih staza postoji potreba za izgradnjom pristupnih cesta Zračnoj luci koja je trenutno ovisna o tek jednoj.

Željeznički promet nije na zadovoljavajućoj razini, na pruzi Zadar - Knin putnički promet je u prekidu do daljnjega dok se teretni odvija po potrebi te je za daljnji razvoj željezničkog prometa u Zadarskoj županiji nužna obnova i elektrifikacija ove pruge. U planu je prilagodba željezničkog prometa stvarnim potrebama gospodarstva kako bi se omogućila dodatna ponuda i podigla razina usluge.

Kod pomorskog prometa ključni problem je nedovoljna opremljenost luka županijskog i lokalnog značaja, ali i nedostatan broj brodskih linija. Izgradnjom putničke luke Gaženica rasteretio se promet u centru grada Zadra, dok je za razvoj teretnog prometa potrebno uspostaviti kvalitetnu željezničku infrastrukturu na području županije. Zbog izrazite infrastrukturne povezanosti, luka Zadar donosi nove mogućnosti razvoja Zadarske županije i ispunjenja predviđenog značaja luke Zadar kao druge najvažnije u Hrvatskoj. Zadarska županija, zaključuju Pejdo i Ikić (2014), glavne oblike prometa ljudi i roba može razvijati s naglaskom na cestovnom i pomorskom prometu, uz potrebu većeg ulaganja u razvoj zračnoga te osobito željezničkog prometa.

4. UKLJUČIV RAST

4.1. OBRAZOVANJE

Odgoj i obrazovanje je ključan element gospodarskog i društvenog razvoja, čija važnost u suvremenom društvu sve više raste. Adekvatno obrazovana radna snaga više je nego ikad nužna pretpostavka za postizanje željenog rasta i razvoja određenog područja. Ustav Republike Hrvatske člankom 66. definira da je obrazovanje u Hrvatskoj dostupno svakome, pod jednakim uvjetima, u skladu s njegovim sposobnostima.

Djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja definirana je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12,86/12, 126/12, 94/13, 152/14) koji propisuje kako se ono obavlja kao javna služba pri čemu djelatnost osnovnog odgoja i obrazovanja obavljaju osnovne škole i druge javne ustanove, a djelatnost srednjeg odgoja i obrazovanja obavljaju srednje škole i učenički domovi te druge javne ustanove. Djelatnost visokog obrazovanja definirana je Zakonom o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15) kao djelatnosti od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku, obavljaju ju sveučilišta, veleučilišta, visoke škole i javni znanstveni instituti. Sukladno navedenim zakonima, obrazovnu infrastrukturu Zadarske županije čine sve odgojno-obrazovne ustanove koje provode djelatnosti osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja.

Na području Zadarske županije u 2015. godini djelovalo je 80 dječjih vrtića, 37 osnovnih škola, 21 srednja škola i jedno sveučilište te 16 ustanova koje su pružale programe obrazovanja odraslih.

4.1.1. PREDŠKOLSKI ODGOJ

Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/97, 107/07, 94/13) predškolski odgoj obuhvaća programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi koji se obavljaju u dječjim vrtićima, a provodi se za djecu od navršenih šest mjeseci do polaska u osnovnu školu. Prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja u pedagoškoj godini 2015./2016. na području Zadarske županije djeluje ukupno 80 dječjih vrtića. Jedinice lokalne samouprave su osnivači 55 dječjih vrtića s područnim objektima, 22 vrtića su u privatnom vlasništvu, 2 u vlasništvu vjerskih zajednica, dok je 1 vrtić druga pravna osoba koja ostvaruje programe predškolskog odgoja. U 2015./2016. godini u vrtićima je bilo zaposleno 408 odgojitelja koji su brinuli o ukupno 4.818 djece od kojih je najviše bilo one stare od 5 do 7 godina i više. Upravo ta skupina je najbrojnija i čini 53,6%[48] sveukupne djece u dječjim vrtićima. Osoblje zaposleno u predškolskim ustanovama, pored odgojitelja i nastavnika, čine još zdravstveno i tehničko osoblje.

48/ Državni zavod za statistiku, Izbor publikacija prema statističkim područjima (obrazovanje)

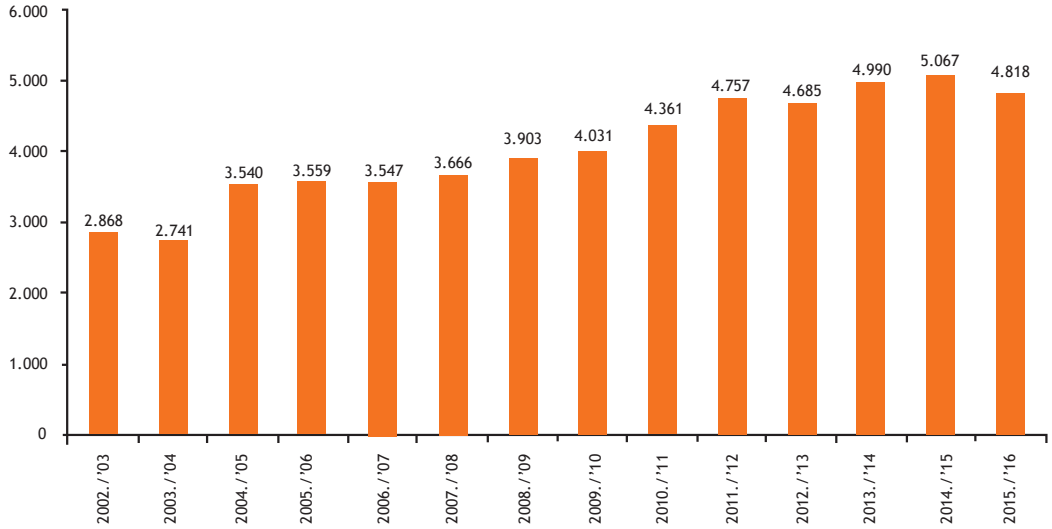

Graf 41: Broj djece upisane u dječje vrtiće na početku pedagoške godine; 2002. - 2015. godina

Izvor: Državni zavod za statistiku; Izbor publikacija prema statističkim područjima (obrazovanje)

Zadarska županija je u 2015./2016. godini brojila 80 ustanova predškolskog odgoja, što u odnosu na 2005./2006. kada ih je brojila 46, čini povećanje od 73,9%. Unutar Sveučilišta u Zadru djeluje stručni studij za odgojitelje koji omogućuje kvalitetnu izobrazbu učitelja i odgojitelja. Od ukupnog broja studenata na jednopredmetnim studijima u akademskoj godini 2015./2016., čak 11,4% studira Rani predškolski odgoj i obrazovanje, što ukazuje na veliki interes za ovim zanimanjem.

Broj programa po dječjim vrtićima se razlikuje po strukturi, tako vrtići u manjim općinama provode jedan do tri programa (cjelodnevni, poludnevni, kraći program predškole) dok vrtići u gradovima imaju raznovrsniju ponudu programa (vjerski program, program ranog učenja engleskog jezika, sportski program, program rada s nadarenom djecom i dr.). U Zadarskoj županiji najveći prosječan broj djece po programu je u Gradu Zadru (77,2).

Važan problem koji je uočen je nedostatak dječjih vrtića na otocima te pojedinim općinama, čime su roditelji i djeca deprivirani ostvarivanju jedne od ključnih socijalnih usluga. Uočena je korelacija gdje udio nezaposlenih žena raste u istom smjeru kao i udio djece koja nisu uključena u predškolski odgoj, što implicira zaključak da se u područjima s manjim brojem vrtića i djece uključene u predškolski odgoj, povećava potreba izostanka žena iz zaposlenja kako bi se brinule za djecu. Stoga je ovo jedan od ključnih problema kojima se treba posvetiti pažnja. Drugi uočen problem je nedostatak adekvatne infrastrukture ustanova predškolskog odgoja za osobe s invaliditetom.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Neujednačena dostupnost usluga predškolskog obrazovanja na području Zadarske županije
Nedostatan broj predškolskih ustanova u ruralnim područjima
Nedostatan broj programa u dječjim vrtićima u ruralnim područjima i na otocima
Nedostatna opremljenost predškolskih ustanova

Tablica 62: Razvojna ograničenja i potrebe vezano za predškolski odgoj

Izvor: ZADRA NOVA

Nedostatna infrastruktura ustanova za osobe s invaliditetom

RAZVOJNE POTREBE
Izgraditi adekvatan broj predškolskih ustanova u ruralnim područjima
Povećati broj programa u dječjim vrtićima u ruralnim područjima i na otocima
Poboljšati prostorne uvjete te osigurati potrebna sredstva za opremanje vanjskih dvorišta predškolskih ustanova
Unaprijediti infrastrukturu ustanova za pristup osobama s invaliditetom

4.1.2. OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Osnovnoškolsko obrazovanje na području Zadarske županije organizirano je u 38 osnovnih škola te 79 područnih škola ili područnih objekata. Zadarska županija osnovala je 27 osnovnih škola, Grad Zadar 9, privatna osoba osnovala je jednu osnovnu školu, dok je vjerska zajednica osnivač osnovne glazbene škole. Zadarska županija i Grad Zadar suosnivači su osnovne glazbene škole Blagoja Bersa.

U školsku godinu 2015./2016. upisano je ukupno 13.589[49] učenika, dok je zaposleno 1.380 učitelja[50]. Najveći broj učenika imaju škole kojima je osnivač Grad Zadar i to 6.646 učenika (48,9% svih učenika u Županiji u 9 škola). Najveći broj učenika zabilježen je u osnovnoj školi Šimuna Kožičića Benje (1.156 učenika), a najmanji u privatnoj zadarskoj OŠ Nova (63 učenika).

Prosječan broj učenika po školi u Zadarskoj županiji u školskoj godini 2015./2016. iznosio je 358, a po školi na području grada Zadra 671. U ostalim školama na području Zadarske županije prosjek je 257 učenika. Od školske godine 2005./2006. do 2015./2016. bilježi se kontinuirani pad broja učenika u osnovnim školama za sveukupno 14%, no stopa smanjenja broja učenika se smanjuje te u zadnjoj godini iznosi 0,4%, što se uočava u Grafu 42.

49/ Ured državne uprave Zadarske županije

50/ www.dzs.hr, 20.06.2016

Graf 42: Broj učenika u osnovnim školama Zadarske županije 2005. - 2015. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku; Ured državne uprave Zadarske županije; Odjel za društvene djelatnosti Zadarske županije

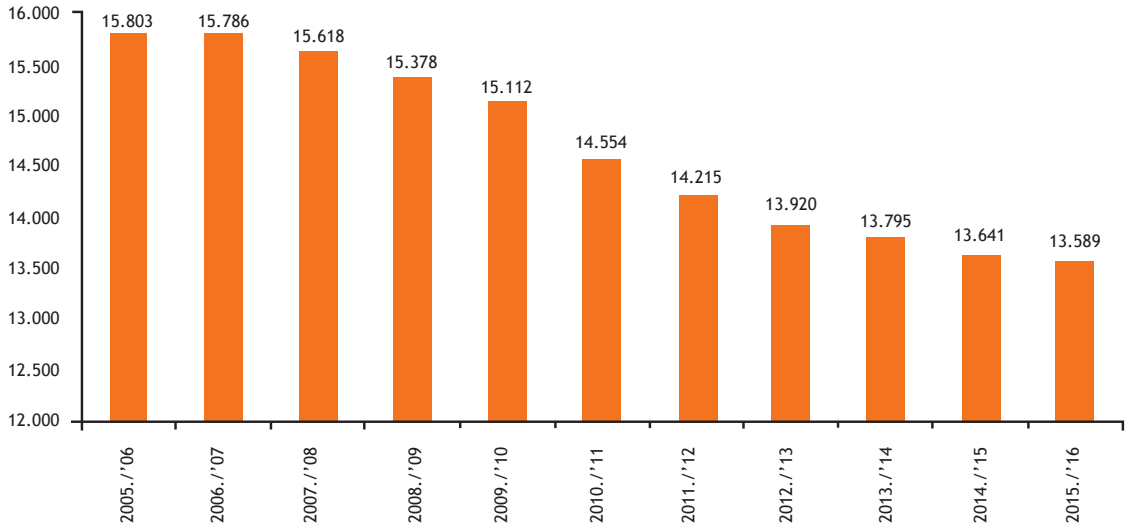

Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi propisano je da se obrazovanje u školama koje ostvaruju umjetničke obrazovne programe izvodi u skladu s posebnim propisima. Umjetnička škola izvodi nastavni plan i program u najmanje četverogodišnjem trajanju na osnovnoškolskoj razini i u najmanje četverogodišnjem trajanju na srednjoškolskoj razini. Na području Zadarske županije djeluju dvije umjetničke škole: Glazbena škola Blagoje Bersa (s područnim odjelom Preko) te Osnovna glazbena škola sv. Benedikta, obje u Gradu Zadru.

Pravilnikom o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju utvrđeni su primjereni oblici školovanja učenika s posebnim obrazovnim potrebama. Oblici rada provode se u redovitim osnovnim školama uz potpunu integraciju (redoviti razredni odjeli) po redovitom programu uz individualizaciju ili po prilagođenom programu, uz djelomičnu integraciju ili se provode u posebnim odjelima s posebnim programima. Ukoliko ništa od navedenog nije ostvarivo, odgoj i obrazovanje učenika s posebnim obrazovnim potrebama provodi se u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama. Jedina takva ustanova na području Zadarske županije je Osnovna škola Voštarnica u Zadru u kojoj se provodi osnovno školovanje učenika s većim teškoćama u razvoju.

Zadarska županija realizirala je projekt **"Inkluzija - korak bliže društvu bez prepreka"** koji je sufinanciran iz Europskog socijalnog fonda u iznosu od 2.372.193,79 HRK dok je ukupna vrijednost projekta iznosila 2.635.770,88 HRK. Ovim projektom se doprinosi osiguravanju pomoćnika u nastavi za 86 učenika s teškoćama u razvoju uključenih u 17 osnovnih i 7 srednjih škola Zadarske županije. U okviru projekta osigurana su 63 pomoćnika u nastavi. Uz Zadarsku županiju, kao nositelja projekta, projekt se realizirao u partnerstvu sa sedamnaest osnovnih i sedam srednjih škola kojima je osnivač. Suradnici na projektu su Hrvatski zavod za zapošljavanje i Sveučilište u Zadru. Provedba projekta započela je 21. kolovoza 2015., a trajat će do 20. kolovoza 2016. godine.

Projekt **Škola puna mogućnosti** - Pomoćnici u nastavi za razvoj mogućnosti svih učenika - projekt je čiji je nositelj Grad Zadar, a partneri u projektu su 7 osnovnih škola kojima je grad osnivač, Pučko otvoreno učilište Zadar, Udruga socijalnih radnika Zadar – Volonterski centar te Udruga za Down sindrom Zadarske županije. Projekt se provodio od kolovoza 2014. do srpnja 2015. i ciljevi su bili doprinijeti kvalitetnijoj uključenosti 43 učenika s teškoćama u redoviti obrazovni sustav, educirati i zaposliti na određeno vrijeme 43 nezaposlene osobe, osigurati jednake mogućnosti obrazovanja za sve učenike te senzibilizirati javnost o pravima i mogućnostima učenika s teškoćama. Projekt se sufinancirao iz Europskog socijalnog fonda u iznosu od 1.918.542,16 HRK, a ukupna vrijednost projekta bila je 1.977.878,52 HRK.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Smanjenje broja razrednih odjela
Ostarjela školska oprema
Ulaganja u infrastrukturu osnovnoškolskih ustanova na otocima Zadarske županije
Nedostatnost prostora za djecu s poteškoćama u razvoju te nedostatak obrazovnih programa nakon osnovne škole
Nedostatak stručnog kadra iz pojedinih područja (defektolog, fizika, matematika, informatika)
Problemi kadra s neodgovarajućom stručnom spremom
Problem dislociranosti u ruralnim područjima te nedostatak izvannastavnih aktivnosti
Opterećenost minimalnog financijskog standarda osnovnih škola troškovima prijevoza učenika
Nepostojanje uvjeta za organiziranje cjelodnevne nastave

RAZVOJNE POTREBE
Izraditi dugoročne planove za neutraliziranje trenda smanjenja broja učenika
Obnova postojećih osnovnih škola na području otoka Zadarske županije i osuvremenjivanje školske opreme
Osigurati potreban prostor za djecu s poteškoćama u razvoju
Osigurati obrazovne programe za djecu s poteškoćama u razvoju nakon osnovne škole
Dodatno educirati nastavnike
Ulagati u školovanje deficitarnog kadra
Omogućiti školama organizaciju izvannastavnih aktivnosti u ruralnim područjima
Omogućiti uvođenje standarda za ocjenjivanje kvalitete nastavnih programa i nastavnika u skladu sa EU smjernicama
Stvoriti uvjete za organizaciju cjelodnevne nastave

Tablica 63: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za osnovnoškolski odgoj

Izvor: ZADRA NOVA

4.1.3. SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Na području Zadarske županije djeluje 21 srednja škola sa 331 razrednim odjelom te 1 srednjoškolski đački dom, dakle 22 srednjoškolske ustanove. Zadarska županija osnivač je 19 srednjih škola dok je jedna škola privatna škola s pravom javnosti, a jedna u vlasništvu vjerske zajednice. U gradu Zadru nalazi se 16 škola, a u gradovima Biogradu na Moru, Benkovcu, Obrovcu, Pagu i općini Gračac po jedna. Srednja škola Bartul Kašić u Pagu jedina je otočna srednja škola u Zadarskoj županiji.

Početkom 2015./2016. godine u srednje škole se upisalo 7.275 učenika, od kojih su 3.564 muškog spola, 3.711 ženskog spola te 247 učenika s teškoćama u razvoju[51]. Na županijskoj razini zabilježen je blagi pad broja učenika u odnosu na prethodnu godinu, vidljivo u Grafu 43..

51/ Ured državne uprave Zadarske županije

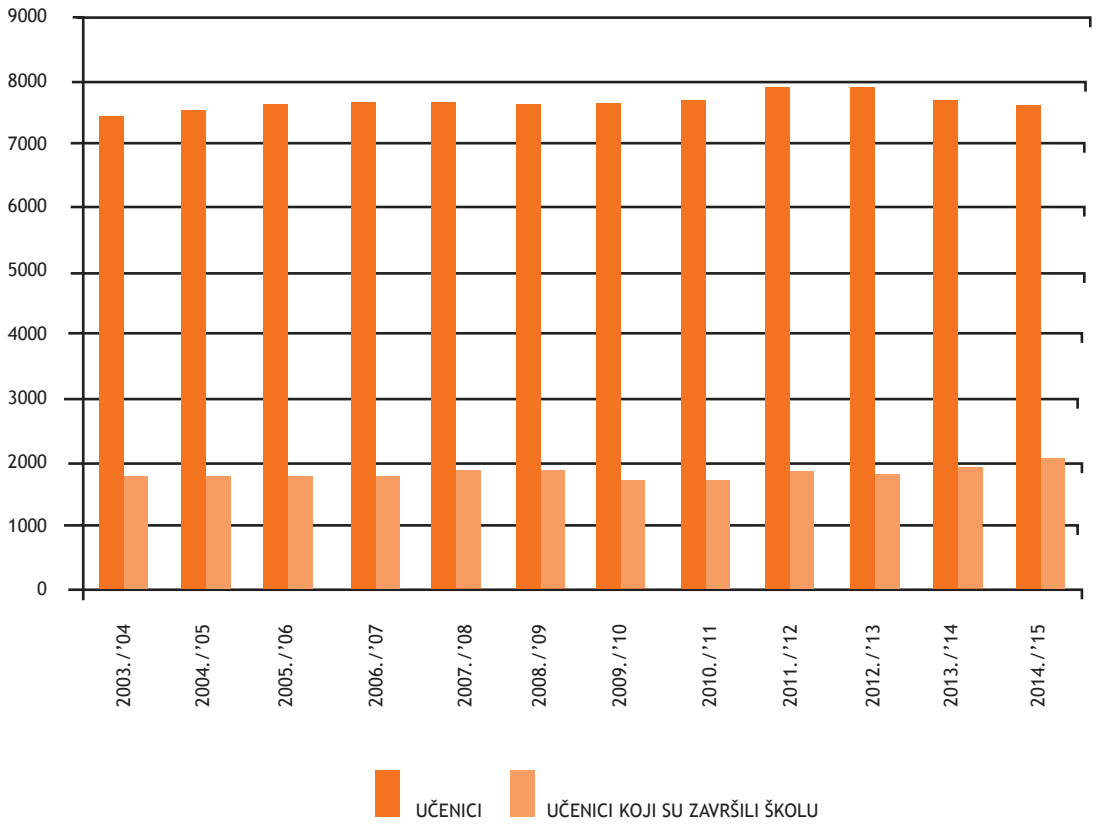

Graf 43: Sveukupni broj učenika u srednjim školama te broj učenika koji su završili srednju školu u Zadarskoj županiji na kraju školske godine u razdoblju 2003./'04. - 2014./'15. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku

Osnovno obilježje organizacije srednjoškolskog obrazovanja je velika koncentracija u Gradu Zadru. Veliki broj učenika iz šireg zadarskog područja, usmjereno je na putovanje ili privremeno preseljenje u Zadar radi srednjeg školovanja. Tako od ukupnog broja upisanih učenika u školsku godinu 2015./2016. u Zadarskoj županiji, čak 6.322 učenika (86,9%) srednju školu u navedenoj školskoj godini pohađalo je na području grada Zadra, dok je ukupan broj učenika koji pohađaju neku od preostalih 5 srednjih škola s područja Zadarske županije 953 (13,1%).

Od ukupno 92 odjela, 24 odjela odnose se na gimnazijske programe, 3 na programe za učenike s teškoćama u razvoju, a ostalo su odjeli sa strukovnim programima (38 petogodišnjih i četverogodišnjih strukovnih, 6 umjetničkih i 21 trogodišnji strukovni). Od ukupnog broja upisanih učenika u 2015./2016. godini, 76,02% pohađa četverogodišnji program, dok trogodišnji program pohađa 23,98% učenika.

Promatrajući pojedinačno srednje strukovne škole Zadarske županije, kontinuirani pozitivan trend povećanja broja programa strukovnog obrazovanja u analiziranim godinama bilježi Medicinska škola dok trend smanjenja programa u konstanti imaju Strukovna škola Vice Vlatkovića i Poljoprivredno prehrambena i veterinarska škola što je opet usko povezano s potrebama na tržištu rada.

Tijela nadležna za obrazovanje u Zadarskoj županiji su 2010. godine u

Izvješću o strukovnom obrazovanju i tržištu rada za Zadarsku županiju 2008. godine (Bacalja i dr., 2010) definirali deficitarna zanimanja ili zanimanja koja se posebno traže. Takva su zanimanja bila autolakirer, alatničar, krojač, krovopokrivač, instalater grijanja i klimatizacije te zidar. Područni ured HZZ-a u Zadru uz koordinaciju Središnjeg ureda proveo analizu i projekciju potreba tržišta rada za određena zanimanja te su izradili preporuke za obrazovnu upisnu politiku 2014. i 2016. g. U odnosu na rezultate analize iz 2014. g., povećan je broj učenika u trogodišnjim srednjoškolskim programima (konobar, slastičar) i stručnim studijskim programima (radna terapija). Isto tako, neznatno se smanjio broj obrazovnih programa u kojima je potrebno smanjiti broj upisanih i stipendiranih učenika ili studenata.

Za učenike srednjih škola s prebivalištem izvan Grada Zadra organiziran je smještaj u mješovitom učenikom domu. Srednjoškolski đački dom u Zadru raspolaže sa 294 mjesta, od čega 180 muških i 114 ženskih. Isti dom zapošljava 37 osoba, od čega je 10 odgojitelja. Od ukupnog broja raspoloživih mjesta u domu dio je namijenjen i studentima[52]. Naime, obzirom da od 2014. godine država i Zadarska županija subvencioniraju prijevoz učenika od kuće do škole te im stoga smještaj nije potreban, dom se nadopunjuje sa studentima[53].

2011. godine započelo je istraživanje **„Gdje si danas“**, istraživanje obrazovnih i radnih aktivnosti završenih učenika srednjih škola Zadarske županije – generacije 2007./2008. Istraživanje se ostvarilo suradnjom Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Zadarske županije te Agencije za razvoj Zadarske županije. Cilj istraživanja je bio započeti sa sustavnim uvidom u tu važnu prijelaznu epizodu u životu mladih osoba (što je slijedilo nakon završetka srednje škole i u kasnijoj fazi razvoja karijere), te dobiti uvid u potencijal izlaznih rezultata srednjoškolskog sustava obrazovanja na području Zadarske županije u odnosu na uključenje u svijet rada ili nastavak školovanja. Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku prvog brisa kohorte ispitanika koji su srednjoškolsko obrazovanje završili školske godine 2007./2008.

U Zadarskoj županiji, uz dvije druge županije u RH, provodio se projekt Poticanje zapošljavanja mladih kroz razvoj ruralnog turizma čiji je cilj bio doprinijeti smanjenju nezaposlenosti mladih u Zadarskoj, Ličko-Senjskoj i Karlovačkoj županiji kroz osnaženje njihovih mogućnosti zapošljavanja te kroz povećanje kapaciteta seoskog turizma. Ukupna vrijednost projekta je 141.169,26 EUR, od čega je 85% tj. 119.900,46 EUR sufinancirano iz Europskog socijalnog fonda.

Također, projektom AgVenturers – motivacija i edukacija nezaposlenih mladih ljudi iz ruralnih područja u zaleđu Zadarske županije za samozapošljavanje u maslinarstvu i vinogradarstvu, doprinijelo se povećanju zapošljavanja i poboljšanju uvjeta života nezaposlenih mladih ljudi iz ruralnih područja u zaleđu Zadarske županije. Projekt je financiran iz Europskog socijalnog fonda, a ukupna vrijednost projekta je 151.575,90 EUR, od čega Europska unija financira 76,97% odnosno 116.667,97 EUR.

52/ Srednjoškolski đački dom u Zadru

53/ Zadarska županija, Odjel za društvene djelatnosti

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Pad broja učenika u odnosu na 2013./2014. godinu
Slaba povezanost sektora istraživanja, obrazovanja i tržišta rada
Nedostatak financijskih sredstava za realizaciju kapitalnih investicija u školstvu
Neusklađenost upisa u srednje škole s potrebama tržišta rada
Veliki broj izostanaka iz škole
Slaba motiviranost učenika za trogodišnje strukovne škole

RAZVOJNE POTREBE
Izraditi dugoročne planove i potrebe za srednjoškolskim obrazovanjem vezano za potrebe gospodarstva
Osigurati dodatno financiranje za obnovu i osuvremenjivanje srednjih škola te poboljšati prostorne uvjete istih
Povećati kapacitete i modernizirati đački dom
Utjecati na upis učenika u srednje škole deficitarnih zanimanja te na izbjegavanje škola s teško zaposlivim zanimanjima
Stipendirati učenike srednjih škola deficitarnih zanimanja

Tablica 64: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za srednjoškolsko obrazovanje

Izvor: ZADRA NOVA

4.1.4. VISOKO OBRAZOVANJE

Prema Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, visoko obrazovanje predstavlja djelatnost od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku i sastavni je dio međunarodnog, posebno europskog, znanstvenog, umjetničkog i obrazovnog prostora.

Na području Zadarske županije djeluje jedno sveučilište, Sveučilište u Zadru. Ono raspolaže sa širokim izborom studijskih programa na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini, uz dva studija koja se izvode kao integrirani preddiplomski i diplomski studij. Studijski programi uređeni su prema načelima Bolonjskog procesa.

Sveučilište u Zadru u svom sastavu ima 25 odjela, 4 znanstveno-istraživačka centra i dva centra za nastavni rad. Na sveučilišnim studijima tijekom akademske godine studira oko 6000 studenata, a Sveučilište zapošljava ukupno 588 djelatnika, od toga u nastavi 413 (287 doktora znanosti i 22 magistara znanosti). U službama Sveučilišta zaposleno je 175 djelatnika, a u Poslovnom centru Sveučilišta u Zadru 38 djelatnika [54]. U Grafu 44 prikazan je broj studenata na Sveučilištu u Zadru od 2008. do 2015. godine.

54/ http://www.unizd.hr/Onama/tabid/55/Default.aspx, 20.06.2016

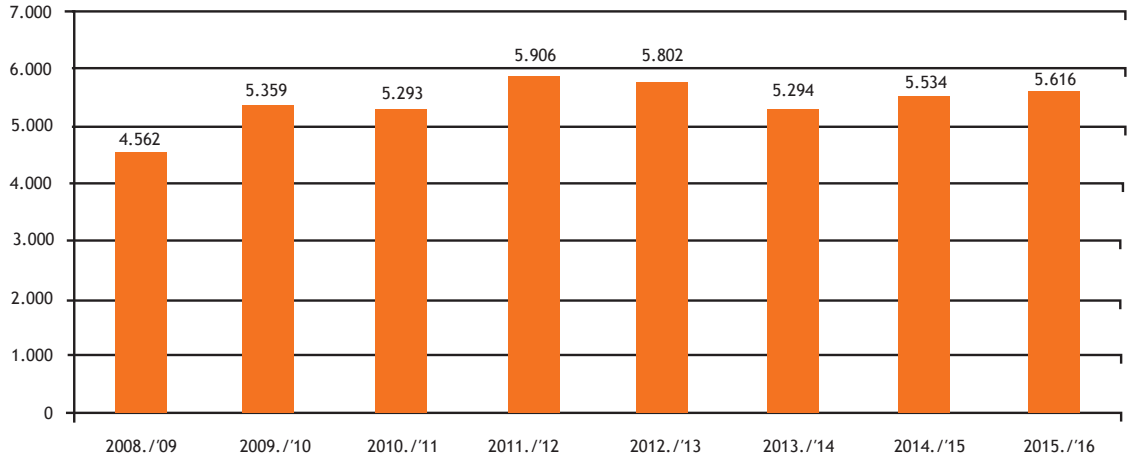

Graf 44: Kretanje broja studenata na Sveučilištu u Zadru 2008.- 2015. godine

Izvor: Agencija za znanost i visoko obrazovanje; Sveučilište u Zadru

U akademskoj godini 2015./2016. izvode se 32 preddiplomska sveučilišna studija, 41 diplomski studij, 2 integrirana preddiplomska i diplomska studija te 7 doktorskih studija[55]. U prvoj godini jednopredmetnih i dvopredmetnih preddiplomskih sveučilišnih integriranih jednopredmetnih preddiplomskih i diplomskih sveučilišnih studija na Sveučilištu u Zadru u akademskoj godini 2015./2016., bio je dostupan broj upisnih mjesta navedenih u Tablici 65.

Naziv studijskog programa	Status			
	Hrvatski državljani	Strani državljani	Studenti stariji od 25 godina	Ukupno
INTEGRIRANI JEDNOPREDMETNI PREDDIPLOMSKI I DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ				
Učiteljski studij u sjedištu Sveučilišta (u Zadru)	45	2	2	49
Učiteljski studij izvan sjedišta Sveučilišta (u Gospiću)	35	-	2	37
JEDNOPREDMETNI PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ				
Arheologija	40	2	2	44
Brodostrojarstvo i tehnologija pomorskog prometa	40	2	2	44
Geografija; smjer: Primijenjena geografija	20	2	2	24
Hrvatski jezik i književnost	50	5	2	57
Informacijske znanosti	30	2	3	35
Kultura i turizam	58	2	2	62
Menadžment	40	2	2	44
Nautika i tehnologija pomorskog prometa	40	2	2	44
Podvodne znanosti i tehnologije	25	2	5	32
Povijest	20	2	2	24
Povijest umjetnosti	10	2	2	14
Primijenjena ekologija u poljoprivredi	25	2	5	32
Psihologija	33	2	5	40
Rani i predškolski odgoj i obrazovanje	35	2	2	39
Sestrinstvo	30	2	2	34
DVOPREDMETNI PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ				
Anglistika	80	3	2	85
Etnologija i antropologija	30	2	2	34
Filozofija	50	2	2	54
Francuski jezik i književnost	55	2	2	59

Geografija; smjer: nastavnički	30	2	2	34
Grčki jezik i književnost	20	2	2	24
Latinski jezik i rimska književnost	30	2	2	34
Njemački jezik i književnost	70	5	5	80
Pedagogija	50	2	2	54
Povijest	30	2	2	34
Povijest umjetnosti	40	2	2	44
Ruski jezik iknjiževnost	30	5	2	37
Sociologija	40	2	2	44
Španjolski jezik i književnost	40	2	2	44
Talijanski jezik i književnost	50	2	2	54
Talijanski jezik; smjer: prevoditeljski	25	2	2	29
Teološko - katehetski studij	25	-	5	30
UKUPNO	1271	74	84	1429

55/ http://mozvag.srce.hr/preglednik/pregled/hr/pretrazivanje/prikazi.html?tipvrsta=1&_tipvrsta=on&tipvrsta=2&_tipvrsta=on&tipvrsta=3&_tipvrsta=on&tipvrsta=4&_tipvrsta=on&tipvrsta=5&_tipvrsta=on&tipvrsta=6&_tipvrsta=on&tipvrsta=7&_tipvrsta=on&tipvrsta=8&_tipvrsta=on&nositelj=269&izvodjac=0&podrucje=0&polje=0&mjesto=0, 20.06.2016.

Broj prvostupnika u 2015. godini na Sveučilištu u Zadru	
Preddiplomski jednopredmetni sveučilišni studij	302
Preddiplomski jednopredmetni stručni studij	115
Dvopredmetni preddiplomski sveučilišni studij	153
UKUPNO	570
Broj magistara u 2015. godini na Sveučilištu u Zadru	
Integrirani jednopredmetni preddiplomski i diplomski studij	74
Jednopredmetni diplomski sveučilišni studij	238
Dvopredmetni diplomski sveučilišni studij	100
UKUPNO	412
Broj doktora znanosti u 2015. godini na Sveučilištu u Zadru	
Poslijediplomski sveučilišni (doktorski) studij	22
SVEUKUPNO	1.004

Tablica 65: Broj raspoloživih upisnih mjesta za upis na I. godinu preddiplomskih studija na Sveučilištu u Zadru u akademskoj godini 2015./2016.

Izvor: Sveučilište u Zadru

Tablica 66: Broj prvostupnika, magistara i doktora znanosti na Zadarskom sveučilištu u 2015. godini

Izvor: Sveučilište u Zadru

Od studijskih programa na Sveučilištu koji bilježe najveći broj upisanih studenata prevladavaju oni iz područja društvenih i humanističkih znanosti, koji obuhvaćaju više od 90% studijskih programa. Međutim, podaci ukazuju na povećan interes za tehničke studije pa se, primjerice, na studiju nautike i brodogradnje od 2009.-2015. godine, broj upisanih studenata utrostručio.

Graf 45: Struktura upisanih studenata po vrstama studijskih programa na preddiplomskom studiju 2015./2016. godine[56]

Izvor: Sveučilište u Zadru

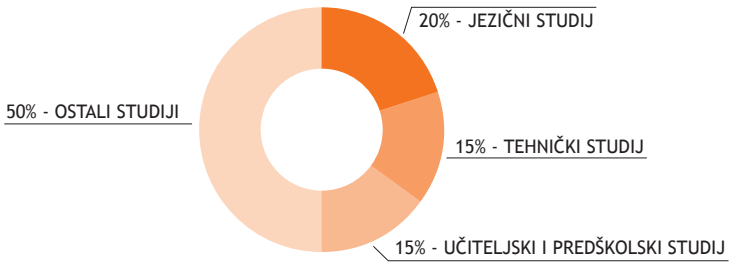

56/ Odnosi se na sve vrste preddiplomskog studija (jednopredmetni, dvopredmetni, jednopredmetni stručni, integrirani jednopredmetni preddiplomski i diplomski)

U 2015. godini najmanje popularni programi i na preddiplomskoj i na diplomskoj razini bili su programi klasičnih jezika, etnologije i antropologije te povijesti umjetnosti pri čemu neki od njih nisu imali nijednog diplomiranog studenta.

Najveći relativni porast udjela broja studenata u ukupnom broju studenata preddiplomskog studija zabilježili su brodostrojarstvo i tehnologija pomorskog prometa (+174,5 %), grčki jezik i književnost (+96,1 %; s tim da to proistječe iz vrlo malog broja prvostupnika koji je porastao s 1 na 2) i psihologija (+90,0 %).

Prvi doktorski studij prema načelima Bolonjskog procesa započeo je akademske godine 2007./2008.. Tijekom godina osnivali su se novi programi te je u 2016./2017. godini doktorsku razinu studija na Sveučilištu u Zadru moguće upisati na sedam različitih studijskih programa (Arheologija istočnog Jadrana, Društvo znanja i prijenos informacija, Humanističke znanosti, Jadran – poveznica među kontinentima, Kvaliteta u odgoju i obrazovanju, Međunarodni odnosi, Sociologija regionalnog i lokalnog razvoja)[57]. Usporedno s povećanim brojem doktorskih studija, porastao je i broj studenata i nastavnika te su u akademskoj godini 2015./2016. upisana 284 studenta, a doktorsku disertaciju u istoj akademskoj godini obranilo je 19 studenata. Rast broja doktorskih studijskih programa i povećan angažman nastavnika ukazuje na rastući fokus Sveučilišta u Zadru na razvoj institucionalnog okvira najviše razine obrazovanja.

57/ Sveučilište u Zadru

Studenti se mogu prijaviti i za smještaj u Studentskom domu koji raspolaže s 94 sobe od čega 18 trokrevetnih i 76 dvokrevetnih te može prihvatiti 206 studenata[58]. Smještajni kapaciteti sveučilišta, namijenjeni studentima, ispod su očekivanog prosjeka. Za akademsku godinu 2015./2016. Dom je primio 205 studenata, od toga 177 studentica i 28 studenata[59]. Ukupan broj studenata (redovitih i izvanrednih) upisanih na Sveučilište u Zadru u akademskoj godini 2015./2016. bio je 5.616 studenata, od kojih 2.759 ima prebivalište izvan sjedišta visokog učilišta. Udio raspoloživih ležajeva u odnosu na ukupan broj studenata koji imaju pravo zatražiti smještaj samo 7,5%. Usporede li se smještajne kvote s brojem polaznika visokoškolskih programa, postaje jasno kako su te kvote nedostatne uslijed čega bi stvaranje dodatnih smještajnih kapaciteta trebalo biti jedan od razvojnih prioriteta. Studenti se mogu prijaviti i za smještaj u srednjoškolskom đačkom domu koji, pored učenika, prima i studente.

58/ Sveučilište u Zadru

59/ www.dzs.hr, 20.06.2016

Sveučilište u Zadru usvojilo je 2011. godine Strategiju Sveučilišta u Zadru 2011.-2017. kao temeljni strateški dokument razvoja. Tim dokumentom definiran je plan razvoja Sveučilišta s obzirom na postojeće stanje kao i smjer u kojem se Sveučilište želi razvijati. Ono što se želi dostići u navedenom razdoblju je otvaranje novih studijskih programa prirodnih, tehničkih, biotehničkih i biomedicinskih znanosti čime bi se uskladila ponuda i potražnja na lokalnom tržištu rada.

Sveučilište u Zadru nositelj je projekta **Ravnatelj: profesija i kvalifikacija**, a ne funkcija koji je započeo 2015. godine. Cilj projekta je profesionalizacija i depolitizacija ravnateljskog poziva kroz izradu standarda zanimanja i standarda kvalifikacije ravnatelja odgojno-obrazovnih ustanova, te izradu visokoškolskog kurikuluma. Projekt će rezultirati i izradom modela priznavanja stečenih kompetencija tijekom formalnog i neformalnog obrazovanja ravnatelja, te izradom modela za licenciranje ravnatelja. S ovim ciljevima projekt daje direktan doprinos kvaliteti odgojno-obrazovnog sustava. Ukupna vrijednost projekta je 2.048.032,87 HRK, a nepovratni iznos 1.945.631,22 HRK.

Razvojni problem Grada Zadra, kao sveučilišnog centra, nedovoljna je povezanost nastavnih programa s potrebama i problemima gospodarstva Županije. Uz to je bitno nadodati nedostatak adekvatnog studentskog smještaja obzirom da se u Zadru nalazi jedan studentski dom s ograničenim prihvatnim kapacitetom. Nedostatak ponude studentskog smještaja na Sveučilištu u Zadru višegodišnji je problem kojeg se nastoji riješiti izgradnjom i opremanjem potrebne infrastrukture kako bi se poboljšala kvaliteta i dostupnost ponude postojećih i novih obrazovnih programa te znanstveno-istraživačkog rada, čime bi se ostvarila i bolja zaposlenost novo-obrazovanog mladog kadra. Sve su to čimbenici koji utječu na konačnu odluku studenata prilikom odabira sveučilišnog centra. Unatoč tome, jasna je činjenica da Zadar predstavlja jedno od znanstvenih i visokoškolskih žarišta Jadranske Hrvatske.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedostatan broj profesionalnog i stručnog kadra na svim razinama
Nedostatak ponude studenskog smještaja
Nedostatak financija za izgradnju i obnovu potrebne infrastrukture
Nepovezanost nastavnih programa s potrebama gospodarstva Županije

RAZVOJNE POTREBE
Ostvarivanje novih studijskih programa
Unaprijediti studijske programe kako bi se privukao što veći broj studenata
Izgradnja i opremanje potrebne infrastrukture
Povećanje kapaciteta studentskog doma
Uključivanje Sveučilišta u projekte EU

Tablica 67: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za visoko obrazovanje

Izvor: ZADRA NOVA

4.1.5. CJELOŽIVOTNO UČENJE

U 21. st. cjeloživotno učenje zauzelo je središnje mjesto u obrazovanju i usavršavanju budući ono može iznimno doprinijeti konkurentnosti, zapošljavanju i socijalnoj inkluziji. Stoga su ministri EU postavili kao cilj do 2020. godine sudjelovanje najmanje 15% odraslih u nekom obliku formalnog obrazovanja i usavršavanja.

Obrazovanje odraslih u Republici Hrvatskoj definirano je Zakonom o obrazovanju odraslih (NN 17/07, 107/07, 24/10) prema kojem se ono obavlja kao javna služba. Obrazovanje odraslih temelji se na načelima cjeloživotnog učenja, a odvija se kao formalno, neformalno, informalno i/ili samousmjereno učenje obuhvaćajući osnovno školovanje odraslih, srednjoškolsko obrazovanje odraslih (stjecanje srednje školske ili stručne spreme, niže stručne spreme, prekvalifikacije, osposobljavanje i usavršavanje) te visoko obrazovanje. Takvo obrazovanje mogu provoditi pučka otvorena učilišta, osnovne škole, srednje škole, visoka učilišta, škole stranih jezika, ustanove za smještaj i skrb osoba s posebnim potrebama te penološke i druge ustanove ako ispunjavaju uvjete propisane ovim Zakonom.

U Zadarskoj županiji postoji 16 ustanova u kojima se obavlja formalno i neformalno cjeloživotno obrazovanje, a to su: 9 srednjih škola u Zadru, 1 srednja škola u Benkovcu, 5 otvorenih pučkih učilišta te 1 otvoreno učilište. Tablica 68 prikazuje ponudu programa daljnjeg obrazovanja i obrazovanja odraslih u Zadarskoj županiji.

Tablica 68: Ponuda programa daljnjeg obrazovanja i obrazovanja odraslih u Zadarskoj županiji u 2016. godini

Izvor: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, AZUP baza podataka

PONUĐAČI	SREDNJOŠKOLSKI PROGRAM (formalno)	OSTALI PROGRAMI (formalni i neformalni)
Pučko otvoreno učilište ZADAR	0	23
Pučko otvoreno učilište BIOGRAD n/M	0	3
Pučko otvoreno učilište ERUDIO	2	60
Otvoreno učilište ALGEBRA	0	24
Pučko otvoreno učilište AS-ZADAR	12	36
Pučko otvoreno učilište ZNANJE	0	4
Srednja strukovna škola Vice Vlatković	47	3
Pomorska škola Zadar	2	0
Gimnazija Vladimira Nazora	1	0
Zadarska privatna gimnazija	1	0
Srednja škola Bartula Kašića Pag	0	1
Srednja škola Kneza Branimira Benkovac	17	17
Medicinska škola Ante Kuzmanića	0	1
Ekonomsko-birotehnička i trgovačka škola	1	0
Tehnička škola	6	1
Hotelijersko-turistička i ugostiteljska škola	9	0

Od osoba na području Republike Hrvatske, koje su nakon redovnog školovanja pohađale dodatan oblik obrazovanja, 52% istaknulo je kako to čini iz osobnog interesa, dok se 38% anketiranih osoba dodatno obrazovalo za potrebe postojećeg zanimanja[60]. Najčešći oblik dodatnog obrazovanja jesu dugotrajni obrazovni programi u trajanju duljem od dvije godine (39%), 30% pohađanih obrazovnih programa je u trajanju od 7 do 12 mjeseci, dok je 13,8% pohađanih obrazovnih programa u trajanju od 4 do 6 mjeseci. 20,5% je u trajanju kraćem od tjedan dana. Na razini Hrvatske udio uključenog stanovništva u programe cjeloživotnog obrazovanja 2012. g. bio je iznimno nizak (2,4 %) dok je prosjek EU-27 bio 9 % (SRLJP, 2015).

60/ Istraživanje provedeno 2011. godine u Republici Hrvatskoj

Glavna prepreka veće uključenosti odraslih u obrazovanje jest činjenica da je cijena obrazovanja odraslih često previsoka kako za zaposlene osobe, tako i za nezaposlene osobe koji su jedna od glavnih ciljanih skupina za pohađanje tih programa. Uz to, stanovnici često nisu informirani o postojanju tih programa pa je i to jedan od razloga njihove nedovoljne iskorištenosti, premda su nezaposlene osobe generalno najzainteresiraniji i najaktivniji polaznici programa za obrazovanje odraslih budući da obrazovanje i prekvalifikacija čine ključne kanale njihove reintegracije na tržište rada. Upravo stoga Hrvatski zavod za zapošljavanje provodi mjere koje uključuju obrazovne aktivnosti, kako za nezaposlene tako i za zaposlene osobe u cilju podizanja njihove zapošljivosti.

U sklopu projekta "PoTRaGA – Portal za Tržište Rada, razvoj Gospodarstva i mjere Aktivne politike zapošljavanja" izrađen je portal „PoTRaGA" kojim je olakšan pristup informacijama te osigurana izravna komunikacija svih dionika na lokalnom tržištu rada. Projektom se doprinijelo povećanju mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja ciljne skupine dugotrajno nezaposlenih mladih osoba sa srednjom stručnom spremom kroz prekvalifikaciju i podizanje razine njihovog znanja o poduzetništvu. Ukupna vrijednost projekta je 132.551,95 EUR-a, od čega je 82,34 %, odnosno 109.151,26 EUR-a, sufinancirano iz Europskog socijalnog fonda.

Reagirajući na potrebu za stvaranje dugoročno održivih mogućnosti zapošljavanja nužna je bolja suradnja između članova Partnerskog vijeća za tržište rada i razvoj ljudskih potencijala Zadarske županije koja uključuje sve dionike tržišta rada Zadarske županije, u cilju razvoja politike obrazovanja i obučavanja koja mora biti usklađena s dostupnim resursima i zahtjevima lokalnog tržišta rada[61].

61/ Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014.-2020. ;

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Iznimno nizak udio stanovništva uključenog u programe cjeloživotnog obrazovanja
Nezainteresiranost poslodavca za daljnja usavršavanja njihovih zaposlenika u cilju stjecanja novih znanja i vještina
Nedovoljno razvijena svijest i neinformiranost nezaposlenih i zaposlenih o značenju i potrebi cjeloživotnog učenja za daljnji razvoj
Smanjeno ulaganje resursa poslodavaca u dodatno obrazovanje
Previsoka cijena obrazovanja odraslih osoba
Nedovoljna educiranost i informiranost o EU fondovima

Tablica 69: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za cjeloživotno učenje

Izvor: ZADRA NOVA

RAZVOJNE POTREBE
Izraditi dugoročne planove kako bi se postiglo preporučenih 15% odraslih u nekom obliku usavršavanja
Osigurati edukacije za poslodavce za daljnja usavršavanja njihovih zaposlenika
Osmišljavanje programa za cjeloživotno učenje te uključivanje postojećih obrazovnih institucija
Omogućiti edukacije nezaposlenih i zaposlenih o projektima i EU fondovima
Prilagoditi cijene obrazovanja prema životnim standardima u RH
Sufinancirati ustanove koje pružaju cjeloživotno obrazovanje

ZAKLJUČAK

Obrazovna struktura stanovništva je zajedno s kompatibilnošću ponude i potražnje struka ključan čimbenik konkurentnosti radne snage, ali i gospodarstva u cjelini. Obrazovanija radna snaga lakše prihvaća inovacije i nove tehnologije i brže razvija vlastitu tehnologiju (Bejaković, 2004). S druge strane, obrazovanije stanovništvo je nužan preduvjet za generiranje radnih mjesta i poduzeća s manjim okolišnim otiskom i većim stupnjem održivosti (McKeown, 2002). U vidu toga je iznimno važno analizirati obrazovnu snagu kao jednu od pretpostavki za obuhvatan održivi razvoj.

Sektor obrazovanja u Zadarskoj županiji na zadovoljavajućoj je razini, no postoje problemi s kojima se suočava u posljednjih nekoliko godina. Prije svega, događa se stanoviti pad broja učenika u osnovnim i srednjim školama što je vjerojatno posljedica smanjenja rodnosti odnosno negativnog prirodnog prirasta koji se kontinuirano odvija od 2011. godine na području Zadarske županije. Samim time došlo je do smanjenja broja razrednih odjela u osnovnim školama, dok se s druge strane javlja problem nedostatnosti prostora za djecu s poteškoćama u razvoju kao i nedostatka obrazovnih programa nakon osnovne škole za iste. Ono što su lokalna i regionalna vlast uočile kao problem i posvetile se njegovom rješavanju jest i nedostatan broj i opremljenost predškolskih ustanova na ruralnom području županije kao i potreba za obnovom i osuvremenjivanjem školske opreme postojećih osnovnih škola na zadarskim otocima.

Pomnim planiranjem nastojat će se omogućiti školama organiziranje izvannastavnih aktivnosti u ruralnim područjima kao i rad u jednoj smjeni u svim osnovnim školama na području Zadarske županije.

Uza sve navedeno javlja se i problem koji „muči“ i ostatak RH, a odnosi se na nedostatak stručnog kadra u pojedinim područjima kao što su matematika, fizika, informatika, ali i kadra poput defektologa, dok zadarsko Sveučilište ima problem nedostatnog broja profesionalnog i stručnog kadra na svim razinama. Neusklađenost upisa u srednje škole s potrebama tržišta rada još je jedan u nizu problema u ovom sektoru.

Rješenje za to, ali i mnoge druge probleme na tržištu rada treba tražiti u boljoj povezanosti sektora istraživanja, obrazovanja i tržišta rada. Naime, na nivou cijele države treba izraditi dugoročne planove i potrebe za srednjoškolskim (ali i visokim) obrazovanjem vezano za potrebe gospodarstva.

Sveučilište u Zadru ima bogatu ponudu obrazovnih programa na kojima studira veliki broj studenata iz različitih dijelova Hrvatske, no koju je potrebno i dalje širiti kroz ponudu novih sadržaja. Zadarsko Sveučilište planira unaprijediti studijske programe te izgradnju i opremanje kampusa kako bi se privukao što veći broj studenata jer su sadašnji smještajni kapaciteti ispod očekivanog prosjeka. U tom smislu Sveučilište je prepoznalo potencijal europskih fondova i usmjerilo se na iste. Kako bi se provodile moderne prakse razmjene znanja i informacija, Sveučilište promiče aktivnosti razmjene studenata i profesora kroz različita studijska putovanja. U tom vrlo važnom segmentu visokoškolskog obrazovanja još uvijek postoje velike šanse za povećanjem mobilnosti koje treba popratiti adekvatnim financijskim sredstvima. Marušić (2014) ističe kako će zadarsko Sveučilište svoje aktivnosti sve više usmjeravati prema razvoju ideja koje se mogu komercijalizirati, a sve to u suradnji s lokalnom upravom i gospodarstvom na važnim i perspektivnim područjima za Zadarsku županiju.
Sa socioekonomskog aspekta ključni je problem nepovezanost obrazovnog sustava s gospodarstvom odnosno neusklađenost obrazovnih programa s potrebama na tržištu rada. Gospodarstvo još uvijek nije dovoljno uključeno u upisnu politiku srednjih škola i sveučilišta Zadarske županije, uslijed čega vještine mladih stečene tijekom formalnog obrazovanja često ne odgovaraju potrebama tržišta rada te to smanjuje njihove mogućnosti za pronalazak posla i povećava rizik od dugoročne nezaposlenosti i socijalne isključenosti.
Zadarska županija sustavno radi na razvijanju svijesti o značenju i potrebi cjeloživotnog učenja za daljnji razvoj te će nastojati utjecati na prilagođavanje cijena obrazovanja prema životnim standardima u RH. Prema Sudariću (2012) cjeloživotno učenje vodi prema rastu i zapošljavanju te svakome daje priliku da se uključi u društvo.
Važnost ovog sektora prepoznata je od strane regionalne samouprave što se vidi kroz brojne projekte koji se provode u školama na području Zadarske županije. Ono što je još važnije jest volja za daljnji trud i napredak da se najbolje moguće utječe sa lokalne i regionalne razine na nacionalnu kako bi stvari napredovale.

4.2. KULTURA I SPORT

Kulturno-povijesna baština Zadarske županije nezaobilazni je element identiteta županije kao i njezinog održivog razvoja. Kulturnu baštinu čine materijalna i nematerijalna kulturna dobra od umjetničkog, povijesnog, paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značenja.

4.2.1. KULTURNA BAŠTINA

Zadarska županija naseljena je od prapovijesti o čemu svjedoče brojni arheološki lokaliteti i nalazi još od starijeg kamenog doba. Pojavom ilirskih

plemena, područje današnje Zadarske županije, postaje važno središte Liburnskog plemena s nekoliko važnih centara kao: Iader, Asseria, Aenona, Nedinum, Corinium, Sidrona i dr.

Brojni artefakti (kipovi, antičko staklo i razni predmeti) i ostaci građevina iz rimskog perioda (ostaci rimskog foruma, hramova i drugih građevina) svrstavaju Zadarsku županiju, zajedno s ostalim rimskim lokalitetima, u svjetski važne lokalitete za proučavanje antičke povijesti. Danas se vrijedni pokretni spomenici kulture prapovijesnog i antičkog perioda čuvaju u Arheološkom muzeju u Zadru, dok se u novootvorenom Muzeju antičkog stakla čuva preko 2000 različitih staklenih predmeta iz doba antike (period od 1. st. p.n.e. do 5. st. poslije Krista).

Međutim, upravo je kulturno-povijesna baština srednjeg i novog vijeka najbrojnija i najbolje sačuvana. Iako je područje cijele Zadarske županije iznimno bogato kulturno-povijesnom pokretnom i nepokretnom baštinom te nematerijalnom baštinom, turistički je značajnije valorizirana i prepoznata baština na priobalju i otocima, dok je baština Ravnih kotara, Bukovice i ličko-pounskog područja slabije turistički valorizirana. Zadar, kao središte županije i sa preko 3000 g. urbanog kontinuiteta, vrlo je bogat kulturno-povijesnom baštinom svjetskog značaja.

Na području Zadarske županije nalazi se 445 kulturnih dobara i ona čine 5,43% u ukupnom broju kulturnih dobara Republike Hrvatske. U ukupnom broju kulturnih dobara Zadarske županije najveći udio pripada nepokretnim materijalnim kulturnim dobrima (62,25%), a najmanje nematerijalnim kulturnim dobrima - tek 2,25% (Graf 46).

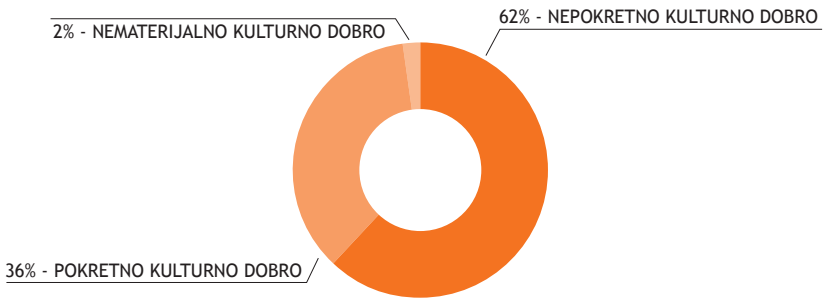

Graf 46: Struktura kulturnih dobara prema registru kulturnih dobara RH, stanje 26. 6.2015. godine

Izvor: Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Među najznačajnija **nepokretna materijalna kulturna dobra** spadaju:

■ **Crkva Sv. Donata** - Nekadašnja crkva sv. Donata najpoznatiji je spomenik Zadarske županije. Bila je posvećena sv. Trojstvu, a sadašnje ime nosi po biskupu Donatu iz početka 9. st koji ju je prema predaji dao sagraditi. Sagrađena je na tradicijama ranobizantske arhitekture u ranom srednjem vijeku, najvjerojatnije početkom 9. st.. Crkva je sastavni dio episkopalnog građevinskog kompleksa i nadovezuje se na starokršćansku katedralu i biskupsku palaču (episkopij). U unutrašnjosti crkve vide se ploče antičkog foruma, budući je originalni pod uklonjen. Danas je mjesto održavanja "Glazbenih večeri u Donatu" zbog svojih

izvanrednih akustičkih karakteristika te stoga što dugi niz godina nema sakralne funkcije.

■ **Katedrala Sv. Stošije** - Zadarska je katedrala posvećena sv. Stošiji (Anastaziji). Na mjestu starokršćanske bazilike, sagrađena je kao trobrodno zdanje u romaničkom stilu, u dva navrata, u 12. i 13. st. Sarkofag u kojemu se čuvaju zemni ostatci sv. Stošije, dao je izraditi zadarski biskup Donat, i čuva se u katedrali na oltaru u sjevernoj apsidi. U središtu je kružni prozor – ruža – istog stila, te na zabatu glavne lađe manja gotička ruža naknadno umetnuta. Glavni portal ima u luneti gotički reljef Bogorodice s Djetetom, desno je sv. Stošija, a lijevo sv. Krševan. Sakristija se nazivala i kapelom sv. Barbare. Njezini zidovi i apsida pripadaju najstarijim dijelovima katedrale, kao i podni mozaik. Šesterolisna krstionica, koja potječe iz 6.st., porušena je do temelja od avionskih bomba u Drugom svjetskom ratu, 16. prosinca 1943. godine, a obnovljena je 1989. godine.

■ **Benediktinski samostan i crkva Sv. Marije** - Crkva pripada ženskom benediktinskom samostanu, koji je 1066. godine osnovala zadarska plemkinja Čika, polusestra hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. Crkva i samostan teško su stradali u Drugom svjetskom ratu, a obnova je završena 1972. godine. Njen najljepši dio je zvonik, u originalnoj varijanti romaničkog zvonika tzv. Lombardskog tipa. Koludrice samostana su sačuvale najvrjednije dokumente starije hrvatske povijesti te u tijeku razaranja Drugog svjetskog rata i zlato i srebro – crkvene umjetnine Zadra, čije su sada čuvarice u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti koja je u sklopu njihova samostana.

■ **Crkva sv. Krševana** - Nekad je pripadala muškom benediktinskom samostanu, ukinutom 1807. godine. Sagrađena je u romaničkom stilu i posvećena 1175. godine. Glavni oltar izgrađen je 1701.godine kao ispunjenje zavjeta građana Zadra protiv kuge iz 1632. godine. Četiri bijela mramorna kipa koji predstavljaju zadarske zaštitnike: Stošiju, Krševana, Šimu i Zoila dodana su kasnije. Uz crkvu se nalaze ostaci srednjovjekovnog benediktinskog samostana porušenog u Drugom svjetskom ratu, te zvonik započet 1485. godine, koji nikad nije dovršen.

■ **Crkva sv. Šimuna** - Crkva sv. Šimuna pregrađena je stara crkva sv. Stjepana. Na glavnom oltaru crkve Sv. Šimuna u Zadru nalazi se škrinja Sv. Šimuna, najvrjednije djelo srednjovjekovne zlatarske umjetnosti u Hrvatskoj, u kojoj je sačuvano mumificirano tijelo Sv. Šimuna, zadarskog sveca zaštitnika. Službeno je proglašena spomenikom kulture nulte kategorije. Pored svoje umjetničke vrijednosti, škrinja Sv. Šimuna ima i prvorazredno značenje za hrvatsku povijest. Na njoj su ovjekovječeni važni povijesni događaji, kao i svakidašnji život žitelja Zadra.

■ **Rimski forum** - Ispod temelja crkve sv. Donata i biskupske palače polaže se pločnik glavnog gradskog trga iz rimskih vremena – forum. Počeci mu sežu u 1. st. prije Krista, a potpuno je uređen u 3. st. poslije Krista. Utemeljitelj foruma bio je prvi rimski car Augustin. Danas su sačuvani samo originalni pločnik i stube te dva ukrasna monumentalna stupa od kojih je jedan na izvornom mjestu. U srednjem vijeku služio je kao „stup sramote“ što dokazuju lanci iz tog razdoblja. Na jugozapadnoj strani foruma dizao se 2m povišeni kapitolij koji se s forumom

uklapa u jedinstvenu urbanističku kompoziciju. Ispod zida kapitolija, prema forumu, u pločniku se vide ostaci ležišta oltara na kojem su se prinosile krvne žrtve vezane uz poganske običaje.

■ **Narodni trg s Gradskom ložom i stražom** - U srednjem se vijeku nazivao „Veliki trg“ (Platea Magna) i tu se odvijao sav javni život grada. Sa sjeverne i zapadne strane ograničuje ga velika i neskladna općinska palača sagrađena 1934. godine u klesanom kamenu, nespretno oponašajući renesansne oblike. Sa zapadne strane, iza krila palače, nalazi se nekadašnja crkva sv. Lovre iz 11.st. Na zapadnoj strani trga nalazi se zgrada gradske straže. Sagrađena je 1562. godine u bogatim kasnorenesansnim oblicima. Ograda pred zgradom izgrađena je 1783. godine, dok je na mjestu znatno nižeg izvornog tornja 1798. godine podignut toranj za sat. Nasuprot toj zgradi nalazi se Gradska loža koja je postojala u srednjem vijeku. To je bila zgrada u kojoj se sudilo, gdje su se sklapali ugovori i čitali proglasi. Loža je danas izložbeni paviljon s ostakljenim prozorima.

■ **Kneževa i Providurova palača** - Kneževa palača, zajedno sa susjednom Providurovom, čini monumentalni građevinski sklop u istočnom dijelu poluotoka. To su bile državne zgrade što su se postupno gradile, Kneževa od 13., a Providurova od 17. stoljeća. U temeljima Kneževe palače arheološko istraživački radovi otkrili su dijelove zgrade iz rimskog i kasno-antičkog razdoblja. S istočne strane podignuta je u 17. stoljeću prostrana Providurova palača s krilima i dvorištima koja je u 19. stoljeću s Kneževom palačom sjedinjena u zajedničko Namjesništvo - sjedište Zemaljske vlade za Dalmaciju u sklopu austrijskog dijela dvojne monarhije. Tijekom druge polovice 20. stoljeća pa do Domovinskog rata Kneževa je palača svojim višestrukim funkcijama oplemenjivala kulturni život grada kao Gradska knjižnica, Glazbena i baletna škola, koncertna dvorana, dom pjevačkog društva Zoranić itd..

■ **Ostatci crkve Stomorica** – Vrlo vrijedni spomenik arhitekture ranog srednjeg vijeka. Ima tlocrt šesterolista, a ulazni dio joj je pravokutnog izduženog oblika. Srušena je i zasuta sredinom 16.st. kad su sagrađene nove gradske zidine. Oblik tlocrta ove crkvice podsjeća na ključ koji simbolizira ključeve Sv. Petra. Od 2008. godine u ostacima crkve Stomorica održavaju se tradicionalna "Glazbena jutra u Stomorici" u organizaciji udruge Šigureca.

■ **Crkva Sv. Križa u Ninu** - Najmanja katedrala na svijetu. Nepromijenjena od 9. stoljeća i vremena starohrvatske srednjovjekovne države. Svojom suzdržanom ljepotom dominira prostorom, a može se obići u 38 stopa. Danas je na grbu i zastavi Zadarske županije. Na prvi dan ljeta (solsticij) u njoj i oko nje održava se Festival sunca i svjetlosti koji proniče u tajna znanja pradavnih graditelja.

Uz brojne primjere nepokretne kulturne baštine, kulturni identitet Zadru stvaraju i prepoznatljivi urbanistički izgled grada (rimski raspored ulica – Decumanus i Cardo), djela slavnih kipara, graditelja i slikara, zlatarska djelatnost (Škrinja sv. Šime, zbirka Zlato i srebro grada Zadra i dr.), kulturne institucije i manifestacije (Glazbene večeri u sv. Donatu, KalelargArt, Zadarsko kazališno ljeto i dr.) te novija umjetnička djelatnost i kulturne atrakcije kao što su Pozdrav suncu i Morske orgulje.

■ **Morske orgulje** u Zadru jedinstveno su arhitektonsko ostvarenje, zanimljiv

i originalan spoj arhitekture i glazbe. Za razliku od običnih orgulja pogonjenih mjehovima ili zračnim pumpama, zvuk tih orgulja nastaje pod utjecajem energije mora, odnosno valova te plime i oseke. Nalaze se na zapadom dijelu zadarske rive u neposrednoj blizini Pozdrava Suncu. 2006. godine arhitekt Nikola Bašić osvojio je za projekt Morskih orgulja u Zadru Europsku nagradu za urbani javni prostor. Odmah po završetku izgradnje, Morske orgulje promaknule su se u metaforičko mjesto Zadarske županije koje sada rado pohode i njegovi građani, a koje je postalo nezaobilazna točka u svim turističkim itinererima grada Zadra i njegove regije.

■ **Pozdrav Suncu** je također instalacija arhitekta Nikole Bašića postavljena u zadarskoj luci, na zapadnoj točki zadarskog poluotoka, neposredno uz morske orgulje. Istovremeno s "najljepšim zalaskom sunca na svijetu", atributom kojim je grad počastio slavni redatelj Alfred Hitchcock još davne 1964. godine,uključuju se i rasvjetni elementi ugrađeni u krugu te po posebno programiranom scenariju proizvode prekrasnu, iznimno dojmljivu svjetlosnu igru u ritmu valova i zvuka Morskih orgulja. Imena i brojke upisani po prstenu koji okružuje instalaciju Pozdrav Suncu, dio su kalendara Sv. Krševana.

Također, jedna od mnogobrojnih atrakcija Zadarske županije jesu prepoznatljivi **barkajoli.** Ono što su u Veneciji gondolijeri, u Zadru su barkajoli. Tradicija zadarskih barkajola seže u 14 st. pa tako oni više od 700 godina malim čamcima na vesla povezuju dva kraja gradske luke.

Otoci Zadarske županije također obiluju vrijednom pokretnom i nepokretnom te tradicijskom kulturno-povijesnom baštinom. Sačuvane su brojne crkve, samostani, tradicijske kuće i naselja, suhozidi, ostaci utvrda, kula te brojni svjetionici. Ipak, između svih otoka posebno se ističe baština otoka Paga. **Otok Pag**, prepoznatljiv po tradiciji proizvodnje soli,sira, baškotina i tradicionalnom vezu - paškom čipkom, zajedno s vrijednom spomeničkom i umjetničkom baštinom privlači brojne turiste te znatno doprinosi turističkom razvoju Zadarske županije. Iako, manje turistički valorizirana, ruralna područja Zadarske županije (**Ravni kotari, Bukovica, Velebit te ličko-pounsko područje**) obiluju materijalnom i nematerijalnom baštinom koja predstavlja vrijedan resurs za razvoj održivih oblika turizma. Brojne su utvrde, stare gradine, kule i crkve od kojih se posebno ističu antička gradina Asserija, Templarska gradina u Vrani, Han Jusufa Maškovića, Kula Kličevića, Kaštel Benković, franjevački samostan u Karinu, Kula Stojana Jankovića, manastir Krupa, Mirila - pogrebna spomen obilježja, te brojne tradicijske građevine. Svi ovi kulturno-povijesni spomenici zajedno s bogatstvom etnološke baštine predstavljaju iznimno vrijedan resurs koji može potaknuti gospodarski razvoj te podignuti kvalitetu života na ovim pretežno ruralnim područjima.

Republika Hrvatska ima 131 upisano zaštićeno nematerijalno dobro u Registru kulturnih dobara, a sa zadarskog područja to su: govor zadarskih Arbanasa, Tovareća mužika iz Sali, ojkanje ili orzanje, glagoljaško pjevanje, paška čipka, paški teg, pivanje na kanat na otoku Pagu, tradicionalna proizvodnja paškog sira, tradicijsko lončarstvo otoka Iža, umijeće gradnje suhozida, posmrtni običaji vezani uz mirila ili počivala, priprema sira iz mješine s područja Dalmatinske

zagore, Velebita i Like, priprema tradicijskog ličkog sira škripavca, svetkovina Gospe od Zečeva iz Nina, umijeće izrade ukrasnog veza građa/četverokuka na području zapadnog dijela Dinarida u Hrvatskoj te klapsko pjevanje na razini RH, dok mnoga i nisu upisana ili se tek upisuju na popise..

Na području Zadarske županije provode se projekti revitalizacije i turističke valorizacije kulturne baštine i to: projekt HERA i projekt Kneževa palača.

■ **HERA** je strateški projekt financiran iz IPA programa Jadranska prekogranična suradnja 2007.-2013., u kojem je Zadarska županija bila nositelj projekta. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 8.842.602,24 EUR, a provedba je trajala od studenog 2013. godine do studenog 2016. godine. Cilj projekta HERA bio je razviti zajedničku prekograničnu platformu za upravljanje i promociju održivog turizma na jadranskom području baziranog na zajedničkom kulturnom nasljeđu. Ovim projektom na području Zadarske županije doprinijelo se razvoju održivog turizma u vrijednosti od 814.763,91 EUR, unutar kojeg su obnovljeni i gradski bedemi, te tri građevine koje su integralni dio sustava bedema – Mali arsenal, Vrata sv. Krševana i Prolaz cara Augusta.

■ Provedba projekta **„Obnova i turistička valorizacija kulturno povijesnog kompleksa Kneževe palače“** odobrenog za financiranje na natječaju za razvoj poslovne infrastrukture, iz Operativnog programa Regionalna konkurentnost 2007.- 2013., započela je 2. listopada 2014. godine i trajala je 26 mjeseci. Nositelj projekta bio je grad Zadar, a ukupna vrijednost projekta 37.799.651,00 kuna. Projektom se doprinjelo stvaranju prepoznatljivosti novog integriranog kulturno-turističkog proizvoda Zadra kroz obnovu i turističku valorizaciju Kneževe palače. Osim infrastrukturnih zahvata i obnovu Kneževe palače sredstva će se iskoristiti i za jačanje kapaciteta za upravljanje Kneževom palačom, međunarodnu ljetnu školu, izradu marketing plana, te kompletnog vizualnog identiteta Kneževe palače.

Raznolikost i brojnost kulturno-povijesnog nasljeđa važan je resurs koji može doprinijeti daljnjem, i to cjelogodišnjem, turističkom razvoju Zadarske županije. Posebno je važno da se, pri planiranju daljnjeg turističkog razvoja, ovi resursi zaštite i valoriziraju u skladu s principima održivog razvoja kako ih turističko iskorištavanje ne bi nepovratno uništilo.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nizak udio turista zainteresiranih za kulturni sadržaj
Nedostatak studija za konzervatore i srodne djelatnosti te nemogućnost usavršavanja
Nedostatak projektnih ideja zaštite i valorizacije kulturne baštine
Nedostatak adekvatnog financiranja
RAZVOJNE POTREBE
Iskoristiti napredak znanosti i tehnologije za kvalitetniju zaštitu kulturne baštine
Utvrditi nosive kapacitete spomeničke baštine
Povećati kapacitete u svrhu prijava na natječaje za sredstva iz nacionalnih i EU fondova

Tablica 70: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz kulturnu baštinu

Izvor: ZADRA NOVA

Povećati promociju kulturne baštine
Povećati valorizaciju nematerijalne kulturne baštine
Ostvariti bolju suradnju muzeja sa Konzervatorskim odjelom
Ostvariti bolju povezanost sa sektorom turizma u svrhu kvalitetnije ponude
Spriječiti vandalizam nad kulturnom baštinom

4.2.2. MUZEJSKA DJELATNOST

Prema Registru muzeja, galerija i zbirki u RH[62], na području Zadarske županije djeluje ukupno 15 muzeja i to dva državna muzeja, četiri regionalna i devet lokalnih muzeja. Od toga pet je općih muzeja (jedan nacionalni i četiri zavičajna muzeja), dok ih je devet specijaliziranih (tri arheološka, jedan pomorski, četiri etnografske muzejske zbirke i jedna zavičajna muzejska zbirka). (Tablica 71) Muzej obuhvaća uzorke iz prirodnih znanosti, starina, te narodne i industrijske djelatnosti. Danas su najznačajniji muzeji Zadarske županije:

62/ Registar vodi Muzejski dokumentacijski centar, dostupan je isključivo online

NAZIV	STATUS	DJELOKRG	VRSTA
Arheološki muzej Zadar	A	regionalni	specijalizirani muzej - arheološki
Arheološki muzej Zadar - Muzej ninskih starina	A	lokalni	specijalizirani muzej - arheološki
Etnografska zbirka Bibinje	C	lokalni	muzejska zbirka - etnografski
Etnografska zbirka Kolan	C	lokalni	muzejska zbirka - etnografski
Kula Stojana Jankovića	C	regionalni	opći muzej - zavičajni
Muzej antičkog stakla u Zadru	A	državni	specijalizirani muzej - arheološki
Narodni muzej Zadar	A	regionalni	opći muzej - nacionalni
Narodni muzej Zadar - Područna etnografska zbirka Veli Iž	A	lokalni	muzejska zbirka - etnografski
Narodni muzej Zadar - Područna kulturno-povijesna zbirka Mali Iž	A	lokalni	muzejska zbirka - etnografski
Pomorsko-povijesna zbirka Zavoda za povijesne znanosti HAZU	B	regionalni	specijalizirani muzej - pomorski
Stalna izložba crkvene umjetnosti (SICU)	A	državni	specijalizirani muzej - umjetnički
Zavičajni muzej Benkovac	A	lokalni	opći muzej - zavičajni
Zavičajni muzej Biograd na Moru	A	lokalni	opći muzej - zavičajni
Zavičajni muzej Novigrad	C	lokalni	muzejska zbirka - zavičajni
Zavičajni muzej Obrovac	A	lokalni	opći muzej - zavičajni

Tablica 71: Pregled muzeja Zadarske županije

Izvor: Registar muzeja, galerija i zbirki u RH, obrada ZADRA NOVA

■ **Narodni muzej** - u svom sastavu ima različite odjele: Izložbeni paviljon Gradska loža Gradska straža - Etnološki odjel, Odjel Muzej grada Zadra, Prirodoslovni odjel, Galerija umjetnina, Područna etnografska zbirka Veli Iž, Područna kulturno-povijesna zbirka Mali Iž. Muzej je organizator, suorganizator ili domaćin povremenih izložbi koje se organiziraju uglavnom u Gradskoj loži, izložbenom paviljonu Narodnog muzeja Zadar te stručnih i znanstvenih skupova, kulturnih

manifestacija, koncerata, promocija knjiga, radionica i sl. Muzej također izdaje monografska djela, kataloge, plakate, razglednice itd. U budućnosti Narodni muzej će se nalaziti u prostoru Kneževe i Providurove palače koje su u procesu obnove. Na jednom mjestu će se okupiti svi odjeli sadašnjeg Narodnog muzeja. Narodni muzej su u 2015. godini posjetila 38.492 posjetitelja. (Graf 47)

■ **Arheološki muzej Zadar**- utemeljen je 1832. godine kao dio općeg muzeja te gotovo punih 200 godina predstavlja čuvara identiteta prostora i zajednice s kojom i unutar koje djeluje. Od 1974. godine nalazi u današnjem prostoru, u samome srcu povijesnoga Zadra te zanimljivim i edukativnim izložbama upoznaje Zadrane i njihove goste s bogatom prošlošću Zadra i okolice. U sastavu Muzeja se nalaze i Muzej ninskih starina te sklop bivšeg samostana sv. Nikole, a unutar Muzeja djeluje više odjela: odjel za prapovijesnu, antičku, srednjovjekovnu arheologiju, odjel za podmorska arheološka istraživanja, odjel za pedagoško-andragošku djelatnost, konzervatorsko-restauratorski odjel, knjižnica i suvenirnica. Arheološki muzej skrbi i o rotondi sv. Donata, u kojoj je Muzej ranije bio smješten, a u kojoj se zadnjih pedesetak godina održavaju Glazbene večeri Sv. Donatu koje promiču ranu glazbu svjetskih i hrvatskih majstora. U okviru muzeja postoje stalne izložbe – stalni postav antičke zbirke, stalni postav srednjovjekovne zbirke te stalni postav prapovijesne zbirke, a redovito se održavaju razne manifestacije, programi, izložbe. U 2015. godini Muzej je posjetilo 90.106 posjetitelja, a iste godine Muzej je nagrađen priznanjem „Nasmiješeno sunce“ za postignuća u turističkoj sezoni 2015., u kategoriji za novi suvenir.

■ **Stalna izložba crkvene umjetnosti** - formirana je u građevnom sklopu crkve i samostana sv. Marije 1972. godine, a u sklopu nje i stalni postav jedne od najvrjednijih izložbi u Hrvatskoj, popularno nazvane "Zlato i srebro Zadra". Ovo neprocjenjivo blago su tijekom stoljeća, pa tako i u Domovinskom ratu, sačuvale sestre benediktinke, a neke od vrijednih izložaka (čipka, crkveni tekstil vezen zlatnim nitima) same su i napravile. Stalna izložba crkvene umjetnosti svrstava Zadar uz bok velikih kulturnih metropola jer samo se u najvećim europskim središtima može na jednom mjestu vidjeti mnogo vrijednih i lijepih crkvenih umjetnina.

■ **Muzej antičkog stakla** - jedinstvena je kulturna institucija ne samo u Hrvatskoj već i u svijetu. Muzej je specijaliziran sa svojim postavom i predstavlja jedinstvenu zbirku od oko 2000 različitih staklenih predmeta iz doba antike, nađenih na lokalitetima u Zadru, Ninu, Starigradu podno Velebita i Asseriji kod Benkovca. Smješten je u obnovljenoj i dograđenoj povijesnoj palači obitelji Cosmecendi i, osim izložbenih prostorija, ima i specijaliziranu knjižnicu i kongresnu dvoranu. Osim stalnog postava, tijekom cijele godine u Muzeju antičkog stakla djeluje staklarska radionica u kojoj se metodom ručnom puhanja izrađuju replike antičkog stakla te radionica izrade staklenog nakita metodom rada na plameniku i izrade suvenira metodom fuzije. U muzeju se nalaze i dvije polivalentne dvorane za povremene izložbe, predavanja, predstavljanje knjiga i projekciju dokumentarnih filmova o izradi stakla te suvremena i veoma bogata suvenirnica u kojoj se mogu kupiti brojne publikacije i različiti suveniri izrađeni

u muzejskim radionicama. Replika antičkog stakla dobila je nagradu za najbolji suvenir u akciji Hrvatske turističke zajednice Plavi cvijet 2008. godine. Muzej antičkog stakla u 2015. godini primio je 41.470 posjetitelja.

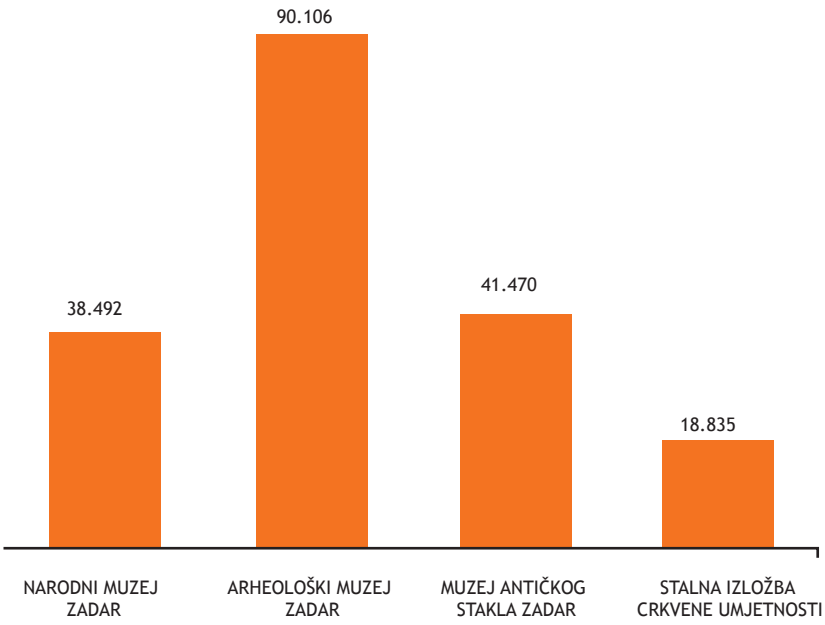

Graf 47: Pregled broja posjetitelja muzeja Zadarske županije 2015. godine

Izvor: Narodni muzej Zadar, Aheološki muzej Zadar, Muzej antičkog stakla, Stalna izložba crkvene umjetnosti; obrada ZADRA NOVA

Prema stručnim i administrativnim kriterijima razlikuju se 3 kategorije muzeja u registru te shodno tomu dodjeljuju statusi A, B ili C:

A: zadovoljavaju sve uvjete što ih propisuje Zakon o muzejima (NN 142/98, 65/09) prihvaćen je akt o njihovu osnivanju, tj. pravno postoje kao ustanove,

B: djelomično zadovoljavaju uvjete što ih propisuje Zakon o muzejima i rade na tome da ih zadovolje,

C: ne zadovoljavaju uvjete što ih propisuje Zakon o muzejima i nije izgledno da će ih ikada ostvariti, ali posjeduju građu, tj. zbirku. Takve su, na primjer, zbirke ili ustanove koje ICOM[63] definira kao muzej, ali takvima nisu priznate hrvatskim Zakonom o muzejima, te prema sadašnjim pozitivnim propisima nemaju mogućnost da postanu muzejom.

Obzirom na gore navedene kriterije 10 muzeja zadovoljava sve uvjete propisane zakonom, 1 muzej djelomično zadovoljava uvjete, dok 4 muzeja ne zadovoljavaju.
U Registru muzeja, zbirki i riznica u vlasništvu vjerskih zajednica vodi se 171 zbirka, od čega je njih 14, odnosno 8,18% na području Zadarske županije. Njih 11 nalazi se u sklopu katoličkih crkava i samostana, dok se u sklopu pravoslavnih crkava i manastira nalaze tri zbirke.

63/ International Council of Museums - Međunarodno muzejsko vijeće, jedina organizacija na svjetskoj razini koja okuplja muzeje i muzejske stručnjake iz cijelog svijeta. Preko 30.000 stručnjaka iz 137 zemalja čini jedinstvenu mrežu predanu promociji i zaštiti prirodne i kulturne baštine

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Neinformiranost i nezainteresiranost stanovništva
Nedostatak novih ideja i razvojnih projekata
Nedostatak financijskih sredstava
Ne postoji kontinuitet posjeta muzejima i izložbama

RAZVOJNE POTREBE
Povećati marketinške aktivnosti, prisutnost u medijima i na društvenim mrežama
Povećati posjećenost
Povezati se sa sektorom turizma i drugim kulturnim dionicima radi kvalitetnije ponude
Poboljšati suradnju sa Turističkim zajednicama na području županije
Iskoristiti dostupna financijska sredstva iz EU fondova te nacionalnih kvalitetnim projektnim prijedlozima
Uspostaviti suradnju sa sektorskim dionicima iz drugih država te zajedno nastupiti prema EU fondovima
Iskoristiti mogućnosti koje nudi program Erasmus +

Tablica 72: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz kulturnu i sport

Izvor: ZADRA NOVA

4.2.3. KAZALIŠNA DJELATNOST

U Očevidniku kazališta Republike Hrvatske[64] registrirana su ukupno 4 profesionalna kazališta na području Zadarske županije:

- Hrvatsko narodno kazalište Zadar
- Kazalište lutaka Zadar
- Teatar "Teatro Verrdi"
- Umjetnička organizacija "Dragon Teatar".

64/ Definiran je Pravilnikom o očevidniku kazališta (NN 35/07) a vodi se u Ministarstvu kulture. Sadrži temeljne podatke o svim javnim i privatnim kazalištima, kazališnim družinama i kazališnim kućama u Republici Hrvatskoj

Hrvatsko narodno kazalište Zadar, pod imenom Narodno kazalište Zadar, utemeljeno je početkom studenog 1944. Zgrada Hrvatskog narodnog kazališta Zadar nalazi se na mjestu gdje je bio Teatro Nobile, u 19. stoljeću najvažnija operna kuća u Dalmaciji. Hrvatsko narodno kazalište Zadar, tada Hrvatska kazališna kuća Zadar, 2006. godine osniva ansambl i započinje s profesionalnim produkcijama uz vlastite glumačke snage te prema pojedinim predstavama uz angažman ostalih mladih hrvatskih glumaca.
Program HNK Zadar danas se sastoji od dramske i koncertne pretplate, programa izvan pretplate (produkcije Glumačke radionice i ansambla HNK Zadar, glazbenih ciklusa Bersa, Mladi zadarski glazbenici, ciklus Zadarskog komornog orkestra) u trajanju od listopada do lipnja, Zadarskog kazališnog ljeta u trajanju od lipnja do kolovoza, Glazbenih večeri u Sv. Donatu u trajanju od srpnja do kolovoza te Međunarodnog natjecanja pjevačkih zborova koje se održava bienalno u svibnju. U dramskoj sezoni 2015./2016. HNK Zadar imalo je 12 naslova u pretplati od čega su 3 iz vlastite dramske produkcije te još niz naslova izvan pretplate. U programu 21. Zadarskog kazališnog ljeta održano je ukupno 15 programa, 11 dramskih i 4 glazbena. Uz redovan program održano je i niz programa koji su se odnosili na izložbe, predstavljanje knjiga, svečane sjednice itd.

Sveukupne kazališne programe u sezoni 2015./2016., zimske i ljetne, posjetilo je 24.364 gledatelja a tom broju mogu se pridodati i posjetitelji programa koji su se održavali bez prodaje ulaznica pa se ukupan broj posjetitelja penje i do 25.500. Posjećenost programa zadržala se na prošlogodišnjoj razini i ona iznosi 86,2%.

■ **Kazalište lutaka Zadar** osnovano je 1951. godine. Prvo sjedište nalazilo se u zgradi Fiskulturnog doma na atletskom stadionu koja je prije rata bila građena isključivo za društveni i sportski život mališana.

U više od šezdeset godina svog profesionalnog rada Kazalište lutaka Zadar ostavilo je trajan pečat u hrvatskom lutkarstvu. Njeguju se raznovrsni tipovi lutkarskih tehnika, kao i kazalište „živog“ glumca, a posebna pozornost posvećena je produkciji lutkarskih predstava za odrasle nastalih prema djelima starije hrvatske baštine. Kazalište lutaka Zadar krajem 2011. godine preselilo se u novu zgradu u centru grada.

U ukupnom broju održanih predstava na području Zadarske županije u sezoni 2015./2016., više od 69% predstava održano je od strane Kazališta lutaka Zadar. Kazalište lutaka Zadar imalo je i najveći broj posjetitelja – 26.244 od ukupno 52.908 posjetitelja kazališnih predstava u sezoni 2015./2016. (Graf 48)

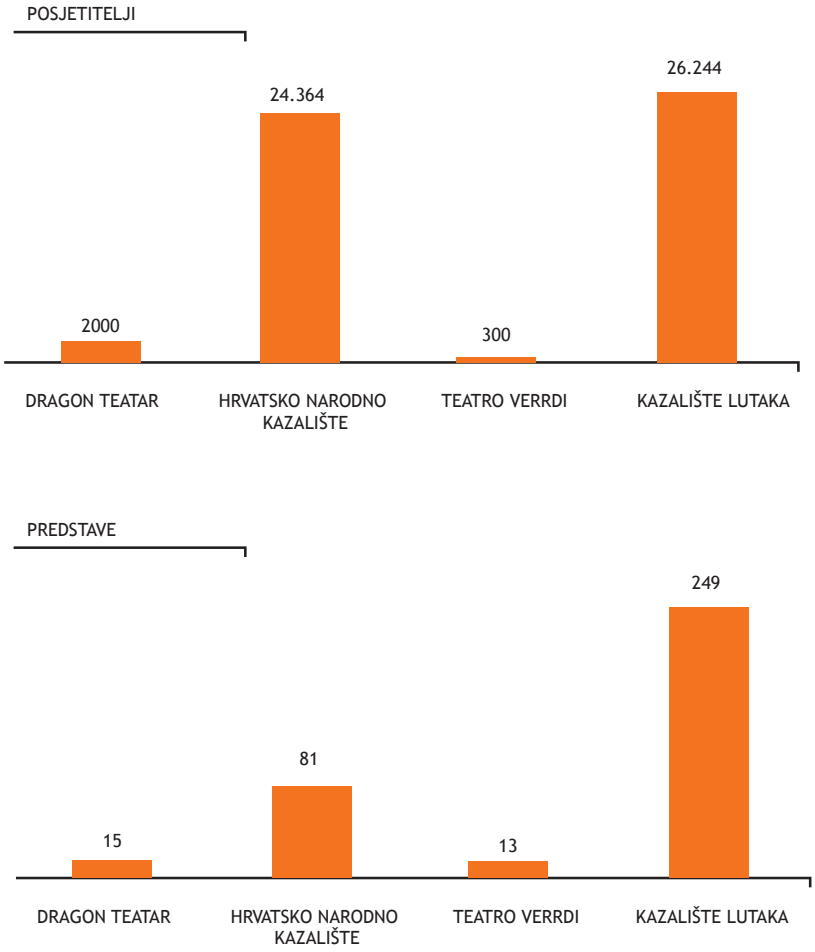

Graf 48: Pregled broja posjetitelja i predstava kazališta Zadarske županije 2015./2016. godine

Izvor: HNK Zadar, Kazalište lutaka Zadar, Teatro Verrdi, Dragon teatar;obrada ZADRA NOVA

Graf 49: Prikaz zaposlenih u kazalištima Zadarske županije za 2015./2016. godinu

Najveći broj zaposlenih ima Kazalište lutaka Zadar (ukupno 28), a slijedi ga Hrvatsko narodno kazalište sa 18 zaposlenih. Kazališta Dragon teatar i Teatar Verrdi nemaju stalno zaposlenog osoblja, već svoje potrebe zadovoljavaju angažiranjem osoblja putem ugovora. (Graf 49)

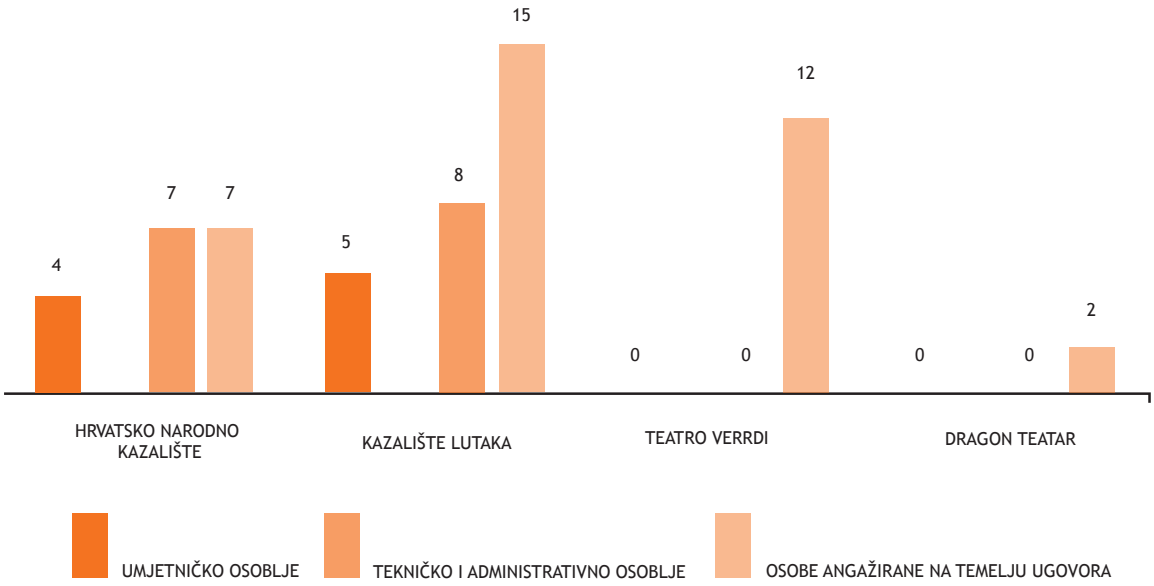

Izvor: HNK Zadar, Kazalište lutaka Zadar, Teatro Verrdi, Dragon teatar;obrada ZADRA NOVA

Tablica 73: Razvojna ograničenja i potrebe vezane uz kazališnu djelatnost

Izvor: ZADRA NOVA

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Centraliziranost kazališne djelatnosti i kulture
Nedostatak adekvatnog financiranja
Nedostatna mobilnost kulturnih djelatnika
Nedostatak projektnih ideja
RAZVOJNE POTREBE
Ojačati kapacitete za prijavu na natječaje za sredstva iz nacionalnih i EU fondova
Ostvariti međusektorsku povezanost posebno sa turističkim sektorom
Povećati broj godišnjih pretplatnika
Povećati marketinške djelatnosti u svrhu popularizacije
Rasporediti ravnomjerno događanja kroz godinu

4.2.4. KNJIŽNIČNA I ARHIVSKA DJELATNOST

Na području Zadarske županije nalazi se jedna županijska knjižnica(Gradska knjižnica Zadar), 4 gradske (Biograd, Benkovac, Pag i Obrovac) te 6 općinskih knjižnica (Sali, Kali, Gračac, Novigrad, Ražanac, Kolan). Na području županije djeluju i Sveučilišna knjižnica koja je u sastavu Sveučilišta u Zadru te

Znanstvena knjižnica Zadar.

Gradska knjižnica Zadar i Znanstvena knjižnica funkcioniraju kao polivalentna kulturna i znanstvena središta. Gradska knjižnica Zadar javna je institucija koja postoji od 1949. godine. Do 1999. Knjižnica je djelovala u staroj gradskoj jezgri u Kneževoj palači. Zbog velikih oštećenja u Domovinskom ratu, od 1999. godine središnjica Knjižnice seli se u ulicu Stjepana Radića 11b gdje djeluje i danas. Pod Gradskom knjižnicom Zadar djeluju četiri ogranka i to na Bilom Brigu, Crnom, Pločama i Arbanasima. Osim toga organizirana su i dva bibliobusa u dvije smjene koja pristaju na 78 stajališta u gradu i okolici te radnim organizacijama. Bogatim fondom od oko 65 000 svezaka, korisnicima nudi dječju literaturu, beletristike domaćih i stranih autora te popularno znanstvena djela.

Znanstvena knjižnica Zadar je pravni je slijednik više knjižnica, a među njima je najvažnija Biblioteca Comunale Paravia kpja je osnovana 1855. godine, a sa radom je započela 1857. godine. Po knjižničkom fondu je druga po veličini u Republici Hrvatskoj, odmah nakon Nacionalne i Sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Treba napomenuti da je znanstvena knjižnica Zadar jedna od petnaest knjižnica u Republici Hrvatskoj koja ima implementiranu knjižničku uslugu za slijepe i slabovidne osobe, te uz Hrvatsku knjižnicu za slijepe u Zagrebu, jedina koja ima studio i opremu za snimanje zvučnih knjiga, što je financirano iz EU projekta **Talking Books.** Nositelj projekta s hrvatske strane je Znanstvena knjižnica Zadar, a partner je Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA. Ukupna vrijednost projekta iznosi 99.889,47 EUR, od čega na području Zadarske županije iznosi u vrijednosti od 49.955,17 EUR.

Druge institucije koje djeluju na području Zadarske županije, poput škola i muzeja, također imaju vlastite knjižnice u svom sastavu. Na području županije djeluje i Državni arhiv Zadar, jedan od 19 državnih arhiva u Republici Hrvatskoj. Arhiv ima međunarodnu važnost jer se u njemu čuva povijesna građa iz područja cijele Dalmacije i Boke kotorske u susjednoj Crnoj Gori što je posljedica činjenice da je Zadar stoljećima bio sjedište mletačke Dalmacije i Albanije.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedostatak financijskih sredstava
Neadekvatna zakonska regulativa
Centraliziranost upravljanja kulturom
Neprepoznatljivost suvremenih trendova u knjižničnoj i arhivskoj djelatnosti među zakonodavcima

RAZVOJNE POTREBE
Obnoviti infrastrukturu knjižnica diljem županije
Povećati kapacitete knjižne i arhivske građe
Potaknuti veću konzumaciju knjižne građe međustarijom populacijom
Ostvariti veću međusektorsku povezanost
Ojačati kapacitete za prijavu na natječaje za sredstva iz nacionalnih i EU fondova namijenjenih kulturi

Tablica 74: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz knjižničnu i arhivsku djelatnost

Izvor: ZADRA NOVA

4.2.5. AUDIOVIZUALNE DJELATNOSTI I NOVI MEDIJI

Audiovizualne djelatnosti i novi mediji obuhvaćaju igrane, dokumentarne, eksperimentalne i animirane filmove, njihovu proizvodnju, promociju, distribuciju i prikazivanje. Uz film, audiovizualne djelatnosti čine fotografija i televizija. Novi mediji predstavljaju novi oblik komunikacije prvenstveno temeljen na upotrebi Interneta, interaktivnosti i multimedijskom prezentiranju. U 2015. godini na području Zadarske županije registriran je ukupno jedan kinematograf CineStar Zadar koji raspolaže kapacitetom od ukupno 980 sjedala. U Zadru ne postoji nezavisni kinoprikazivač.

Prvi hrvatski regionalni Filmski ured osnovan je u rujnu 2014. godine kao dio Ustanove za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija s ciljem privlačenja što većeg broja projekata filmske industrije na prostor Zadarske županije, nudeći logističku potporu te formiranja identiteta Zadarske županije kao globalno prepoznatljive i privlačne filmske destinacije. Filmski ured od svog osnivanja intenzivno radi na izgradnji sustava izdavanja dozvole, te na prepoznavanju projekata snimanja kao značajnih za razvoj, koji kao takvi trebaju znatnu podršku u lokalnoj zajednici na svim razinama.

Projekti snimanja donose brojne benefite poput produljenja turističke sezone jer se snimanja odvijaju van sezone, a također su značajna i zbog promidžbe putem atraktivnih lokacija snimanja koje dopiru do vrlo širokog auditorija u Hrvatskoj te još znatnije u inozemstvu. Projekti snimanja donose izravnu korist lokalnoj zajednici (smještaj filmskih ekipa, hrana, uslužne djelatnosti, transport, itd).

Istaknuta točka Zadarske županije u području audiovizualnih djelatnosti je i filmski festival Avvantura Filmforum Zadar, međunarodni filmski festival s fokusom na europsku koprodukciju (premijerno održan 2009. te konstantno, svaki kolovoz, okuplja željnu publiku i počasne goste filma i kulturnog sadržaja). Uz filmski donosi i znatan edukativni i „networking“ sadržaj realiziran u suradnji s domaćim i stranim partnerima.

Zadar Film Commission član je mreže EUFCN, European Film Commission - neprofitne udruge s ciljem razmjene informacija između članova, lociranja idealnih lokacija za snimanje, pružanja logističke potpore, prijave na natječaje EU te konstantne edukacije članova.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Centraliziranost upravljanja kulturom
Netransparentnost financiranja subjekata u sektoru kulture
Nedostatak adekvatne infrastrukture za razvoj audiovizualnih umjetnosti i novih medija te snimanja koprodukcija
Centraliziranost audiovizualnih umjetnosti
Loša povezanost obrazovnih institucija sa subjektima na području audiovizualnih umjetnosti i novih medija
RAZVOJNE POTREBE
Uskladiti obrazovni program sa razvojem audiovizualnih djelatnosti i medija i njihovim potrebama
Ojačati kapacitete za prijave na natječaje za sredstva iz nacionalnih i EU fondova
Povezati se sa sektorom turizma i turističkim zajednicama
Pojačati marketinšku djelatnost

Tablica 75: Razvojna ograničenja vezano uz audiovizualne djelatnosti i nove medije

Izvor: ZADRA NOVA

Poticati prateće djelatnosti filmskoj industriji
Omogućiti porezne olakšice gospodarstvenicima zainteresiranim za ulaganje u audiovizualne djelatnosti i nove medije
Ostvariti međusektorsko povezivanje
Povezati se sa zainteresiranim partnerima iz drugih zemalja u svrhu ostvarivanja koprodukcije

4.2.6. KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE

Dok se kulturne industrije odnose na stvaranje kulturnih proizvoda u određenom kulturnom sektoru, kreativne industrije kao širi termin obuhvaćaju i aktivnosti poput stvaranja softvera, marketinšku djelatnost, odnose s javnošću i slične aktivnosti koje su bitne za stvaranje kreativnih proizvoda i usluga. Ova se dva termina često koriste zajedno i obuhvaćaju arhitekturu, arhive i knjižnice, umjetničku djelatnost u užem smislu, audiovizualnu umjetnost, kulturnu baštinu, dizajn, festivale, glazbu, izvedbene umjetnosti, izdavaštvo, radio, televiziju itd. Na području Zadarske županije valja istaknuti inicijativu za osnutak Centra za kreativne industrije, zasad u vidu planiranog projektnog prijedloga. Projekt Centar za kreativne industrije pokrenut je iz razloga što je sektor kreativne industrije prepoznat kao sektor koji ima znatan potencijal za razvoj u Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj. Opći cilj projekta je uspostaviti specijalizirani poslovni inkubator za kreativnu industriju s težištem na filmskoj industriji i IT industriji koji će omogućavanjem razvoja i transfera znanja podići konkurentnost navedenog sektora gospodarstva i povećati zaposlenost. Centar će istodobno obrazovati radnu snagu sukladno zahtjevima tržišta rada te kapitalizirati sinergije tehnološke platforme kreativne industrije RH i EU. Projektom je planirana uspostava centra za kreativnu industriju: izgradnja i opremanje objekta koji će služiti kao alat za regionalni gospodarski razvoj i podršku razvoju tehnologija, obrazovanja i poduzetništva u sektoru kreativne industrije.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedostatak studijskih programa pa tako i priljeva educiranih mladih stručnjaka
Nedovoljna povezanost subjekata kreativnih industrija
Nedostatak adekvatne infrastrukture za rad
Nedovoljna vrednovanost i popraćenost u medijima
Nedovoljna logistička podrška JLS
Centraliziranost upravljanja kulturom

RAZVOJNE POTREBE
Povezati se sa turističkim sektorom radi kvalitetnije ponude
Povećati dostupnost kulturnih i kreativnih industrija izvan granica grada Zadra
Povećati interdisciplinarnu suradnju
Iskoristiti sredstva iz EU fondova namijenjena kreativnoj industriji
Povezati aktere kreativne industrije
Adekvatno planirati događanja kako bi se maksimizirao odaziv publike

Tablica 76: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz kulturu i kreativne industrije

Izvor: ZADRA NOVA

4.2.7. CIVILNI SEKTOR

Civilni sektor Zadarske županije čini 1.719 udruga te 4 zaklade. Od 1.719 udruga, njih 20% je registrirano na području sportskih djelatnosti, 8% udruga registrirano je na području kulturnih djelatnosti, a u okviru gospodarskih djelatnosti 3%. Od 4 zaklade dvije su na području kulture, jedna je u području socijalne skrbi, a jedna u području zdravstva.

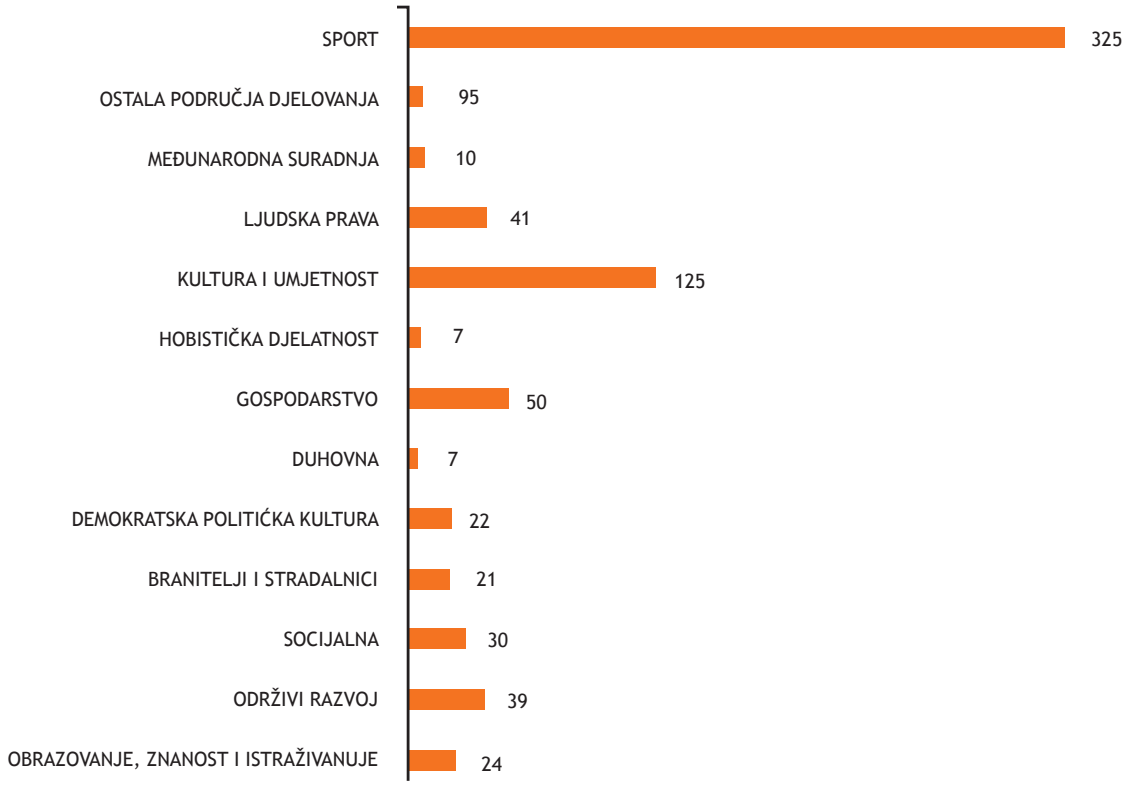

Graf 50: Podaci Registra udruga republike Hrvatske po djelatnostima za Zadarsku županiju

Izvor: Registar udruga Republike Hrvatske (stanje na dan 9.6.2016.)

Kao važnog dionika civilnog sektora valja istaknuti Volonterski centar, koji djeluje na području Zadarske županije od 2013. godine. Osnovan je od strane Udruge socijalnih radnika Zadar u svrhu promicanja volonterskog rada u lokalnoj zajednici, povezivanja zainteresiranih za volontiranje i organizacija kojima su volonteri potrebni te poboljšanja kvalitete života korisnika uslugama volonterskog rada.

EU projekti pridonose jačanju udruga civilnog društva, tako se projektom B-hive ukupne vrijednosti 1.350.906,87 kn, čiji je nositelj udruga Eko Zadar, uspostavio Savez organizacija civilnog društva, te ojačali kapaciteti, edukacijom članova udruga na područjima pisanja projektnih prijedloga, knjigovodstva, web dizajna te odnosa sa javnošću. Dok se projektom Hear me out ukupne vrijednosti 736.300,58 kn, čiji je nositelj Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA, doprinijelo podizanju svjesnosti i stvaranju

prilika za zapošljavanje osoba oštećenog sluha, usmjereno prema povećanju broja volontera i koordinatora volontera u volonterskom centru, ustanovama socijalne skrbi i udrugama.

Od iznimnog značaja za scenu nezavisne kulture je zajednica udruga „Centar nezavisne kulture“, osnovana 2013. godine u svrhu povećavanja aktivnosti, kvalitete i utjecaja nezavisnog kulturnog sektora u gradu Zadru i Zadarskoj županiji. Unutar Zajednice djeluju udruga za razvoj nezavisne kulture „Šigureca“, udruga za promicanje urbane kulture „Zdanje”, udruga „Mala Filozofija”, udruga za promicanje ekološke proizvodnje hrane, zaštite okoliša i održivog razvoja „Eko-Zadar“ te prijateljske organizacije Teatar Dragon i TeatroVeRRdi.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedovoljna razvijenost civilnog društva (izuzev sporta)
Nedovoljna transparentnost rada udruga
Nepostojanje sustava mjerenja učinka financiranja programa
Preveliki broj udruga koje zastupaju ista područja
Loša suradnja između udruga i institucija
Nedostatak adekvatne infrastrukture
Nedovoljna spremnost građana na volontiranje
RAZVOJNE POTREBE
Jačati upravljačke i stručne kapacitete udruga
Obrazovati djelatnike udruga u pisanju projektne dokumentacije i projekata
Usmjeriti na veće korištenje prilika financiranja iz EU fondova
Poticati transparentnost udruga
Uključiti više građana u djelovanje civilnog sektora
Povećati međusobnu suradnju udruga
Omogućiti adekvatnu infrastrukturu udrugama
Poboljšati komunikacijske kanale sa turističkom zajednicom i JLS-om

Tablica 77: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz civilni sektor

Izvor: ZADRA NOVA

4.2.8. ŠPORTSKE DJELATNOSTI

Krovno tijelo sustava športa u Zadarskoj županiji je Športska zajednica Zadarske županije. U djelatnosti športa na području Zadarske županije registrirano je 612 pravnih osoba s registriranim članstvom od približno 10.000 aktivnih športaša, tj. s povremenim športašima približno 15.000 sudionika u 57 olimpijskih i neolimpijskih športova i športskih grana.

U Športsku zajednicu Zadarske županije su učlanjeni županijski športski savezi kao i savezi učeničkih i studentskih klubova, zatim športske zajednice u gradovima na području Zadarske županije, te druge pravne osobe čija je djelatnost od značenja i interesa za šport u Zadarskoj županiji. U redovnom članstvu Sportske zajednice Zadarske županije su:

■ Dvije športske zajednice u jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije (Športska zajednica Grada Biograda na Moru i Športska zajednica Grada Zadra)

■ 18 športskih saveza Zadarske županije

■ Tri ustanove i trgovačka društva od interesa za razvoj sporta u Zadarskoj županiji (Ordinacija sportske medicine i dva trgovačka društva za upravljanje sportskim objektima).

Športaši iz klubova Zadarske županije osvojili su 119 naslova prvaka Hrvatske u 2015. godini.
Prema dobnoj strukturi športaša, seniori su osvojili 49 (42%), juniori 41 (34%) i kadeti 29 (24%) naslova prvaka Hrvatske kao što je prikazano u Grafu 51.

Graf 51: Pregled naslova Hrvatskih klubova iz zadarske županije prema dobnim kategorijama za 2015. godinu

Izvor: Športska zajednica Zadarske županije

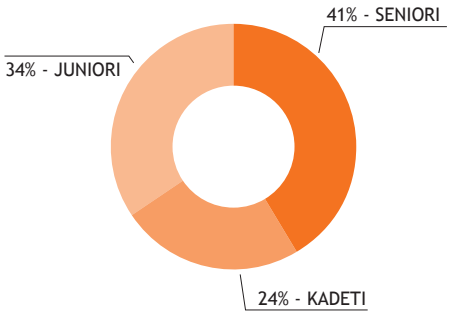

U Grafu 52 prikazana je kategorizacija športaša Zadarske županije prema kojoj je najveći broj sportaša III. kategorije. Športaši razvrstani u I., II., i III. kategoriju smatraju se vrhunskim športašima Republike Hrvatske, a sportaši razvrstani u IV., V., i VI. kategoriju smatraju se vrsnim sportašima.
Prema spolnoj zastupljenosti športašice su osvojile 65, a športaši 54 naslova prvaka što je također značajna razlika od trenda zastupljenosti rezultata prošlih godina.

Graf 52: Broj kategoriziranih športaša Zadarske županije u 2015. godini

Izvor: Športska zajednica Zadarske županije

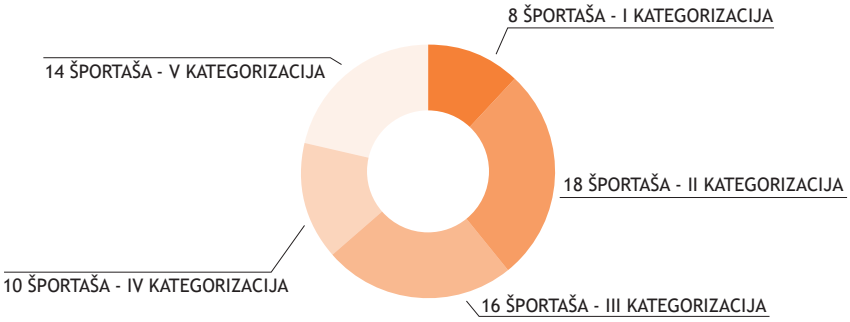

Naslovi prvaka hrvatskih klubova iz Zadarske županije obuhvaćaju 17 športova, u kojem najviše zauzima plivanje i to 19%, dok najmanje i to 1% zauzimaju automobilizam, kendo, ju jitsu i sport gluhih kao što je prikazano u Grafu 53.

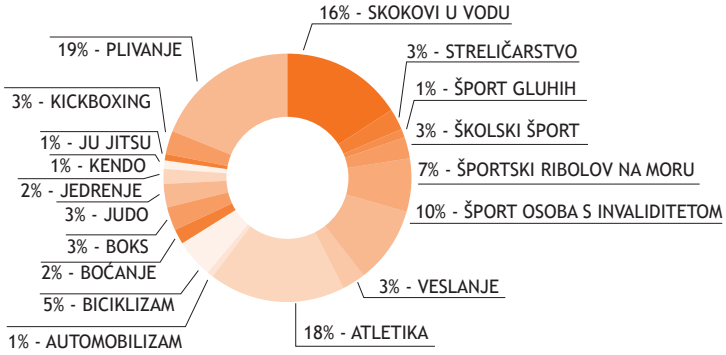

Graf 53: Pregled naslova prvaka Hrvatskih klubova iz Zadarske županije prema športovima za 2015. godinu

Izvor: Športska zajednica Zadarske županije

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nepostojanje sustava mjerenja učinaka financiranja programa u športu
Nedostatak sredstava u županijskom proračunu za potrebe sportskih dionika
Nedostatak Zakona o športu
Sporo rješavanje imovinsko-pravnih šporova
Preopterećenost djece gradivom i izvanškolskim aktivnostima za adekvatnu participaciju u športu
Visoke cijene najma športskih objekata
Manjak slobodnog vremena građana za bavljenje športom
Neredovita isplata plaća i honorara zaposlenicima, trenerima i športašima
Nedovoljne porezne olakšice za gospodarstvenike koji sponzoriraju sportske klubove i športaše

RAZVOJNE POTREBE
Ulagati u izgradnju specijaliziranih rentabilnih školskih dvorana
Obnoviti postojeće dvorane i igrališta
Povećati razinu participacije stanovništva u amaterskom športu te djece u školskom sportu
Učinkovitije organizirati sportska događanja u svrhu smanjenja troškova
Poticati javno-privatno partnerstvo tijekom gradnje športskih objekata
Uspostaviti kriterije financiranja športskih klubova
Uspostaviti potrebnu razinu znanja kadrova te kontinuirano provoditi edukacije
Povećati zdravstvenu skrb djece športaša i amatera
Omogućiti adekvatne uvjete športašima sa invaliditetom
Donijeti strategiju razvoja športa Zadarske županije
Obratiti veću pozornost na razvoj športa u manjim sredinama i otocima

Tablica 78: Razvojna ograničenja i mogućnosti vezano uz športske djelatnosti

Izvor: ZADRA NOVA

4.3. ZDRAVLJE I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Zdravstvena zaštita u zakonskoj normi obuhvaća sustav društvenih, skupnih i individualnih mjera, usluga i aktivnosti za očuvanje i unaprjeđenje zdravlja, sprječavanje bolesti, rano otkrivanje bolesti, pravodobno liječenje te zdravstvenu njegu i rehabilitaciju. Svaka osoba ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja. Mjerama gospodarske i socijalne politike stvaraju se uvjeti za provođenje zdravstvene zaštite kao i uvjeti za zaštitu i očuvanje te poboljšanje zdravlja stanovništva te usklađeno djelovanje i razvoj na svim područjima zdravstva u cilju osiguranja ostvarivanja zdravstvene zaštite stanovništva.

4.3.1. STRUKTURNA OBILJEŽJA SUSTAVA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Sustav zdravstvene zaštite u Republici Hrvatskoj definiran je standardima obavljanja zdravstvene djelatnosti utemeljen u tzv.“zdravstvenim mrežama“ kojima se za područje Republike Hrvatske, odnosno jedinice područne(regionalne) samouprave, određuje minimalno potreban broj zdravstvenih ustanova te privatnih zdravstvenih radnika s kojima Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje sklapa ugovore o provođenju zdravstvene zaštite iz osnovnog zdravstvenog osiguranja. Standardi za obavljanje zdravstvene djelatnosti definirani su kroz pet (5) zdravstvenih mreža:

- **mrežu javne zdravstvene službe** koju donosi ministar nadležan za zdravstvo uz prethodno pribavljeno mišljenje Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, nadležnih komora i predstavničkih tijela jedinica područne (regionalne) samouprave.

- **mrežu hitne medicine** koju donosi ministar nadležan za zdravstvo na prijedlog Hrvatskog zavoda za hitnu medicinu

- mrežu ugovornih subjekata medicine rada koju donosi ministar nadležan za zdravstvo uz prethodno pribavljeno mišljenje Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, Hrvatskog zavoda za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu i nadležnih komora

- **mrežu telemedicinskih centara** koju donosi ministar nadležan za zdravstvo na prijedlog Hrvatskog zavoda za telemedicinu

- **„mrežu“ timova sanitetskog prijevoza** koju donosi Upravno vijeće Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje prema prethodno pribavljenom mišljenju nadležnih komora.

Osnovna zadaća županija u ostvarivanju prava, obveza, zadaće i ciljeva u području zdravstvene zaštite je osigurati popunjenost mreža zdravstvenih službi,

posebice mreže javne zdravstvene službe, na svom području. Iz toga proizlazi i ključno načelo dostupnosti, odnosno pristupačnosti sustava zdravstvene zaštite i jedan od najvažnijih strateških ciljeva razvoja sustava zdravstvene zaštite **(Nacionalna strategija razvitka zdravstva 2006 - 2011, Nacionalna strategija razvitka zdravstva 2012-2020)**. Mjere zdravstvene zaštite provode se na tri razine: primarnoj, sekundarnoj (bolničkoj) i tercijarnoj (klinike, kliničke bolnice i centri, zdravstveni zavodi.).
Sustav zdravstvene zaštite u Zadarskoj županiji je organiziran kroz sedam ustanova u kojima se obavlja javna zdravstvena djelatnost.

Tablica 79: Sustav zdravstvene zaštite u Zadarskoj županiji 2016. godine - javne ustanove u mrežama zdravstvenih djelatnosti

Izvor: UO za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije

Razina zdravstvena zaštite	Ustanove	Zaposlenici		
		Zdravstveni	Nezdravstveni	Ukupno
Primarna	Dom zdravlja Zadarske županije	205	69	274
	Ljekarna Zadar	37	18	55
	Zavod za hitnu medicinu	152	15	167
Sekundarna zdravstvena zaštita	Opća bolnica Zadar	943	275	1209
	Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru	160	47	207
	Psihijatrijska bolnica Ugljan	184	83	267
Djelatnost zdravstvenih zavoda	Zavod za javno zdravstvo Zadar	97	26	123
Ukupno	7	1778	533	2302

Svih sedam zdravstvenih ustanova osnivača Zadarske županije čine okosnicu prepoznatljivog, zadarskog zdravstva koje ima dugu povijest organizacije i stvaranja stručnih i znanstvenih kadrova koji su razvijali sustavnu zdravstvenu skrb za stanovništvo ovog područja[65].

65/ Jelić, R.: Zdravstvo u Zadru i njegovu području . Zadar (1978).

Dom zdravlja Zadarske županije osnova je sustava zdravstvene zaštite na primarnoj razini zdravstvenih djelatnosti, a uključuje nekadašnje domove zdravlja: Zadar, Biograd, Benkovac, Pag, Obrovac i Gračac. Od 01.01.2004. godine postoji kao Dom Zdravlja Zadarske županije sa šest radnih jedinica. Od ukupno 17 djelatnosti koje se provode na primarnoj razini zdravstvene zaštite Dom zdravlja u 2016. godini na 46 lokacija obavlja 11 djelatnosti, od kojih je osam djelatnost primarne razine, a tri djelatnosti ulaze u specijalističko konzilijarnu djelatnost koja se može obavljati i na bolničkoj razini zdravstvene zaštite. Unutar nabrojenih djelatnosti šest djelatnosti mogu obavljati i privatni zdravstveni radnici te je odnos popunjenosti mreže timovima doma zdravlja i timovima koncesionara/privatnika reguliran minimalnim brojem timova na način da uvjete za funkcioniranje 30%ordinacija/mjesta u mreži moraju osigurati domovi zdravlja. U Zadarskoj županiji za djelatnost opće/obiteljske medicine utvrđen je 101 tim što znači kako Dom zdravlja u svom sastavu mora osigurati uvjete za rad najmanje 30 ordinacija.

Tablica 80: Specijalističko konzilijarne djelatnosti koje se obavljaju u Domu zdravlja Zadarske županije

Specijalističko konzilijarne djelatnosti	Broj ordinacija/mjesta u mreži
Radiološka dijagnostika (RTG zubi)	2
Ortodoncija	1
Oralna kirurgija	2

Izvor: Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije

Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije najmlađa je zdravstvena ustanova na području Zadarske županije osnovana 2010. godine Odlukom Skupštine Zadarske županije kojom se djelatnost hitne medicine izdvojila iz Doma zdravlja Zadarske županije kao zasebna djelatnost. Osnivanje zavoda za hitnu medinu Zadarske županije dio je velikog projekta (Croatia - Development of Emergency Medical Services and Investment Planning Project) započetog 2008. godine u sklopu sveobuhvatnije zdravstvene reforme financirane kreditom Svjetske banke za razvoj. Krajnji cilj reforme hitne medicine je da hitna u urbanim sredinama dođe na mjesto događaja unutar deset, a u ruralnim sredinama unutar 20 minuta te da pacijent bude u roku od sat vremena prebačen na mjesto zbrinjavanja, što smanjuje smrtnost do 50 posto. Zbog toga je uspostavljena mreža hitne medicine kojom se ujednačila dostupnost zdravstvene zaštite u ruralnim i urbanim sredinama kroz ispostave zavoda po teritorijalnom principu.
Zavod se sastoji od slijedećih ispostava: Zadar, Biograd n/M, Benkovac, Poličnik, Pag, Gračac, Starigrad, Nin i Preko/Kali.

2011. Opća Bolnica Zadar je svrstana u kategoriju županijskih bolnica regionalnog značaja.

Opća bolnica Zadar najznačajnija je regionalna ustanova za zdravstvo na području Zadarske županije. U 2016. godini brojila je 21 medicinski odjel i 8 službi s ukupno 1.227 zaposlenih, od toga 941 zdravstveni djelatnik i 276 nezdravstvenih djelatnika[66].
U razdoblju od 1994. do danas Bolnica je značajno osuvremenjena dijagnostičkom opremom i medicinskim uređajima, a uložena su i značajna sredstva u novu bolničku kuhinju te adaptaciju i rekonstrukciju postojeće infrastrukture, izgradnju odjela psihijatrije, neurologije te centralne bolničke sterilizacije čime su značajno podignuti standard i kvaliteta pružanja zdravstvenih usluga u Općoj bolnici Zadar.

66/ http://www.bolnica-zadar.hr/obolnici.html (30.06.2016.)

Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru centralna je institucija u županiji za liječenje ortopedskih bolesti, a rad u bolnici odvija se kroz tri bolnička odjela (ortopedski odjel, odjel fizikalne medicine i rehabilitacije te odjel produženog liječenja) i kroz pet ambulanti. Kapacitet bolničkih kreveta je 150.
U svrhu širenja (razvoja) svoje osnovne djelatnosti prema tržištu i novim izvorima financiranja, razvila se ideja o pružanju usluga bolnice inozemnim i domaćim gostima/pacijentima u vidu postojećih usluga, ali i razvojem novih, komercijalno orijentiranih usluga iz područja zdravstvenog turizma. To se planira postići kroz obnovu i adaptaciju postojećeg objekta te razvoj novih usluga u sklopu starih objekata. Izgradnjom zdravstveno - turističkog centra Biograd kao potpuno funkcionalnog dijela na lokaciji uz bolnicu, predviđenog za pružanje zdravstveno – turističke usluge nadopunit će se primarno zdravstvena funkcija bolnice te će s njom činiti cjelinu.

Psihijatrijska bolnica Ugljan jedna je od dvije specijalizirane bolničke ustanove u Republici Hrvatskoj izgrađene na hrvatskim otocima. Bolnica ima bogato iskustvo i tradiciju u provođenju zdravstvene zaštite psihičkog zdravlja ljudi. U liječenju pacijenata primjenjuje se vrlo široka paleta terapija kojima se nastoji omogućiti resocijalizacija pacijenata u društvo. Bolnica može obuhvatiti do 483 pacijenta dnevno.

U donjoj Tablici prikazan je broj doktora, broj kreveta, broj kreveta po doktoru, iskorištenost krevetnih kapaciteta te prosječna dužina liječenja u bolnicama Zadarske županije u 2015. godini.

R.br.	Ustanova	Broj doktora medicine	Broj kreveta	Broj kreveta po doktoru	Iskorištenost kapaciteta %	Prosječna dužina liječenja
1.	Opća bolnica Zadar					
1.1.	Stacionarna djelatnost	159	479	3,0	65,7	5,4
1.2.	Dnevna bolnica i hemodijaliza	15	104	6,9	89,9	1,1
2.	Specijalna bolnica za ortopediju Biograd n/M					
2.1.	Stacionarna djelatnost	32	150	4,7	78,3	13,0
2.2.	Dnevna bolnica	1	5	5,0	11,2	1,0
3.	Psihijatrijska bolnica Ugljan					
3.1.	Stacionarna djelatnost	16	424	26,5	87,4	123,3
3.2.	Dnevna bolnica	3	30	10,0	69,2	30,1

Tablica 81: Broj doktora, broj kreveta, broj kreveta po doktoru, iskorištenost kapaciteta i prosječna dužina liječenja u 2015. godini

Izvor: Godišnje izvješće o radu bolnice za 2015. godinu; Obrada: ZADRA NOVA

U Zadarskoj županiji u 2015. godini u zdravstvenim ustanovama je bilo zaposleno[67]:

- u državnim zdravstvenim ustanovama 344 liječnika na neodređeno i 37 na određeno vrijeme,
- u privatnim zdravstvenim ordinacijama i privatnim poliklinikama 115 liječnika.

Zavod za javno zdravstvo Zadar provodi javno zdravstvenu djelatnost na području Zadarske županije. Javno zdravstvena djelatnost obuhvaća epidemiološke mjere nadzora i intervencije, praćenja i analize zaraznih i nezaraznih bolesti, nadzor nad zdravstvenom ispravnošću namirnica, vode i predmeta opće upotrebe, kontinuirani monitoring kvalitete zraka, javnozdravstvenu mikrobiološku djelatnost, analizu zdravstvenih pokazatelja i rada u zdravstvu, preventivne i specifične mjere zdravstvene zaštite školske djece i studenata te primarnu prevenciju i izvan bolničko liječenje bolesti ovisnosti. Ispostave zavoda su: Biograd n/M, Benkovac, Pag i Obrovac.

Zavod za javno zdravstvo Zadar trenutno sudjeluje i u provedbi projekta „Hear me Out - podizanje razine svijesti i stvaranje mogućnosti za zapošljavanje osoba s oštećenim sluhom“ kojem je nositelj Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA.

Zadarska županija osnivač je zdravstvene ustanove Ljekarna Zadar koja svoju djelatnost provodi u osam organizacijskih jedinica od kojih su pet u Gradu Zadru

67/ Zavod za javno zdravstvo Zadar

(Centar, Donat, Jadran, Voštarnica i Varoš) te po jedna jedinica u Preku, Poličniku i Zemuniku Donjem. Ljekarne su organizacijski oblik obavljanja ljekarničke djelatnosti u mreži javne zdravstvene službe kojom se osigurava stalnu, kvalitetnu i sigurnu opskrbu stanovništva, zdravstvenih ustanova i zdravstvenih radnika koji obavljaju privatnu praksu, lijekovima i medicinskim proizvodima te izrada galenskih i magistralnih pripravaka.

Raspoređivanje timova zdravstvene zaštite na području županije temelji se na teritorijalnom ustroju županije te se za svaku jedinicu lokalne samouprave određuje potreban broj zdravstvenih timova u određenim djelatnostima. Značajne promjene dogodile su se 2009. godine kada se određeni broj djelatnosti na primarnoj razini dao u koncesiju privatnim zdravstvenim radnicima. Namjera je bila poboljšati infrastrukturne uvjete rada u Mreži davanjem mogućnosti privatnim zdravstvenim radnicima za ulaganja u zdravstvenu infrastrukturu.

Tablica 82: Popunjenost mreže zdravstvene službe 2016. godine na razini primarne djelatnosti

Izvor: Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije

Djelatnost	Potreban broj timova	Ukupni ugovoreni broj timova		Prazna mjesta	Popunjenost mreže %
		Koncesionari /privatni zdravstveni radnici	Timovi zdrav. ustanova osnivača		
Opća	101	72	24	5	95,04
Dentalna	90	65	15	10	88,88
Zaštita djece	14	8	2	4	71,42
Zaštita žena	13	6	5	2	76,92
Lab. dijagnostika	7	4	3	0	100
Zdrav. njega	49	42	4	3	93,87
Med. rada	7	2	1	4	42,85
Higijensko-epidemiološka zdravstvena zaštite	5	/	5	0	100
Zdravstvena zaštita ment. zdravlja, prevencije i izvanbol. liječenja ovisnosti	3	/	3	0	100
Sanitetski prijevoz	21	/	21	0	100
Hitna medicina	61 (T1, T2, PDJ, pripr.)	/	61	0	100
Patronažna zdravstvene zaštite	37	/	37	0	100
Palijativna skrb	2+1	/	2	1	33,33
Ljekarništvo	8	/	7	0	100
Telemedicina (telemedicinski pristupni centri	2	/	0	/	/
Zdravstvenu zaštitu školske djece i studenata	8	/	8	0	100
Javno zdravstvo	2	/	2	0	100

Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Zadar za 2014. godinu, osim zdravstvenih ustanova i privatnih zdravstvenih radnika koji djelatnost obavljaju u mrežama javnih zdravstvenih službi (imaju ugovor s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje o pružanju usluga iz osnovnog zdravstvenog osiguranja) na području Zadarske županije djeluje još 9 privatnih ordinacija različitih

specijalnosti poput psihijatrije, dertmatovenerologije, interne, oftalmologije te 18 privatnih ustanova (centri, klinike i poliklinike) od kojih je većina na području Grada Zadra. Ove privatne ustanove i ordinacije nisu u mreži javne zdravstvene službe odnosno pružaju usluge po cijenama koje sami određuju.

Lagani pad u popunjenosti mreže zdravstvene službe dogodio se 2012. godine zbog odlaska liječnika opće obiteljske medicine u mirovinu i nemogućnosti da Dom zdravlja preuzme u skrb pacijente zbog nepostojanja infrastrukturnih uvjeta. Analiza dobne struktura koncesionara/privatnih zdravstvenih radnika pokazuje kako će do 2021. godine, do kada su dane koncesije, značajan dio liječnika (37 ili 18,6% ukupnog broja koncesionara) steći uvjete za mirovinu nakon navršenih 65 godina života i 20 godina staža što je dobna granica za obavljanje djelatnosti u mreži javne zdravstvene službe. Najveći broj koncesionara u djelatnosti opće/obiteljske medicine do 2021. godine gubi pravo na obavljanje privatne praske u mreži javne zdravstvene službe, ukupno 21 liječnik. Budući da prve generacije rođene nakon II svjetskog rata u razdoblju za koje su dane koncesije na 10 godina (2010.-2020.) i u drugim djelatnostima navršavaju 65 godina, povećane potrebe za zdravstvenim radnicima, posebice liječnicima, nastupit će u skoroj budućnosti. Bitan kriterij razvijenosti sustava zdravstvene zaštite je obrazovni status zdravstvenih djelatnika koji mora udovoljavati minimalnim standardima (liječnici opće obiteljske prema minimalnim standardima obrazovanja moraju biti specijalist struke). Početkom 2011. godine u ukupnom broju ugovorenih timova opće/obiteljske medicine udio specijalističkih ordinacija je bio nešto više od 30%, točnije 30 specijalističkih ordinacija ili 32,20% ukupno ugovorenih timova opće/obiteljske medicine. Krajem 2013. godine zbog odlaska u mirovinu (ili smrti) 6 koncesionara, zastupljenost specijalističkih ordinacija pala je na 25% ili 24 spec. ordinacije. S obzirom da se u 2014. godini taj trend nastavlja s odlaskom 2 specijalista u mirovinu do 2021. godine gotovo svi trenutni specijalisti opće/obiteljske medicine će biti umirovljeni te će ostati samo 9 specijalističkih ordinacija u djelatnosti opće/obiteljske medicine. Na taj način u bitnome se smanjuje standardnom definirana kvaliteta zdravstvene zaštite mjerena kvantitativnim pokazateljem broja spec. ordinacija. u djelatnosti opće/obiteljske medicine.

Tablica 83: Odnos broja ordinacija opće/obiteljske medicine i specijalističkih ordinacije opće/obiteljske medicine

Izvor: Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije

Godina	Broj ugovorenih timova u ZŽ	Spec. ordinacije opće medicine	Ordinacije opće medicine	Spec. ordinacije u %	Spec. ordinacije u RH u %
2011.	93	30	63	32,20%	/
2012.	92	24	68	25,50%	/
2013.	94	24	68	25,50%	45%

Prema podacima Nacionalne strategije razvoja zdravstva 2012. – 2020. u Tablici 83 je prikazan udio specijalističkih ordinacija opće obiteljske medicine u Zadarskoj županiji i u Republici Hrvatskoj te se može vidjeti kako postoji

značajan deficit specijalističkih ordinacija opće/obiteljske medicine u Zadarskoj županiji u odnosu na razinu Republike Hrvatske. Polazna vrijednost za procjenu kvalitete zdravstvene zaštite u RH je 45% specijalističkih ordinacija, a do 2016. godine ta brojka se planira povećati na 50% ukupnog ugovorenog broja na nacionalnoj razini. U skladu sa navedenim potrebno je planirati mjere kojima će se povećati udio specijalističkih ordinacija obiteljske medicine a samim time i liječnika specijalista obiteljske medicine.

Po podacima Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje i Doma zdravlja Zadarske županije u akademskoj 2013/2.014. godini na specijalizaciju iz opće obiteljske medicine upućeno je pet (5) liječnika, od kojih su četiri (4) zaposlena u Domu zdravlja Zadarske županije te jedan (1) koncesionar. Završetak specijalizacije je planiran 2017. godine, a do tada će u mirovinu otići još 3 liječnika specijalista opće/obiteljske medicine. Očekivani odlazak u mirovinu puno je veći nego što je planirani broj specijalizacija.

Iz dostupnih podataka moguće je utvrditi kako bi za dostizanje polazne vrijednosti na razini Republike Hrvatske od 45 % specijalističkih ordinacija opće/obiteljske medicine u Zadarskoj županiji u ukupnom broju ugovorenih timova (94) umjesto trenutnih 24 potrebno bilo 47 specijalista. U 2013. godini u Zadarskoj županiji nedostaje 23 specijalista, a do 2021. godine još 11 specijalista odlazi u mirovinu što će biti teško nadomjestiti novim specijalistima.

U djelatnosti hitne medicine situacija je slična jer se zahtijeva specijalizacija iz hitne medicine i za liječnike i za sestre. Stoga je nedostatan razina specijalističkog obrazovanja zdravstvenih djelatnika poseban problem sustava zdravstvene zaštite na primarnoj razini djelatnosti.

4.3.2. STANJE ZDRAVLJA

Praćenjem provedbe programa obveznih cijepljenja u Hrvatskoj (redovito za svaku godinu, tzv. kalendar cijepljenja) preko izvješća svih cjepitelja (njih više od 1000 u Hrvatskoj) o obavljenim obveznim imunizacijama dobiva se cjelovit uvid u procijepljenost koja mora biti preko 90% i o kojoj bitno ovisi uspješnost suzbijanja bolesti. Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Zadar za 2014. godinu u svim područjima Zadarske županije procijepljenost je veća od 96% što udovoljava zakonom propisanom obuhvatu.

Epidemiloški pokazatelji stanja zdravlja pokazuju nekoliko godina unazad sličan poredak kretanja zaraznih bolesti u Zadarskoj županiji, pa je tako najzastupljenija gripa, a slijede kozice, streptokokne angine i enterokolitisa.

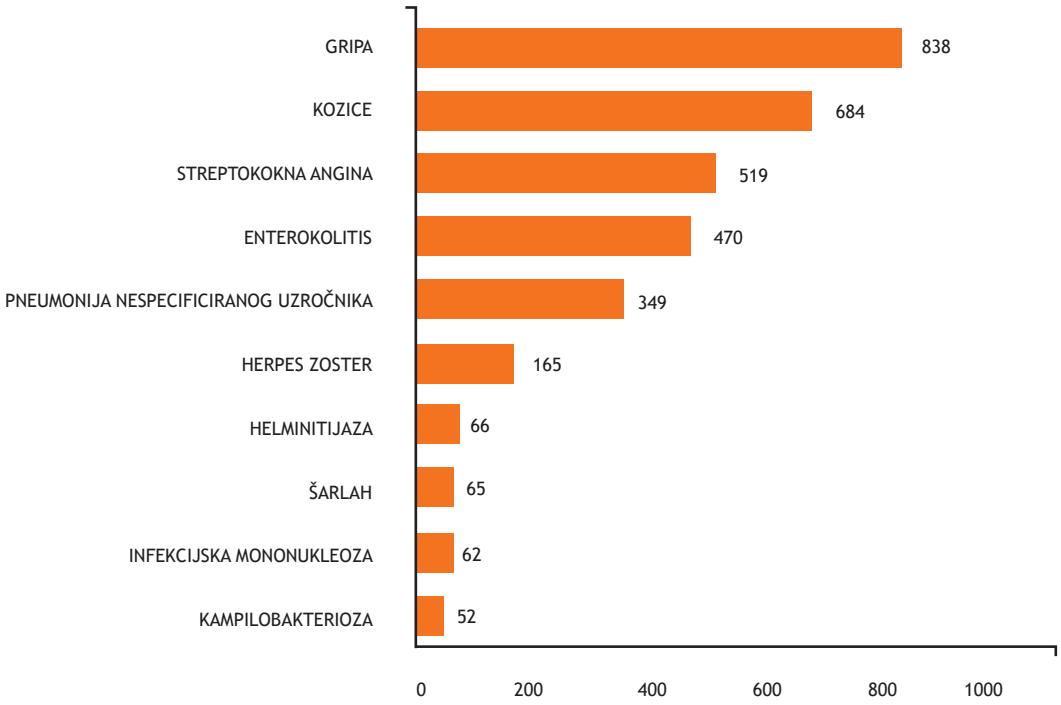

Graf 54: Deset najučestalijih prijavljenih zaraznih bolesti u Zadarskoj županiji u 2014. godini

Izvor i obrada podataka: Zavod za javno zdravstvo Zadar

Prema podacima iz 2014. godine, vodeći uzrok smrtnosti u Zadarskoj županiji jesu bolesti cirkulacijskog sustava (45%), na drugom mjestu su novotvorine (26%), potom slijede ozljede, otrovanja i ostale posljedice vanjskih uzroka (6%), bolesti probavnog sustava (5%) te bolesti dišnog sustava (4%). Stope smrtnosti od navedenih bolesti u Zadarskoj županiji su nešto niže od prosječnih stopa na razini RH, osim kod smrtnosti od ozljeda, otrovanja i ostalih posljedica vanjskih uzroka te bolesti probavnog sustava koje su za 1% više od prosjeka RH. U 2014. godini najviši udio nepoznatog uzroka smrti od 1,7% zabilježen je u Zadarskoj županiji.

U 2014. godini stopa smrtnosti dojenčadi u Zadarskoj županiji iznosi 3,1%. Manju stopu imaju jedino Dubrovačko-neretvanska i Požeško-slavonska županija.

Promatrajući razdoblje 2011. – 2013. godine u Zadarskoj županiji zabilježen je porast stope incidencije raka dojke i raka debelog crijeva kod žena, a raka mokraćnog mjehura kod muškaraca.

Nacionalni program ranog otkrivanja raka dojke pokrenut u rujnu 2006. godine namijenjen je ženama od 50 do 69 godina starosti. Cilj je smanjiti mortalitet od raka dojke 25 – 30%, otkriti tumor u početnom stadiju i poboljšati kvalitetu življenja bolesnica s rakom dojke. Nacionalni program ranog otkrivanja raka vrata maternice koji je započeo s provođenjem u prosincu 2012. godine namijenjen je svim ženama u dobi od 25 do 64 godine starosti .

Nacionalni program ranog otkrivanja raka debelog crijeva pokrenut u listopadu 2007. godine, namijenjen je svim osobama u dobi od 50 do 74 godine.

Prema podacima za 2014. godinu, najizraženiji problem zlouporabe opijata je u Zadarskoj županiji (broj ukupno liječenih na 100.000 stanovnika u dobi od 15-64 godine) sa stopom od 486,3. Potom slijede Istarska županija sa stopom od 474,9, Šibensko-kninska sa 394,0, Primorsko-goranska sa 319,4, Grad Zagreb sa 309,6, Splitsko-dalmatinska sa 295,8 te Dubrovačko-neretvanska sa 264,8, dok su ostale županije ispod hrvatskog prosjeka. Stopa liječenih zbog zlouporabe opijata u 2014. godini za Republiku Hrvatsku iznosi 216,1.
Trening životnih vještina je program primarne prevencije rizičnih ponašanja (pušenja, konzumacije alkohola i zlouporabe droga) koji se temelji na razvoju osobina i uvježbavanju vještina. Program sufinanciran od strane Zadarske županije i Grada Zadra započeo je s provedbom 2010. godine, a tijekom posljednje dvije školske godine u programu su sudjelovale sve osnovne škole Zadarske županije.
Projekt „Mentalno zdravlje za sve“ je financiran u okviru raspoloživih sredstava RH iz dijela prihoda od igara na sreću u području prevencije/ tretmana/liječenja/rehabilitacije ovisnosti i resocijalizacije ovisnika za 2013. godinu, a potom i 2014. godinu. Temelji se na psihosocijalnom tretmanu i dijagnostici osoba sa problemima mentalnog zdravlja, prevenciji mentalnih poremećaja i ovisnosti, izvanbolničkom liječenju i rehabilitaciji ovisnika u Benkovcu, Biogradu n/M, Gračacu, Obrovcu, Pagu i Zadru kroz savjetovališta mentalnog zdravlja.

Zavod za javno zdravstvo Zadarske županije sudjelovao je u provođenju projekata koji su od međunarodnog značaja kao npr. projekt „Jadran“, projekt „HANS“ ,program „Zdrav za 5“ koji je započeo s provođenjem 2012. godine s ciljem prevencije ovisnosti i podizanje razine javno zdravstvene svijesti kod djece osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta.

Važno je istaknuti kako postoje specifične potrebe i mogućnosti ostvarivanja zdravstvene zaštite u Zadarskoj županiji, a to su: potreba za pojačanim brojem timova tijekom turističke sezone; potreba za sanitetskim prijevozom morem; potreba za popunjavanjem mreže javne zdravstvene službe na otocima i područjima posebne državne skrbi; potreba za popunjavanjem mreže javne zdravstvene službe u specijalističkim ordinacijama (pedijatrija, ginekologija, ortodoncija, oralna kirurgija, medicina rada, hitna medicina itd.) te potreba za organizacijom palijativne skrbi.
Također, važno je naglasiti kako se Mreža javne zdravstvene službe teže popunjava u ruralnim područjima i manjim gradovima (Obrovac, Gračac i dr.) te se u budućnosti tijekom planiranja kadrova u zdravstvu treba posvetiti posebna pozornost toj problematici.

Na razini primarne zdravstvene zaštite potrebno je posebnu pozornost posvetiti osiguranju uvjeta (prostornih i kadrovskih) za popunjavanje mreže javne zdravstvene službe u djelatnosti opće obiteljske medicine kao osnovnoj zdravstvenoj djelatnosti koja mora biti najdostupnija najvećem

broju stanovnika.[68]

Kvalitetna hitna medicinska pomoć jedan je od važnijih čimbenika pristupačnosti zdravstvene zaštite općenito pri čemu je pružanje hitne medicinske pomoći na otocima, slabo nastanjenim i izoliranim područjima te na moru, kao i pružanje zdravstvene zaštite i hitne medicinske pomoći turistima značajan problem pristupačnosti sustava zdravstvene zaštite u Zadarskoj županiji. Zdravstvene ustanove su uglavnom koncentrirane u urbanim središtima.

Dosadašnje analize su pokazale kako postoje područja u Zadarskoj županiji gdje određeni broj stanovnika putuje dulje od sat vremena do prve opće ili kliničke bolnice. U Zadarskoj županiji to se prvenstveno odnosi na stanovništvo kontinentalnog dijela, zaleđa i otočnog dijela Zadarske županije.[69]

68/ Ugovorni sadržaji zdravstvene zaštite. Dostupno na : http://www.hzzo.hr/zdravstveni-sustav-rh/zdravstvena-zastita-pokrivena-obveznim-zdravstvenim-osiguranjem/ugovoreni-sadrzaji-zdravstvene-zastite-u-rh/.

69/ Plan zdravstvene zaštite Zadarske županije

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Ograničena dostupnosti zdravstvene zaštite na otocima Zadarske županije i rjetko nasaljenim i udaljenim područjima
Nezadovoljavajuće stanje prostornih uvijeta i opreme za obavljanje zdravstvenih djelatnosti
Problem dostupnosti stručnih kadrova za rad na otocima, rijetko naseljenim i udaljenim područjima
Nedovoljna dostupnost usluga zdravstvene skrbi (ruralno stanovništvo)
Ograničena dostupnost hitne medicine na otocima
Nedostatan broj brodova kojima bi se omogućio prijevoz pacijenata s otoka do kopnene bolnice
Ograničena dostupnost specijalističkog obrazovanja (mali broj specijalizacija)
Ograničena dostupnost palijativne skrbi
Ograničeni kapaciteti Opće bolnice (ljudi i opreme) za pružanje zdravstvenih usluga tijekom turističke sezone
RAZVOJNE POTREBE
Bolje usklađivanje mreža javnih zdravstvenih službi sa specifičnim potrebama za zdravstvenom zaštitom
Veća ulaganja u infrastrukturu i opremu
Osigurati bolje uvjete za zadržavanje zdravstvenih kadrova na otocima, udaljnim i rijetko naseljenim područjima
Poboljšati dostupnost hitne medicine brodskim prijevozom
Poboljšati mogućnost specijalističkog usavršavanja, posebice u općoj obiteljskoj te hitnoj medicini
Poboljšati dostupnost palijativne skrbi na svim razinama djelatnosti
Poboljšati kapacitete opće bolnice i ustanova na razini primarne zdrasvtvene zaštite za pružanje povećanog obujma usluga tijekom turističke sezone
Uvođenje mobilnih timova za područje otoka.

Tablica 84: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za zdravstvenu skrb

Izvor: Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014.-2020.; ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Strukturna obilježja sustava zdravstvene zaštite pokazuju kako u Zadarskoj županiji postoje dobri preduvjeti za razvoj visoko kvalitetnog sustava javne zdravstvene zaštite u svjetlu održivog razvoja. Isto tako postoji i interes iza razvoj privatnih inicijativa (poliklinika) u području zaštite zdravlja što ide u prilog tomu da je Zadarska županija atraktivna i za razvoj zdravstvenog turizma i turističke medicine.
Ako održivi razvoj razumijevamo kao kontinuirani napor postizanja i održavanja ravnoteže između različitih dinamičnih sustava i procesa globalizacije, tada je jasno da postizanje i održavanje zdravlja nije samo briga sustava zdravstvene zaštite.
Pokazatelji stanja zdravlja upućuju na potrebu povećanja preventivnih aktivnosti čija je svrha smanjiti obolijevanja, a posljedično i smrtnost od određenih bolesti te povećati nadzor nad populacijskim skupinama koje su u riziku za nastanak malignih bolesti.

Svijetla točka zadarskog zdravstva su brojni stručnjaci zaposleni u Općoj bolnici Zadar koji, kroz neprestano usavršavanje, podižu kvalitetu zdravstvene zaštite u županiji, ali i privlače brojne druge domaće i inozemne pacijente u zadarsku bolnicu. Zavod za javno zdravstvo Zadarske županije, ali i brojni nacionalni programi aktivno provode brojne projekte i programe podizanja kako javno zdravstvene tako i svijesti o brojnim drugim zdravstvenim problemima i bolestima.

Unatoč potrebi za ulaganjem u postojeću opremu važno je istaknuti kako brojne zdravstvene ustanove na području Zadarske županije ipak imaju na raspolaganju najsuvremeniju opremu za dijagnostiku i zahvate u liječenju širokog spektra bolesti kako to ističu Dželalija i suradnici (2008).[70]

70/ Dželalija B i sur., 2008., Zadarsko zdravstvo u razdoblju od završetka Drugog svjetskog rata do danas (1945. - 2008.) - Med Jad 2008;38(3-4): str. 67-76

4.4. SOCIJALNO BLAGOSTANJE I SOCIJALNA SKRB

Socijalno blagostanje definira se kao „stanje mira i sigurnosti, u kome svaki čovjek, bez obzira na vjeru, rasu, političko uvjerenje, ekonomske uvjete i spol, ima pravo na školovanje i rad koji mu daju mogućnost da živi harmonično u zdravoj okolini i koji mu pružaju osiguranje u bolesti, iznemoglosti i starosti." Uzajamno nadopunjavanje zdravlja i socijalnog blagostanja u konceptu održivog razvoja jedno je od temeljnih načela.

Koncept održivog razvoja jednako se dotiče obitelji i škole, pojedinca i zajednice, sadašnjosti i budućnosti. Ublažavanje siromaštva, demokracija, ljudska prava, zdravlje, ruralni i urbani razvoj i zaštita okoliša samo su neki

od sadržaja s kojima se svi susrećemo kada govorimo o održivom razvoju. Bolest, starost, invaliditet, uzdržavani članovi, nezaposlenost i stanovanje su neki od faktora koji mogu financijski opteretiti osobe i kućanstva dovodeći ih u rizik za razvoj siromaštva i socijalne isključenosti.

Socijalna zaštita obuhvaća sve intervencije javnih ili privatnih tijela koje se provode radi olakšavanja financijskog opterećenja kućanstava i pojedinaca od definiranog niza rizika i potreba, pod uvjetom da ne postoji istodobna uzajamna ni individualna protučinidba (intervencija koja od primatelja socijalne zaštite istodobno zauzvrat traži nešto istovjetne vrijednosti).
Analiza socijalnog stanja stanovništva Zadarske županije za potrebe ovog dokumenta temelji se na podacima koji su prikupljeni, analizirani i obrađeni u suradnji Savjeta za socijalnu skrb Zadarske županije, Upravnog odjela za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije i Agencije za razvoj Zadarske županije ZADRE NOVE.

4.4.1. SOCIJALNI STATUS STANOVNIŠTVA

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku o stanovništvu, glavni izvori sredstava za život (prikazani u Tablici 85) kojima se podmiruju životne potrebe su: prihodi od stalnog rada, prihodi od povremenog rada, prihodi od poljoprivrede, starosna mirovina, ostale mirovine (invalidska mirovina), prihodi od imovine, socijalne naknade, ostali prihodi (od prodaje pokretne i nepokretne imovine) te povremena potpora drugih (neobavezna ili nenovčana pomoć humanitarnog karaktera).

Tablica 85: Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život

Izvor: Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014.-2020., DZS Popis stanovništva 2011.

PODRUČJE	UKUPNO	PRIHODI OD STALNOG RADA	PRIHODI OD POVREMENOG RADA	PRIHODI OD POLJOP-RIVREDE	STAROSNA MIROVINA	OSTALE MIROVINE	PRIHODI OD MIROVINE	SOCIJALNA NAKNADA	OSTALI PRIHODI	POVRE-MENE POTPORA DRUGIH	BEZ PRIHODA	NEPOZNATO
REPUBLIKA HRVATSKA	4284889	1397825	103913	79288	611187	485408	24456	178860	95410	66940	1377746	2808
ZADARSKA ŽUPANIJA	170017	48973	5895	1535	25720	17312	1303	6717	3992	4067	58936	201

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine glavni izvori sredstava za život u Zadarskoj županiji su prihodi od stalnog rada te starosne mirovine.
Broj stanovnika, koji je u mirovini po bilo kojoj osnovi za ostvarenje mirovine, u Zadarskoj županiji u lipnju 2016. godine je 41.189, što je 24,23 % ukupnog stanovništva Zadarske županije. Od toga je njih 29.209 primalo starosnu, 3.787 invalidsku i 8.193 osoba obiteljsku mirovinu. Za usporedbu u rujnu 2006. godine bilo je 32.489 umirovljenika, ili 19,11% stanovnika Zadarske županije.
Prosječna mirovina u Zadarskoj županiji 2016. godine bila je 2.246,51[71] kunu, dok

71/ http://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/publikacije/statisticke_informacije/2016/2/Statisticke_informacijeHZMOa_2_2016_srpanj2016.pdf

je 2006. godine prosječna mirovina u Zadarskoj županiji bila 1.961,82[72] kuna, umanjena za porez i prirez.

Socijalne naknade podrazumijevaju novčana primanja koja dobivaju osobe prema raznim osnovama stjecanja kao što su naknade vezane za nezaposlenost, dječji doplatak, primanja za porodiljni dopust, bolovanja dulja od 42 dana, tjelesno oštećenje i tuđa njega, socijalna pomoć te rehabilitacija i zapošljavanje invalidnih osoba. Socijalne naknade su glavni izvor sredstava za 178.860 stanovnika (4,17%) u Republici Hrvatskoj (prikazani su u Tablici 85), dok je u Zadarskoj županiji taj postotak niži (3,95% ili 6.717 stanovnika).

72/ http://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/publikacije/statisticke_informacije/2006/3/StatistickeinformacijeHZMOa_broj3_2006_listopad2006.pdf

4.4.2. STANJE SOCIJALNE ZAŠTITE

U analizi socijalne zaštite prvo se izdvajaju neki pokazatelji koji na direktan ili indirektan način određene skupine stanovništva stavljaju u veći rizik od siromaštva i socijalne isključenosti.

Jedan od pokazatelja koji bitno utječe na smjer razvoja sustava socijalne skrbi i intervencija koje su neophodne kako bi mjerama socijalne zaštite bile obuhvaćene najranjivije skupine stanovništva su demografski pokazatelji.

Stanovništvo Zadarske županije u posljednjih 20 godina doživljava intenzivne promjene u smislu starenja stanovništva te povećanja broja stanovnika starijeg od 65 godina i smanjenja broja mladog stanovništva što može značajno utjecati na vrstu i oblike usluga socijalne zaštite potrebne stanovništvu.

U Zadarskoj županiji u 28 općina i 6 gradova prema popisu stanovništva iz 2011. godine živi 170.017 stanovnika, od kojih je 31.528 (18,5%) stanovništva starije od 65 godina i taj je broj u stalnom porastu, kako u čitavoj RH tako i u Zadarskoj županiji.

Najveći postotak starijeg stanovništva živi u demografski ugroženim područjima (otoci i rijetko naseljena područja), na 17 naseljenih otoka Zadarske županije (9 općina i jedan grad) živi 20.914 stanovnika od kojih je 27,2% starijih od 65 godina (5.707), što je za 10% više od prosjeka Hrvatske (17,7% stanovništva starijeg od 65 godina).

Najveći postotak stanovništva (35,4%) starijeg od 65 godina u odnosu na ukupan broj stanovnika živi u Općini Sali

Graf 55: Kretanje broja umirovljenika u Zadarskoj županiji u razdoblju 2009. - 2016. godine

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (http://www.mirovinsko.hr/default.aspx?ID=723)

*podaci za 2016. godinu su iz travnja, dok su za ostale godine navedeni podaci iz listopada

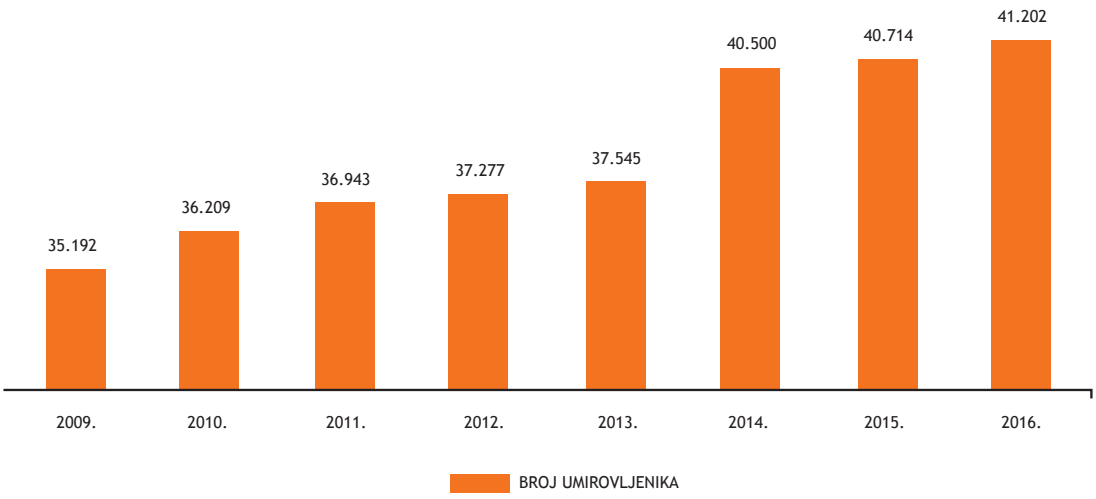

Različitim oblicima socijalne skrbi (institucionalne i izvaninstitucionalne) obuhvaćeno je 1.537 (4,8%) stanovnika starijih od 65 godina.

Programom pomoći i njege Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku u 4 grada i 12 općina (tri otočne) obuhvaćeno je 725 stanovnika starijih od 65 godina. Programom pomoći i njege Grada Zadra obuhvaćeno je 130 stanovnika Grada Zadra uključujući i 4 otočna mjesta. Programom Halo Pomoć obuhvaćeno je 90 osoba Doma Sv. Frane s područja Grada Zadra.

Podaci o stanovništvu koji govore kako 29.509 stanovnika ima poteškoća u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, te da ih 9.527 treba pomoć, a 7.996 koristi pomoć drugih osoba, su izuzetno važni radi planiranja procesa razvoja usluga u području zdravstva, obrazovanja i socijalne skrbi kako bi se u zajednici stvorili uvjeti za najbolju moguću integraciju u zajednicu. Širenje mreže usluga u zajednici pridonosi samostalnom životu pojedinih društvenih skupina (primjerice, osoba s invaliditetom, psihički bolesnih odraslih osoba i dr.), ali i usklađivanju radne i obiteljske uloge onih obitelji koje imaju članove koji ovise o skrbi drugih.

Rizici od siromaštva i socijalne isključenosti posebno su izložene osobe s invaliditetom. Prema dostupnim podacima sustava socijalne skrbi, osobe s invaliditetom u najvećem broju (80%) žive u obitelji, dok ih oko 19% živi samo, a svega 0,1% ima udomitelja ili skrbnika. U nezadovoljavajućim uvjetima stanovanja živi oko 15% osoba s invaliditetom.

4.4.3.STRUKTURNA OBILJEŽJA SUSTAVA SOCIJALNE SKRBI

Djelatnost socijalne skrbi obavljaju: ustanove socijalne skrbi, udruge, vjerske zajednice, druge pravne osobe, obrtnici, fizičke osobe kao profesionalnu djelatnost te udomiteljske obitelji. Sustav socijalne skrbi čine ustanove socijalne skrbi razvrstane u četiri kategorije:

1) centri za socijalnu skrb,
2) domovi socijalne skrbi,
3) centri za pružanje usluga u zajednici,
4) centri za pomoć u kući.

VRSTA USTANOVE	Ravnatelj, predstojnik podružnice, voditelj ureda centra za socijalnu skrb
1	2
1. Centri za socijalnu skrb - ukupno	7
2. Domovi socijalne skrbi - ukupno (2.1. do 2.7.)	7
- državni (osnivač ministarstvo)	
(2.1.1.+2.2.1.+2.3.1.+2.4.1.+2.5.1.+2.6.1.+2.7.1.)	4
- nedržavni (osnivači županije, gradovi ili neke druge pravne osobe) (2.1.2.+2.2.2.+2.3.2.+2.4.2+2.5.2.+2.6.2.+2.7.2.)	3
2.1. Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi	
2.1.1. državni	
2.1.2. nedržavni	
2.2. Domovi za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju	
2.2.1. državni (Dom za odgoj mladeži Zadar)	1
2.2.2. nedržavni	
2.3. Domovi za tjelesno ili mentalno oštećenu djecu i odrasle osobe	
2.3.1. državni (Centar za rehabilitaciju sv. Filip i Jakov)	1
2.3.2. nedržavni	
2.4. Domovi za starije i nemoćne osobe	
2.4.1. državni	
2.4.2. nedržavni (Dom za starije i nemoćne Zadar)	1
2.5. Domovi za psihički bolesne odrasle osobe	
2.5.1. državni (Dom za odrasle osobe sv. Frane i Dom za odrasle osobe Zemunik	2
2.5.2. nedržavni (Dom za starije Psih. Bolnice Ugljan)	1
2.6. Domovi za ovisnike o alkoholu, drogama i drugim opojnim sredstvima	
2.6.1. državni	
2.6.2. nedržavni	
2.7. Domovi za djecu i odrasle osobe - žrtve obiteljskog nasilja	
2.7.1. državni	
2.7.2. nedržavni (Udruga za pomoć ženama i djeci žrtvama nasilja DUGA)	1
3. Centri za pružanje usluga u zajednici	
3.1. državni	
3.2. nedržavni	
4. Centri za pomoć u kući	
4.1. državni (Centar za pomoć i njegu u kući sv. Ante Benkovac)	1
4.2. nedržavni	
S V E G A (1. + 4.)	15

Tablica 86: Ustanove socijalne skrbi u Zadarskoj županiji 2015. godine

Izvor: Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014.-2020.

	Stručni radnici	Računovodstveno-administrativni radnici	Tehnički i pomoćni radnici	UKUPNO ZAPOSLENICI (2 DO 5)
	3	4	5	
	47	8	11	73
	150	18	171	346
	110	14	86	214
	40	4	85	132
	21	2	7	31
	21	4	47	73
	25	4	83	113
	68	8	32	110
	13	0	2	16
		0		
	2	0	0	3
		0		
	8	0	2	11
	205	26	184	430

U Zadarskoj županiji, u ustanovama socijalne skrbi, zaposleno je 430 osoba od kojih su značajan dio socijalni radnici koji djelatnost obavljaju sukladno prihvaćenim standardima. Često naglašavan problem od strane struke je nedovoljan broj socijalnih radnika koji je potreban za kvalitetno obavljanje poslova.
U prosjeku na jednog stručnog radnika, kojih je u centrima socijalne skrbi Zadarske županije u 2015. godini bilo ukupno 47, prosječno gravitira oko 3600 stanovnika. Prema podacima (procjenama) standard u EU zemljama u prosjeku se kreće u okviru 1 stručni radnik / 3000-4000 stanovnika. Ovdje svakako treba uzeti u obzir i sve ostale kriterije za utvrđivanje broja stručnih radnika na području pojedinih županija koje su vrlo raznolike i specifične (otoci, rijetko naseljena područja, prometna povezanost).

Tablica 87: Odnos gravitirajućeg broja stanovništva i socijalnih radnika zaposlenih u centrima (i podružnicama) socijalne skrbi ZŽ 2016. godine

Izvor: UO za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije, CZSS Zadar, Biograd i Benkovac

Centar za socijalnu skrb	Lokacija	Socijalni radnici	Gravitirajući broj stanovnika
Zadar	Zadar	21	123.319
	Gračac	3	4.690
	Obrovac	3	4.323
	Pag	1	5.398
Biograd		4	17.141
Benkovac		4	15.146
UKUPNO		36	170.017

Potreba za individualiziranim pristupom u skrbi za najranjivije skupine stanovništva svakako zahtijeva propitivanje standarda broja socijalnih radnika i kriterija za izradu standarda kvalitete socijalne skrbi.

Veliki izazov s kojim se susreće sustav socijalne skrbi je smanjiti ulazak u institucije i povećati izlazak iz institucija u nove oblike skrbi, posebno stimulirajući obiteljsku reintegraciju (uz garanciju jedne ili više usluga podrške obitelji u lokalnoj zajednici), što bi trebalo biti usklađeno s prioritetima razvoja mreže usluga na lokalnoj razini.
Cjelokupnom sustavu socijalne skrbi potrebna je pomoć Grada Zadra i Zadarske županije u vidu osiguravanja prostora (npr. prostor za savjetovalište, stanovi, itd.), financijske pomoći prilikom nabave nove opreme, organizacije prijevoza i sl.
Na području Zadarske županije razvijena je mreža centara socijalne skrbi (Tablica 87) koju čine Centar za socijalnu skrb Zadar s podružnicama: Gračac, Obrovac i Pag, Centar za socijalnu skrb Biograd n/M i Centar za socijalnu skrb Benkovac.
Osim centara socijalne skrbi djeluju i domovi socijalne skrbi koji se osnivaju kao javne ustanove za obavljanje socijalnih usluga, između ostalih i usluge smještaja (trajnog i privremenog). U Zadarskoj županiji ima šest domova socijalne skrbi koji pružaju i usluge smještaja korisnika:

- Dom za starije i nemoćne osobe Zadar
- Dom za psihički bolesne odrasle osobe Sv. Frane Zadar

- Dom za psihički bolesne odrasle osobe Zemunik
- Centar za rehabilitaciju Sv. Filip i Jakov
- Dom za odgoj djece i mladeži Zadar
- Dom za starije i nemoćne Ivan Pavao II, Biljane Donje, Grad Benkovac

Za skrb stanovništva starije životne dobi na području županije brinu se ustanove socijalne skrbi od kojih je najveći Dom za starije i nemoćne Zadar, osnovan od strane Županije s kapacitetom za 331 osobu, novootvorena privatna ustanova Dom Ivan Pavao II u Biljanima Donjim s mogućnošću smještaja 134 osobe te brojni obiteljski domovi sa smještajnim kapacitetom za 282 korisnika.
Uslugom dugotrajnog (stalnog) smještaja obuhvaćeni su korisnici Doma za starije i nemoćne Zadar s dvije otočne podružnice na Ugljanu (podružnica Preko) i na Dugom otoku (podružnica Sali) gdje je trenutno smješteno 371 osoba ili 1,17% stanovništva od 65 i više godina. Za dostizanje nacionalnog prosjeka od 2, 38% stanovnika od ukupnog broja stanovništva od 65 godina i više (31.528) u Zadarskoj županiji potrebno je ukupno osigurati kapacitete za 750 korisnika u domovima socijalne skrbi. Zadarska županija stoga je, u Strategiji skrbi za starije i nemoćne, uvrštena među 13 županija u kojim je potrebno razvijati institucijsku skrb za starije i nemoćne.
Po podacima Doma za starije i nemoćne Zadar osobit problem predstavlja smještaj i skrb za korisnike oboljele od Alzheimerove i ostalih demencija što se može vidjeti po porastu zahtjeva za smještaj. Slijedom toga, u ustanovi smatraju da je prioritet osnovati specijalizirani odjel te osigurati infrastrukturne uvjete za siguran smještaj i primjerenu skrb za dementne osobe. Osnivanje Gerontološkog centra u Domu za starije i nemoćne također se nameće kao potreba budućeg razvoja različitih izvaninstitucionalnih usluga koje će posredno utjecati na što duže zadržavanje budućih korisnika u vlastitom domu.
Osim gore navedenih nedostatni su i kapaciteti za institucionalni smještaj djece bez roditeljske skrbi. Tijekom procjene i analize stanja socijalne skrbi u Zadarskoj županiji stručnjaci su dali ovakvo mišljenje: „Iz prikazanih podataka evidentno je da na području Zadarske županije nedostaje institucionalni smještaj za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi što se do sada osiguravalo smještajem djece u domove i udomiteljske obitelji izvan područja naše županije. Vodeći računa o potrebi osiguranja kapaciteta potrebno je raditi na jačanju vaninstitucionalnog oblika skrbi i proširivanju mreže udomitelja za djecu i specijaliziranog udomiteljstva u županiji kako se djeca ne bi izdvajala iz poznatog okruženja“[73].
Vrlo je značajan i podatak Centra za socijalnu skrb o intervencijama obiteljsko pravne zaštite[74] gdje je utvrđeno kako je u Zadarskoj županiji bilo gotovo 300 intervencija djelatnika centara u obiteljskom okruženju, u prosjeku jedna intervencija dnevno u 2013. godini. Problematika nasilja u obitelji utvrđena je kao jedan od pet javnozdravstvenih prioriteta na području Zadarske županije, a ovi podaci pokazuju kako obitelj treba pomoć stručnjaka u suočavanju s izazovima na koje ne mogu sami odgovoriti jer nemaju potrebnu snagu, volju ili znanje.
Uz postojećih šest domova socijalne skrbi djeluje i jedan odjel za dugotrajni smještaj Psihijatrijske bolnice Ugljan koja je 2003. godine dobila rješenja za

73/ Savjet za socijalnu skrb Zadarske županije, mišljenje člana o razvoju mreže socijalnih usluga i Centra za socijalnu skrb Biograd na Moru.

74/ Podaci CZSS Zadar, Benkovac, Biograd n/M iz rada službi Obiteljsko pravne zaštite za razdoblje od 1. siječnja do 31. prosinca 2013. godine.

Tablica 88: Tablica pristupa i korištenja socijalnih usluga prema kategorijama u 2014. godini

Izvor: Socijalni plan Zadarske županije 2015.-2020.

obavljanje usluge dugotrajnog smještaja za maksimalno 20 psihički bolesnih odraslih osoba. Uza sve navedene djeluju i Centar za pomoć i njegu u kući čiji je osnivač Grad Benkovac i Dnevni centar za starije osobe Arka u Sv. Filipu i Jakovu. U Tablici 88 navedeni su podaci o usluzi smještaja koju pružaju ustanove socijalne skrbi sukladno korisničkim skupinama unutar kojih se analiziralo stanje socijalne zaštite na području Zadarske županije. To su ujedno i skupine koje su u najvećem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.

INSTITUCIJSKA SKRB: USLUGA SMJEŠTAJA (DUGOTRAJNOG I PRIVREMENOG) U ZADARSKOJ ŽUPANIJI U 2014. GODINI

KORISNIČKA SKUPINA	INSTITUCIJA	DJECA S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU			OSOBE S TJELESNIM I INTELEKTUALNIM OŠTEĆENJIMA			STARIJE I NEMOĆNE OSOBE			PSIHIČKI BOLESNE ODRASLE OSOBE/ OSOBE S MENTALNIM OŠTEĆENJIMA		
		Kapacitet	Broj korisnika	Lista čekanja	Kapacitet	Broj korisnika	Lista čekanja	Kapacitet	Broj korisnika	Lista čekanja	Kapacitet	Broj korisnika	Lista čekanja
Stariji i nemoćni	Dom za starije i nemoćne Zadar							331	331	540			
	Dom za starije i nemoćne Preko							21	21	81			
	Dom za starije i nemoćne Sali							20	20	33			
	Obiteljski domovi (do 20 osoba)							380	277				
	Udomiteljske obitelji								36				
Osobe s invaliditetom	Dom za odrasle osobe Zemunik										150	150	110
	Dom za odrasle osobe Sv. Frane Zadar										64	62	120
	Psihijatrijska bolnica Ugljan					50							
	Udomiteljske obitelji				4	4							
	Centar za rehabilitaciju Sv.Filip i Jakov				80	95	24						
Djeca,mladi i obitelj	Dom za odgoj djece i mladež Zadar	16	16	15									
UKUPNO		16	16	15	84	149	24	372	685	1654	214	212	230

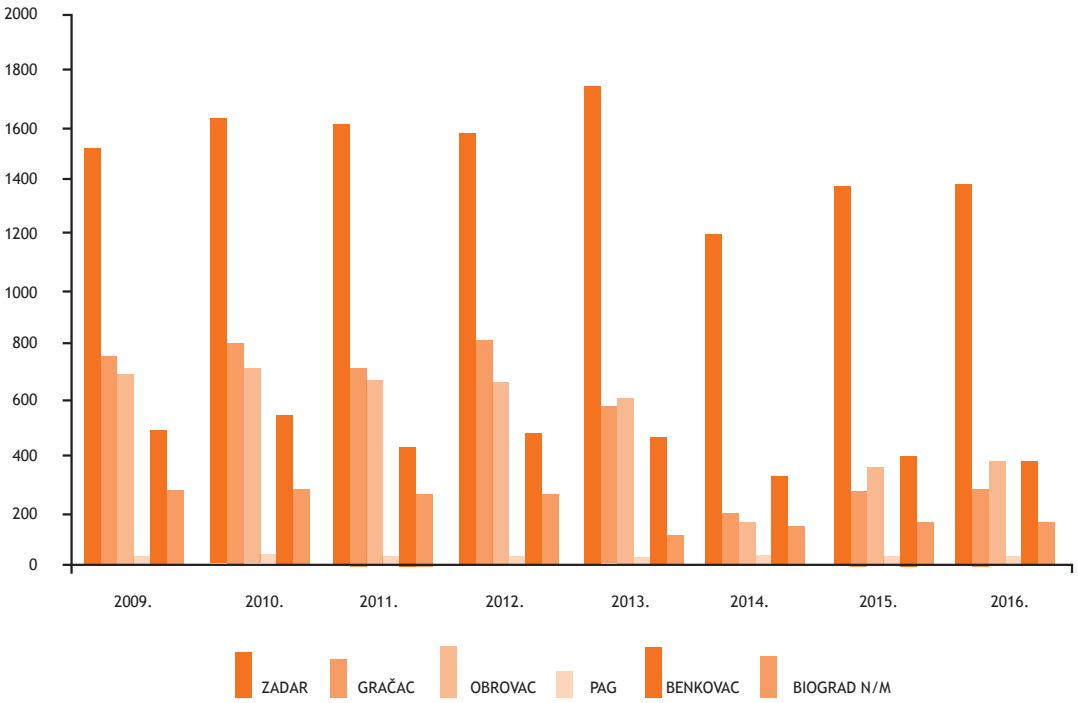

Graf 56: Broj osoba obuhvaćenih stalnom socijalnom pomoći po podružnicama u razdoblju 2009.-2016. godine

Izvor: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku

Promatrajući trend kretanja broja korisnika obuhvaćenih socijalnom skrbi (Graf 55), Zadarska županija bilježi izrazitiji pad u 2014. godini te ponovno povećanje broja korisnika u 2015. i 2016. godini. U razdoblju od 2008. do 2014. godine broj korisnika stalne socijalne pomoći na području Zadarske županije smanjio se za 28,5%, a najveći pad broja korisnika zabilježen je u Biogradu gdje se broj korisnika gotovo prepolovio. Najveći broj korisnika socijalne skrbi u 2016. zabilježen je u Zadru, dok je na drugom mjestu Benkovac zatim slijedi Obrovac, Gračac, Biograd n/M i Pag.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedostatni kapaciteti za smještaj starijih i nemoćnih u institucije (liste čekanja za domove socijalne skrbi)
Nedovoljan broj stručnih radnika (posebice socijalnih radnika) po ustanovama
Nejednaka dostupnost usluga na području zadarske županije (urbano ruralno stanovništvo)
Needuciranost socijalnih udruga o korištenju EU fondova za provedbu programa i projekata
Nedostatni kapaciteti za pružanje usluga institucionalne skrbi za starije i nemoćne
Nedostatan broj odjela specijaliziranih za osobe oboljele od Alzheimerove bolesti i drugih demencija
Neriješeno pitanje palijativne skrbi
Nedostaje centar za rehabilitaciju i sustavno pružanje pomoći djeci s teškoćama
Potreba za veteranskim centrima (branitelji)
Nedostatak međuresorne suradnje

Tablica 89: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za socijalnu skrb

Izvor: Socijalni plan Zadarske županije 2015. - 2020.; Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014. - 2020., ZADRA NOVA

Nedostatan broj specijaliziranih timova za mentalno zdravlje, za sve populacijske skupine, posebice mladeži i djece
Relativna zatvorenost ustanova socijalne skrbi prema zajednici
Nedostatan broj obiteljskih domova za stare i nemoćne

RAZVOJNE POTREBE
Izgradnja novih ili prenamjena nekretnina u gradskom vlasništvu u ustanove socijalne skrbi
Povećati broj stručnih radnika po ustanovama i u sustavu socijalne skrbi
Povećati dostupnost socijalnih usluga na ruralnim područjima
Dodatno educirati socijalne udruge o iskorištavanju EU fondova
Povećati broj odjela u domovima socijalne skrbi specijaliziranih za osobe oboljele od Alzheimerove bolesti i drugih demencija
Osigurati kapacitete za pružanje usluga institucionalne skrbi za starije i nemoćne
Izgradnja centra za rehabilitaciju i sustavno pružanje pomoći djeci s teškoćama u razvoju
Osigurati prostor za veteranski centar koji bi omogućio braniteljima svu potrebnu pomoć i socijalne usluge
Razvijati programe rane intervencije za skrb o djeci do treće godine života
Poticati izvaninstitucionalne oblike skrbi
Poticati razvoj obiteljskih domova za skrb o starijima
U trajno stručno usavršavanje uključiti i pružatelje usluga socijalne skrbi izvan institucije (obiteljski domovi, udruge koje provode određeni program)
Povećati kapacitete za smještaj korisnika u male obiteljske domove za stare i nemoćne do 20 korisnika
Poboljšati kapacitete (infrastrukturne uvjete i ljudske resurse) u domovima socijalne skrbi za institucionalni smještaj starijih osoba s demencijama

ZAKLJUČAK

Sustav socijalne skrbi u Zadarskoj županiji ima svoje specifičnosti (otoci, rijetko naseljena područja…) koje značajno utječu na organizaciju rada ustanova koje čine taj sustav. Kao razvojna potreba nametnulo se povećanje kapaciteta institucionalnog smještaja bar do državnog prosjeka jer je Zadarska županija jedna od 13 hrvatskih županija u kojima treba podizati kapacitete za institucionalni smještaj starijeg stanovništva.

Osim institucionalnog, planira se poticanje razvijanja različitih oblika izvaninstitucionalne skrbi te bi se umrežavanjem aktivnosti različitih pružatelja socijalnih usluga, uključujući i civilni sektor, razvijali kapaciteti i za bolje iskorištavanje sredstava iz EU fondova namijenjenih smanjivanju različitih oblika socijalne isključenosti i siromaštva.

Analiza izvaninstitucionalnih usluga za različite populacijske skupine pokazuje kako su upravo domovi socijalne skrbi sa svojim stručnim kapacitetima i infrastrukturom ključni za razvoj širokog spektra kvalitetnih usluga u zajednici: od dnevnog i poludnevnog boravka, halo pomoći, psihorehabilitacijskih programa

za mentalno oštećene osobe itd. Općenito bi se moglo reći kako su ustanove socijalne skrbi ključni nositelji razvoja socijalnih usluga na području županije te kao takvi i ključni partneri jedinicama lokalne samouprave (gradovima i općinama) u razvoju socijalnih usluga i socijalne infrastrukture na njihovom području. S obzirom na činjenicu da je većina stanovništva smještena u urbanim sredinama prioritetno je poboljšati infrastrukturne kapacitete na lokacijama gdje je već razvijena mreža centara socijalne skrbi (Zadar, Benkovac i Biograd na Moru).

Ono što svakako treba istaknuti kao prednost ovog sektora jest zainteresiranost djelatnika socijalnih ustanova za razvoj i unapređenje usluga njihovih ustanova. Međusobnim umrežavanjem nastoje prebroditi poteškoće (uglavnom financijske) s kojima se susreću i kroz različite zajedničke projekte postići svoj maksimum prilikom pružanja usluga korisnicima.

5. UPRAVLJANJE RAZVOJEM

Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14) utvrđuje kako je jedinica područne (regionalne) samouprave nositelj razvoja na regionalnoj razini. Prilikom planiranja razvoja, jedinica regionalne samouprave surađuje s jedinicama lokalne samouprave sa svojeg područja. Uz jedinice regionalne i lokalne samouprave značajnu ulogu u upravljanju razvojem imaju i tijela državne uprave, institucije javnog, privatnog i civilnog sektora, regionalna razvojna agencija, lokalne specijalizirane agencije te lokalne akcijske grupe.

5.1. STRUKTURA DRŽAVNE ADMINISTRACIJE

Temeljem odredbi Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 36/09, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12), kojim se uređuju jedinice lokalne samouprave i jedinice područne (regionalne) samouprave i Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (NN 86/06, 125/06, 16/07, 46/10, 95/08, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13, 110/15) na području Republike Hrvatske ustrojeno je 20 županija, 127 gradova, 428 općina i Grad Zagreb kao glavni grad RH, koji je posebna i jedinstvena, teritorijalna i ustrojna jedinica, čije se ustrojstvo uređuje Zakonom o Gradu Zagrebu (NN 62/01, 125/08, 36/09, 119/14).
Na temelju Zakona o sustavu državne uprave (NN 150/11, 12/13) i Zakona o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih središnjih tijela državne uprave (NN 150/11, 22/12, 39/13, 125/13, 148/13), kojim se uređuje ustrojstvo i poslovi državne uprave i način njihova obavljanja, osnovana su tijela državne uprave; ministarstva, državni uredi, državne upravne organizacije i uredi državne uprave u županijama. Obavljanje poslova državne uprave nadzire i usklađuje Vlada Republike Hrvatske.
Ministarstva su, uz državne urede i državne upravne organizacije, jedno od središnjih tijela državne uprave. Predstavnik i upravitelj radom ministarstva je ministar, koji je ujedno i član Vlade.

Ministarstva Republike Hrvatske su kako slijede:
1. Ministarstvo financija
2. Ministarstvo obrane
3. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova
4. Ministarstvo unutarnjih poslova
5. Ministarstvo pravosuđa
6. Ministarstvo uprave
7. Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta
8. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
9. Ministarstva za demografiju, obitelji, mlade i socijalnu politiku
10. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava
11. Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture
12. Ministarstvo poljoprivrede

13. Ministarstvo turizma
14. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike
15. Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja
16. Ministarstvo hrvatskih branitelja
17. Ministarstvo državne imovine
18. Ministarstvo zdravstva
19. Ministarstvo znanosti i obrazovanja
20. Ministarstvo kulture

Državni uredi su sljedeći:
1. Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje
2. Središnji državni ured za javnu nabavu
3. Središnji državni ured za šport
4. Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske
5. Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva

Državne upravne organizacije su kako slijede:
1. Državna geodetska uprava
2. Državni hidrometeorološki zavod
3. Državni zavod za intelektualno vlasništvo
4. Državni zavod za mjeriteljstvo
5. Državni zavod za statistiku
6. Državni zavod za radiološku i nuklearnu sigurnost
7. Državna uprava za zaštitu i spašavanje

Svaka od gore navedenih državnih institucija osniva vlastite područne urede, ako za to postoji potreba, a njihove funkcije su da provode Zakon, donose provedbene propise, obavljaju nadzor i slične stručne poslove. Upravni sustav na državnoj razini u okviru političkog sustava uređen je sljedećim propisima:
1. Ustav Republike Hrvatske
2. Poslovnik Hrvatskog Sabora
3. Zakon o Vladi Republike Hrvatske
4. Zakon o sustavu državne uprave
5. Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih organa državne uprave

5.2. URED DRŽAVNE UPRAVE U ZADARSKOJ ŽUPANIJI

Za obavljanje poslova državne uprave na području jedinice područne (regionalne) samouprave ustrojavaju se uredi državne uprave kao prvostupanjska tijela, koja obavljaju poslove državne uprave, a koji nisu u nadležnosti središnjih tijela državne uprave (ministarstva i državne upravne organizacije). Uredom državne uprave upravlja Predstojnik Ureda, koji brine

o provedbi zakona i drugih propisa, nadzire zakonitost i pravovremenost obavljanja poslova, provodi neposredan nadzor nad radom Ureda. Ured državne uprave u Zadarskoj županiji je prvostupanjsko tijelo državne uprave na području Zadarske županije.
Osnovne unutarnje ustrojstvene jedinice Ureda državne uprave u Zadarskoj županiji su:

Sjedište Ureda državne uprave Zadarske županije je u gradu Zadru, dok se ispostave Ureda državne uprave Zadarske županije nalaze u Benkovcu, Biogradu, Gračacu, Obrovcu i Pagu.

1. Predstojnik Ureda

2. Služba za zajedničke poslove (ustrojstvene jedinice službe su):
I. Odjel za opće, kadrovske, administrativne, pomoćno-tehničke i poslove nadzora
II. Odjel za planske, materijalno-financijske, računovodstvene i informatičke poslove

3. Služba za gospodarstvo i imovinsko-pravne poslove (ustrojstvene jedinice službe su):
I. Odjel za gospodarstvo
II. Odsjek za ugostiteljstvo i turizam
III. Odjel za obnovu i stambeno zbrinjavanje
IV. Odjel za imovinsko-pravne poslove

4. Služba za društvene djelatnosti (ustrojstvene jedinice službe su):
I. Odjel za rad, zdravstvo i socijalnu skrb
II. Odjel za prosvjetu, kulturu i sport
III. Odjel za hrvatske branitelje

5. Služba za opću upravu (ustrojstvene jedinice službe su):
I. Odjel za udruge građana i besplatnu pravnu pomoć
II. Odjel za osobna stanja građana, matičarstvo i popise birača

5.3. ZADARSKA ŽUPANIJA

Zadarska županija je jedinica područne (regionalne) samouprave čije područje predstavlja prirodnu, povijesnu, prometnu, gospodarsku, društvenu i samoupravnu cjelinu. Djelokrug rada, ustrojstvo, način rada županijskih tijela, nadzor nad njihovim aktima i radom te druga pitanja koja su od značaja za rad područne samouprave uređena su Zakonom o lokalnoj i područnoj samoupravi (NN 33/01, 66/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 15/11, 144/12, 19/13) te podzakonskim aktima kojima se pobliže uređuje samoupravni djelokrug županije. Županija kao pravna osoba samostalna je u odlučivanju u poslovima iz svog samoupravnog djelokruga u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, a podliježe samo nadzoru ustavnosti i zakonitosti ovlaštenih državnih tijela.

Broj stanovnika Zadarske županije 1991. godine bio je 214.777 te se isti značajno smanjio u 2001. godini na 162.045. Od 2001. godine se broj stanovnika postupno **povećavao do 2010. godine (176.316), da bi u 2011. godini ponovo opao i iznosi 170.017 (Graf 52).**

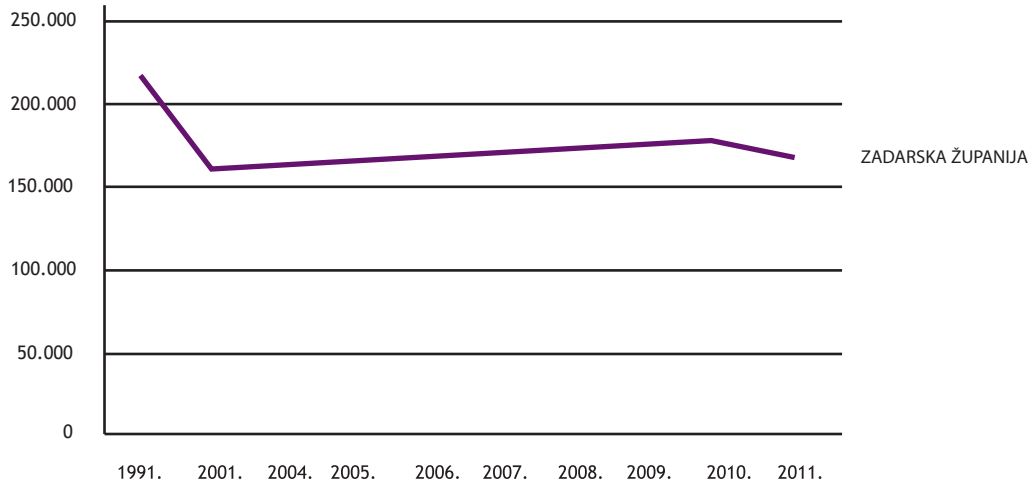

Graf 57: Kretanje broja stanovnika Zadarske županije za razdoblje 1991.-2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku

Temeljem Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14), upravljanje razvojem na regionalnoj razini u nadležnosti je županije kao nositelja razvoja. Županija u svom samoupravnom djelokrugu obavlja poslove od područnog (regionalnog) značaja, a osobito poslove koji se odnose na:

- Obrazovanje
- Zdravstvo
- Prostorno i urbanističko planiranje
- Gospodarski razvoj
- Promet i prometnu infrastrukturu
- Održavanje javnih cesta
- Planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova
- Izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, drugih akata vezanih uz gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja za područje županije izvan područja velikoga grada
- Ostale poslove sukladno posebnim zakonima.

Tijela Zadarske županije su: Županijska skupština, Župan te upravni odjeli i službe. Za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga Zadarske županije, kao i poslova državne uprave prenijetih na Županiju, ustrojavaju se upravni odjeli i službe (upravna tijela), i to:

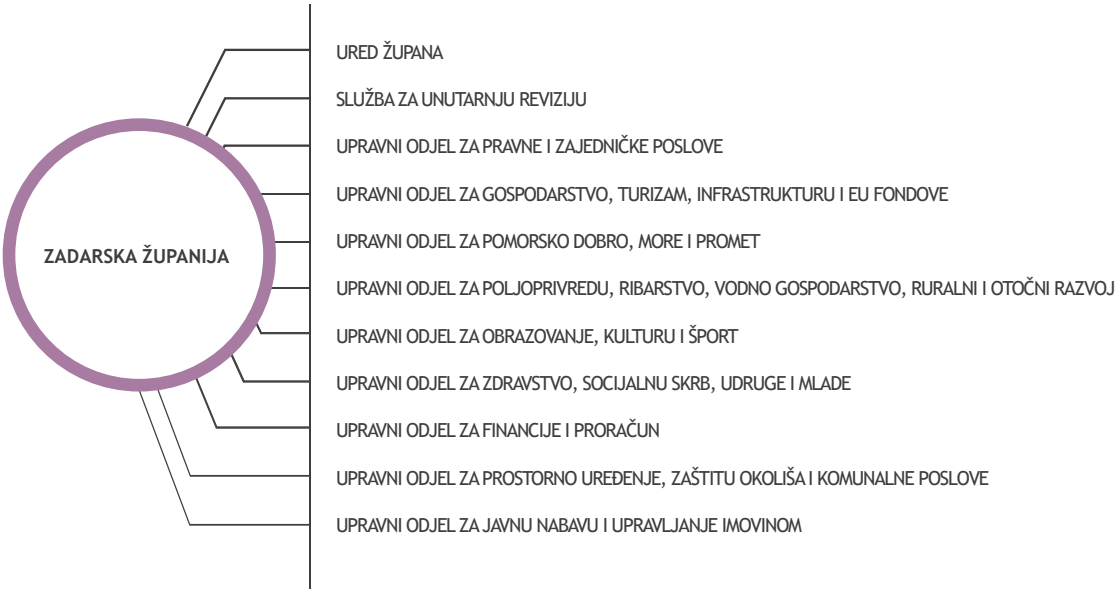

Upravni odjel za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove zadužen je, među ostalim, za administrativne, upravne i stručne poslove koji se odnose na razvoj i strateško planiranje, provođenje nadzora nad realizacijom istih, sudjelovanje u izradi strateških razvojnih dokumenata na nacionalnoj i NUTS 2 razini, sudjelovanje u radu razvojnih partnerskih vijeća na svim razinama te pripremi i provođenju projekata u okviru EU programa i fondova. Osim u Upravnom odjelu za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove, razvojna politika se oblikuje i provodi preko svih ostalih županijskih tijela, u skladu s ovlastima utvrđenim zakonskim propisima o jedinicama područne (regionalne) samouprave. Svi navedeni odjeli sudjeluju u programima vezanim za područja od posebne državne skrbi, koji se uglavnom odnose na komunalnu (voda, struja, promet), društvenu (škola, ambulanta) te gospodarsku (poljoprivreda, malo i srednje poduzetništvo) infrastrukturu. Ukupan broj zaposlenih osoba u županijskim tijelima Zadarske županije na dan 29. lipnja 2016. godine je 152, od čega je 142 službenika[75], 3 dužnosnika te 7 namještenika.

Sukladno Zakonu, Županija može osnivati ustanove, trgovačka društva i druge pravne osobe za obavljanje odgovarajućih poslova iz svoga samoupravnog djelokruga. Zadarska županija osnivač je 46 škola (od čega 27 osnovnih i 19 srednjih škola), srednjoškolskog đačkog doma, 8 institucija u području zdravstva i socijalne skrbi (Opća bolnica Zadar, Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru, Psihijatrijska bolnica Ugljan, Dom zdravlja Zadarske županije, Dom za starije i nemoćne osobe Zadar, Zavod za javno zdravstvo, Ljekarna Zadar,

75/ Od ukupnog broja službenika njih čak 42 zaposleno je na određeno vrijeme na poslovima tzv. „legalizacije“, odnosno rješavanja zahtjeva stranaka podnesenih temeljem Zakona o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama (NN 86/12, 143/13).

Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije), 2 institucije iz područja kulture (Narodni muzej i Kazalište lutaka), Županijske lučke uprave, Županijske uprave za ceste, Agencije za razvoj Zadarske županije ZADRE NOVE, kojoj su osnivači Zadarska županija i Grad Zadar, zatim Agencije za ruralni razvoj AGRRA-e, Ustanove za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVACIJA-e, Zavoda za prostorno uređenje Zadarske županije te Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode Zadarske županije NATURA JADERA. U županiji, osim navedenih, djeluju i trgovačka društva kojima je Zadarska županija suvlasnik, a to su Ceste Zadarske županije d.o.o., Zračna luka Zadar d.o.o. te Eko d.o.o. Zadar. Županija nadzire rad i vodi brigu o racionalnom i zakonitom radu tih ustanova i pravnih osoba.

ŽUPANIJSKA SKUPŠTINA ZADARSKE ŽUPANIJE

Županijska skupština Zadarske županije je predstavničko tijelo građana i tijelo Županije koje donosi opće i druge akte sukladno zakonu te obavlja i druge poslove u skladu s ustavom, zakonom i statutom. Skupština:

1. donosi Statut Županije;
2. donosi Poslovnik o svom radu;
3. donosi opće akte i druge odluke kojima se uređuju pitanja iz samoupravnog djelokruga Županije;
4. bira i razrješuje predsjednika i potpredsjednika Skupštine;
5. osniva i bira članove radnih tijela te imenuje i razrješuje druge osobe određene zakonom i drugim propisima;
6. određuje ustrojstvo i djelokrug upravnih tijela Županije;
7. osniva javne ustanove i druge pravne osobe za obavljanje gospodarskih, društvenih, komunalnih i drugih djelatnosti od interesa za Županiju;
8. donosi proračun i odluku o izvršenju proračuna;
9. donosi polugodišnji i godišnji izvještaj o izvršenju proračuna;
10. donosi odluku o stjecanju i otuđenju pokretnina i nekretnina Županije čija ukupna vrijednost prelazi 0,5%, odnosno čija je pojedinačna vrijednost veća od 1.000.000 (jedan milijun) kuna od iznosa prihoda bez primitka ostvarenih u godini koja prethodi godini u kojoj se odlučuje o stjecanju i otuđivanju pokretnina i nekretnina, odnosno raspolaganju ostalom imovinom, te ako je stjecanje i otuđivanje nekretnina i pokretnina te raspolaganje ostalom imovinom planirano u proračunu Županije i provedeno u skladu sa zakonskim propisima;
11. daje autentično tumačenje statuta i drugih akata koje donosi;
12. nadzire ukupno materijalno i financijsko poslovanje Županije;
13. daje suglasnost na zaduženja ustanova i pravnih osoba čiji je osnivač Zadarska županija;
14. obavlja i druge poslove koji su zakonom ili drugim propisom stavljeni u nadležnost Skupštine.

Stalna radna tijela Županijske skupštine Zadarske županije su Mandatno

povjerenstvo, Odbor za izbor i imenovanja, Odbor za statut i poslovnik, Odbor za financije i proračun, Odbor za dodjelu javnih priznanja, Odbor za zdravstvo i socijalnu skrb, Odbor za gospodarstvo, Odbor za pomorstvo i turizam, Odbor za poljoprivredu, Odbor za Europske integracije, Odbor za školstvo i kulturu, Koordinacija za ljudska prava, Povjerenstvo za ravnopravnost spolova, Odbor za koordinaciju s udrugama proizašlim iz Domovinskog rata te Odbor za umirovljenike. Ostala radna tijela Skupštine su Antikorupcijsko povjerenstvo, Kulturno vijeće, Savjet mladih, Savjet za zdravlje, Savjet za socijalnu skrb, Povjerenstvo za zaštitu prava pacijenata te Stručno povjerenstvo za koncesije na pomorskom dobru.

ŽUPAN

Izvršno tijelo u Županiji je župan. Župan zastupa Županiju. U obavljanju izvršnih poslova župan:

1. priprema prijedloge općih akata;
2. izvršava ili osigurava izvršavanje općih akata Skupštine;
3. utvrđuje prijedlog proračuna Županije i izvršenja proračuna;
4. upravlja nekretninama, pokretninama i imovinskim pravima u vlasništvu Županije u skladu sa zakonom, ovim Statutom i općim aktima Skupštine;
5. upravlja prihodima i rashodima Županije;
6. usmjerava djelovanje i nadzire rad upravnih odjela i službi Županije u obavljanju poslova iz samoupravnog djelokruga Županije, odnosno poslova državne uprave, ako su preneseni Županiji;
7. donosi Pravilnik o unutarnjem redu za upravna tijela Županije;
8. odlučuje o stjecanju i otuđivanju pokretnina i nekretnina te o raspolaganju ostalom imovinom Županije čija pojedinačna vrijednost ne prelazi 0,5% iznosa prihoda bez primitaka ostvarenih u godini koja prethodi godini u kojoj se odlučuje o stjecanju i otuđivanju pokretnina i nekretnina, odnosno raspolaganju ostalom imovinom. Ako je taj iznos veći od 1.000.000,00 kuna, župan može odlučivati najviše do 1.000.000,00 kuna ako je stjecanje i otuđivanje nekretnina i pokretnina te raspolaganje ostalom imovinom planirano u proračunu Županije i provedeno u skladu sa zakonskim propisima;
9. daje mišljenja o prijedlozima koje podnose drugi ovlašteni predlagatelji;
10. provodi odluke Skupštine i odgovara joj za njihovo provođenje;
11. imenuje i razrješava predstavnike Županije u tijelima javnih ustanova, trgovačkih društava i drugih pravnih osoba osnovanih za obavljanje gospodarskih, društvenih, komunalnih i drugih djelatnosti od interesa za Županiju koje je osnovala Županijska skupština, osim ako posebnim zakonom nije drugačije određeno;
12. obavlja i druge poslove određene zakonom, Statutom i drugim propisom.

ŽUPANIJSKO PARTNERSKO VIJEĆE ZADARSKE ŽUPANIJE

Županijsko partnersko vijeće Zadarske županije ima ulogu savjetodavnog

tijela s ciljem definiranja strateških ciljeva i prioriteta održivog društveno-gospodarskog razvoja županije te sudjelovanja u svim fazama izrade i provedbe Županijske razvojne strategije. Županijsko partnersko vijeće se sastoji od predstavnika javnog ili upravnog sektora, odnosno predstavnika jedinica lokalne samouprave i pojedinih središnjih državnih tijela i institucija te predstavnika drugih socijalnih partnera - gospodarske komore, obrtničke komore te nevladinih organizacija. Zadaća Županijskog partnerskog vijeća je surađivati s predstavnicima središnje vlasti pri identificiranju prioritetnih potreba Županije i predlaganju zajedničkih strateških rješenja. Vijeće se u svom radu rukovodi načelima konsenzusa, jednakosti i transparentnosti, a sastaje se prema potrebi (najmanje dva puta godišnje).

PARTNERSKO VIJEĆE ZA TRŽIŠTE RADA I RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA ZADARSKE ŽUPANIJE

Partnersko vijeće za tržište rada i razvoj ljudskih potencijala Zadarske županije savjetodavno je tijelo Zadarske županije koje čine 42 predstavnika javnog ili upravnog sektora, privatnog sektora i drugih socijalnih partnera - gospodarskih komora, sindikata, udruga poslodavaca te nevladinih organizacija. Uz savjetodavnu ulogu, Partnersko vijeće za tržište rada i razvoj ljudskih potencijala djeluje i kao operativno tijelo koje doprinosi stvaranju, razvoju, programiranju i praćenju dokumenata, županijskih programa i projekata s područja razvoja ljudskih potencijala. Kroz rad Vijeća osigurava se jačanje lokalnih kapaciteta i sudjelovanje dionika u procesu planiranja i provedbe politike razvoja ljudskih potencijala. Uloga Vijeća nije direktno povezana s izradom ŽRS-a, međutim, Vijeće predstavlja izvršno tijelo za usvajanje Strategije razvoja ljudskih potencijala, koja se pak direktno odnosi i naslanja na Županijsku razvojnu strategiju.

5.4. AGENCIJE ZA RAZVOJ ZADARSKE ŽUPANIJE

Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA

Javna ustanova Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA osnovana je 8. siječnja 2013. godine sporazumom Zadarske županije i Grada Zadra[76]. U periodu od 2006. do 2013. godine djelovala je kao Razvojna agencija Zadarske županije - ZADRA d.o.o.

Temeljem Zakona o regionalnom razvoju (NN 147/14) ZADRA NOVA, kao regionalni koordinator Zadarske županije, ima za cilj učinkovito koordinirati i poticati regionalni razvoj za područje Županije. Sukladno Zakonu, aktivnosti ZADRE NOVE od općeg gospodarskog interesa za Zadarsku županiju su:

- koordinacija i sudjelovanje u izradi Županijske razvojne strategije i drugih strateških razvojnih dokumenata na području Županije,
- praćenje i poticanje provedbe Županijske razvojne strategije,

76/ Odluku o osnivanju javne ustanove Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA donijele su Županijska skupština Zadarske županije dana 23. studenog 2012. godine i Gradsko vijeće Grada Zadra dana 21. prosinca 2012. godine.

Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA je od 2010. godine akreditirani regionalni koordinator Zadarske županije.

- koordinacija izrade Akcijskog plana za provedbu Županijske razvojne strategije,
- pripremanje i provođenje razvojnih projekata čiji su nositelji javnopravna tijela od interesa za županijski društveni i gospodarski razvoj, s naglaskom na Zadarsku županiju i Grad Zadar kao osnivače ZADRE NOVE,
- sudjelovanje u koordinaciji izrade i provedbe strategija razvoja jedinica lokalne samouprave s područja Županije,
- koordinacija poslova vezanih uz središnju bazu razvojnih projekata,
- sudjelovanje u poslovima poticanja urbanog razvoja,
- sudjelovanje u radu Županijskog partnerskog vijeća, Partnerskog vijeća za urbano područje Zadar te Partnerskog vijeća statističke regije Jadranske Hrvatske

Uz navedene aktivnosti, ZADRA NOVA djeluje i na jačanju poduzetničkog okruženja i razvoja poduzetničke infrastrukture u Županiji, kroz usuglašavanje potreba poduzetnika s novim mogućnostima na tržištu te informiranju o poslovnim prilikama. Sve aktivnosti sistematiziraju se kroz četiri ustrojstvene jedinice Agencije, a to su provedba EU projekata, priprema i prijava EU projekata, strateško i razvojno planiranje te podrška razvoju malog i srednjeg poduzetništva. Unutar ustrojstvenih jedinica Agencije, na dan 1. srpnja 2016. godine, djeluje ukupno 25 zaposlenih osoba.

Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije AGRRA

Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije AGRRA javna je ustanova registrirana pri Trgovačkom sudu u Zadru 18. siječnja 2013. godine. Osnivač AGRRA-e je Zadarska županija, a osnovana je s ciljem sistematičnog upravljanja i razvoja ruralnog dijela Županije, koji prema OECD klasifikaciji ruralnih područja prekriva 92,8% teritorija Zadarske županije. Broj zaposlenih osoba u AGRRA-i na dan 1. srpnja 2016. godine je 7.

Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija

Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija osnovana je 18. lipnja 2014. godine, a osnivač je Zadarska županija. INOVAcija obuhvaća poslove praćenja strategija nacionalne i EU razine te usklađivanja dokumenata regionalne i lokalne razine sa strategijama pametne specijalizacije, praćenja programa i akcijskih planova te jačanja financijskih i ljudskih resursa za provedbu politike i programa pametne regionalne specijalizacije. Na dan 1. srpnja 2016. godine INOVAcija ima 4 zaposlene osobe.

5.5. LOKALNE AKCIJSKE GRUPE ZADARSKE ŽUPANIJE

Stvaranje lokalnog partnerstva, poznatijeg kao Lokalna akcijska grupa (LAG) i Lokalna inicijativa u ribarstvu (koja će, ukoliko im bude odobrena strategija lokalnog razvoja, dobiti status lokalne akcijske skupine u ribarstvu, tzv. FLAG) ima za zadaću identificirati i implementirati lokalnu razvojnu strategiju, donositi odluke vezane za alokaciju svojih financijskih izvora te njihovo upravljanje. Predstavnici određenih LAG-ova su članovi Županijskog partnerskog vijeća te sudjeluju u donošenju odluka vezanih za izradu i usvajanje Županijske razvojne strategije. LAG-ovi u svom ustroju nemaju formirane odjele za projekte, ali u sklopu svakog LAG-a jedna ili dvije osobe sustavno obavljaju projektne aktivnosti. U Tablici 90 su nabrojane lokalne akcijske grupe koje pripadaju području Zadarske županije s datumom registracije i područnim obuhvatom.

Tablica 90: Prikaz lokalnih akcijskih grupa i lokalnih inicijativa u ribarstvu registriranih na području Zadarske županije

Izvor: Hrvatska mreža za ruralni razvoj i Ministarstvo poljoprivrede (Uprava ribarstva)

LAG/Lokalna inicijativa u ribarstvu	Datum registracije	Obuhvat
LAG Laura	16. svibnja 2009.	gradovi Benkovac i Biograd na Moru, općine Bibinje, Galovac,Lišane Ostovičke, Pakoštane, Pašman, Polača, Sukošan, Sv. Filip i Jakov, Škabrnja, Stankovci i Tkon
LAG Bura	15. veljače 2012.	grad Obrovac, općine Starigrad, Jasenice, Posedarje, Novigrad, Poličnik, Zemunik Donji, Vrsi i Ražanac
LAG Mareta	2. listopada 2012.	Dijelovi Grada Zadra (Iž, Rava, Molat, Ist, Premuda, Silba, Olib, te kopnena naselja Kožino i Petrčane) i grad Nin, općine Privlaka, Kali, Kukljica, Preko i Sali
LAG Lika	15. svibnja 2013.	gradovi Gospić i Senj, općine Brinje, Donji Lapac, Gračac, Lovinac, Karlobag, Perušić, Plitvička jezera, Rakovica, Udbina i Vrhovine
LAG Mentorides	15. svibnja 2015.	gradovi Pag, Novalja i Rab, općine Kolan, Povljana i Lopar
Lokalna inicijativa u ribarstvu Lostura	9. rujna 2014.	grad Biograd na Moru, općine Sv. Filip i Jakov, Pakoštane, Pašman i Tkon
Lokalna inicijativa u ribarstvu Tri mora	29. siječnja 2016.	grad Obrovac, općine Jasenice, Novigrad, Poličnik, Posedarje, Ražanac i Starigrad
Lokalna inicijativa u ribarstvu Plodovi mora	26. veljače 2016.	grad Zadar, općine Kali, Kukljica, Preko i Sali

5.6. GRADOVI I OPĆINE

Zadarska županija je teritorijalno organizirana u 34 jedinice lokalne samouprave, odnosno 6 gradova (Zadar, Benkovac, Biograd n/M, Obrovac, Pag i Nin) i 28 općina (Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kolan, Kukljica, Lišane Ostovičke, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Polača, Poličnik, Posedarje, Povljana, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Škabrnja, Tkon, Vir, Vrsi i Zemunik Donji). Grad Zadar administrativno je središte Županije.

Gradovi i općine u svom samoupravnom djelokrugu obavljaju poslove lokalnog

značaja kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima i to osobito poslove koji se odnose na:

- uređenje naselja i stanovanje,
- prostorno i urbanističko planiranje,
- komunalno gospodarstvo,
- brigu o djeci,
- socijalnu skrb,
- primarnu zdravstvenu zaštitu,
- odgoj i osnovno obrazovanje,
- kulturu, tjelesnu kulturu i šport,
- zaštitu potrošača,
- zaštitu i unapređenje prirodnog okoliša,
- protupožarnu i civilnu zaštitu,
- promet na svom području
- te ostale poslove sukladno posebnim zakonima.

Tijela u gradovima i općinama su: gradska/općinska vijeća kao predstavnička tijela koja donose akte u okviru djelokruga jedinice lokalne samouprave te obavljaju druge poslove u skladu sa zakonom i statutom jedinice lokalne samouprave, gradonačelnici/načelnici kao izvršna tijela te upravna tijela (odjeli i službe), koja se ustrojavaju za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga jedinica lokalne samouprave, kao i poslova državne uprave prenijetih na njih. U općinama i gradovima do 3.000 stanovnika ustrojavaju se jedinstveni upravni odjeli za obavljanje svih poslova iz samoupravnog djelokruga, a u općinama i gradovima iznad 3.000 stanovnika može se ustrojiti jedinstveni upravni odjel.

Tablica 91: Pregled upravnih tijela i broja zaposlenih u gradovima/općinama Zadarske županije na dan 1. srpnja 2016. godine

Izvor: Jedinice lokalne samouprave

GRAD/OPĆINA	BROJ UPRAVNIH TIJELA	BROJ ZAPOSLENIH U UPRAVNIM TIJELIMA	OPĆINA	BROJ UPRAVNIH TIJELA	BROJ ZAPOSLENIH U UPRAVNIM TIJELIMA
Zadar	14	165	Polača	1	5
Nin	3	17	Poličnik	1	11
Benkovac	5	23	Posedarje	1	8
Biograd	1	22	Povljana	1	6
Obrovac	2	14	Preko	1	12
Pag	3	17	Privlaka	1	4
Bibinje	1	8	Ražanac	1	7
Galovac	1	4	Sali	1	8
Gračac	1	11	Stankovci	1	5
Jasenice	1	8	Starigrad	1	6
Kali	1	7	Sukošan	1	5
Kolan	1	7	Sv. Filip i Jakov	1	34

Kukljica	1	5	Škabrnja	1	8
Lišane Ostrovičke	1	7	Tkon	1	4
Novigrad	1	13	Vir	1	19
Pakoštane	1	9	Vrsi	1	8
Pašman	1	8	Zemunik Donji	1	6

Iz Tablice 91 se može vidjeti kako je u Gradu Biogradu i u svim općinama na području Zadarske županije za obavljanje poslova iz njihovog djelokruga ustrojeno jedno upravno tijelo. Grad Obrovac ima 2, Pag i Nin 3, Benkovac 5 te Grad Zadar ukupno 14 upravnih tijela. Broj zaposlenih se u gradovima kreće između 14 i 23, izuzev Grada Zadra sa 165 zaposlenih, dok broj zaposlenih u većini općina ne prelazi 10. Općine s brojem zaposlenih većim od 10 su Gračac (11), Poličnik (11), Preko (12), Novigrad (13), Vir (19) te Sv. Filip i Jakov s najvećim brojem zaposlenih (34).

ANALIZA UPITNIKA ZA RAZGOVOR S PREDSTAVNICIMA JEDINICA LOKALNE I REGIONALNE SAMOUPRAVE ZADARSKE ŽUPANIJE

U sklopu izrade Županijske razvojne strategije organizirani su intervjui s predstavnicima jedinica lokalne i regionalne samouprave Zadarske županije s ciljem prikupljanja podataka o radu općina, gradova i županije te utvrđivanja njihovih stvarnih potreba i ograničenja. Intervjuirana su 33 predstavnika JL(R)S-a, a podaci su prikazani i analizirani u Analizi upitnika za razgovor s predstavnicima jedinica lokalne i regionalne samouprave Zadarske županije, koja čini sastavni dio Strategije.

Istaknuti rezultati Analize vezani uz područje upravljanja razvojem odnose se na zaokupljenost općina i gradova razvojnim aktivnostima, njihovu suradnju s drugim jedinicama lokalne samouprave i drugim institucijama u Županiji, strateške ciljeve i razvojne prioritete te partnerski pristup.

Razmatrajući odgovor na pitanje o naglasku koji je stavljen na određenu aktivnost u Gradu/Općini, 21 ispitanik navodi kako je najveći naglasak stavljen na aktivnost koja se tiče **razvoja projekata**, dok 18 ispitanika smatra kako je **realizacija projekata** aktivnost na koju je stavljen najveći naglasak.

Međutim, Graf 57 prikazuje zaokupljenost općina i gradova određenim aktivnostima te se uočava kako je zaokupljenost razvojnim projektima najviša samo kod 8 ispitanika. S druge strane, 8 ispitanika iskazuje kako je njihova Općina/Grad najmanje zaokupljena razvojnim projektima. Njih 5 navodi kako je njihova Općina/Grad najviše zaokupljena realizacijom projekata, dok njih 7 navodi kako je istom aktivnošću najmanje zaokupljeno.

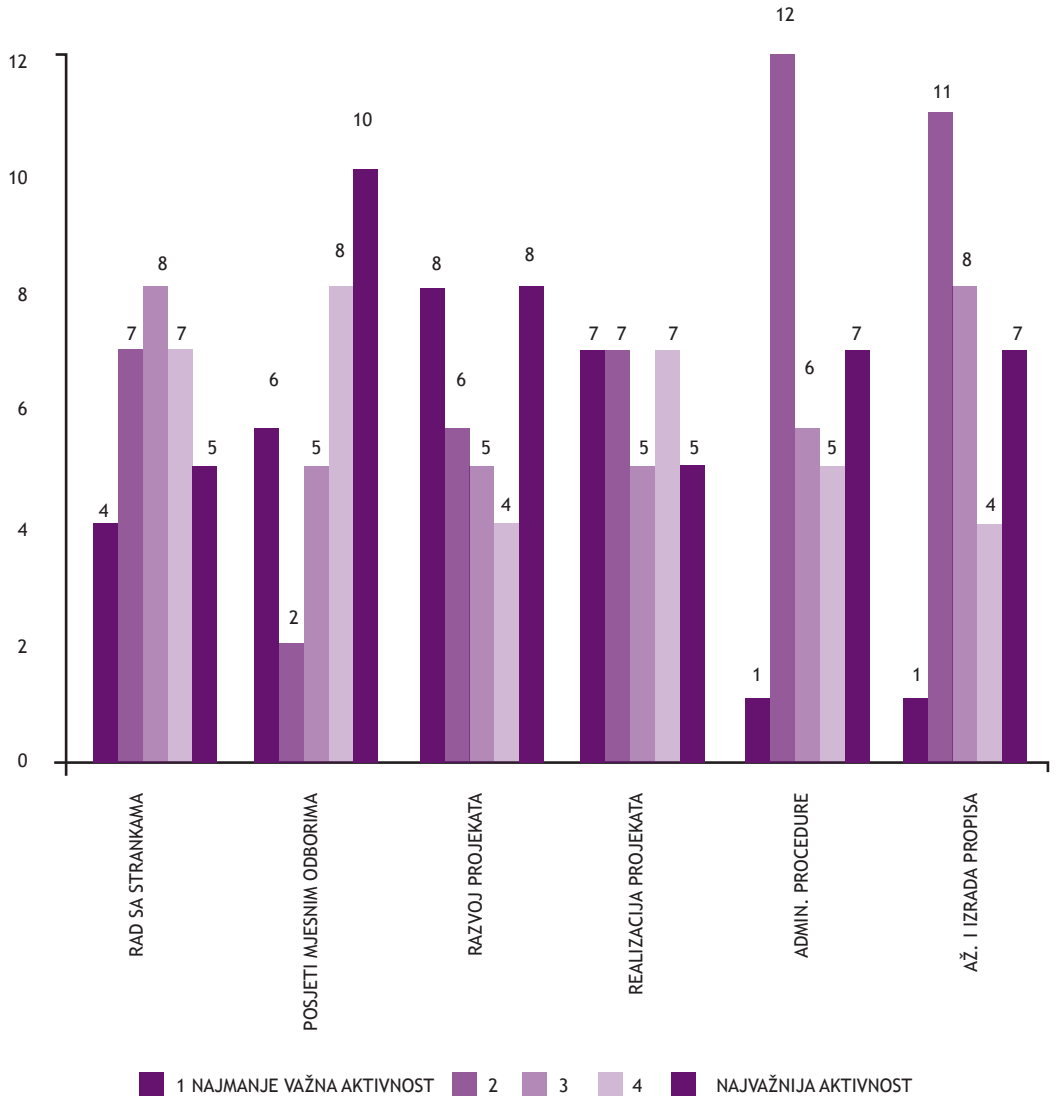

Graf 58.
Odgovori na pitanje "Molimo Vas da procijenite zaokupljenost Općine navedenim aktivnostima"

Izvor: Analiza upitnika za razgovor s predstavnicima jedinica lokalne i regionalne samouprave Zadarske županije

Iskazan nesklad u zaokupljenosti razvojnim projektima i stavljanja naglaska na iste potvrđuju stavovi predstavnika JLS-a u procjenjivanju utjecaja EU fondova i općenito EU integracija na razvoj Zadarske županije, gdje 15 ispitanika smatra kako EU fondovi mogu u potpunosti utjecati na županijski razvoj, dok 11 ispitanika taj utjecaj smatra vrlo snažnim. S druge strane, na pitanje o procjeni realnog trenutnog utjecaja EU fondova na razvoj Zadarske županije, 8 ispitanika smatra kako oni ne utječu na razvoj te 14 ispitanika smatra kako utječu vrlo malo.

Obzirom na to, može se zaključiti kako manji broj gradova i općina aktivno radi na aktivnostima razvoja i realizaciji razvojnih projekata, dok većina prepoznaje njihovu važnost i stavlja najveći naglasak upravo na njih. Razlozi tome nalaze se u ograničenjima JLS-a u pripremi i provođenju razvojnih projekata, od kojih su najizraženija nedostatna financijska sredstva i nedovoljno educiran radni kadar. Da je suradnja gradova i općina sa Zadarskom županijom jako dobra, potvrđuje Graf 58. Naime, 8 njih suradnju ocjenjuje kao izvrsnu, 11 kao vrlo dobru i 9 kao

dobru, dok samo 2 kao slabu te 1 predstavnik iskazuje kako uopće ne surađuje sa Zadarskom županijom. Slično je i sa suradnjom među JLS-ima gdje 9 njih ocjenjuje kao izvrsnu, 11 kao vrlo dobru i 8 kao dobru, dok 2 uopće ne surađuju. Dobra suradnja iskazana je među JLS-ima i županijskom razvojnom agencijom, udrugama te humanitarnim agencijama, a problem predstavlja suradnja s privatnim sektorom, točnije s Hrvatskom gospodarskom komorom (Županijska komora Zadar) i Hrvatskom obrtničkom komorom (Obrtnička komora Zadarske županije).

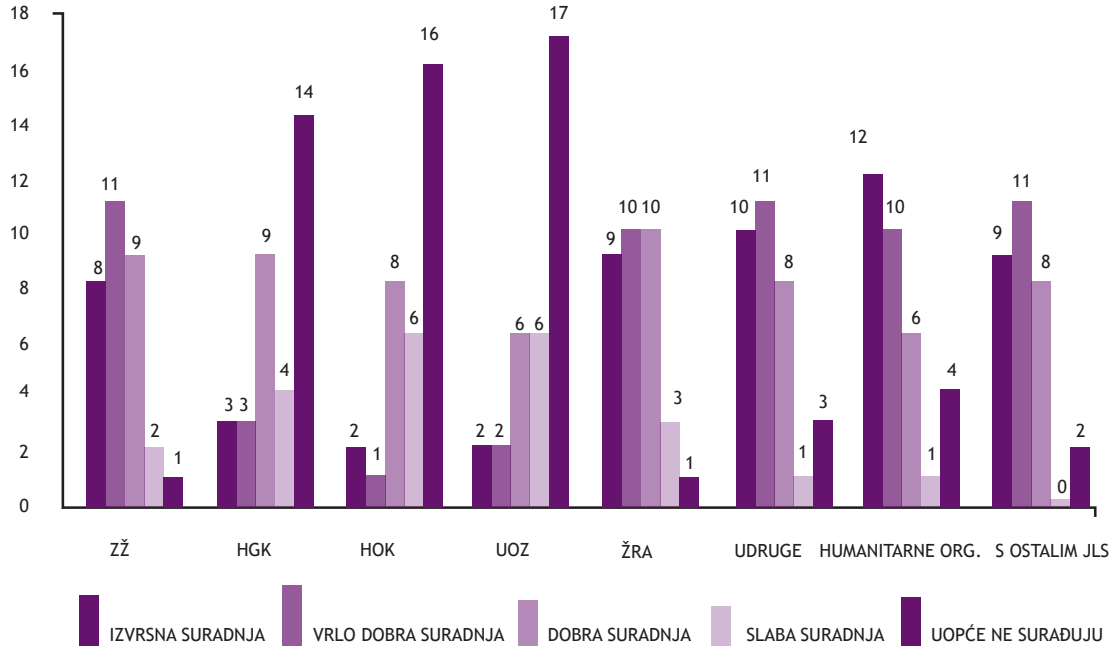

Graf 59. Odgovori na pitanje "Molimo Vas da označite s kim najviše surađujete. Uz navedenu instituciju označite koliko intenzivno surađujete"

Izvor: Analiza upitnika za razgovor s predstavnicima jedinica lokalne i regionalne samouprave Zadarske županije

Razmatrajući kojim su dokumentom definirani strateški ciljevi i razvojni prioriteti Gradova/Općina, analiza pokazuje kako su za predstavnike lokalnih samouprava važni dokumenti koji služe za upravljanje razvojem u prvom redu strategije razvoja (programi ukupnog razvoja) Gradova/Općina te prostorni planovi Gradova/Općina, koje većina predstavnika ističu kao bitan segment u donošenju strateških projekata i ciljeva. Za strateške ciljeve i razvojne projekte najviše ispitanika (21) navodi izgradnju komunalne, prometne, turističke i društvene infrastrukture, zatim razvoj poljoprivrede (13), razvoj ribarstva i marikulture (3), izgradnju poslovne infrastrukture (8) te projekte realizirane kroz poduzetništvo i gospodarstvo (5).

Važna stavka Analize je prikaz partnerskog pristupa gdje sve JLS, izuzev jedne, smatraju da bi partnerski pristup s drugim institucijama pridonio razvoju njihove JLS, no čak 15 njih je iskazalo kako do sad nema iskustva s partnerskim pristupom. Obzirom da partnerski pristup predstavlja ključni segment u upravljanju razvojem, ističe se nužna potreba njegovog jačanja i afirmacije.

5.7. PRIVATNI SEKTOR

Privatni sektor u Zadarskoj županiji čine privatni gospodarski subjekti, koji su organizirani i djeluju kroz Županijsku komoru Zadar (u sklopu Hrvatske gospodarske komore) i Obrtničku komoru Zadarske županije (unutar koje djeluju udruženja obrtnika u Zadru, Benkovcu, Biogradu i Pagu). Kako je analizirano u poglavlju 2.1.1. Pregled gospodarske situacije, privatni sektor u Zadarskoj županiji predstavlja 4.258 aktivnih obrta te 6.137 aktivnih poduzeća. Sektorska zastupljenost po poduzećima i obrtima relativno dobro pokriva sva razvojna područja Županije (trgovina, prerađivačka industrija, turizam, pomorski promet, građevinarstvo, ribarstvo i poljoprivreda te uslužno zanatstvo), čime se uočava potencijalno velik broj dionika iz privatnog sektora, koji mogu poticati razvojne projekte te aktivno sudjelovati u njihovoj pripremi i provedbi.

5.8. CIVILNI SEKTOR

Prema registru udruga u Republici Hrvatskoj je na dan 9. lipnja 2016. godine bilo registrirano 1.719 aktivnih udruga sa sjedištem u Zadarskoj županiji. Registrirane udruge djeluju u mnogobrojnim i različitim područjima te su među njima najzastupljenije sportsko-rekreativne udruge, a zatim slijede udruge iz područja kulture i umjetnosti te gospodarstva, dok je manji broj udruga iz područja ekologije, poljoprivrede te područja zdravstva. Premda se financiranje udruga većim dijelom odvija iz proračuna državne uprave te jedinica regionalne i lokalne samouprave, one predstavljaju neovisne aktere u planiranju razvoja i najvažniji akter civilnog sektora.

5.9. INSTITUCIJE JAVNOG SEKTORA I OSTALI SUBJEKTI

U Zadarskoj županiji djeluje i niz drugih subjekata koji imaju veći ili manji utjecaj na upravljanje razvojem. To su različiti državni fondovi, zavodi, agencije i uredi, kao što su Državna geodetska uprava, Državna uprava za zaštitu i spašavanje, Vatrogasna zajednica Zadarske županije, Državni hidrometeorološki zavod, Državni inspektorat, Financijska agencija, Hrvatska agencija za poštu i elektroničke telekomunikacije, Hrvatske šume, Hrvatska agencija za poljoprivredu, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Hrvatska poljoprivredna komora, Hrvatski zavod za zapošljavanje i Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje. U Županiji, osim navedenih, djeluju i Lučka kapetanija Zadar, Županijska lučka uprava te Županijska uprava za ceste. Uz navedene djeluje i niz organizacija u komunalnim, infrastrukturnim i drugim poslovima. Za upravljanje razvojem važne su i turističke zajednice budući da turizam ima jednu od ključnih uloga u razvoju Zadarske županije.

RAZVOJNA OGRANIČENJA
Nedostatak stručnog kadra za pripremu i provedbu razvojnih projekata u tijelima županijske i lokalnih samouprava, ali i svim relevantnim institucijama
Neadekvatna organizacijska struktura zaposlenih prema potrebama razvoja
Nedovoljno razvijena međusobna suradnja među nositeljima razvoja županije (lokalna samouprava – privatni sektor)
Nedostatna financijska sredstava u županijskom i lokalnim proračunima za realizaciju planiranih razvojnih projekata
Neprilagođeni zakonodavni i pravni okvir
Neriješeni imovinsko-pravni odnosi

RAZVOJNE POTREBE
Trajno jačati kapacitete za pripremu i provedbu razvojnih programa i projekata
Unaprijediti rad javnog sektora kroz reorganizaciju unutarnje strukture
Poboljšati međusobnu suradnju među nositeljima razvoja u županiji te s ministarstvima i drugim tijelima središnje državne uprave
Rješavati imovinsko-pravne odnose na nekretninama kako bi se osigurali temelji za prijavu i provedbu razvojnih projekata.

Tablica 92: Razvojna ograničenja i potrebe u upravljanju razvojem

Izvor: ZADRA NOVA

ZAKLJUČAK

Cilj upravljanja razvojem na lokalnoj i regionalnoj razini je poticati i kreirati uvjete za ekonomski napredak, odnosno gospodarski razvoj i socijalno blagostanje lokalnog stanovništva. Kako bi se taj cilj ostvario, nužno je poimanje samog pojma upravljanja razvojem kao kontinuiranog i planiranog procesa u kojem pored predstavnika regionalne i lokalnih vlasti sudjeluju i drugi ključni dionici iz privatnog i civilnog sektora. Kako tumači Jurlina Alibegović (2007), lokalne i regionalne vlasti mogu najbolje upravljati lokalnim razvojem, no efektivnost se postiže u koordinaciji sa širom razinom vlasti, koja osigurava jasan okvir za strateško planiranje i donošenje odluka, kao i u suradnji i partnerstvu s privatnim i nevladinim sektorom.

Važnost zajedničkog, koordiniranog i integriranog pristupa planiranju razvoja Zadarske županije i Zadra kao njenog sjedišta, ističe i Ivić (2014) smatrajući kako bi takvo planiranje trebalo omogućiti da se prednosti i prilike iz okoline iskoriste, a prijetnje i slabosti anuliraju.

Obzirom na navedeno, može se zaključiti kako je partnerski pristup, odnosno sudjelovanje svih ključnih dionika Zadarske županije, pretpostavka ostvarivanja postavljenih strateških ciljeva, odnosno gospodarski konkurentne i inovativne te resursno učinkovite Zadarske županije s povećanom i uravnoteženom kvalitetom života njenog stanovništva.

POPIS KRATICA	
AGRRA	Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije
APPRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
APZ	Agencija za poljoprivredno zemljište
ARKOD	Sustav za digitalnu identifikaciju zemljišnih parcela
AUDIO	Agencija za upravljanje državnom imovinom
BDP	Bruto društveni proizvod
BDP per capita	Bruto društveni proizvod po stanovniku
BiH	Bosna i Hercegovina
Biograd n/M	Biograd na Moru
CEI	Centar za praćenje poslovanja energetskog sektora i investicija
CeNT	Centar novih tehnologija
CS	Crpna stanica
CZSS	Centar za socijalnu skrb
DVD	Dobrovoljno vatrogasno društvo
DZIV	Državni zavod za intelektualno vlasništvo
DZS	Državni zavod za statistiku
EE	Energetska efikasnost
EFI	Estuarijski riblji indeks (Estuarine Fish Indeks)
EK	Europska komisija
ERDF	Europski fond za regionalni razvoj
ESI	Europski strukturni i investicijski fondovi
EU	Europska unija
EUROSTAT	Statistički ured Europskih zajednica
EU-27	Europska unija sastavljena od 27 zemalja članica (01.siječanj 2007 – 30. lipanj 2013)
EU-28	EU-27 + Hrvatska (od 1. srpnja 2013.)
FINA	Financijska agencija
FLAG	Lokalna akcijska grupa u ribarstvu
GFI	Godišnja financijska izvješća
GIS	Geografsko – informacijski sustav
GPS	Globalni položajni sustav
GT	Gross tonnage (bruto tonaža)
GZ	Grad Zadar
HAKOM	Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti
HAMAG BICRO	Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije
HBOR	Hrvatska banka za obnovu i razvitak
HEP	Hrvatska elektroprivreda
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HGK ŽK	Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora
HGSS	Hrvatska gorska služba spašavanja
HOK	Hrvatska obrtnička komora
HP	Hrvatska pošta
HPA	Hrvatska poljoprivredna agencija
HPK	Hrvatska poljoprivredna komora
HUP	Hrvatska udruga poslodavaca
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZ PS	Hrvatski zavod za zapošljavanje Područna služba

ICCAT	Međunarodne organizacije za zaštitu i upravljanje tunama
IKT (ICT)	Informacijska i komunikacijska tehnologija
INOVAcija	Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije
IT	Informatička tehnologija
ITS	Inteligentni prometni sustav
ITU	Integrirana teritorijalna ulaganja
JI	Jugoistočno
JU	Javna ustanova
JVP	Javna vatrogasna postrojba
JLRS	Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JH	Jadranska Hrvatska
KV	Kvalificirani (radnik)
LAG	Lokalna akcija grupa
LU	Lučka uprava
MDK	Maksimalno dopustiva koncentracija štetnih tvari
MICE	Meetings, incentives, conferencing, exhibitions (sastanci, poticajna putovanja, konferencije, sajmovi)
MINGPO	Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta
MP	Ministarstvo poljoprivrede
MRREUF	Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije
MSP	Mali i srednji poduzetnici
NEET	Not in Education, Employment, or Training (osobe koje nisu zaposlene, nisu u sustavu obrazovanja, odnosno osposobljavanja)
NKD	Nacionalna klasifikacija djelatnosti
NN	Narodne novine
NP	Nacionalni park
NUTS	Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku
OECD	Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OIE	Obnovljivi izvor energije
OKZŽ	Obrtnička komora Zadarske županije
OOU	Odgojno obrazovne ustanove
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
OŠ	Osnovna škola
PAMS	Sustav upravljanja zaštićenim područjem (Protected Area Management System)
PDV	Porez na dodanu vrijednost
PET	Polietilen tereftalat
PG	Poljoprivredno gospodarstvo
POP	Područja očuvanja značajna za ptice
POVS	Područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove
PP	Park prirode
PP	Prostorni plan
PPDS	Područje posebne državne skrbi
PPI	Poduzetničke potporne institucije
PVTRZŽ	Partnersko vijeće za tržište rada i razvoj ljudskih potencijala Zadarske županije
PZ	Poljoprivredna zadruga

RH	Republika Hrvatska
RHE	Reverzibilna hidroelektrana
ROP	Regionalni operativni program
RZ	Ribarska zadruga
SEAP	Sustainable Energy Action Plans (Akcijski plan energetski održivog razvitka)
SEC	Solarni edukacijski centar
SI	Sjeveroistočno
SRLJPZŽ	Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije
SN	Sustav navodnjavanja
SRRRH	Strategija regionalnog razvoja republike Hrvatske
SRUP	Strategija razvoja urbanog područja
STEM	Science, Technology, Engineering and Mathematics
SWOT	Strenghts, Weaknesses, Opportunities, Threats (snage, slabosti, prilike, prijetnje)
TEN-T	Transeuropska prometna mreža
TIC	Turistički informativni centar
TZ	Turistička zajednica
UNDP	Program Ujedinjenih naroda za razvoj (United Nations Development Programme)
UNIZD	Sveučilište u Zadru
UO	Upravni odjel
UR	Uprava ribarstva
UŠP	Uprave šuma Podružnica
VKV	Visokokvalificirani (radnik)
ZADRA NOVA	Agencija za razvoj Zadarske županije
ZJZ	Zavod za javno zdravstvo
ZL Zd	Zračna luka Zadar
ZPP	Zavod za prostorno planiranje
ZPU	Zavod za prostorno uređenje
ZRR RH	Zakon o regionalnom razvoju
ZŽ	Zadarska županija
ŽCGO	Županijski centar za gospodarenje otpadom
ŽLU	Županijska lučka uprava
ŽPP	Županijski prostorni plan
ŽPV	Županijsko partnersko vijeće
ŽRS	Županijska razvojna strategija
ŽS	Županijska skupština
ŽUC	Županijska uprava za ceste

POPIS TABLICA

Tablica 1: Prirodno kretanje stanovništva u Zadarskoj županiji od 2004.- 2015. godine	16
Tablica 2: Migracijska kretanja u Zadarskoj županiji 2009. - 2013. godine	17
Tablica 3: Stanovništvo prema starosti, spolu i tipu naselja na području Zadarske županije u 2011. godini	18
Tablica 4: Obrazovna struktura radno sposobnog stanovništva u Zadarskoj županiji 2011. godine	19
Tablica 5: Udio radno sposobnog stanovništva prema stupnju obrazovanja Zadarske županije i RH, 2011./2001. godina	20
Tablica 6: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi sa stanovništvom	21
Tablica 7: BDP po stanovniku u RH i po županijama, 2013. godine	27
Tablica 8: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz konkurentnost regionalnog gospodarstva	34
Tablica 9: Robna razmjena Zadarske županije i udio u RH 2009. - 2015. godine	35
Tablica 10: Izvozni rezultati Zadarske županije 2010. – 2015. godine	35
Tablica 11: Podaci 20 najvećih izvoznika u Zadarskoj županiji u 2015. godini	36
Tablica 12: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz vanjskotrgovinsku razmjenu	37
Tablica 13: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz malo i srednje poduzetništvo	40
Tablica 14: Zaposlenost po područjima djelatnosti u Zadarskoj županiji i RH stanje 31. ožujka 2015. godine	44
Tablica 15: Dnevni i tjedni migranti	45
Tablica 16: Obrazovni programi u kojima treba povećati broj upisanih i stipendiranih učenika ili studenata	46
Tablica 17: Obrazovni programi u kojima treba smanjiti broj upisanih i stipendiranih učenika ili studenata	46
Tablica 18: Osnovni razvojni problemi i potrebe u vezi s radnom snagom i zaposlenošću na području Zadarske županije	47
Tablica 19: Regionalni indeks konkurentnosti (2007; 2010; 2013)	48
Tablica 20: Pregled aktivnih poduzetničkih zona u Zadarskoj županiji u 2015. godini	49
Tablica 21: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz konkurentnost regionalnog gospodarstva	51
Tablica 22: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe vezano uz istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije	59
Tablica 23: Prikaz prostorno-razvojnih cjelina u turizmu za područje Zadarske županije	64
Tablica 24: Osnovna razvojna ograničenja i potrebe u turizmu	80
Tablica 25: Broj gospodarstava prema tipu na području Zadarske županije u razdoblju od 2011. do 2015. g	85
Tablica 26: Površina, broj poljoprivrednih gospodarstava, broj parcela, prosječna površina i prosječan broj parcela po županijama u 2015. godini	85
Tablica 27: Načini raspolaganja državnim poljoprivrednim zemljištem na području Zadarske županije do 2015. godine	87
Tablica 28: Broj PG-a, broj parcela i površina vinograda te prosječan broj parcela po PG-u i prosječna površina (ha) po PG-u po županijama Jadranske Hrvatske	90
Tablica 29: Proizvodnja grožđa i vina po županijama Jadranske Hrvatske i ukupna proizvodnja na razini RH	90
Tablica 30: Razvojne potrebe i ograničenja sektora	91
Tablica 31: Broj registriranih ekoloških proizvođača u ZŽ u razdoblju od 2011. do 2015. godine	92
Tablica 32: Površine pod ekološkom proizvodnjom po godinama na području Zadarske županije	92
Tablica 33: Integrirana poljoprivredna proizvodnja po županijama u Dalmaciji u 2015. godini	93
Tablica 34: Razvojne potrebe i ograničenja sektora	93
Tablica 35: Razvojne potrebe i ograničenja sektora	94
Tablica 36: Razvojne potrebe i ograničenja sektora	95
Tablica 37: Razvojne potrebe i ograničenja sektora	96
Tablica 38: Broj zadruga, zadrugara i zaposlenih u 2015. te ukupni prihodi u 2014. po djelatnostima u Zadarskoj županiji	97
Tablica 39: Razvojne potrebe i ograničenja sektora	97
Tablica 40: Razvojne potrebe i ograničenja sektora	98
Tablica 41: Skraćena bilanca djelatnosti A 01 (biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima) za 2015.	99
Tablica 42: Broj plovila, ukupni GT i snaga u kW u Zadarskoj županiji u usporedbi sa RH	103

Tablica 43: Struktura ribarskih plovila u RH i Zadarskoj županiji po duljini	103
Tablica 44: Broj plovila prema vrsti ribolovnog alata u Republici Hrvatskoj i Zadarskoj županiji	103
Tablica 45: Ukupan morski ulov u kg u 2015. godini u Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj prema vrsti morskih organizama	104
Tablica 46: Broj uzgajivača bijele ribe, tune i školjkaša po županijama	106
Tablica 47: Proizvodnja u uzgoju morskih organizama u RH (u kg) za razdoblje 2011. - 2014.	106
Tablica 48: Broj zadruga, zadrugara i zaposlenih te ukupni prihodi u 2013. po djelatnostima u Zadarskoj županiji	109
Tablica 49: Razvojne potrebe i ograničenja	110
Tablica 50: Skraćeni račun dobiti i gubitka djelatnosti A 03 (Ribarstvo) za 2014. godinu	110
Tablica 51: Rezultati analiza vode za ljudsku potrošnju u obimu redovnog i revizijskog monitoringa, provedenih u 2015. godini	116
Tablica 52: Popis privrednih subjekata s posljedicama koje bi eventualna nesreća izazvala u okruženju	133
Tablica 53: Razvojna ograničenja i potrebe za sektor zaštite okoliša	137
Tablica 54: Potrošnja vode u Zadarskoj županiji za 2015. godinu	141
Tablica 55: Razvojna ograničenje i potrebe za sektor komunalne infrastrukture	146
Tablica 56: Energetska bilanca Zadarske županije za 2012. godinu	148
Tablica 57: Popis OIE na području DP "Elektra" ZADAR, priključeni na distribucijsku mrežu	150
Tablica 58: Razvojna ograničenja i potrebe za sektor energetska učinkovitost	152
Tablica 59: Vrijeme putovanja do najbližih gradova	155
Tablica 60: Ukupan broj prometnih nesreća i posljedice sudionika na svim županijskim cestama	156
Tablica 61: Razvojna ograničenja i potrebe za sektor prometna infrastruktura	162
Tablica 62: Razvojna ograničenja i potrebe vezano za predškolski odgoj	167
Tablica 63: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za osnovnoškolski odgoj	170
Tablica 64: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za srednjoškolsko obrazovanje	173
Tablica 65: Broj raspoloživih upisnih mjesta za upis na I. godinu preddiplomskih studija na Sveučilištu u Zadru u akademskoj godini 2015./2016.	174
Tablica 66: Broj prvostupnika, magistara i doktora znanosti na Zadarskom sveučilištu u 2015. godini	175
Tablica 67: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za visoko obrazovanje	177
Tablica 68: Ponuda programa daljnjeg obrazovanja i obrazovanja odraslih u Zadarskoj županiji u 2016. godini	178
Tablica 69: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za cjeloživotno učenje	179
Tablica 70: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz kulturnu baštinu	186
Tablica 71: Pregled muzeja Zadarske županije	187
Tablica 72: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz kulturnu i sport	190
Tablica 73: Razvojna ograničenja i potrebe vezane uz kazališnu djelatnost	192
Tablica 74 : Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz knjižničnu i arhivsku djelatnost	193
Tablica 75: Razvojna ograničenja vezano uz audiovizualne djelatnosti i nove medije	194
Tablica 76: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz kulturu i kreativne industrije	195
Tablica 77: Razvojna ograničenja i potrebe vezano uz civilni sektor	197
Tablica 78: Razvojna ograničenja i mogućnosti vezano uz sportske djelatnosti	199
Tablica 79: Sustav zdravstvene zaštite u Zadarskoj županiji 2016. godine - javne ustanove u mrežama zdravstvenih djelatnosti	201
Tablica 80 Specijalističko konzilijarne djelatnosti koja se obavljaju u Domu zdravlja Zadarske županije	202
Tablica 81: Broj doktora, broj kreveta, broj kreveta po doktoru, iskorištenost kapaciteta i prosječna dužina liječenja u 2015. godini	203
Tablica 82: Popunjenost mreže zdravstvene službe 2016. godine na razini primarne djelatnosti	204
Tablica 83: Odnos broja ordinacija opće/obiteljske medicine i specijalističkih ordinacije opće/obiteljske medicine	205
Tablica 84: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za zdravstvenu skrb	209
Tablica 85: Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život	211

Tablica 86: Ustanove socijalne skrbi u Zadarskoj županiji 2015. godine	214
Tablica 87: Odnos gravitirajućeg broja stanovništva i socijalnih radnika zaposlenih u centrima (i podružnicama) socijalne skrbi ZŽ 2016. godine	216
Tablica 88: Tablica pristupa i korištenja socijalnih usluga prema kategorijama u 2014. godini	218
Tablica 89: Razvojna ograničenja i potrebe vezane za socijalnu skrb	219
Tablica 90: Prikaz lokalnih akcijskih grupa i lokalnih inicijativa u ribarstvu registriranih na području Zadarske županije	233
Tablica 91: Pregled upravnih tijela i broja zaposlenih u gradovima/općinama Zadarske županije na dan 1. srpnja 2016. godine	234
Tablica 92: Razvojna ograničenja i potrebe u upravljanju razvojem	239

POPIS GRAFOVA

Graf 1: Udio kontinentalnog, obalnog i otočnog područja Zadarske županije	9
Graf 2: Procjena broja stanovnika Zadarske županije od 2011.- 2014. godine	15
Graf 3: Među-popisno kretanje broja stanovnika (2001.- 2011.) u gradovima na području Zadarske županije	15
Graf 4: Dobno spolna struktura Zadarske županije u RH u 2013. godini	19
Graf 5: Kretanje bruto domaćeg proizvoda Zadarske županije u razdoblju 2002. do 2013. godine	27
Graf 6: Kretanje ukupnih prihoda i rashoda gospodarstva Zadarske županije od 2003. do 2015. godine (mil. kn)	28
Graf 7: Pokazatelji razvijenosti županijskog gospodarstva 2015. u usporedbi s prethodnim godinama (mil. kn)	29
Graf 8: Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije u 2015. po područjima djelatnosti	30
Graf 9: Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije u 2007. po područjima djelatnosti*	30
Graf 10: Struktura ukupnih prihoda prerađivačke djelatnosti gospodarstva Zadarske županije u 2015. godini - po odsjecima djelatnosti	31
Graf 11: Struktura obrtništva u Zadarskoj županiji po djelatnostima za 2015. godinu	33
Graf 12: Struktura izvoza po djelatnostima u 2015. godini	36
Graf 13: Struktura tvrtki Zadarske županije po veličini u razdoblju od 2011. do 2015. godine	38
Graf 14: Udio MSP-a u gospodarskoj aktivnosti Zadarske županije 2015. godini	39
Graf 15: Stopa registrirane nezaposlenosti RH i Zadarske županije 2010.-2015.	41
Graf 16: Registrirana radna snaga u Zadarskoj županiji 2010.-2015.	42
Graf 17: Registrirana nezaposlenost po dobi u Zadarskoj županiji 2013.-2016.* (svibanj 2016.)	43
Graf 18: Struktura nezaposlenosti po obrazovnoj strukturi u Zadarskoj županiji (svibanj 2016. godine)	43
Graf 19: Registrirani žigovi u županijama Jadranske Hrvatske (2010.-2015.)	56
Graf 20: Registrirani industrijski dizajni u Jadranskoj Hrvatskoj (2010.-2015.)	57
Graf 21: Dolasci i noćenja u Zadarskoj županiji za razdoblje 2011.-2015.	63
Graf 22: Prikaz broja noćenja po mjesecima za područje Zadarske županije u razdoblju 2012.-2015. godine	64
Graf 23: Prikaz broja kategoriziranih kreveta/mjesta u kampovima po kategorijama smještajnih objekata u Zadarskoj županiji 2015. godine	65
Graf 24: Ostvareni prihodi luka nautičkog turizma bez PDV-a u Zadarskoj županiji od 2011. do 2015. (u tisućama kuna)	66
Graf 25: Dolasci i noćenja u Zadarskoj županiji prema vrstama smještajnih objekata	67
Graf 26: Posjetitelji nacionalnih parkova u RH 2010.-2014. godine	68
Graf 27: Primarni motivi dolaska u destinaciju za područje Zadarske županije	77
Graf 28: Poljoprivredne površine (ha) prema vrsti uporabe u ARKOD sustavu u Zadarskoj županiji	84
Graf 29: Nositelji OPG-a u Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj prema godinama nositelja (po razredima) u %	86
Graf 30: Nositelji OPG-a u Zadarskoj županiji i Republici Hrvatskoj prema školskoj spremi nositelja u %	87
Graf 31: Uzgoj različitih povrtnih kultura na površinama u ha u Zadarskoj županiji u 2015. godini	88
Graf 32: Uzgoj različitih voćnih vrsta na površinama u ha u Zadarskoj županiji u 2015. godini	89
Graf 33: Površine u ha po županijama na kojima se uzgajaju masline	91
Graf 34: Broj gospodarstava i broj grla na području Zadarske županije	93

Graf 35: Broj lovišta Zadarske županije s glavnim vrstama divljači	96
Graf 36: Ukupan ulov u Republici Hrvatskoj i Zadarskoj županiji u periodu od 2010. do 2015. godine	104
Graf 37: Iskrcaj u kg u 2015. godini po iskrcajnom mjestu po županijama	105
Graf 38: Udio kopnenog teritorija u ekološkoj mreži Natura 2000 po županijama u 2013. god.	123
Graf 39: Broj putnika Zračne luke Zadar u razdoblju 2001. - 2015. godine	158
Graf 40: Ukupni promet teretne luke Gaženica po godinama	161
Graf 41: Broj djece upisane u dječje vrtiće na početku pedagoške godine; 2002. - 2015. godina	167
Graf 42: Broj učenika u osnovnim školama Zadarske županije 2005. - 2015. godine	168
Graf 43: Sveukupni broj učenika u srednjim školama te broj učenika koji su završili srednju školu u Zadarskoj županiji na kraju školske godine u razdoblju 2003./'04. - 2014./'15. godine	171
Graf 44: Kretanje broja studenata na Sveučilištu u Zadru 2008.- 2015. godine	174
Graf 45: Struktura upisanih studenata po vrstama studijskih programa na preddiplomskom studiju 2015./2016. godine	176
Graf 46: Struktura kulturnih dobara prema registru kulturnih dobara RH, stanje 26. 6.2015. godine	182
Graf 47: Pregled broja posjetitelja muzeja Zadarske županije 2015. godine	189
Graf 48: Pregled broja posjetitelja i predstava kazališta Zadarske županije 2015./2016. godine	191
Graf 49: Prikaz zaposlenih u kazalištima Zadarske županije za 2015./2016. godinu	192
Graf 50: Podaci Registra udruga republike Hrvatske po djelatnostima za Zadarsku županiju	196
Graf 51: Pregled naslova Hrvatskih klubova iz zadarske županije prema dobnim kategorijama za 2015. godinu	198
Graf 52: Broj kategoriziranih sportaša Zadarske županije u 2015. godini	198
Graf 53: Pregled naslova prvaka Hrvatskih klubova iz Zadarske županije prema sportovima za 2015. godinu	199
Graf 54: Deset najučestalijih prijavljenih zaraznih bolesti u Zadarskoj županiji u 2014. godini	207
Graf 55: Kretanje broja umirovljenika u Zadarskoj županiji u razdoblju 2009. - 2016. godine	212
Graf 56: Broj osoba obuhvaćenih stalnom socijalnom pomoći po podružnicama u razdoblju 2009.-2016. godine	219
Graf 57. Odgovori na pitanje "Molimo Vas da procijenite zaokupljenost Općine navedenim aktivnostima"	227
Graf 58. Odgovori na pitanje "Molimo Vas da označite s kim najviše surađujete. Uz navedenu instituciju označite koliko intenzivno surađujete"	236
Graf 59: Usporedba planiranih i realiziranih sredstava za provedbu mjera ŽRS Zadarske županije za razdoblje od 2011. do 2015. godine	237

POPIS SLIKA

Slika 1: Položaj, gradovi i općine Zadarske županije	8
Slika 2: Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije	11
Slika 3: Klimatski dijagrami za odabrane meteorološke postaje u Zadarskoj županiji (1981. - 2011.)	13
Slika 4: Obnovljena vrata sv. Krševana u Zadru	72
Slika 5: Foto simulacije vizualnog identiteta Kneževe palače nakon obnove	73
Slika 6: Turističko-informativni centar Zadar, palača Cedulin	73
Slika 7: Oznaka kvalitete projekta Labelling	75
Slika 8: Ribolovne zone i podzone na području Republike Hrvatske	102
Slika 9: Karta Zadarske županije s prikazom konačnih ocjena kakvoće mora 2015. godine	118
Slika 10: Karta zaštićenih područja na području Zadarske županije	122
Slika 11: Karta NATURA 2000 područja u Zadarskoj županiji	124
Slika 12: Hidrografska mreža Zadarske županije	130
Slika 13: Shema vodoopskrbnog sustava Zadarske županije	140
Slika 14: Cestovna infrastruktura Zadarske županije	154
Slika 15: Ilustracija putničkog terminala luke Gaženica	160

IZVORI PODATAKA

	UPRAVNA TIJELA/INSTITUCIJE
1.	Agencija za poljoprivredno zemljište
2.	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju - APPRRR
3.	Agencija za razvoj Zadarske županije – ZADRA NOVA
4.	Agencija za ruralni razvoj - AGRRA
5.	Arheološki muzej Zadar
6.	Centar za socijalnu skrb Benkovac
7.	Centar za socijalnu skrb Biograd na Moru
8.	Centar za socijalnu skrb Zadar
9.	Dom za starije i nemoćne Zadar
10.	Dom zdravlja Zadarske županije
11.	Dragon teatar
12.	Državni zavod za statistiku
13.	FINA - Financijska agencija
14.	Grad Zadar
15.	Gradska knjižnica Zadar
16.	Hrvatski centar za razminiranje- podružnica jug
17.	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
18.	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
19.	Hrvatski zavod za zapošljavanje - Područni ured Zadar
20.	Hrvatsko narodno kazalište
21.	INOVAcija
22.	Kazalište lutaka Zadar
23.	Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku
24.	Ministarstvo poljoprivrede
25.	Muzej antičkog stakla
26.	Narodne novine
27.	Narodni muzej Zadar
28.	Natura Jadera
29.	Opća bolnica Zadar
30.	Psihijatrijska bolnica Ugljan
31.	Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru
32.	Stalna izložba crkvene umjetnosti
33.	Sveučilište u Zadru
34.	Športska zajednica Zadarske županije
35.	Teatro Verrdi
36.	Turistička zajednica Zadarske županije
37.	Ured državne uprave Zadarske županije
38.	Zadarska županija - Upravni odjel za obrazovanje, kulturu i šport
39.	Zadarska županija - Upravni odjel za financije i proračun
40.	Zadarska županija - Upravni odjel za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove
41.	Zadarska županija - Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj
42.	Zadarska županija - Upravni odjel za pomorsko dobro, more i promet
43.	Zadarska županija - Upravni odjel za pravne i zajedničke poslove
44.	Zadarska županija - Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove

45. Zadarska županija - Upravni odjel za javnu nabavu i upravljanje imovinom

46. Zadarska županija - Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade

47. Zavod za javno zdravstvo Zadar

48. Znanstvena knjižnica Zadar

KNJIGE:

50. Bejaković, P. (2004): Konkurentnost hrvatske radne snage, Institut za javne financije, Zagreb

51. Faričić, J., Marelić, T. (2014): Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar

52. Graovac Matassi, V., Bacalja D. (2014): Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar

53. Jelić, R. (1978): Zdravstvo u Zadru i njegovu području, Zadar

54. Pejdo, A., Ikić, D. (2014): Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar

55. Petricioli, I. (2010): Zadar; Povijest , kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada, Zagreb

56. Travirka, A. (2003): Zadar ; povijest, kultura , umjetnička baština, Forum d.o.o., Zadar

PUBLIKACIJE I DOKUMENTI:

57. Bavčević, L., Vodopija, T., Lovrinov, M. (2001): Zoniranje obalnog pojasa za marikulturu - stanje, Ribarstvo, Vol. 59, No. 4, prosinac 2001., str.150-158, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/7586

58. Bečić, E. i Dabić, M. (2008): Analiza ulaganja poslovnog sektora Republike Hrvatske u istraživanje i razvoj, Revija za sociologiju, Vol. 39. No. 1-2 str. 69-84, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/41964

59. Bilić, N., Jukić, M. (2014): Nezaposlenost mladih - ekonomski, politički i socijalni problem s dalekosežnim posljedicama za cjelokupno društvo, Pravni vjesnik Vol.30 No. 2, 2014., str.485-505, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/195539

60. Dželalija, B. i sur. (2008): Zadarsko zdravstvo u razdoblju od završetka Drugog svjetskog rata do danas (1945. – 2008.) - Med Jad 2008; 38 (3-4): str. 67-76, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/46353

61. Erstić, M., Mikuš, O., Mesić, Ž. (2011): Uloga agroturizma u socioekonomskom razvoju zadarske županije – opažanja dionika ruralnih područja, Agronomski glasnik 4-5/2011., str. 245-262, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/118879

62. Granić, G. i sur. (2012): Vizija mogućnosti energetskog razvoja, međusobnih odnosa i utjecaja u Hrvatskoj za razdoblje do 2050. godine, Energy Institute Hrvoje Požar, časopis Nafta, 05-06 lipanj 2012., str. 161-172, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/125521

63. Horvat, G. (2008): Samoupravni djelokrug u zaštiti okoliša, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave, Vol.8. No.3., rujan 2008., str. 631-645, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/199961

64. Ivić, P. (2014): Mogućnost komplementarnoga gospodarskog razvitka Zadarske županije, u: Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar, str. 96-105

65. Jagić, S. (2009): Imanentnost interkulturalizma u turizmu, Sociologija i prostor, Vol. 42 No. 1/2 (163/164), str. 159-163, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/53988

66. Jurlina Alibegović, D. (2007): Strateško planiranje i programski proračun: put do razvojnih rezultata na lokalnoj i regionalnoj razini, Hrvatska javna uprava, 7 (2), str. 395-421, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/200008

67. Klempić Bogadi, S., Lajić, I. (2014): Suvremena migracijska obilježja statističkih jedinica Republike Hrvatske, Migracijske i etničke teme, broj 3, prosinac 2014., str. 437-477, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/200189

68. Kožić, I. (2013): Kolika je sezonalnost turizma u hrvatskoj?, Ekonomski vjesnik: časopis Ekonomskog fakulteta u Osijeku, 26 (2013) , 2; str. 470-480 , dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/172034

69. Krajnović, A., Strenja, A., Bosna, J. (2013): Model za razvoj brenda u industriji hrane i pića - primjer zadarskog likera Maraschino, Oeconomica Jadertina 1/2013., str. 50-72, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/160083

70. Marušić, L. (2014): Transfer znanja i tehnologija kao jedna od temeljnih zadaća modernoga sveučilišta - primjer Sveučilišta u Zadru, u: Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar, str. 129

71. McKeown, R. (2002): Education for sustainable development toolkit , dostupno na: http://www.esdtoolkit.org/discussion/default.htm

72. Milat, V. (2005): Uloga Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva u razvoju maslinarstva, Pomologia Croatica, 11, 1-2, str. 79-88 , dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/2996

73. Petljak, K. (2011): Pregled razvoja i obilježja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj, Ekonomski vjesnik, Vol. 24 No. 2, prosinac 2011., str. 382-396., dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/113174

74. Sudarić, Ž.(2012): Obrazovanje + cjeloživotno učenje za poduzetništvo = zapošljivost, Učenje za poduzetništvo, Vol. 2 No. 1, 2012, str. 71-75, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/192290

75. Užar, J. (2012): Gubici vode u vodoopskrbnom sustavu, Tehnički glasnik, Vol.6. No.2., prosinac 2012., str. 213-218, dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/139612

76. Vrsaljko, A. (2010): Taksonomska pripadnost maraske (Prunus Cerasus var. marasca), Pomologia Croatica, Vol. 16 No. 3-4, str. 109-119., dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/103011

77. Akcijski plan energetske učinkovitosti zadarske županije 2015. - 2017. Godine, Zadarska županija, Zadar, 2015., dostupno na: http://www.zadarska-zupanija.hr/kolegij2015/36/7.2.pdf

78. Analitički bilten 2014., br. 4., Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb, 2015., dostupno na: http://www.hzz.hr/UserDocsImages/Analiticki_bilten_2014-4.pdf

79. Analiza financijskih rezultata poduzetnika Republike Hrvatske u 2015. godini, FINA, Zagreb, lipanj 2016.

80. Analiza financijskih rezultata poduzetnika Zadarske županije u 2015. godini, FINA, Zagreb, lipanj 2016.

81. Analiza stanja prirode u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008. - 2012., Državni zavod za zaštitu prirode, dostupno na: http://www.dropbox.com/sh/1gktiq2c7r3n4mz/AADOGmz4-eAes5xex9Xnbb_-a?dl=0

82. Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava, FINA, Zagreb, 2016.

83. Analiza zadrugarstva u RH, Hrvatski savez zadrugara

84. ARKOD, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, dostupno na: http://www.arkod.hr/

85. AZUP baza podataka, Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, dostupno na http://www.asoo.hr/default.aspx?id=868

86. Broj i struktura poslovnih subjekata, po županijama (2010. - 2015.), Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2016.

87. Bruto domaći proizvod - pregled po županijama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, lipanj 2016.

88. Ekološka poljoprivreda ,Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: http://www.mps.hr/default.aspx?id=6184

89. European bathing water quality in 2015, EEA Report, 9/2016, dostupno na: http://www.eea.europa.eu/publications/european-bathing-water-quality-2015

90. Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.-2023 , Zadarska županija, Zadar, 2013., dostupno na: http://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2013/01/GP-turizma-Zadarske-zupanije.pdf

91. Godišnjak 2015., Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb, svibanj 2016., dostupno na: http://www.hzz.hr/UserDocsImages/HZZ_Godisnjak_2015.pdf

92. Gospodarska kretanja Zadarske županije br. 32, HGK - Županijska komora Zadar, lipanj 2016., Zadar

93. Hrvatska mreža za ruralni razvoj, dostupno na: http://www.hmrr.hr/hr/naslovna/

94. Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2015. godinu, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2016., dostupno na: http://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2016/05/Ljetopis_2015_IX.pdf

95. Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014.-2020.., Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo gospodarstva, Zagreb, 2014., dostupno na: http://eskills.hr/wp-content/uploads/2014/05/Industrijska-strategija-RH-2014-2020.pdf

96. Innovation Union Scoreboard 2015, Europska komisija, Bruxelles, 2015. , dostupno na: http://bookshop.europa.eu/en/innovation-union-scoreboard-2015-pbNBAY15001/

97. Integrirana poljoprivreda, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: http://www.mps.hr/default.aspx?id=5879

98. Izbor publikacija prema statističkim područjima: kultura i umjetnost, Državni zavod za statistiku

99. Izbor publikacija prema statističkim područjima: obrazovanje, Državni zavod za statistiku

100. Izravna strana ulaganja po županijama i RH za razdoblje 1993. - travanj 2015. , Hrvatska narodna banka, 2016.

101. Izvješće o globalnoj konkurentnosti 2015.-2016.: Pozicija Hrvatske, Nacionalno viječe za konkurentnost, Zagreb, 2015.

102. Izvješće o lakoći poslovanja za 2016 - Razumijevanje propisa za mala i srednja poduzeća, Svjetska banka, 2016.

103. Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj , Hrvatski zavod za javno zdravstvo, ožujak 2015. godina

104. Izvješće o osobama s invaliditetom u republici Hrvatskoj, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, travanj 2016.godine

105. Izvješće o stanju okoliša Zadarske županije, Zadarska županija, Zadar, 2011.

106. Izvješće o žigovima, industrijskom dizajnu i patentima za Jadransku Hrvatsku 2015., Državni zavod za intelektualno vlasništvo

107. Kakvoća mora u Republici Hrvatskoj, Institut za oceanografiju i ribarstvo, Split, dostupno na: http://baltazar.izor.hr/plazepub/kakvoca_statistika10?p_god=2015&p_filter=&p_zup_id=4&p_jezik=&p_grad=&p_ciklus=0&pobjs=

108. Lovstvo, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poljoprivrede

109. Nacionalna strategija razvitka zdravstva 2006. - 2011., Vlada republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja republike Hrvatske, 2006.

110. Nacionalna strategija razvitka zdravstva 2012. - 2020., Vlada republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja republike Hrvatske, 2012.

111. Plan zdravstvene zaštite Zadarske županije, Zadarska županija, Zadar, 2013.

112. Popis stanovništva 2001. Godine, Državni zavod za statistiku, dostupno na: www.dzs.hr

113. Popis stanovništva 2011. Godine, Državni zavod za statistiku, dostupno na: www.dzs.hr

114. Preporuke za obrazovnu upisnu politiku, Hrvatski zavod za zapošljavanje - Područni ured Zadar, Zadar, prosinac 2015.

115. Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća-Zadarska županija, Zadarska županija, 2011., dostupno na: http://www.zadarska-zupanija.hr/skupstina/skupstina_17/6.1.pdf

116. Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća, Zadarska županija, Zadar, 2015., dostupno na: http://www.zadarska-zupanija.hr/sjednice2015/18.sjednica/12.2.pdf

117. Procjene stanovništva RH u 2014. godini, Državni zavod za statistiku, dostupno na: www.dzs.hr

118. Program ruralnog razvoja Zadarske županije 2012.-2014., Zadarska županija, Zadar, 2012.

119. Program zaštite okoliša Zadarske županije, Zadarska županija, 2014., dostupno na: http://www.zadarska-zupanija.hr/images/DOKUMENTI/program/Program%20zastite%20okolisa%20Zadarske%20zupanije.pdf

120. Prostorni plan Zadarske županije, Zavod za prostorno planiranje, Zadarska županija, 2006., dostupno na: http://www.zadarska-zupanija.hr/images/stories/p.planovi/PPZ_2006_procisc_ni_tekst.pdf

121. Prostorni plan Zadarske županije, izmjene i dopune, Zadarska županija, 2014., dostupno na: http://www.zadarska-zupanija.hr/images/stories/odredbe/Odredbe_za_provodenje.pdf

122. Regionalni indeks konkurentnosti 2013., Nacionalno vijeće za konkurentnost, Zagreb, lipanj 2014. , dostupno na: www.konkurentnost.hr/lgs.axd?t=16&id=489

123. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo kulture, dostupno na: http://data.gov.hr/dataset/registar-kulturnih-dobara

124. Registar muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj, Muzejski dokumentacijski centar, dostupno na: http://www.mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/registri/

125. Registar udruga Republike Hrvatske, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo uprave, dostupno na: https://registri.uprava.hr/#!udruge

126. Službeni glasnik Zadarske županije, broj 2, 10. veljače 2016. godine, dostupno na: http://glasnik.zadarska-zupanija.hr/media/k2/attachments/2_2016.pdf

127. Socijalni plan Zadarske županije 2015.-2020. , Zadarska županija, 2015., dostupno na: http://zadarska-zupanija.hr/kolegij2015/33/1.1.pdf

128. Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, dostupno na: http://www.mirovinsko.hr/default.aspx/uvjeti/uvjeti/default.aspx?id=723

129. Statistički pregled Obrtništvo u brojkama, HOK, Zagreb, ožujak 2016., dostuno na: http://www.hok.hr/content/download/23817/221679/file/OUB%20Ispravka%20grafova%20final.pdf

130. Statistika, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo turizma, dostupno na: http://www.mint.hr/default.aspx?id=976

131. Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, TOMAS ljeto 2014., Institut za turizam, Zagreb, 2015., dostupno na: http://www.iztzg.hr/UserFiles/File/novosti/2015/Tomas-ljeto-2014-prezentacija-03-02-2015.pdf

132. Strategija pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje 2016. - 2020., Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo gospodarstva, Zagreb, 2016., dostupno na: http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=24709

133. Strategija razvoja klastera u RH 2011.-2020., Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, Zagreb, 2011., dostupno na: http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategija_razvoja_klastera.pdf

134. Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014.-2020., Zadarska županija, Zadar, 2015. , dostupno na: http://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2015/08/Strategija_razvoja_ljudskih_potencijala-2014.-2020.pdf

135. Strategija razvoja poduzetništva u RH 2013.-2020., Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poduzetništva i obrta, Zagreb, 2013., dostupno na: http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategy-HR-Final.pdf

136. Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014.-2020., Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poduzetništva i obrta, Zagreb, 2014., dostupno na: http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/SRP%C5%BD%20%202014%20-%202020.pdf

137. Strategija Sveučilišta u Zadru 2011.- 2017., Sveučilište u Zadru, Zadar, lipanj/srpanj 2011., dostupno na: http://www.unizd.hr/Portals/0/pdf/Strategija_2011_2017_2.pdf

138. Strategija Europa 2020: europska strategija rasta, Europska komisija, 2010., dostupno na: http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Europa_2020.pdf

139. The Global Competitiveness Report 2015-2016, World Economic Forum, Ženeva, 2015., dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

140. Ugovorni sadržaji zdravstvene zaštite, dostupno na : http://www.hzzo.hr/zdravstveni-sustav-rh/zdravstvena-zastita-pokrivena-obveznim-zdravstvenim-osiguranjem/ugovoreni-sadrzaji-zdravstvene-zastite-u-rh/

141. Upisnik poljoprivrednih gospodarstava, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju , dostupno na: http://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednih-gospodarstava-1149.aspx

142. Uprava ribarstva, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: http://www.mps.hr/ribarstvo/

143. Zdravstveno-statistički ljetopis za 2014., Zavod za Javno zdravstvo Zadar, Zadar, 2015., dostupno na: http://www.zjz-zadar.hr/.app/download.php?file=Godisnjak%202014%20PDF%20merged.pdf